

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ŞÜKRULLAH EL-AMASYAVÎ’NİN KİTÂBU BEHÇETİ’T-TEVÂRÎH’İNİN
MUSTAFA EL-FÂRİSÎ ÇEVİRİSİ (vr 1b-31a)
(İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YİĞİT TOPALOĞLU

İSTANBUL 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ŞÜKRULLAH EL-AMASYAVÎ'NİN KİTÂBU BEHÇETİ'T-TEVÂRÎH'İNİN
MUSTAFA EL-FÂRİSÎ ÇEVİRİSİ (vr 1b-31a)
(İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YİĞİT TOPALOĞLU

PROF. DR. EMİNE GÜRSOY NASKALİ

İSTANBUL 2013



MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Yiğit TOPALOĞLU'nun "Şükrullah el-Amasyavî'nin Kitâbu Behçetî't-Tevârîh'inin Mustafa el-Fârisî Çevirisi (vr 1b-31a) (İnceleme - Metin - Dizin - Tıpkıbasım)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Emine GÜRSOY NASKALI
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Aylin KOÇ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Osman Gazi ÖZGÜDENLİ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 15.10.2013 tarih ve 2013/13-5 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Gülşen SEYHAN ALIŞIK
Müdür



İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VII
SUMMARY.....	IX
KISALTMALAR.....	X
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	XI
1. GİRİŞ.....	1
1.1.OSMANLI DÖNEMİ TARİH YAZICILIĞI VE İLK TARİH ESERLERİ...1	
1.1.1. İskender-nâme.....	1
1.1.2. Düstûr-nâme.....	2
1.1.3. Tevârîhu's-Selâtîni'l-Osmâniye.....	2
1.1.4. Tevârîh-i Âl-i Osmân.....	2
1.1.5. Târîh-i Ebu'l-Feth.....	3
1.1.6. Selâtin-nâme (Destân-ı Âl-i Osmân).....	3
1.1.7.Selîm-nâmeler.....	3
1.1.8. Süleymân-nâmeler.....	3
1.1.9. Kitâb-ı Cihân-nümâ.....	4
2. ŞÜKRULLAH'IN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	5
2.1. ADI VE LAKABI.....	5
2.2. HAYATI.....	5
2.3. AİLESİ.....	6
2.4. DOĞUM TARİHİ VE YERİ.....	7
2.5. EĞİTİM VE ÖĞRENİM DURUMU.....	8
2.6. ÖLÜMÜ.....	9
2.7. İLMİ VE SİYASİ KİŞİLİĞİ.....	10
2.8. TARİHÇİLİĞİ.....	12
2.9. ESERLERİ.....	13
2.9.1. Tercüme-i Kitâb-ı Edvâr (Musikî Risâlesi).....	13
2.9.2. Risâle-i İlmü'l-Musikî (Risâle min İlmi'l-Edvâr).....	14
2.9.3. Enîsu'l-Ârifîn.....	14
2.9.4. Şerh-i Kasîde-i Emâlî (Kasîde-i Emâlî Şerhi).....	14

2.9.5. Kitâbu Behçeti't-Tevârîh.....	15
2.9.6. Minhâcu'r-Reşâd.....	15
2.9.7. Câmi'ü'd-Da'avât.....	16
3. KÎTÂBU BEHÇETİ'T-TEVÂRÎH.....	18
3.1. ESERİN YAZILIŞI.....	18
3.2. ESERİN İÇERİĞİ.....	18
3.3. ESERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ.....	21
3.4. ESERİN NÜSHALARI.....	22
3.4.1. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu.....	22
3.4.2. Nuruosmaniye Kütüphanesi.....	22
3.4.3. Süleymaniye Kütüphanesi Serez Koleksiyonu.....	23
3.4.4. Bâyezîd Umûmî Kütüphanesi.....	23
3.4.5. Topkapı Sarayı Millî Kütüphanesi Revan Köşkü Koleksiyonu.....	23
3.4.6. Topkapı Sarayı Millî Kütüphanesi Revan Köşkü Koleksiyonu.....	23
3.4.7. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu.....	24
3.4.8. Türk Tarih Kurumu.....	24
3.4.9. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Koleksiyonu.....	24
3.4.10. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, M. Con Koleksiyonu.....	25
3.4.11. Düğümlü Baba Kütüphanesi.....	25
3.4.12. Tahran Millî Kütüphanesi.....	25
3.4.13. Tahran Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası.....	26
3.4.14. Tacikistan Yazma Eserler Enstitüsü.....	26
3.4.15. Londra British Museum.....	26
3.4.16. Tacikistan Yazma Eserler Enstitüsü.....	26
3.4.17. Münih Kraliyet Kütüphanesi.....	26
3.4.18. Paris, Milli Kütüphane.....	26
3.4.19. Petersburg, Umumi Kütüphane.....	26
3.4.20. Viyana Milli Kütüphanesi.....	26
3.5. ESERDE YARARLANILAN TARİHİ KAYNAKLAR.....	27
3.5.1. Kûtu'l-Ervâh.....	27
3.5.2. Târih-i Taberî.....	28
3.5.3. Nizâmu't-Tevârîh.....	28
3.5.4. Muntazam fî Târihi'l-Ümem.....	29

3.5.5. Şemseddîn Herevî'nin Tarihi.....	29
3.5.6. Târîhu'l-Kebîr.....	29
3.5.7. Suveru'l-Akâlîm.....	29
3.5.8. Vefayâtü'l-A'yân.....	29
3.5.9. Târîh-i Türkistân.....	29
3.5.10. Keşfu'l-Beyân.....	30
3.5.11. Ravzatu Uli'l-Elbâb fî Tevârîhi'l-Ekâbiri ve'l-Ensâb.....	30
3.5.12. 'Uyûnu't-Tefâsîr.....	30
3.5.13. Mirsâdu'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Mi'âd.....	30
3.5.14. Siyeru'l-Mülûk.....	30
3.5.15. İskender-nâme.....	30
3.5.16. Kitâbu'l-Mesâlik ve'l-Memâlik.....	31
3.5.17. Kitâbu'l-Mesâlik ve'l-Memâlik.....	31
3.5.18. Mecme'u'l-Ensâb.....	31
3.5.19. Tefsîr-i Kevâşî.....	31
3.6. ESERİN TARİHİ DEĞERİ.....	32
3.7. ESERDEN KAYNAK OLARAK YARARLANANLAR.....	36
3.8. ESER ÜZERİNDE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR.....	36
3.8.1. Mahbûbu'l-Kulûbi'l-'Ârifîn.....	36
3.8.2. Theodor Seif ve Behçeti't-Tevârîh çalışması.....	39
3.8.3. Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi.....	39
4. TEZİN KAPSAMI.....	41
5. TEZİN HAZIRLANIŞINDA İZLENEN YÖNTEM.....	42
6. SONUÇ.....	44
7. METNİN ÖZETİ.....	46
8. METNİN DİL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ.....	64
8.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI.....	64
8.1.1. “a” ünlüsü.....	64
8.1.2. “e” ünlüsü.....	65
8.1.3. “ı, i” ünlüleri.....	65
8.1.4. “u, ü, o ve ö” ünlüleri.....	66
8.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI.....	67
8.2.1. “ç” ünsüzünün yazılışı.....	67
8.2.2. “d ve đ” ünsüzlerinin yazılışı.....	67

8.2.3. “ğ ve k” ünsüzlerinin yazılışı.....	68
8.2.4. “g ve k” ünsüzlerinin yazılışı.....	68
8.2.5. “h, ħ ve ħ” ünsüzlerinin yazılışı.....	69
8.2.6. ñ ünsüzünün yazılışı.....	69
8.2.7. p ünsüzünün yazılışı.....	70
8.2.8. “s, ş ve ş” ünsüzlerinin yazılışı.....	71
8.2.9. “t ve t” ünsüzlerinin yazılışı.....	71
8.3. MORFOLOJİK ÖZELLİKLER.....	72
8.3.1. İyelik (Sahiplik) Ekleri.....	72
8.3.2. Belirtme Hâli (Akuzatif) Eki.....	73
8.3.3. İlgi Hâli (Genitif) Eki.....	74
8.3.4. Görülen Geçmiş Zaman Eki.....	74
8.3.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki.....	75
8.3.6. Geniş Zaman Eki.....	75
8.3.7. Emir Kipi.....	76
8.3.8. İstek Kipi.....	76
8.3.9. Ettirgenlik (Faktitif) Ekleri.....	77
8.3.9. Edilgenlik (Pasiflik) Eki.....	77
8.3.10. Dönüşlülük Ekleri.....	78
8.3.10. Zarf-Fiil (Gerundium) Ekleri.....	78
8.3.11. Sıfat-Fiil (Partisip) Ekleri.....	80
8.3.12. İsim-Fiil (Mastar) Ekleri.....	81
9. METİN.....	82
10. DİZİN.....	115
11.KAYNAKÇA.....	300

ÖNSÖZ

Tarih, geçmişten günümüze insanoğlunun serüvenini objektif bir bakış açısıyla anlamamızı ve algılamamızı sağlar. Bu konuda bize yardımcı olacak en önemli unsurlar, hiç şüphe yok ki geçmişte yazılmış olan eserlerdir. Tarihi metinler, ele aldıkları hususlarla geleceğimize ışık tutarlar. İnsanoğlu, hayatı boyunca yazıya muhtaç olmuştur. Çünkü çok iyi bilinen bir atasözünde de ifade edildiği gibi: “Söz uçar; yazı kalır.”

Tarihte pek çok farklı kültür, coğrafya, medeniyet ve inanışla iç içe olmuş “Türk Milleti”nin dili ve alfabesi, elbette ki bu farklılıklar ve etkileşimlerden nasibini almıştır. Eldeki verilere göre Türkler, tarihleri boyunca 18 farklı alfabe sistemi kullanmışlardır. Yaklaşık on asırlık süre zarfında Arap harfleri ile yazılan Türkçe, 1928 yılından sonra Latin harfleriyle yazılmıştır. Arap harfleri ile olan bu ilişkimiz, doğal olarak bu alfabe ile yazılmış birçok eseri de beraberinde getirmiştir. Ancak bu alfabeyi günümüzde okuyabilenlerin oranı, geçmiş yıllara nazaran oldukça düşüktür. Bu nedenledir ki; sadece Arap harflerini değil, diğer alfabelerle yazılmış eserlerin Latin alfabesine aktarılması (bir başka deyişle transkripsiyonlanması) çok önemlidir. Bu sayede okuma yazma bilen hemen her insan metinlere vakıf olmaktadır.

Bu çalışma; bir yüksek lisans tezidir. Şükrullah el-Amasyavî’nin “Kitâbu Behçeti’t-Tevarîh” adlı eseri, Mustafa el-Fârisî tarafından “*Mahbûbu’l-Kulûbi’l-‘Ârifîn*” adıyla Osmanlı Türkçesine çevrilmiştir. Çalışmamıza konu olan ise, bu çevrilen metnin Beyazıt Devlet Kütüphanesi Velîyüddin Efendi 2342-2343 numaralı nüshasının ilk 30 varâğının bir neşridir.

Eserin 1b-31a arası varaklarını içeren bu çalışma, müellif ve eser hakkında bilgilerin verildiği giriş, transkripsiyonlu metin, dil özellikleri, metnin özeti, dizin, tıpkıbasım olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışmada bana ilgisini ve sevgisini esirgemeyen başta tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Emine GÜRSOY NASKALÎ’ye, yine her fırsatta yanımda olan ve enerjisi ile hoşgörüsünü üstümden eksik etmeyen değerli hocam Prof. Dr. Mesut

ŞEN'e, çalışmamıza kaynak olan metni bulmamıza yardımcı olan ve alakasını hiç eksik etmeyen değerli hocam Doç. Dr. Osman Gazi ÖZGÜDENLİ'ye, çalışmama yönelik olumlu ve yapıcı eleştirileriyle her daim önümü açan Doç. Dr. Aylin KOÇ'a, bu yolculukta bana yoldaşlığını esirgemeyen aileme ve burada ismini sayamadığım tüm değerli dostlarıma şükranlarımı sunarım.

Yiğit Topaloğlu

İstanbul, 2013

ÖZET

Üzerinde çalışmış olduğum tezin konusu, 15. yüzyılda Şükrullah el-Amasyavî tarafından Sultan II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed)’e sunulmak üzere Fars dilinde kaleme alınan “*Kitâbu Behçeti’t-Tevânîh*”adlı eserin bir yüzyıl sonra Mustafa El-Fârisî tarafından dönemin hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman ve dönemin Sadrazamı Frenk Damat Makbûl ve Maktûl İbrâhîm Paşa’ya sunulmak üzere Osmanlı Türkçesine çevrilen “*Mahbûbu’l-Kulûbi’l-‘Ârifîn*” adlı eserdir. Çalışmamız “*Mahbûbu’l-Kulûbi’l-‘Ârifîn*”adlı eserin Beyazıt nüshasının 1b-31a varakları üzerinde yapılmıştır.

Ele alınan bölümde ilk 9 varak, fihristten oluşmaktadır. Bu varaklar, aynı zamanda tüm eserin hazırlık mahiyetinde bir giriş bölümüdür. Hemen ardından eserde geçen tüm hususlar, bölümler halinde anlatılır. Birinci bölümde dünya ve dünyadakilerin yaratılış sebebinin ayrıntılı olarak açıklanması hakkındadır. Bu bölümün ilk faslı akıl ve nefis üzerinedir. Bu bölümün ikinci faslı feleklerin ortaya çıkması üzerinedir. Üçüncü faslı burçlar ve yıldızlar üzerinedir. Dördüncü fasıl tabiatlar ve dört unsur üzerinedir. Beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci fasıllar “anasır-ı erbaa” olarak bilinen “ateş, su, toprak, ve hava” üzerinedir. Dokuzuncu fasıl, üç mevâlid (hayvanlar, madenler ve bitkiler) üzerinedir. Onuncu fasıl ise insanın tüm unsurlarıyla yaratılışı üzerinedir. Ele alınan bölümlerde anlatılanlar, kısaca bunlardır.

Giriş bölümünde, eserin içeriği ve müellifi hakkında bilgi verilmiş, tezin kapsamı ve nasıl hazırlandığı açıklanmıştır. İkinci bölümde, *Mahbûbu’l-Kulûbi’l-‘Ârifîn*’in çalışmamıza konu olan kısmının özeti yer almaktadır. Özetler, bütünlüğü sağlamak amacıyla, metin içerisindeki başlıklara uygun şekilde verilmiştir. Başlıklar metindeki özgün biçimiyle, yer adları ve kişi adları ise günümüzdeki biçimleriyle yazılmıştır. Üçüncü bölümde, 16. yüzyılda yazılmış ve geçiş dönemi özelliği gösteren bu eserin dil özellikleri incelenmiştir. Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini de taşıyan eserde, eklerin birkaç farklı şekilde yazıldığı saptanmıştır. Dördüncü bölümde, metnin Latin harfleriyle transkripsiyonu; beşinci bölümde dizin yer almaktadır. Dizin kısmında metinde geçen tüm kelimeler ele alınarak anlamlandırılmış, kelimelerin geçtiği

tamlamalar ve yer aldığı sayfalar belirtilmiştir. Son bölümde, eserin tıpkıbasımı verilmiştir.

SUMMARY

This Master's thesis is an edition of a 15th century Ottoman text. The text is a translation of Şükrullah El-Amasyavî history book entitled "*Kitab-ı Behçetî't-Tevârîh*" which is written in Persian to be presented to Sultan Mahmat II (Mehmet the Conqueror). A century later this text was translated into Turkish by Mustafa Al-Faris with the title "*Mahbûbu'l-Kulûbi'l-'Arifîn*" for Sultan Suleiman the Magnificent and his grand vezir Frenk Damat Makbul İbrahim Pasha.

The first 30 folios (1b-31a) of the Beyazıt MS of '*Mahbûbu'l-Kulûbi'l-'Arifîn*' has been transcribed and a detailed grammatical index is provided.

This first 9 folios of the text gives an index of the contents of the book. The first chapter relates the reason for the creation of the world and all the creatures within, the first section of this chapter deals with mind and self, the second with the stars, the third with character and the four humours, the fifth, sixth, seventh and eighth sections with the four elements, fire, water, earth and air, the ninth section with animals, minerals and plants, the tenth section with man and his creation.

The introduction of our thesis gives a brief account of the contents of the manuscript, this is followed by a biography of the author, followed by the method pursued in the thesis.

In the second part of our thesis a summary is given of the events related in the section of '*Mahbûbu'l-Kulûbi'l-'Arifîn*' which we have studied.

The third section of our thesis discusses the language features of the 16th century text which bears the marks of transition texts from Early Ottoman to Ottoman.

The fourth section of the thesis is a transcription of the perscribed folios of the text, the fifth section is full grammatical index together with the meanings of the words as they appear in the text.

The last section of the thesis provides a facsimile of the text.

KISALTMALAR

age : Adı geçen eser.

agm : Adı geçen makale.

Ar. : Arapça.

b. : Birleşik.

bağ. : Bağlaç

bk. : Bakınız.

c. : Cem.

C. : Cilt.

cüm. : Cümle.

dzl. : Düzenleyen.

e. : Edat.

f. : Fiil.

Far. : Farsça.

h. : Has (özel).

i. : İsim.

it. : İtalyanca.

m. : Makale.

müen. : Müennes.

O. : Osmanlıca.

sf. : Sıfat.

s. : Sayfa.

tam. : tamlama

T. : Türkçe.

ünl. : Ünlem.

vb. : ve benzeri

zf. : Zarf.

zm. : Zamir.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṣ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

1.GİRİŞ

1.1. OSMANLI DÖNEMİ TARİH YAZICILIĞI VE İLK TARİH ESERLERİ

Osmanlı İmparatorluğu hakkında bilgi veren ilk kaynaklar, kuruluşundan yaklaşık yüz yıl sonra kaleme alınmaya başlanmıştır. II. Murad'ın hüküm sürdüğü XV. yüzyılın ilk yarısı, Osmanlı tarih yazıcılığının başlangıcı olarak kabul edilir¹. Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş döneminde tarih yazıcılığının, tam bir kronolojik tarih yazmaktan öteye, okuyanları eğlendirerek eğitmeye ve sultanları memnun etmeye yönelik olduğu görülmektedir². Gerçek bir tarih eseri ortaya çıkmazdan önce daha Selçuklular döneminde sultanların ve Türkmen beylerinin saraylarında tarih-hanlar ve menkıbe okuyan halk şairleri mevcuttu. Osmanlılar da bu geleneği bir müddet sürdürdüler. Gazavât-nâme formundaki târîhî eserlerin tahtta ayrılan sultanın gururunu okşamak ve edebî zevkini tatmin etmek için yüksek sesle okumak üzere yazdıkları görülmektedir. Gerek bu dönemden önce ve gerekse bu dönemde sarayda kullanılan dil, ağırlıklı olarak Farsça olup târîhî ve edebî eserler de bu dille yazılmaktaydı. Ayrıca bu dönemde kullanılan dil de herkesin anlayabileceği bir dil olmaktan çok edebî sanatlarla süslü, ağıdalı, Arapça şiir ve ibare ağırlıklı bir dildi.

Bu dönemde yazılmış olan eserleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1.1.1. İskender-nâme: Asıl adı Tâceddîn b. Hızır olan Ahmedî (734-814/1334-1412)'nin eseridir. Şüphesiz Osmanlı tarih yazıcılığı denince akla gelen ilk isim Ahmedî'dir. Germiyân Beyliği sarayında yetişmiş, daha sonra Osmanlılara intisâb etmiş ve konusunu İran edebiyatından alan ve Makedonyalı İskender'in hayat ve savaşlarını destansı bir şekilde anlatan *İskender-nâme* adlı eserini Yıldırım Bayezid'e takdim etmiştir. İskender'in hayatını konu alan bölüm 8754 beyitten oluşmaktadır. Konusu, İskender'in hayatı olmakla birlikte aynı zamanda bir öğüt ve ahlak kitabı da sayılabilir. Daha sonra buna 340 beyitlik "*Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân*"ı ekleyerek Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye sunmuştur. Eserine eklediği bu son bölümle de Osmanlı tarih yazıcılığında ilk kişi olmuştur³. Söz konusu bölüm, aynı

¹ Hasan Hüseyin Adalıoğlu, "*Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevârih-i Al-i Osman Geleneği*", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, CXI, s.286.

² Ahmet Aydın, "*Osmanlılarda Tarih Yazıcılığı*", *age*, CXI, s.417.

³ İsmail Ünver, "*Ahmedî-İskender-nâme (İnceleme-Tıpkıbasım)*", s. 17-21, Ankara 1983.

zamanda ilk Türkçe manzum Osmanlı tarihi örneğidir. Olaylar anlatılırken tarih verilmemiştir. *İskender-nâme*, kendinden sonra gelen tarihçiler için bir kaynak olmuştur. Mesela Şükrullah, eserini kaleme alırken *İskender-nâme*'nin Osmanlılar tarihine ait “*Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân*” bölümünden isim vermeden alıntılar yapılmıştır⁴.

1.1.2. Düstûr-nâme: Fatih ve II. Bayezid döneminde yaşamış olan ve hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Enverî'ye ait olan bu eser, Sadrazam Mahmud Paşa adına kaleme alınmış ve 868/1464 yılında tamamlanmıştır. Eser, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde peygamberler tarihi, ikinci bölümde Aydınogulları Beyliği tarihi, üçüncü bölümde ise Fatih'e kadar (868/1464) gelen Osmanlı tarihi ele alınmıştır. Son bölüm çok kısa olup yazarın kendi ifadesine göre, *Teferrûc-nâme* adını taşıyan ve Osmanlı hanedanının tarihini daha detaylı anlatan bir başka eserin özetidir.

1.1.3. Tevârîhu's-Selâtîni'l-Osmâniye: Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı olan Karamânî Mehmed Paşa'ya ait olan bu eser, Osmanlı devletinin kuruluşundan 1480 yılına kadar geçen olayları konu almaktadır. Söz konusu eser, bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk kaynak özelliği taşır⁵. Arapça kaleme alınan eser, iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, Osmanlı devletinin kuruluşundan Fatih'in tahta çıkışına kadar geçen olayları konu alır. İkinci bölüm ise, Fatih Sultan Mehmed dönemindeki olayları konu alır.

1.1.4. Tevârîh-i Âl-i Osmân: Bu isimde yazılmış birçok eser vardır. XVI. Yüzyılda *Tevârîh-i Âl-i Osmân* ismiyle eser yazmak adeta moda haline gelmiş, sadece tarihler değil, edebiyat, İslâmî bilimler, hatta tıp bilimleriyle uğraşanlar bile bu isimde eserler yazmışlardır⁶. Şüphesiz bunların en önemlisi, Aşık Paşa-zâde'ye ait olan *Tevârîh-i Âl-i Osmân*'dır. Türkçe olarak kaleme alınan ilk kronolojik eserdir. Eser, aynı zamanda tamamen Osmanlıları konu edinmiş ilk Türkçe olma özelliğini taşır. Osmanlı devletinin kuruluşundan 1478 yılına kadar geçen bir süreyi sade bir Türkçe ile anlatmıştır. Eser, adeta kalabalık bir dinleyici kesimi karşısında anlatılıyormuş gibi bir tarzda kaleme alınmış⁷ olup *Aşık Paşa-zâde Tarihi* olarak da bilinmektedir. *Tevârîh-i*

⁴ Necdet Öztürk, “XV. Yüzyıl Osmanlı Tarihçileri ve Eserleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı:26, s.26.

⁵ Fahmeddin Başar, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C11, s.412.

⁶ Aynı makale.

⁷ Nihal Atsız, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, (çev. N. Atsız), İstanbul, 1970, s.6-7.

Âl-i Osmân adıyla yazılmış bir başka eser de Oruç b. Adil'in eseridir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1484 yılına kadar geçen olayları konu almaktadır. Bu eser de sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Kemal Paşa-zâde, Hacı Halil Konevî, Behiştî Sinan Çelebi ve Edirneli Rûhî de bu isimle eserler yazmışlardır⁸.

1.1.5. Târîh-i Ebu'l-Feth: Tursun Bey (?-1499)'e ait olan bu eserde Sultan II. Murad dönemi kısaca özetlendikten sonra Fatih dönemi ve II. Bayezid'in saltanatının ilk altı yılı anlatılmıştır. Dili Türkçedir. Tursun Bey, İstanbul'un fethinde bulunmuş, Belgrad seferine katılmış ve Sırbistan'a karşı yapılan her seferde kendisini göstermiştir. 1460 yılındaki Trabzon seferinde divan katibi olmuştur⁹.

1.1.6. Selâtin-nâme (Destân-ı Âl-i Osmân): Sarıcalı Kemâl'e ait olan bu eser, Sultan II. Bayezid'in emriyle kaleme alınmış 3000 beyitlik manzum kronolojik bir eserdir. 1490 yılında tamamlanmış olan bu eser, Osmanlıların Anadolu'ya gelmeleri ile başlar¹⁰.

1.1.7. Selîm-nâmeler: Bu isimle yazılmış olan eserler, Osmanlı tarih yazıcılığının gelişme döneminde ortaya çıkan özel bir çalışma olup, Osmanlı tarih yazıcılığı bu dönemde zirve noktasına ulaşmıştır. Bu eserler, adından da anlaşıldığı üzere, I. Selîm dönemini ele almaktadır. I. Selîm döneminin çok hareketli, ilginç olduğunu göstermek için kaleme alınan birçok **Selîm-nâme** vardır. Manzum ve mensur **Selîm-nâmeler** olduğu gibi, nazım-nesir karışık bir şekilde yazılmış **Selîm-nâmeler** vardır. Bunların en önemlileri, Adâ'î, Celâl-zâde Mustafa, İdrîs-i Bidlisî, İshak Çelebi vb. kişilerdir¹¹.

1.1.8. Süleymân-nâmeler: Bu isimdeki eserler, genellikle Kânûnî Sultan Süleymân (1520-1566)'ın tahta çıkışından başlayıp ölümüne kadar geçen olayları içerir. Bu eserlerin bir kısmı özgün olarak **Süleymân-nâme** adıyla Kânûnî Sultan Süleymân'ın hayatını bir bütün olarak anlatırken bir kısmı da Kânûnî Sultan Süleymân'ın vefatına gelmeden yaptığı seferlerinin birinde sona erer. Bir kısmı da Yavuz Sultan Selîm'in vefatıyla başlar, Kânûnî Sultan Süleymân'ın vefatıyla sona erer. Aynı ismi taşıyan

⁸ Fahmeddin Başar, Aynı makale, s. 413-414.

⁹ Necdet Öztürk, agm, sayı 26, s.27.

¹⁰ Aynı makale, sayı 26, s.31.

¹¹ Hicabi Kırılancı, *İdrîs-i Bidlisî, Selîmşâh-nâme*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.1-2.

eserlerin yazarları arasında başta gelen kişilerden Bostan Çelebi, Abdülaziz Karaçelebi-zâde, Celâl-zâde Salih, Matrakçı Nasûh, Eyyûbî, Niğde kadısı Hâkî Efendi, Mahremî Çelebi, Senâî vb.¹² kişileri saymak mümkündür.

1.1.9. Kitâb-ı Cihân-nümâ: XV. yüzyılın en tanınmış tarihçilerinden olan Mehmed Neşrî'nin eseri olup sekiz bölümden oluşan bir dünya tarihidir. Bu eserin yalnızca Osmanlılar bölümünü anlatan altıncı bölümü günümüze kadar gelebilmiştir. *Neşrî Tarihi* adıyla tanınmış olan bu eser, 1492 yılında tamamlanıp padişaha sunulmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1485 yılına kadar gelen olayları konu almaktadır. Türkçe yazılmış eserde Oğuz Han ve Anadolu Selçukluları hakkında da bilgi mevcuttur. Eser, II. Bayezid'i öven bir kaside ile son bulur¹³.

¹² Şerafettin Severcan, "Süleyman-nâmeler", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, C8, s.303.

¹³ Fahameddin Başar, a.g.m. C11, s.414

2. ŞÜKRULLAH'IN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. ADI VE LAKABI

Şükrullah'un tam adı, başta kendi eserlerinde olmak üzere değişik şekillerde yazılmıştır. Konu edindiğimiz *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'te “Şükrullah b. Şihâbeddîn Ahmed b. Zeyneddîn Zekî” şeklinde yazılmıştır. Kendisinden söz eden eserlerde de değişik şekillerde yazılmıştır. Lugatnâme'de, “Şükrullah İbn Ahmed Şihâbeddîn Ahmed b. Zeyneddîn İmâmî-yi Rûmî-i Hanefî” şeklinde yazılmıştır. *Osmanlı Müellifleri* yazarı Bursalı Mehmed Tahir, Şükrullah Amasyavî şeklinde zikretmiştir¹⁴. Ayrıca Bursalı Mehmed Tahir'in verdiği bilgilerin bir kısmında yanlışlar mevcuttur. Örneğin burada sözünü ettiğimiz Şükrullah'ı Fatih dönemi tabiplerinden olan Şirvanlı Şükrullah ile karıştırmış, onun eserlerini de bu Şükrullah'a nispet etmiştir.

Şükrullah'ın Rûmî, Hanefî, Şirvânî, Amâsî veya Amâsyavî şeklindeki nisbelerle zikredildiği de kimi kaynaklarda görülmektedir. Şirvânî nisbesi tamamen yanlış olup Fatih Sultan Mehmed dönemi tabiplerinden Şirvanlı Şükrullah ile karıştırılmıştır. Sa'îd Nefîsî de Şükrullah'ın adını “Şükrullah b. İmam Şihâbeddîn Ahmed b. İmâm Zeyneddîn Zekî-yi Rûmî” olarak zikreder.

2.2. HAYATI

Şükrullah, 790 (1388) yılında doğdu. Ömrünü Osmanlı döneminin en önemli kültür merkezinden biri olan Bursa'da geçiren Şükrullah, I. Murad'ın saltanat devrinin sonlarına doğru dünyaya gelmiş ve ömrünü umumiyetle Bursa'da geçirmiştir. Eserde anlattığına göre babası “Şehâbeddîn Ahmed”, dedesi de “Zeyneddîn Zekî”dir. Nereli olduğu ise kesin olarak bilinmemektedir.

Şükrullah 22 yaşında Osmanlıların hizmetine girmiş ve ömrünün sonuna kadar hanedana hizmet etmiştir.¹⁵ Şükrullah, aynı zamanda âlimler sınıfından biri olup II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed tarafından çeşitli diplomatik hizmetlerle görevlendirilmiştir. Sahip olduğu geniş bilgisi ve yetenekleriyle seçkin ve her bakımdan

¹⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, Tıpkıbasım, Ankara 2000, c.I, s.332.

¹⁵ Nihal Atsız, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1939, s. 2.

halkın saygı duyduğu bir kimsedir. Fatih Sultan Mehmed nazarında da büyük bir saygınlığa sahiptir.

Şükrullah'ın hayatına, ismine ve siyasî-tarihî ilişkilerine dair bilgiyi daha çok kendi eserlerinden ve dönemin önemli şahsiyetlerini konu alan kaynaklardan bulmak mümkündür. Ancak bunlar da onun hakkında yeterli bilgi vermekten yoksundur.

2.3. AİLESİ

Şükrullah'ın ailesinin tam olarak nereli olduğu bilinmemekle beraber Anadolu kökenli olduğu kesindir. Şükrullah'ın Amasyalı ve Şeyh Yâr Ali ile kardeş çocukları olduğu söylenirse de tam olarak kesinlik kazanmamıştır. Ancak onun sonradan Amasya'ya gelip yerleşmiş olması muhtemeldir. Amasya ile ilgili yapılan çalışmaların genelinde ilin ileri gelen şahsiyetleri arasında Şükrullah ismi hep başlarda gelir. II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed (II. Mehmed) zamanının bilgin ve tarihçilerindendir.

Babası Şihâbeddîn Ahmed, dedesi Zeyneddîn Zekî'dir. Şükrullah'ın da ifade ettiği gibi, gerek babası, gerekse dedesi, zamanının âlim ve fazilet ehli kimselerindendir. Şükrullah, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'in baş kısmında babası için “değerli ve yüce nitelikli imam”, dedesi için ise “zamanının biricik imamı” ifadesini kullanmaktadır. Ancak babası ve dedesi hakkında detaylı bir bilgi yoktur. Hoca Sadeddîn, babasının adının Abdullah olduğunu söylemektedir. Ancak, bu yanlıştır. Zira Şükrullah'ın kendisi *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'te babasının adını Şihâbeddîn Ahmed olarak zikretmektedir.

Nihal Atsız, Amasya Tarihi yazarı Hüsâmeddîn Efendi'nin kendisine, Şükrullah'ın dedesinin babasının Divrikli Evren, babasının da Salur boyundan Toğan olduğunu, ancak kaynağını veremediğini söylemektedir. Bu durumda Divrikli Evren, Zeyneddîn Zekî'nin babasıdır. Bursalı Mehmed Tahir'in Şükrullah'ın Amasyalı ve Yâr Ali ile kardeş çocukları olduğunu söylemesi de buradan kaynaklanmış olabilir.

Şükrullah, eserlerinde ailesi ile ilgili olarak babası ve dedesinin ismini zikretmesi dışında hiçbir şey söylememiştir. Diğer kaynaklar da tahminlere dayalı şeyler söylemişlerdir.

Şükrullah'ın Ahmed Çelebi adında bir oğlu vardır. Cem Sultan ile II. Bayezid arasında çıkan anlaşmazlıkta Cem Sultan II. Bayezid'e Sultan Çelebi Mehmed kızı Selçuk Sultan, Molla Ayas ve Şükrullah'ın oğlu Ahmed Çelebi'yi elçi olarak göndermiştir. Hoca Sadeddîn'in ifadesine göre, Şükrullah'ın oğlu Ahmed Çelebi, zamanın en iyi âlimlerindendi. Ahmed Çelebi'nin II. Bayezid döneminin şer'î hükümleri çok iyi bilen bir din adamı, meşhur bir ilim ve devlet adamı olup Mehmed Paşa Medresesi müderrisi olduğu da zikredilmiştir. Yine Hoca Sadeddîn'in ifadesine göre, Fatih döneminin şer'î ve aklî bilimlerde zamanının âlimlerinden olan Molla Fethullah-ı Şîrvânî de Şükrullah'ın oğludur. Ancak bunun doğruluğunu başka bir kaynaktan tespit edemediğimizden ihtiyatla karşılamak gerekir. Bursalı Mehmed Tahir, onu tanıtırken Şükrullah'ın oğlu olduğuna dair bir bilgi vermemektedir.

2.4. DOĞUM TARİHİ VE YERİ

Şükrullah'ın doğum tarihi ve yeri tam olarak bilinmemektedir. Ancak, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'in sonunda 22 yaşında iken Osmanlıların hizmetine girdiğini, eseri kaleme aldığı anda ise 70 yaşını geçtiğini ifade eder. Bu durumda *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i yazmış olduğu tarihe kadar 51 yıl geçmiş olmaktadır. Buna göre eserini 73 yaşında bitirmiştir. Eser, 863/1458'de bitirdiğine göre de 861/1456'da yaşı 70'i geçen Şükrullah'ın 790/1388'de doğduğunu söylemek mümkündür. Şükrullah hakkında bilgi veren kaynakların hiçbirinde bunun dışında herhangi bir tarihe rastlanmamıştır.

Doğum yeri konusunda da kesin bir yer ismi vermek mümkün değildir. Doğduğu yere dair ne kendi eserlerinde, ne de kendisinden söz eden kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Şükrullah'tan söz eden en eski kaynaklardan olan *Şekâik, Tâcü't-Tevârîh, Keşfü'z-Zünûn, Sicill-i Osmânî* gibi eserlerde nereli olduğu belirtilmemektedir. *Osmanlı Müellifleri* yazarı Bursalı Mehmed Tahir ise Amasyalı olduğunu ve tasavvuf erbabından olan Amasyalı Yâr Ali ile kardeş çocukları olduğunu söylemektedir. Ancak herhangi bir kaynak belirtilmemektedir. Kendisini Amasyalı olarak anıp Amasyavî nisbetiyle zikreden tüm yazar ve araştırmacılar da bunu *Osmanlı Müellifleri*'nden almışlardır. Nihal Atsız'ın ifadesine göre, bu bilgi *Amasya Tarihi* yazarı Hüseyin Hüsâmeddîn Efendi'den alınmıştır. Ancak o da herhangi bir kaynak vermemiştir. Divriği'de doğduğu

görüşüne yer verenler de olmuş; ancak bu konuda herhangi bir kaynak belirtmemişlerdir.

Kimi kaynaklarda adının Şirvânî Şükrullah olarak zikredilmesi ise tamamen yanlıştır. Fatih dönemi ünlü tıpçılarından olan Şirvânî Şükrullah ile zaman zaman karıştırılmıştır. Bu yanlış, kimi araştırmacılar tarafından her iki Şükrullah'ın bir olduğu sonucunu doğurmuş ve bir tıpçı olan Şükrullah'ın tıp ile ilgili eserleri de bu Şükrullah'a mal edilmiştir.

2.5. EĞİTİM VE ÖĞRENİM DURUMU

Şükrullah, zamanının tüm ilim dallarından haberdar, âlim ve bilgili bir kişiydi. Nerede bir eser adı duymuşsa, onu mutlaka elde etmeye çalışmış, bulduğu eseri hemen okumuş ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Gerek *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'te gerekse diğer eserlerinde ele aldığı konular iyi bir eğitim aldığına işaret etmektedir. Hem dinî alanda yeterli bir âlim, hem de tabîî bilimlerde bir bilgin olduğu, eserlerinde rahatlıkla görülebilmektedir. Kimi kaynaklarda isminin önüne Molla sıfatının getirilmiş olması da onun bir din âlimi olduğuna işarettir. Gerek babasının, gerekse dedesinin zamanın önemli âlimlerinden olması, Şükrullah'ın iyi yetişmiş olmasında etkili olmuştur. Şükrullah'ın şiirle de ilgilendiği kimi kaynaklarda belirtilmiştir. Eserlerinde yer yer getirdiği örnek şiirlerin de bir bölümü kendisine aittir.

Şükrullah, 861/1456 yılında Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa için, on üç kısma ayrılmış *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh* adını verdiği genel dünya tarihini yazmıştır. Şükrullah, bu eseri yazarken meşhur birçok tarihî kaynaktan yararlanmıştır. Bunların arasında günümüzde mevcut bulunmayan kaynak eserler de vardır.

Şükrullah, 861 Muharreminde/Aralık 1456 *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i yazmaya başladığı sırada kendisine bağlanmış olan maaşla Bursa'da oturuyordu. 861/1456 yılı yazında Fatih'in oğulları Bayezid ile Mustafa'nın Edirne'de yapılan sünnet düğünlerinde bulunarak tören ve ziyafette İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey Çelebi ile padişahın karşısına oturdu. Bu düğün sırasında herhalde *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'in bir kısmını yazmış bulunuyordu. Çünkü ziyafette bulunan bilginlerden Hızır Bey Çelebi ile

Mevlânâ Tûsî'nin *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'e yazdıkları takrizler, kitabın Edirne'de Şükrullah tarafından kendilerine gösterildiğine delil olsa gerektir.

Kitâbu Behçeti't-Tevârîh, 863/1458'de tamamlanarak Sadrazam Mahmud Paşa'ya ithaf edilir.

864/1459'da *Minhâcü'r-Reşâd* adlı dinî bilgiler içeren eserini yazar. Bu kitabın başlangıcında daha önce yazmış olduğu eserler olarak *Enîsu'l-Ârifîn* ile kelâma dair *Kasîde-i Emâlî Şerhi* ve *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'ten söz ederken musikî kitaplarından söz etmemiştir. Din bilgini olan Şükrullah'ın musiki kitaplarına değer vermediği ya da bu tür dinî bir kitapta onlardan söz etmeyi uygun görmediği düşünülebilir. 868 Muharrem ayında (1463 Ekim) Bursa'da *Câmi'ü'd-Da'avât* adlı eserini yazmaya başladı. Şükrullah'ın kendi ifadesine göre, bazı arkadaşları, 10 Muharrem 868/ 24 Eylül 1463'te kendisini hatırlayarak bir dua kitabı yazmasını rica ettiler. O da bunu kabul ederek 868 Cemaziyülevvel ortasında (1464 Ocak sonları) kitabı Bursa'da bitirdi.

2.6. ÖLÜMÜ

Şükrullah'ın doğum tarihi gibi ölüm tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Ancak bunu eserlerini kaleme aldığı yıllardan tahmin edebiliriz. Son eseri *Câmi'ü'd-Da'avât* ı yazdığı zaman 76 yaşında olduğuna ve *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i yazdığı sıralarda, yani 71 yaşında iken ihtiyarlıktan pek fazla şikayet ettiğine göre, 868/1464'ten sonra pek fazla yaşamadığı tahmin edilebilir.

Ölüm yeri konusunda da iki rivayet vardır. Birincisi İstanbul'da, ikincisi de Bursa'da öldüğü rivayet edilmektedir. Bursalı Mehmed Tahir ve Franz Babinger, Şükrullah'ın 894/1489 yıllarında İstanbul'da öldüğünü ve Şeyh Vefa Camii avlusuna gömüldüğünü ileri sürmektedir. Ali Ekber Dihhudâ da Lugatnâme'nin asıl metninde Şükrullah'ın 894/1489'da öldüğünü zikrederken dipnotta 864/1459'da öldüğünü zikretmektedir. Ancak, bu rivayetlerin doğruluk derecesi zayıftır. Çünkü Şükrullah, *Câmi'ü'd-Da'avât* ı 868/1464'te kaleme almıştır. Theodor Seif'in, Şükrullah'ın ölümünü 864/1459 olarak göstermiş olması da yanlıştır. Bu yanlışlığı İslam Ansiklopedisi'nde "*Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*" maddesini yazan Ayla Demiroğlu da

yapmıştır¹⁶. Şükrullah'ın ölüm tarihini 894/1489 olarak verenlerin tümü bunu Bursalı Mehmet Tahir'den almışlardır. Theodor Seif'in 864/1459 yılını Bursalı Mehmet Tahir'den yanlış okumuş olmasından kaynaklanmaktadır¹⁷.

Mecdî, *Şekâik Tercümesi*'nde Şeyh Vefâ'da gömülü olan Şükrullah'ın Şirvânlı Şükrullah olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Şükrullah'ın 894/1489'da öldüğü kabul edilirse 100 yıl yaşamış olması gerekir ki bu da zor bir ihtimaldir. Çünkü Şükrullah, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i yazdığı sırada 70 yaşının üzerinde bulunduğunu söylemekte ve ihtiyarlıktan şikayet ederek duygularının zayıfladığından söz etmektedir. Bu da onun 30 yıl daha yaşamış olacağı ihtimalini vermemektedir. Son eserini 868/1464'te Bursa'da yazmış olduğuna göre bu tarihten sonra ve Bursa'da ölmüş olması daha uygundur.

Şeyh Vefâ Mezarlığında gömülü olduğu görüşü de yanlış olup yukarıda işaret edildiği gibi orada gömülü olan Şirvânlı Şükrullah'tır. Ancak Şeyh Vefâ Mezarlığı günümüzde mezar taşlarının bir kısmı toprak altında kalmış, bir kısmı da kırılmış olduğundan burada herhangi bir tespit yapma imkanı yoktur.

2.7. İLMİ VE SİYASİ KİŞİLİĞİ

Şükrullah'ın, zamanının birçok ilminden haberdar, âlim ve bilgin bir şahsiyet olduğu kendi eserlerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Onun ilk şöhreti daha çok müzik alanında olmasına rağmen daha sonraları sanki bu özelliğini unutturmak istemiş ve daha çok yazmış olduğu tarihiyle anılır olmuştur. *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'te ele aldığı konular, onun birçok ilimden haberdar olduğunu göstermektedir. Ayrıca zamanının padişahlarıyla da çok yakın bir ilişki içinde bulunduğunu göz önünde bulundurulduğunda onun siyasi işlerde de etkin biri olduğunu söylemek mümkündür.

Şükrullah, II. Murad ve Fatih dönemlerinin ileri gelen şahsiyetlerinden, devlet adamlarından ve tarihçilerindendir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi 22 yaşından itibaren (812/1410) Osmanlıların hizmetine girmiştir. Osmanlıların hizmetine girdiği dönem, Yıldırım Bayezid'in oğullarının ülkeyi bölüp hakimiyet kavgasına girdikleri dönemdir. Şükrullah, hangi şehzadenin hizmetine girdiğini açıklamamakla beraber

¹⁶ Ayla Demiroğlu, "Behçetü't-Tevârîh", *TDİA*, C5, s.349.

¹⁷ Theodor Seif, *Mittelungen zur Osmanischen Geschichte*, 1925, s. 67.

Süleyman Çelebi'yi Yıldırım Bayezid'den sonraki Osmanlı padişahı olarak tanıttığına göre, onun hizmetine girmiş olması tahmin edilebilir. Tarihçilerin çoğu, nasıl saygı gereği Yıldırım Bayezid'i eceliyle ölmüş gibi yazmışlarsa Şükrullah da Süleyman Çelebi'yi eceliyle ölmüş gibi göstererek ona büyük bir saygı duyduğunu gösterir. Ancak aynı Şükrullah, Musa Çelebi'nin öldürüldüğünü nazik bir dille anlatıyor. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda Şükrullah'ın ilk önce Süleyman Çelebi'nin hizmetine girdiğini söylemek mümkündür. Şükrullah'ın anlattıklarından anlaşılan, onun siyasi çekişmelere taraftar olmadığı, sadece devletin bekasının istediği görülmektedir. Bir başka deyişle o, Osmanlıların tümüne saygı gözüyle bakmaktadır.

Şükrullah'ın yıldızı, II. Murad zamanında (824-855/1421-1451) parlamış, II. Murad kendisine çok güvendiğinden önemli siyasi işlerinde onu kullanmıştır. Bir kere Karamanoğlu İbrahim Bey, bir başka sefer de 852/1449 tarihinde Mirzâ Cihânşâh yanına özel bir görev ile elçi olarak gönderilir.

Şükrullah'ın ilk siyasi vazifesi, Karamanoğlu İbrahim Bey'e (840-867/1437-1463) gitmek oldu. İbrahim Bey, II. Murad ile çarpışıp yenildikten sonra suçunu affettirip barış yapmak amacıyla Mevlânâ Hamza'yı yollar. II. Murad da buna karşılık olarak Karamanoğlu İbrahim Bey'e hoş görüldüğünü iletmek amacıyla Şükrullah'ı gönderir.

İkinci olarak 852/1449'da yine II. Murad tarafından Karakoyunlular beyi Mirzâ Cihânşâh'a (840-871/1437-1467) gönderilir. Şükrullah, elçi olarak gittiği bu esnada burada Osmanlıların ataları hakkında bilgiler içeren *Oğuz-nâme*'yi görür. Bunu *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'te de dile getirir.

Şiiri ve musikîyi çok seven II. Murad, ona sadece siyasi görevler vermekle kalmayıp musikîye ait eserler de yazdırdı. Şükrullah'ın ilk eserleri galiba musikîye ait olanlardır. Ancak eserlerinde kaleme aldığı eserlerden söz eden Şükrullah, bununla ilgili bir bilgi vermemektedir.

Şükrullah, II. Murad'ın ölümünden sonra Fatih'in hizmetine geçmiştir. Fatih'in ona büyük bir değer verdiği anlaşılmaktadır. 861/1457 yazında Fatih'in oğulları Bayezid ile Mustafa'nın Edirne'de yapılan sünnet düğünlerinde bulunarak törende ve

ziyafet sırasında Hızır Bey Çelebi ile birlikte Fatih'in karşısında oturmuştur. Hızır Bey Çelebi, Fatih'in çok değer verdiği kişilerdendir. İstanbul fethedildiği zaman onu İstanbul'un ilk kadısı yapmış, oğulları Bayezid ile Mustafa'nın Edirne'de yapılan sünnet düğününe onu da çağırıştır. Hızır Bey Çelebi, bu sırada *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in bir kısmını bitirmiş olan Şükrullah'a bir takrîz yazmıştır. *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in baş kısmında yer alan Hızır Bey Çelebi ve Mevlânâ Tûsî'ye ait takrîz beyitleri bu esnada yazılmıştır.

2.8. TARİHÇİLİĞİ

Şükrullah'ın tarihçiliğinin önemli yanı, kendi dönemiyle ilgili anlattıklarıdır. Çünkü kendi dönemiyle ilgili verdiği bilgiler, birinci elden önemli bilgilerdir. Osmanlıların soy kütüğü hakkındaki anlattığı bilgi de oldukça anlamlı olup kendisinden sonraki tarihçiler için bir kaynak olmuştur. Türklerin soyunu isimleri tek tek vererek Hz. Nuh'un oğlu Yafes'e kadar götürür.

Şükrullah, olayları kısa ve öz olarak, ayrıntılara fazla girmeden herkesin anlayabileceği sade ve akıcı bir dille anlatmıştır. Sanatı pek kullanmamıştır. Kendi dönemiyle ilgili anlattıklarında olumsuzlukları dile getirmemiş, padişahların hep iyi özelliklerini ön plana çıkarmıştır. Padişahların savaşları dışında yaptıkları hayır işlerini de övgüyle anlatmış, sosyal ve kültürel faaliyetlerden de söz etmiştir.

Şükrullah, kendi döneminin bazı önemli olaylarını hiç anlatmamıştır. Örneğin, Şükrullah'ın 22 yaşında Osmanlıların hizmetine girdiği yıllar, Osmanlı Şehzadelerinin kardeşi kavgası içinde oldukları dönemdir. Ancak Şükrullah, bunları herhalde hoş görmediğinden pek değinmemiştir. Süleyman Çelebi'nin kardeşi Musa Çelebi tarafından öldürüldüğünü söylemeyip eceliyle öldüğünü söylemektedir.

Şükrullah da bu dönem tarihçilerinin adeti olduğu üzere olayları anlatırken yararlandığı kaynakları yer yer vermiştir. Ancak buna rağmen Şükrullah, özellikle kendi dönemine ait vermesi beklenen bilgileri vermemiştir. Yaşadığı dönemi ayrıntılı olarak vermemiş olması, onun gibi birisi için eksikliklerdir. Zira Osmanlıların başkenti Bursa'da ve padişahların yakınında bulunmuş, onların her yaptığından haberdar bir kişi olarak

daha geniş bilgiler vermesi beklenirdi. Oysa, olanların sadece kronolojik bir özetini vermekten öteye gitmemiştir. Örneğin o dönemde yapılan savaşların tümünü zikretmemiş, sadece belirli birkaçını özet olarak vermiştir.

Sonuç olarak Şükrullah, kendisinden beklenen bilgileri vermemiş olmakla birlikte kendi döneminde önemli bir tarihçilik örneği sergilemiştir.

2.9. ESERLERİ

Şükrullah, değişik alanlarda eserler yazmış çok yönlü bir yazardır. Hem müzikle, hem tıpla, hem de tarihle uğraşmıştır. Bunun yanında coğrafya, etnografya, astronomi vb. konulara da yabancı değildir¹⁸. Şükrullah'ın kaynaklardan tespit edebildiğimiz belli başlı eserleri şunlardır¹⁹:

2.9.1. Tercüme-i Kitâb-ı Edvâr (Musikî Risâlesi): Daha önce de belirttiğimiz gibi Şükrullah, II. Murad'ın emri üzerine musikî ile de ilgilenmiş ve bu konuda iki kitap yazmıştır²⁰. Şükrullah'ın Türk musikîsinin ana bilgi kitabı olarak kabul gören Safiyeddîn Abdu'l-mü'mîn Urmevî'den çevirdiği ve ilavelerle genişlettiği ***Tercüme-i Kitâb-ı Edvâr***, alanında önemli bir eser olup günümüze kadar birçok araştırmaya kaynaklık etmiştir. Bu eser, en eski ve ilk resimli organolojik çalışma sayılmaktadır. Tercümeyi bitirdikten sonra İbn Sînâ, İbn Nâsır, Kemâl-i Tebrîzî, Hüsâmeddîn Şeyh Hasan Kâzerûnî ve İhvânü's-safâ gibi yazarların kitaplarına bakıp 21 fasıllık bir alıntı daha yapmıştır. Böylece kendi ifadesiyle, müzik konusunda bilinmedik hiçbir nokta kalmamıştır. Eser, toplam 36 fasıldır. Eserde, o dönemde kullanılmakta olan dokuz Türk çalgısını (ud, ıklığ, rebab, pişe, nüzhe, kanun ve muğni) detaylarıyla tanıtmıştır. Bu eser incelendiğinde ise, Fârâbî devrinden o zamana kadar kullanılmış Türk çalgıları tanıtılır. II. Murad'a sunulan eserin tek nüshası, Rauf Yekta Bey kitaplığında bulunmaktadır. Bu eserin çalgılar ile ilgili bölümü 1915'te Rauf Yekta tarafından ***Milli Tettebbüler***

¹⁸ Şükrullah'ın Kitâbu *Kitâbu Behçetî't-Tevârih*'te ele aldığı konular, onun sözü geçen ilimlerde bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

¹⁹ Eserler tarihi sürece göre sıralanmıştır.

²⁰ Nihal Atsız, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 3; Ahmet Kavas, "Şükrullah", *Osmanlılar Ansiklopedisi*, C II., 2. Kısım, s.597.

Mecmuası'nda dönemin Türkçesiyle yayınlanmıştır. Rauf Yekta'dan sonra başkaları da bu yapıttan çeşitli bölümler günümüz Türkçesine çevirmişlerdir.

2.9.2. Risâle-i İlmü'l-Musikî (Risâle min İlmi'l-Edvâr): Şükrullah'ın ikinci telifi 805-7/1403-5 yıllarındandır. Dördüncü Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid'in oğlu İsa Çelebi'ye ithaf edilmiştir²¹. Bu eser, orijinal olmayıp *Tercüme-i Kitâb-ı Edvâr* dan sonra İbn-i Sînâ, İbn Nâsır, Kemâl-i Tebrîzî, Hüsâmeddîn Şeyh Hasan Kâzerûnî ve İhvânü's-safâ gibilerin kitaplarına bakıp yazıldığı 21 fasıllık kısım olması da mümkündür. Bu eser de Türk müzik teorisi konusunda Türkçe yazılan ilk eserlerden olmalıdır. Söz konusu eser üzerinde Gözde Uludemir ve Aslıhan Özel çalışmıştır²². Yukarıda ismi geçen müzikle ilgili eserlerin birbirinin devamı olan tek bir eser olması da mümkündür. Zira konu olarak aynıdır.

2.9.3. Enîsu'l-Ârifin: Bu eser de 856-861/1451-1456 yılları arasında yazılmıştır. Eserin dili, nesirle yazılan kısımlar Türkçe, nazımla yazılan kısımlar ise Farsçadır. Nihal Atsız, eserle ilgili bir bilginin olmadığını, eserin dilinin bilinmediğini ve bir musikî kitabı olma ihtimali olduğunu söylemektedir. Ancak eserin bir nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi 1169 no'da bulunmakta olup hikmet, öğüt ve nasihat içerikli bir eserdir. On beş bölümden oluşan eser, şu başlıkları taşır: **Akıllı kimsenin üstünlüğü, ilim sahiplerinin övülmesi, cahillik, söz söyleme, hikmet öğüt nasihat, dostluk ve sadakat, düşmanlık ve adavet, evlat nasihati, saltanat ve padişahlığın kuralları, padişahlara hizmet etmek, sabır, iyilik ve kötülük, iyi huy ve kötü huy, ısrarcı olmamak ve dünya hırsı.** Konular anlatılırken hem İslâmî literatürden hem de ünlü filozoflardan örnekler zikredilmiştir. Farsça şiirlerin Türkçesi de nazım şeklinde verilmiştir. İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifin*'de Şükrullah'ın eserleri arasında *Ahlâku'l-Âbidîn* adlı bir isim de zikretmektedir ki bu ayrı bir eser olmayıp *Enîsu'l-Ârifin* olması gerekir.

2.9.4. Şerh-i Kasîde-i Emâlî (Kasîde-i Emâlî Şerhi): Şeyh İmam Sirâceddin Ali b. Osman el-Üşî'nin (ölümü 575/1180), Maturîdî mezhebinin inanç esaslarını konu alan

²¹ Nihal Atsız, Şükrullah'ın İsa Çelebi'ye ithafen bir müzik eseri yazmış olduğunu mümkün görmektedir. Bunun sebebi olarak da İsa Çelebi zamanında Şükrullah'ın 17 yaşında olduğunu ve bu yaşta bir çocuğun bir musiki eseri yazamayacağını söylemiştir. (*Osmanlı Tarihleri*, sf.40). Ancak gerek eski kaynaklarda, gerekse Osmanlı Dönemi Müzik eserlerinde Şükrullah'ın ismi geçmektedir.

²² Gözde Uludemir, *Risâle min İlmi'l-Edvâr*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1995. Bu çalışma ile ilgili olarak YÖK Genel Merkezindeki tezler bölümünde herhangi bir teze ulaşılamamıştır.

manzum **el-Emâlî** adlı eserin şerhidir. Yapılan tüm araştırmalara rağmen eserin herhangi bir nüshasına rastlanılmamıştır. Ancak kendisi, hem bu eserini, hem de *Enîsu'l-Ârifîn*'i yazdığını *Minhâcu'r-Reşâd* adlı eserinde belirtmektedir. 856-861/1451-1456 yılları arasında yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

2.9.5. Kitâbu Behçeti't-Tevârîh: Genel dünya tarihini konu alan bir eser olup 861-863/1456-1458 yılları arasında yazılmıştır. Tezimize konu olduğundan mütevellid, ileride üzerinde durulacaktır.

2.9.6. Minhâcu'r-Reşâd: Yazar, bu eserini 864/1459 yılında Fatih Sultan Mehmed Han için yazmıştır. Şükrullah, bu eserin yazımına *Enîsu'l-Ârifîn*, *Şerh-i Kasîde-i Emâlî ve Kitâbu Behçeti't-Tevârîh* adlı eserlerini bitirdikten sonra başladığını ifade eder. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*'nde eserin adını *Minhâcu'r-Reşâd fî Sulûki'l-'İbâd* şeklinde zikreder. Farsça olarak yazılmış dînî konuları içeren bir eserdir. Eser, 12 bâb ve 73 fasıldan oluşur. Her bâba teberrüken hadis ile başlanır, sonu da âlimlerin fevâid ve hikâyeleri ile süslenir. Bu eserin yazılmasında da müellifin diğer eserlerinde olduğu gibi birçok kaynaktan yararlanılmış, 145 ilim dalından seçilmiş 58 kitaba başvurulmuştur. Yararlanılan eser adları kitabın başında verilmektedir. Eser şu bablardan oluşur:

Birinci Bâb: Tevhîd (13 fasıl),

İkinci Bâb: Kâmil mü'mîn (4 fasıl),

Üçüncü Bâb: Namazla ilgili konular (3 fasıl),

Dördüncü Bâb: Beş vakit namaz (3 fasıl),

Beşinci Bâb: Namazın sıfatları (19 fasıl),

Altıncı Bâb: Abdest (6 fasıl),

Yedinci Bâb: Oruç (6 fasıl),

Sekizinci Bâb: Hac (4 fasıl),

Dokuzuncu Bâb: Allah'ın isimleri,

Onuncu Bâb: Allah'ın veli kulları (sahabe ve tabiin) (6 fasıl),

On birinci Bâb: Tabiinden sonra gelenler (3 fasıl),

On ikinci Bâb: Âlimler (8 fasıl).

Eserin nüshaları, Süleymâniye Şehid Ali Paşa 1430; Süleymâniye Kadı-zâde Mehmed 302; Revan Köşkü 368; Kayseri Raşid Efendi 1398; Ayasofya 2112 no'da mevcuttur. Theodor Seif, eserin bir nüshasının Leiden'de bulunduğunu zikreder.

2.9.7. Câmi'ü'd-Da'avât: Eserin yazımına Bursa'da 10 Muharrem 868/15 Eylül 1464'te başlanmış ve aynı yılın Cemâzi'l-âhir ayı ortalarında tamamlanmıştır. Müellifin ifadesine göre, *“Hayırlar meclisinin yolunu gösteren, fazl-ı mübînî” toplayan, ashâb-ı yakîn'in mühimmâtının kâfisi olan, Rabbu'l-âlemîn'in inâyet nazarının manzarı olan bazı İhvân-ı Safâ'nın isteği üzerine...*²³ kaleme alınmıştır. Toplam 114 değişik kitaptan yararlanılarak derlenmiş değişik yer, durum ve zamanlarda okunması sevap olan duaları içermektedir. Hz. Muhammed'in dualarını bir araya toplayan bir eserdir. Bazı nüshalarda müellifin yararlandığı eserlerin isimleri bir liste şeklinde verilmiştir. Eser, **Ed'ıye-i Ma'sure** adıyla da bilinmektedir. 22 bâbdan oluşmakta ve toplam 472 duayı içermektedir. Dualardan 32'si Kur'an'dan alınmış, diğerleri Hz. Muhammed'in değişik zamanlarda ettiği dualardan seçilmiştir. Dualara geçmeden önce duanın şart ve zamanı, fazilet ve keyfiyeti konusunda da açıklamalar yapılmıştır. Yazma nüshaları; Ayasofya 2782, 2793; Fatih 2554 (**Ed'ıye-i Ma'sure** adıyla kayıtlı); Fatih 2774; Revan Köşkü 093; Ali Emîrî 1924 no'da bulunmaktadır.

Kimi kaynaklarda **Fütûhât fi'l-Cifr** adında bir kitap kendisine nispet edilmiş olmasına rağmen bu eser kendisine ait olmayıp Fatih dönemi tabiplerinden olan Şirvânî

²³ Şükrullah, *Câmi'ü'd-Da'avât* in başlangıç kısmı.

Şükrullah'a aittir. Hammer de tarihinde Şükrullah'ın Kur'an-ı Kerim tefsiri üzerinde bir çalışmasının olduğunu zikretmektedir. Ancak bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.

3. KİTÂBU BEHÇETİ'T-TEVÂRÎH

3.1. ESERİN YAZILIŞI:

Şükrullah, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'in baş kısmında, bu eseri 861/1456 senesinin Muharrem ayında yazdığını zikretmektedir. Bu tarihi, kitaba başladığı tarih olarak almak gerekir. Eserin yazıldığı tarihle ilgili olarak kitabın değişik yerlerinde verilen tarihler farklıdır. Bu da kitabın yazıldığı süreci ortaya çıkarmak açısından ipuçları vermektedir. Şükrullah, kitabın baş kısımlarında 861/1456 Muharrem ayında yazdığını söyler. Ancak eserin başka yerlerinden bunun 862/1457 ve 863/1458'de yazıldığı sonucu da çıkar. Örneğin, yine baş taraflarda şöyle bir ifade kullanmaktadır: “*Hz. Muhammed'in vefatından Kitâbu Behçeti't-Tevârîh adlı bu özel eserin kaleme alınışına kadar 849 yıl olup Osmanoğullarından, gaziler sultanı Mehmed Han b. Murad Han'ın tahta oturuşunun sekizinci yılıdır.*” Şükrullah'a göre, Hz. Muhammed'in hicretinden ölümüne kadar 13 yıl geçtiğine göre $849+13=862$ 'ye rastlar. Eserin bir başka yerinde Şükrullah, “*Emir Gazi Osman b. Ertuğrul b. Süleymân Şâh'ın vefatından bu kitabın kaleme alındığı zamana kadar 153 yıldır.*” denmektedir. Osman Gazi'nin vefatını 710 yılında belirttiğine göre de $710+153=863$ yılı olarak görülmektedir. Yine eserin bir başka yerinde Fatih Sultan Mehmed'in 855/1451 yılında tahta çıktığını ve eserini Fatih'in tahta çıkışının sekizinci yılında yazdığını ifade etmektedir. Buna göre de $855+8=863/1458$ yılında yazdığı anlaşılmaktadır. Bu tarihler göz önünde bulundurulduğunda eserin yazımına 861/1456 yılında başladığı, 863/1458'de de bitirildiği anlaşılır. Böylece eserin iki yılda yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca nüshalardan tespit edildiği üzere eserin iki kez yazıldığı anlaşılmaktadır.

3.2. ESERİN İÇERİĞİ:

Kitâbu Behçeti't-Tevârîh, başlangıçtan 855/1451 yıla kadarki olayları konu alan bir genel dünya tarihidir. Her ne kadar bir genel tarih eseri olarak yazılmışsa da bir İslâm tarihi olarak değerlendirmek daha doğrudur. Gerçek anlamıyla bir dünya ve İslâm tarihi demek mümkündür. İslâm tarihinin dışında kalan bölümlerde İslam ve Türk dünyasında bilinen İran'ın destansı tarihi anlatılmıştır. Bununla beraber *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*, yalnız bir tarih değil, aynı zamanda tarih, coğrafya, etnografya,

kozmoğrafya, astronomi ve din kitabı olarak da değerlendirilmelidir. Eser, çok geniş bir tarih sürecini kapsamasına rağmen oldukça kısadır ve çoğunlukla hükümdarların listeleri, tahta çıkış ve ölüm tarihleri ve saltanat sürelerinden ibarettir.

Şükrullah, eserinde özetle şu konulara yer verir:

Eser, dünyanın yaratılışından başlamak üzere 855/1451 tarihine kadarki olayları özet olarak içerir.

Birinci bölüm, on dört fasıl ve on iki makaleden oluşur. Bu bölümde, insanlık tarihine başlanmadan önce “akıl” ve “nefs”in yaratılışından, feleklerin, burçların, yıldızların meydana gelişinden, dört unsur olan ateş, hava, su ve toprağın yaratılışından ve keyfiyetinden; insanlığın yaratılışından, insan organlarının nasıl meydana geldiğinden; basit ve mürekkebe unsurların yaratılışından söz edilir. Daha sonra on iki makale halinde yerleşim biriminden söz edilir. Yerleşim biriminin yüz ölçümünden, dünyanın yedi iklim ve yedi denizinden; yerleşim birimi üzerinde yaşayan milletlerden, Çinliler, Türkler, Rumlar (Avrupalılar), Araplar, Hintliler, Habeşliler gibi belli başlı milletlerden bahsedilmektedir. Bundan sonra Âdem ile insanlık tarihi anlatılmaktadır. Burada huyları insana benzemeyen bir insan şeklinden de söz edilmektedir.

İkinci bölümde Kur'an'da ismi geçen Âdem, Şis, İdris, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ vb. bir kısım meşhur peygamberin tarihi özet olarak anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde rivayetlere dayalı olarak Hz. Muhammed'in Âdem'e kadar giden nesebi özet olarak açıklanmaktadır.

Dördüncü bölümde, Hz. Muhammed'in doğumundan ve dünyadan ayrıldığı ana dek geçen olaylar, savaşları, hizmetçileri, sahip olduğu savaş araç-gereçleri yedi fasılda anlatılmaktadır. Bu bölüm yedi fasıldır. Bu fasıllarda Hz. Muhammed'in doğumundan peygamberliğine kadarki dönem, hadis kitaplarında anlatılan mucizeleri, savaşları, hizmetçileri, katipleri ve savaş araç-gereçleri konu edinmektedir.

Beşinci bölümde, Hz. Muhammed'in eşleri, cariyeleri, evlatları, amcaları ve halaları dört fasılda konu edilmektedir.

Altıncı bölümde Aşere-i Mübeşşere olarak adlandırılan, cennetle müjdelenmiş on sahabeden söz edilmektedir.

Yedinci bölümde Aşere-i Mübeşşere'den olmayan, ancak üstün niteliklere sahip diğer sahabelerden bahsedilmektedir. Bu bölüm dört fasıldır.

Sekizinci bölümde üç fasıl halinde dört mezhep imamı, altı hadis imamı ve İslâm âlimlerince fetvaları kabul görülen sekiz imam hakkındadır.

Dokuzuncu bölümde toplam 107 meşhur tarikat şeyhi hakkında bilgi verilmektedir.

Onuncu bölümde de Yunanlı filozoflar ile diğer dinlerin önemli filozofları anlatılmaktadır.

On birinci bölümde dört fasıl halinde Hz. Muhammed dönemine kadarki eski İran padişahlarından olan Melikler, Keyler, Eşkâniler ve Sâsânîler konu edilmektedir.

On ikinci bölümde Emevî, Abbâsî, Alevî ve Selçuklu sultanları zikredilmektedir.

On üçüncü bölümde Osmanlı devletinin kuruluşu ve Fatih Sultan Mehmed'e kadar gelen Osmanlı padişahlarının hayatı ve yaptıkları hayırlı hizmetler anlatılmaktadır.

Kitâbu Behçeti't-Tevârih'in Nuruosmaniye nüshası 12, ikinci grup yazılan nüshalar ise 13 bölümden oluşmaktadır. Şükrullah, Fatih Sultan Mehmed ile ilgili bölümü bu eserde kaleme almayı uygun görmemiş ve; *“Bu denli bir padişahı başkalarının ardından anmak edepsizliğinin aşırılığından ve bilgisizliğin sonsuzluğundan”* olacağını, onun yaşamını ayrı bir eser olarak kaleme almanın şânına daha lââyık olacağını söylemiştir. Ancak buna muvaffak olamamıştır.

Görüldüğü üzere Şükrullah, daha çok bir İslâm tarihi yazma düşüncesinde olduğu için kitabın dokuz bölümü peygamberleri ve İslâm tarihini, diğer 3-4 bölüm de

diğer tarihleri konu edinmektedir. Şükrullah'a gelinceye kadar İslâm tarihinde bu konuda ve bu tarzda birçok eser meydana getirilmiştir. O da kendinden önceki tarihçilerin eserlerini örnek alarak bir eser meydana getirmiştir. Tarihini yazarken de bir kısım tarih eserlerini kendine kaynak göstermiş, bazen onlar arasında kıyas yapıp kendi görüşünü de ayrıca belirtmiştir.

Şükrullah, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i yazarken yararlandığı kaynakların bir listesini kitabın baş kısmında ve metnin içinde sırası gelince zikretmiştir. Ancak Osmanlılarla ilgili herhangi bir kaynak vermemektedir. Diğer bölümlere kıyasla Osmanlılara ayrılan bölüm daha geniştir. Verdiği bilgiler dönemi yaşayan biri olması açısından önemlidir.

3.3. ESERİN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ:

Kitâbu Behçeti't-Tevârîh, kolaylıkla anlaşılabilir, çok sade bir dil ve üslupla yazılmış, lafzî sanatlara az rastlanır. Şükrullah'ın da belirttiği gibi eser, havas için değil avam için yazılmıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki Şükrullah, eserini her kesimden insanın okuyup anlayabileceği bir dille yazmış ve tarih kitaplarında rastlanan ağdalı ve sanatlı cümlelere pek yer vermemiştir. Metinde kullanılan Arapça kelimeler anlaşılması kolay, anlatılmak istenen konu, yalın ifadelerle açıklanmıştır. Atasözlerine ise az da olsa yer vermiştir. Müteradif kelimelere de pek fazla rastlanmaz. Zaman zaman şahit beyitler, ayet ve hadisler de kullanılmıştır.

Yazar, eseri kaleme alırken eserin edebî özelliğinden çok meramının anlaşılmasını göz önünde bulundurduğundan dolayı cümle yapısına pek önem vermemiştir. Şükrullah, anlattığı konuyu daha da desteklemek ve metne güzellik ve zenginlik katmak amacıyla metne uygun atasözleri ve deyimlere de zaman zaman yer vermiştir.

Şükrullah, edebî sanatlara az yer verdiği gibi anlattığı konuyu şiirle desteklemeye de pek önem vermemiş olup konuyu sade bir dille anlatmıştır. Diğer tarihlerde olduğu gibi olayı önce nesir, sonra da şiirle destekleme yoluna gitmemiştir. Ancak, çok az da olsa Arapça ve Farsça şiirleri şahit olarak göstermiştir. Bu şiirlerin bir kısmı kendisine ait, bir kısmı da başka şairlerden alıntıdır.

Şükrullah, olayları anlatırken tarihleri vermeyi de ihmal etmemiştir. Tarihleri bazen yıl, bazen yıl ve ay, bazen de yıl, ay ve gün olarak vermiştir. Kimi yerlerde ise olayların günün hangi vaktinde olduğunu bile zikretmiştir. Bu bakımdan onun eseri kronolojik açıdan önem arz eder. Tarihleri verirken yılları ve ayları bazen Arapça, bazen Farsça, günleri ise Farsça vermiştir.

3.4. ESERİN NÜSHALARI:

Kitâbu Behçeti't-Tevârîh'in birçok yazması mevcut olup ulaşabildiğimiz nüshaların özellikleri aşağıdaki gibidir:

3.4.1. Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu, No. 2990:

Vişneçürüğü renkli, meşin kaplı, yıldız şemseli, zencirek ve köşebentli, miklebli mukavva cilt. Yazısı siyah, başlıklar kırmızı. 1b ve 9b'de yıldız ve değişik renklerle mülevven serlevha bulunmaktadır. Sayfalar kırmızı cetvelli, fligransız kağıda güzel bir nesih hattıyla yazılmıştır. Takip kelimesi bulunup ketebe kaydı yoktur. Zahriyesinde üç mühür, eser adı ve bir vakfiye kaydı bulunmaktadır. Eser, *Bereketu't-Tevârîh* adıyla kayıtlıdır. Muhtemelen onuncu asırda yazılmıştır²⁴. Cilt ve yazı boyutu 176x125 cm/ 115x77 cm. İstinsah tarihi belli değildir. Yaprak sayısı 301, satır sayısı ise 15'tir.

3.4.2. Nuruosmaniye Kütüphanesi, No. 3059:

Hâkî yeşili renkli, meşin kaplı, yıldız şemseli, yıldız zencirekli, miklebli mukavva cilt. Deffe işleri kahverengi desenli meşin kaplı, mahfaza kenarları kahverengi meşin kaplı, ebru desen kaplı. Yazısı siyah, konu başlıkları kırmızı. Sayfalar kırmızı cetvelli, fligransız kağıt üzerine güzel bir nesih hattıyla yazılmıştır. Zahriyesinde eserin yazarı ve eser ile ilgili bilgiler, üç mühür, bir vakıf kaydı, demirbaş kaydı numarası ve mührü. Muhtemelen 11. asırda yazılmış bir nüshadır²⁵. Cilt ve yazı boyutu: 271x176 mm/ 190x116 mm. İstinsah tarihi belli değildir. Yaprak sayısı 169, satır sayısı ise 21'dir.

²⁴ H. Adnan Erzi, *Yeni Türk Dergisi*, Sayı: 84, s. 546.

²⁵ H. Adnan Erzi, *agm*.

3.4.3. Süleymaniye Kütüphanesi Serez Koleksiyonu, No. 1891:

Kahverengi meşin kaplı, gömme şemseli, zencirekli, miklebli mukavva cilt. Deffe içleri ebru kağıt kaplı. Yazı siyah olup başlıklar kırmızı, fligranlı kağıda yer yer bozuk bir talik hattıyla yazılmıştır. Üç çeşit kalem kullanılmış olup üç kişi tarafından yazıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Takip kelimesi bulunup ketebe kaydı yoktur. Zahriyede iki temellük kaydı ve mührü, demirbaş kaydı ve mührü bulunmaktadır. Cilt ve yazı boyutu: 200x130 cm/ 122x83 cm. İstinsah tarihi belli değildir. Yaprak sayısı 201, satır sayısı ise 15'tir.

3.4.4. Bâyezîd Umûmî Kütüphanesi, No. 4902:

Kahverengi meşin kaplı, gömme şemseli, miklebli mukavva cilt. Yazı siyah olup konu başlıkları kırmızı, sayfalar yıldız ve mavi renk cetvelli, 1b ve 7b'de yıldız ve değişik renklerle mülevven serlevha, fligransız beyaz kağıda güzel ve nesih hattıyla yazılmış olup şirazesı dağınaktır. Zahriyede vakıf mührü ve kaydı bulunmaktadır. On birinci asırda yazılmış olması muhtemeldir. Cilt ve yazı boyutu: 172x127 cm/ 124x87 cm. İstinsah tarihi bilinmemektedir. Yaprak sayısı 277, satır sayısı ise 15'tir.

3.4.5. Topkapı Sarayı Millî Kütüphanesi Revan Köşkü Koleksiyonu, No. 1538:

Vişneçürüğü renkli meşin, yıldızlı gömme şemseli, zencirekli ve miklebli mukavva cilt. Yazı siyah olup başlıklar kırmızı, sayfalar yıldız ve mavi renkli cetvel içine alınmış, fligransız kağıda güzel bir nesih hattıyla yazılmıştır. Ancak bu nüshada yer yer imla yanlışları olup bazı kelimeler atlanmıştır. Ketebe kaydı yoktur. Zahriyesinde bir mühür ve eser adı ve demirbaş kaydı numarası bulunmaktadır. Cilt ve yazı boyutu: 251x165 cm./ 154x102 cm. İstinsah tarihi bilinmemektedir. Yaprak sayısı 245, satır sayısı ise 15'tir.

3.4.6. Topkapı Sarayı Millî Kütüphanesi Revan Köşkü Koleksiyonu, No. 1538:

Siyah renk meşin kaplı gömme şemseli, zencirekli mukavva cilt, yazısı siyah, başlıklar kırmızı, sayfalar mavi renk çizgi cetvelli, fligransız kağıda ta'lik hatla

yazılmıştır. Müstensih tarafından hatalar mevcut olup eksik cümleler çoktur. Eksik cümleler sayfa kenarına sonradan yazılmıştır. Müstensihi **el-Hacı Yahya b. Veli**'dir. İstinsah tarihi 939/1532'dir. Cilt ve yazı boyutu 257x1671/170x105 cm., yaprak sayısı 201 ve satır sayısı da 19'dur.

3.4.7. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu, No. 4203:

Vişneçürüğü meşin kaplı, yaldız zencirekli, şemseli ve köşebentli miklepli mukavva cilt. Yazı rengi siyah, konu başlıkları kırmızı, fligransız kağıda nesih hatıyla yazılmış, ketebe kaydı yoktur. İmla yanlışları çok ve dikkatsizce yazılmıştır. Zahriyede üç mühür, Süleymaniye ve Fatih Kütüphaneleri demirbaş kaydı, bir vakıf yazısı ve eser adı yer almaktadır. Onuncu asırda yazılmış olması muhtemeldir. Cilt ve yazı boyutu: 180x125 cm./ 120x75 cm. İstinsah tarihi belli değildir. Yaprak sayısı 370, satır sayısı 13'tür.

3.4.8. Türk Tarih Kurumu No: Y/312:

Deffe kenarları meşin kaplı, yeşil renk cilt bezi kaplı mukavva cilt. Yazı siyah olup konu başlıkları kırmızıdır. Fligransız kağıda okunaklı ta'lik hatıyla yazılmıştır. Takip kelimesi ve ketebe kaydı bulunmaktadır. Ketebe kaydına göre, nüsha 1045 yılı Muharrem ayının yirmisinde İstanbul'da **Muhammed b. Muhammed Sadık Harezmî** tarafından yazılmıştır. İstinsah tarihi 20 Muharrem 1014/ 5 Temmuz 1605'tir. Cilt ve yazı boyutu 234x155 cm./ 155x85 cm., yaprak sayısı 232 ve satır sayısı 17'dir.

3.4.9. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Koleksiyonu, No: 801:

Hasan Almaz'ın doktora tezinde yazdığına göre İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar Bölümünün depremde gördüğü zarardan dolayı bu nüshaya ulaşmak mümkün olmamıştır. Hüseyin Nihal Atsız'ın verdiği bilgiye göre bu nüsha, Süleymân Paşa kölelerinden Abdullah oğlu Yusuf tarafından Kartova kasabasında 958/1551 yılı Rebiü'l-evvel (Mayıs) ayının Cumartesi günü istinsahı tamamlanmıştır. Her sayfası 22 satır olmak üzere 117 varaktan oluşur²⁶.

²⁶ Nihal Atsız, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, s. 15.

3.4.10. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Bölümü, M. Con Koleksiyonu No: 441:

Kahverengi meşin kaplı mukavva cilt. Yazı siyah olup konu başlıkları kırmızı, sayfalar yer yer kırmızı renk cetvelli, fligranlı beyaz kağıda ta'lik hattıyla yazılmıştır. Takip kelimesi bulunup ketebe kaydı yoktur. Zahriyede eser adı ve müellif ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Nüsha baştan birkaç sayfa eksiktir. Söz konusu nüsha yedi bölüm olarak düzenlenmiş olup şu bölümlerden oluşmaktadır:

1. Bab: Dünyanın yaratılışı hakkındadır.
2. Bab: Meşhur peygamberler hakkındadır.
3. Bab: Hz. Muhammed'in nesebi hakkındadır.
4. Bab: Hz. Muhammed'in doğumu ve ölümüne kadar geçen olaylar hakkındadır.
5. Bab: Hz. Muhammed'in eşleri, cariyeleri ve evlatları hakkındadır.
6. Bab: Aşere-i Mübeşşere hakkındadır.
7. Osmanlı sultanları hakkındadır.

Eserin zahriyesinde nüshanın müellif hattı olduğu şeklinde bir açıklama yer almaktadır. Ancak nüshada var olan kelime, satır ve konu atlamaları, eserin bir özet şeklinde olması ve tam olmaması, bu iddiayı doğrulamamaktadır. Cilt ve yazı boyutu: 110x165 cm./ 62x114 cm. İstinsah tarihi belli değildir. Varak sayısı 169, satır sayısı ise 11'dir.

3.4.11. Dügümlü Baba Kütüphanesi, No. 351:

Bu nüsha, bir mecmua içinde olup *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in baştan 6 sayfalık fihrist kısmını içermektedir. 181b-183b sayfaları arasında yer almaktadır.

3.4.12. Tahran Millî Kütüphanesi No: 376:

Deffe kenarları yeşil renk meşin kaplı, deffeler kırmızı renk meşin kaplı, göçme semseli mukavva cilt, nestalik hattıyla yazılmış, yazısı siyah, konu başlıkları kırmızı

renklidir. Özel isimlerin üzeri kırmızı çizgiyle çizilmiştir. Bu nüsha da ikinci grup nüshalar gibi 13 bölümden oluşmaktadır. Müstensihî **Fazlullah b. Sefer el-Belgrâdî**'dir. İstinsah tarihi Şevval 964/1556 Ağustos'tur. Cilt ve yazı boyutu: 205x145 cm./ 150x100 cm. Varak sayısı 183, satır sayısı ise 17'dir.

3.4.13. Tahran Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası:

Okunaklı bir nesir hattıyla yazılmış olmakla birlikte kelime atlamaları çok fazladır. Sonradan kenarına yazılmıştır. İstinsah tarihi 13 Cuma Rabiü'l-ahir 938 (22 Kasım 1531).

3.4.14. Tacikistan Yazma Eserler Enstitüsü, No: 993:

Okunur bir nestalik hattıyla Muhammed Şerif Hokandî tarafından 1250/1834 yılında yazılmıştır. 201 yapraktır. Metin, yaldızlı cetvel içinde yazılmış, değişik renklerle çizilmiş bir serlevhası vardır. Cildin baş tarafında eserden ayrı olarak yirmi kadar tarihle ilgili kitabın ismi zikredilmiştir.

3.4.15. Londra, British Museum, No. or. 1627:

Bu nüsha, nestalik hattıyla yazılmış olup diğer ikinci grup nüshalar gibi 13 bölümden oluşmaktadır. İstinsah tarihi: Ramazan 1263/1847. Cilt ve yazı boyutu: 370x80 cm./ 91x61 cm. Varak sayısı 364, satır sayısı ise 11'dir.

3.4.16. Tacikistan Yazma Eserler Enstitüsü, No: 1246/1:

Bu nüsha okunur bir nestalik hattıyla yazılmış, yaklaşık olarak XIII/XIX yy.larda yazılmıştır. 76 yaprak, her yaprağı 15 satırdır. Eserin sondan eksik olduğu zikredilmiştir.

3.4.17. Münih Kraliyet Kütüphanesi No: 288.

3.4.18. Paris, Milli Kütüphane, No. 90-91.

3.4.19. Petersburg, Umumi Kütüphane, No. 269.

3.4.20. Viyana Milli Kütüphanesi, No. 828.

3.5. ESERDE YARARLANILAN TARİHİ KAYNAKLAR

Şükrullah, eserinde kendi zamanından önceki dönemlere ait bilgileri yazıldıkları dönemin önemli kaynaklarından özetleyerek aktardığını belirtir. Bu konuda şöyle der: “Mansûrî’nin *‘Uyûnu’t-Tefâsîr’* inden, Şeyh Şihâbeddîn-i Sivâsî’nin *‘Uyûnu’t-Tefâsîr’* inden, *Tefsîr-i Kevâşî’den*, *Kurretu’l-‘Ayn Tefsîrî’*nden, Sa‘lebî’nin *Keşfu’l-Beyân Tefsîrî* gibi tefsîr kitaplarından ve hikmet (felsefe), hey’et (astronomi), nücûm (yıldız bilimi), hendese (geometri), riyâzî (matematik), tabiat ve tıp ilimlerinden, *Sîyeru’l-Mülûk* tan, *Zübdetü’l-Usûl* den Mevlana Hasan b. Ali b. Hammâd’ın *Kûtu’l-Ervâh* adlı tarihi, Şeyh Ca’fer Muhammed-i Taberî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî-yi Ca’fî, İbn-i Hallikan, Kâdî Beyzâvî, İbn-i Cevzî, Mevlânâ Şemseddîn-i Hirevî, Sultan İbrahim Tamgaç Han için yazılmış olan Mecdeddîn Mevlânâ Muhammed ‘Adnân vb. tarihçilerin eserleri başta olmak üzere yaklaşık altmış tarih kitabından, *Usûlu’l-Akâlîm* kitabından, *Kitâbu’l-Memâlik* ten, *Kitâbu’l-Mesâlik* ten, özet bir şekilde çoğu azaltarak, hatta binde birini iktibas ederek derledim. Öyle bir şekilde derledim ki, onların derledikleri inceliklerden bir tek incelik, güzelliklerden bir tek güzellik ve nasihatlerden bir tek nasihat yok olmadı.

Şükrullah, *Kitâbu Behçeti’t-Tevârîh*’i yazarken kendi zamanına kadar olan dönemi tabii olarak diğer eserlerden yararlanılarak kendinden önce yazılmış bir kısım eserleri kaynak göstermiş, bazen onlar arasında kıyas yapıp kendi görüşünü de ayrıca belirtmiştir. II. Murad dönemini ise bizzat kendisi yaşadığı için bu dönemle ilgili olarak kendi bilgi ve gördüklerini yazmıştır.

Eserini yazarken yararlandığı kaynakları kitabın baş kısmında ve metnin içinde sırası gelince zikretmiştir. Bu eserlerin bir kısmı bugün elde mevcut ve revaçta olmasına rağmen bir kısmının sadece isimleri bilinmektedir. Tarihî değerinin anlaşılması açısından Şükrullah’ın bu eserini kaleme alırken çokça yararlandığı eserlere göz atılması, yerinde bir davranış olur:

3.5.1. Kûtu’l-Ervâh:

Hasan b. Ali b. Hammâd’ın eseridir. Tam adı *Kûtu’l-Ervâh ve Yâkûtu’l-Erbâh*’tır. Şükrullah’ın eserinde en çok alıntı yaptığı kaynaklardan biridir. Genel ve kısa bir

İslam tarihidir. Dünyanın yaratılışından başlayarak peygamberleri ve Hz. Muhammed'in nesebi, doğumu, savaşları, dört halife, Emevîler, Abbâsîler, Alevî halifeleri, Selçuklular ve İlhanlıları konu almaktadır. İlhanlıların ünlü veziri Çoban Bey'in ölümüne kadar anlatılmaktadır. Çoban Bey 728/1328'de öldüğüne göre eserin 730/1330 yıllarında yazılmış olması tahmin edilmektedir. Şükrullah'ın eserini kaleme alırken bu eserin eli altında bulunduğu ve bunu örnek aldığı sonucu çıkarılabilir. Şükrullah'ın Selçuk'u bir kadın olarak göstermesi de bu eserden kaynaklanmıştır. Zira burada Selçuk kadın olarak yazılmıştır. Eserin yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu No: 2202'de bulunmaktadır. Toplam 98 yapaktır.

3.5.2. Târîh-i Taberî:

Şeyh Cafer Muhammed-i Taberî tarafından yazılan bu eser, dünyanın yaratılışından 302/915 yılına kadar gelmekte ve yıl yıl geçen olayları ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. *Târîhu'l-Umem ve'l-Mulûk* ve *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mulûk* adlarıyla da bilinmektedir. Bugün elde bulunan metin asıl eserin bir özetidir. Asıl eser kaybolmuştur. *Taberî Tarihi*, İslam tarihinin seçkin eserlerindendir. İslam öncesi dönemlerdeki olaylar geniş bir şekilde ele alınmış ve hiçbir rivayetten kaçınılmamıştır. Kendisinden sonra gelen birçok tarihçinin baş kaynağı durumuna gelmiş bir eser özelliği de taşımaktadır. Eserin eski oluşu, değerini daha da artırmıştır.

3.5.3. Nizâmu't-Tevârif:

Kadı Beyzavî'nin eseridir. Şemseddîn Muhammed Cüveynî adına yazılmış olup 21 Muharrem 674 (16 Temmuz 1275) yılında bitirilmiştir. Âdem'den başlayıp yaşadığı zaman olan 674 yılına kadarki olayları konu alan kısa ve genel bir tarih kitabıdır. Dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, Peygamberler tarihini; ikinci bölüm, İran melikleri tarihini; üçüncü bölüm, imamlar tarihini; dördüncü bölüm, Emevîleri, Abbâsîleri, Safarîler, Samanîler, Gazneliler, Deylemliler, Selçuklular, Selefki Harzemşahlar ve Moğollar tarihini anlatır.

3.5.4. Muntazam fî Târîhi'l-Ümem:

İbn-i Cevzî'nin eseridir. Dünya yaratıldıktan Abbâsî halifesi Müstaz Billah'ın halifeliğine (566-576/1170-1180) kadarki tarihi içerir.

3.5.5. Şemseddîn Herevî'nin Tarihi:

Bu müellifin kendisi ve eseri hakkında pek bir malumat yoktur.

3.5.6. Târîhu'l-Kebîr:

Buhârî'nin eseridir. Hadis ehlinin hayatına dair yazdığı bir eserdir. *Târîhu's-Sağîr* adlı eseri de bu eserin bir özetidir.

3.5.7. Suveru'l-Akâlîm:

Ebî Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî'nin eseri olup dönemin önemli medeniyetlerinden, Horasan, Belh, Ceyhun gibi memleketlerin coğrafik yapısından söz eder.

3.5.8. Vefayâtü'l-A'yân:

İbn-i Hallikan'ın eseridir. 654-673/1256-1274 yılları arasında yazmıştır. Edebiyat tarihi açısından önemli bir eserdir.

3.5.9. Târîh-i Türkistân:

Muhammed Avfî'nin dayısı olan ve aynı zamanda tabip olan Mecdeddîn Muhammed b. Adnan'a aittir. Ancak, onunla ilgili fazla bir bilgi vermemektedir. Eser, İbrahim Tamgaç Han adına yazılmıştır. Şükrullah'ın ifadesine göre, Hindistan'daki halkların yaşamını ve ilginçliklerini konu alan bir eserdir.

3.5.10. Keşfu'l-Beyân:

Ebî Mansûr Abdülmelik İbn Ahmed b. İbrahim es-Sa'lebî'nin Kur'ân tefsîridir.

3.5.11. Ravzatu Uli'l-Elbâb fî Tevârîhi'l-Ekâbiri ve'l-Ensâb:

Asıl adı Dâvûd olan Benâkitî adlı birine aittir. Reşîdeddîn Fazlullah-i Hemedânî'nin *Câmi'u't-Tevârîh* adlı eserinin yer yer değiştirilerek yeniden düzenlenmiş halidir.

3.5.12. 'Uyûnu't-Tefâsîr:

Şeyh Şihâbeddîn Ahmed b. Mahmûd es-Sivâsî (ö.803/1401)'ye ait olup asıl adı *'Uyûnu't-Tefâsîr li'l-Fuzalâi's-Semâsîr* dir.

3.5.13. Mirsâdu'l-İbâd mine'l-Mebde' ile'l-Mi'âd:

Şeyh Necmeddîn Ebu Bekir b. Abdullah er-Râzî (ö.654/1256)'nin eseridir. Sülûk, vusûl, nefis terbiyesi gibi konuları içeren tasavvufî bir eserdir. Eser Farsça olup II. Murad zamanında Türkçe tercüme edilmiştir.

3.5.14. Siyeru'l-Mülûk:

Selçuklular sultanı Melikşâh'ın vezirlerinden Nizâmü'l-Mülk Hasan (ö.485/1092) tarafından kaleme alınmıştır.

3.5.15. İskender-nâme:

Ahmedî'nin (734-814/1334-1412) eseridir. Şüphesiz Osmanlı tarih yazıcılığı denince akla ilk gelen Ahmedî'dir. Germiyân Beyliği sarayında yetişmiş, daha sonra Osmanlılara intisâb etmiş ve konusunu İran edebiyatından alan *İskender-nâme* adlı çalışmasını Yıldırım Bayezid'e takdim etmiştir. Daha sonra buna *Dâsitân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osmân*'ı ekleyerek Yıldırım Bayezid'in oğlu Süleymân Çelebi'ye sunmuştur. Eserine eklediği bu son bölümle de Osmanlı tarih yazıcılığında ilk kişi

olmuştur. Şükrullah, eserini kaleme alırken *İskender-nâme*'nin Osmanlılar tarihine ait *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân* bölümünden isim vermeden alıntılar yapmıştır.

3.5.16. Kitâbu'l-Mesâlik ve'l-Memâlik:

Ebu'l-Kasım Ubeydullah b. Abdullah b. Hordâdbih'in eseri olup hacim olarak küçük, fakat içerik olarak önemli bir eserdir. Eser, bir tür tarihî coğrafya kitabı niteliğinde olup Abbasi halifeleri idaresinde bulunan topraklarda yer alan şehirlerin adlarını, mali yapılarını ve birbirine olan uzaklıklarını açıklamaktadır. Türk bölgeleri konusunda içerdiği bilgiler de çok önemli olup ilk defa bu eser aracılığıyla gün yüzüne çıkmış bilgiler içermektedir. Ayrıca Mâverâünnehir ve Türkistân'daki Türk prenslerin adlarını ve unvanlarını içermesi açısından da önemlidir. Dokuz boy olan Oğuzlar (Uygurlar) ile ilgili bilgiler de ilk kez burada verilmiş olup dokuz boy Türkler açısından çok önemlidir.

3.5.17. Kitâbu'l-Mesâlik ve'l-Memâlik:

Ebu'l-Kasım Muhammed b. Havkal'a ait olup hem tarih, hem de coğrafya açısından önemli bir eserdir. Yazar, hicrî dördüncü asırda İslam toprakları içinde bulunan şehirlerin iklim özelliklerini konu edinmiştir. Eser, Türk tarihi açısından önemli bilgiler içermekte olup o dönemde Oğuzların (Guz), Karlukların, Kimakların, Kırgızların (Hirhiz), Dokuzguz (Uygurlar)'ın, Bahtakilerin ve Bulgarların yerleşik oldukları yerler konusunda önemli bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Mâverâünnehir ve Batı Türkistân bölgeleri de anlatılmaktadır.

3.5.18. Mecme'u'l-Ensâb:

Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şebânkârî'nin eseridir, Ata Melik Cüveynî'nin *Cihân-guşâ* adlı eserinden alıntıdır.

3.5.19. Tefsîr-i Kevâşî:

Muvafakaddîn Ahmed b. Yusuf el-Mûsulî eş-Şeybânî eş-Şâfi'î (ö.680/1282)'nin Kur'ân tefsiridir.

Şükrullah'ın eserinde ismini zikrettiği ve yararlandığı eserlerin hiçbiri Osmanlıları konu almamaktadır. İsmi zikretmemekle beraber Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinden yararlandığı muhakkaktır. Zira her ikisinin kullandığı cümleler birbirine benzemektedir. Ancak *İskender-nâme*'de bulunmayan bilgilere de yer vermiş olduğundan bu bilgileri Yahşi Fakîh, Hamzavî ve Semerkantlı Alâeddîn'in eserlerinden aldığı ihtimal dahilindedir²⁷.

3.6. ESERİN TARİHİ DEĞERİ:

Şükrullah'ın *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'i, Osmanlılar döneminin tanınmış önemli genel tarih kitaplarından biridir. Gerek Farsça aslının, gerekse XVI. yüzyılda yapılan Türkçe tercümesinin bugün oldukça fazla nüshasının bulunuyor olması, bunu göstermektedir. Eserin içinde tarih dışında ansiklopedik bilgilerin de bulunuşu ve genel bir dünya tarihi oluşu nedeniyle onu asırlarca okunan bir kitap haline getirmiştir.

Şükrullah'ın kendi ifadesiyle, *Kitâbu Behçeti't-Tevârih* şu iki amaçla yazılmıştır:

“Birincisi, Âdem zamanından gaziler ve mücahitler sultanı, Osmanogullarından Sultanu'l-İslam Murad oğlu Sultan Mehmed Han'ın tahta çıkışına dek ne kadar zamanın geçtiği; ikincisi, Âdem ve Âdemoğullarından olan peygamber, padişah, sultan ve halifelerin nesep ve silsilesinin zikri, hayatlarının ve tarihlerinin bilinmesidir.”²⁸

Şükrullah, bu amacını belirttiikten sonra da tarih konusunda dört rivayetin olduğunu belirterek bunların, Acemlerin benimsediği Mecusîlerin rivayeti, İsrailogullarının (Yahudilerin) rivayeti, Hristiyanların rivayeti ve Müslümanların rivayeti olarak sınıflandırır.

Mecusîlere göre, Âdem'den Muhammed'in ortaya çıkışına kadar 6172 yıldır.

İsrailogullarına göre, Âdem'den Muhammed'in doğumuna kadar 4340 yıldır.

²⁷ Nihal Atsız, *age* s. 12.

²⁸ Şükrullah, *age*.

Hristiyanlara göre, Âdem'den Muhammed'in doğumuna kadar 5972 yıldır.

Şükrullah, en doğru rivayetin Abdullah b. Abbâs b. Abdulmuttalib'in rivayeti olduğunu söyleyerek Âdem'den Muhammed'e kadar 6075 yıl geçtiğini söyler. Ayrıntılı olarak ise şöyledir:

Âdem'den Nuh'a kadar 2250 yıl,

Nuh tufanından İbrahim'e kadar 1809 yıl,

İbrahim'den Musa'ya kadar 565 yıl,

Musa'dan Süleymân'ın Mescidü'l-Mukaddes'i yaptığı zamana kadar 536 yıl,

Süleymân zamanından İskender b. Feylekos zamanına kadar 717 yıl,

İskender zamanından İsa'nın doğumuna kadar 494 yıl,

İsa zamanından Muhammed Mustafa'nın zamanına kadar 361 yıldır²⁹.

Onun doğumundan Mekke'den Medine'ye hicret edişine kadar 50 yıl,

Hicretinden vefatına kadar 13 yıldır³⁰.

Dünya tarihi ile ilgili ele aldığı konular genel olarak eskilerin bir tekrarı niteliğindedir. Konuları anlatırken tarihî kaynakları vermesi de bunu göstermektedir. Özellikle **Târîh-i Taberî** ve **Kûtu'l-Ervâh**'tan sık sık yararlanmış, yer yer de karşılaştırmalar yaparak kendi görüşünü sunmuştur. Şükrullah'ın eski dönemlere ait verdiği bilgiler Şerefu'z-Zamân Tâhir Mervezî'nin eserinde, Gerdizî ve Avfî'nin eserinde benzer şekiller görülmektedir³¹. Dolayısıyla bu bilgilerin bir tekrardan ibaret

²⁹ Hasan Almaz'a göre, Şükrullah'ın İsa'dan Muhammed'in doğumuna kadar 361 yıl olarak tespiti yanlıştır. Bu hesabı neye göre yaptığı bilinmemektedir.

³⁰ Şükrullah, age, bu da Şükrullah'ın yanlışlarından biridir. Hz. Muhammed Medine'de 13 yıl değil, 10 yıl kalmıştır.

³¹ Sergey Grigoreviç Agacananov, *Oğuzlar*, Selenge Yayınları, İstanbul 2003, s. 29-30.

olduğu söylenebilir. Kendinden önceki tarihe ait anlattıkları, geçmişlerin bir tekrarı olmasıyla birlikte özetlerin de özeti olması ve yazarın kendi ifadesiyle, “her bir harmandan bir başak ve her bir köşeden bir azık” bularak okuyucusunun kulağına ulaştırması, onu önemli kılmıştır.

Eserin dünyanın yaratılışından yazarın zamanına dek geçen tarihin kronolojik sıralaması açısından da şüphesiz önemi vardır.

Eserin tarihî açıdan asıl değeri, eski Türkler ve Fatih’in tahta oturuşuna kadar geçen Osmanlı tarihini ele alışı nedeniyle. *Kitâbu Behçeti’t-Tevârîh*, Osmanlılar bölümü açısından anlattığı olaylar, çoğunlukla birinci elden veya en fazla ikinci elden bir kaynak olduğundan önemli bir eserdir. Bundan dolayı da tarihsel değer açısından birinci el veya ikinci el kaynakların sahip olduğu tüm değerlere sahip olmasıyla önemli bir değer taşımaktadır.

Eserin bu bölümünün bir diğer önemli özelliği de yazarın yazdıklarının resmî görüşü yansıttığı olmasıdır. Şükrullah, eserini kaleme alırken kendisinin de ifade ettiği gibi ömrünün tümünü Osmanlı padişahlarının hizmetinde geçirmiş bir kişidir. Bundan dolayı da eserin resmî görüşü yansıtması normaldir.

Şükrullah, eserin birinci bölümünde dünyadaki belli başlı milletlerden bahsederken dokuz boy Türkler için de bir bölüm ayırmış ve kısaca eski Türklerden de bahsetmiştir. Burada onun verdiği bilgiler tarihten çok etnografik bilgiler ise de faydalı bilgiler içermektedir.

Kitâbu Behçeti’t-Tevârîh’te birtakım ilginç eklemeler dikkati çekmekte olup kendinden önceki eserlerden farklıdır. Eski Türkler hakkında verilen bilgilerin en önemlisi, Oğuzlarla Kunların (Hunlar) aynı kavim olduğunun söylenmesidir. Ayrıca Şükrullah’ın Osmanlıları Gök Alp yoluyla Oğuz’a bağlayan kayıtları da ilk kez kendisi tarafından ortaya atılmış ve bu bir gelenek haline gelmiş olup kendinden sonra gelen birçok tarihçi tarafından kullanılmıştır³². Şükrullah ise bunu 852/1449 yılında Sultan II. Murad tarafından Karakoyunlu hükümdarı Mirzâ Cihânşâh’a elçi olarak

³² Cezmi Karasu, “*Osmanlı Vekâyinâmelerindeki Soy Kütükleri Hakkında Notlar*”, *Türkler Ansiklopedisi*, CIX, s. 89.

gönderildiğinde Mirzâ Cihânşâh'ın Mevlânâ İsmail adındaki tarih okuyucusunu çağırarak ona Moğol hattıyla (Uygurca) yazılmış olan Oğuz-nâme'yi okutarak Osmanlıları Gök Alp yoluyla, Karakoyunluları da Deniz Alp yoluyla Oğuz Han'a bağlandıkları yolundaki kayıtlardan çıkarmaktadır³³. Bu iddia ilk kez Şükrullah tarafından ileri sürülmüştür. Osmanlılar hakkında verilen bilgiler ise daha önemlidir. Zira Şükrullah, 50 yıl boyunca Osmanlı padişahlarının hizmetinde bulunmuş Çelebi Mehmed, II. Murad ve Fatih devirlerini görmüş kitabının önemli bir bölümünde kendi zamanında geçen olayları anlatmıştır. Bundan dolayı da 810/1407 yılından başlayarak anlattığı olaylar açısından önemli bir kaynak sayılır.

Kitâbu Behçeti't-Tevârih'in tarihî değerini arttıran bir başka neden de bugün elde bulunan Osmanlı tarihine ait kaynakların Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinden sonra en eskisi olmasıdır. Şükrullah'tan daha önce yazılmış olan Yahşi Fakih, Hamzavî ve Semerkandlı Alâeddîn'in eserleri ve *Kitâbu Behçeti't-Tevârih* ile yaklaşık olarak aynı zamanda yazılmış olan Enverî'nin *Teferrüc-nâme* adlı eseri elde bulunmadığı için bugün Ahmedî'nin *İskender-nâme*'sinden sonra en eski Osmanlı tarihi olarak kabul edilmektedir.

Şükrullah'ın yararlandığı kaynaklar arasında bugün kaybolmuş coğrafi eserler de bulunduğundan *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in coğrafya açısından da değerli olduğu kabul edilebilir.

Şükrullah, olayları genellikle kısa yazmış, daha çok padişahları övüp yaptıkları güzel şeyler hakkında geniş bilgiler vermiştir. Selçuklular hakkında verdiği bilgiler eksik ve yanıltıcıdır. Verdiği tarihlerde de yer yer yanlışlıklara düşmüştür. Selçuk'u kadın olarak göstermesi, Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasında 361 yıl olduğunu söylemesi ve Hz. Muhammed'in hicretinden ölümüne kadar 13 yıl olarak göstermesi büyük yanlışlardır.

³³ Şükrullah, age. Bu bilgi sadece Nuruosmaniye nüshasında vardır. İkinci tarz yazılmış nüshalarda yer almamaktadır.

3.7. ESERDEN KAYNAK OLARAK YARARLANANLAR

Kitâbu Behçeti't-Tevârih'te özellikle 810/1407'den sonra meydana gelen olaylar hakkında verilen bilgiler, kendisinden sonra yazılan tarihlere kaynak olmuştur. Karamanî Mehmed Paşa, Sarıca Kemâl, Rûhi Çelebi, Mehmed Zâim vb. birçok tarihçi *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'i kaynak olarak kullanmışlardır. Bosnavî eş-Şeyh Ali Dede, *Muzaharatu'l-Evâyil* adlı eserinde de Şükrullah'tan bol bol alıntılar yapmıştır. Türk tarihiyle ilgili olan kısımlar, günümüz tarihçileri tarafından da yer yer kaynak olarak kullanılmıştır.

3.8. ESER ÜZERİNDE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Kitâbu Behçeti't-Tevârih yazıldığından günümüze dek üzerinde değişik birkaç çalışma yapılmıştır. Kanûnî Sultan Süleymân döneminde (937/1530-1531), Mustafa Fârsî (Mustafa el-Fârisî) tarafından, bizim de çalışmamıza konu olan *Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifin* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. 1925 yılında Theodor Seif, *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in Osmanlılara ait bölümünü Farsça metin ve Almanca tercümesiyle birlikte *Mitteinlungen zur Osmanischen Geschichte* adlı eserinin ikinci cildinde (sf. 63-128) yayınlamıştır. Ayrıca *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'te yer alan Türklerle ilgili bölümler, M. J. Hammer tarafından *Sur les origines russes. Extrsits de manuscrits orientaux* adıyla 1827 yılında yayınlanmıştır. 1957 yılında G. Hazai, V. Kolarov Milli Kütüphanesinde *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in Sofya yazmasından bölümler yayınlamıştır. (Les menuscrits medievales de Mervazi et Aufi, Acta Orientalia, t. VII, fasc. 2-3, Budapest 1957). 1939 yılında Nihal Atsız, eserin Türkler ve Osmanlılara ait bölümlerini *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi* adıyla yayınlamıştır. Yine Tahran Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Gholamreza Sotoudeh üzerinde çalışmış, ancak çalışma yayınlanmamıştır.

3.8.1. Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifin:

Hazırlamış olduğum Yüksek Lisans tezimin konusunu oluşturan bu eserde Mustafa el-Fârisî (Mustafa Fârsî)³⁴, Kanunî Sultan Süleymân zamanında Şükrullah'ın

³⁴ Mustafa Fârsî'nin aslen İstanbullu olduğu, asıl adının Mustafa İbn Ahmed, şair olduğundan dolayı şiirde Fârs mahlasını kullandığı, Farsçayı ve Fars şiirini sevdiği kaynaklarda zikredilmektedir. Sehî Bey'in "Heşt Bihişt" adlı

Kitâbu Behçeti't-Tevârîh'ini bazı eklemeler ve çıkarmalar yaparak Türkçeye tercüme etmiştir. Başlangıç kısmını tamamen değiştirerek Allah'ı, peygamberi, Kanuni Sultan Süleymân'ı ve Vezîr-i Azâm İbrâhîm Paşa'yı nesir ve nazım ile karışık büyük bir maharetle övdükten sonra İbrâhîm Paşa adına bir manzûme yazmış ve eskilerin durumunu ve yaptıklarını böylesi büyük kahramanlıklar sergilemiş insanlara bildirmek, sultan ve vezîrinin tertemiz hatırlarını, gönül aynalarını bu faydalı kitabın okunmasıyla dinlendirmek için Firdevsî'nin *Şehnâme*'yi Arapçadan Farsçaya Mahmud Sebuktegin adına nazmetmesi gibi kendisinin de devlet ehlinin önderi, hidayetin kabesi, velayetin kiblesi, gerçek ilimlerin derleyicisi, ilklerin ve sonların menkıbelerinin toplayıcısı, belagatçıların ve fesahatçıların en açık sözlüsü Şükrullah'ın Farsça yazılmış, güneş gibi aydınlatıcı *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'ini Türkçeye çevirdiğini söylemektedir. Tarih sevenlerin Arap, Acem ve Türk dillerinde kitaplar yazıp devirlerinin beylerine, vezirlerine sunmaları gibi kendisinin de bu *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i hazırlara destan, kayıplara armağan olmak üzere Allah'ın ve peygamberin yardımı, geçmiş erenlerin, bilginlerin ve erdemlilerin himmeti ve İbrâhîm Paşa'nın iltifatı ile tercümeyle başladığını, dinlendiği meclislerde hazır olan vefalı dostlara, ihvan-ı sefaya sefa ve sevinç bağışlamasını, can ve gönülden dinleyen, hakikati gören gönül dostlarının hakikatlerin anlamına vakıf olmalarını dilediğini zikretmektedir.

Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifîn, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'e göre daha ağdalı ve sanatlı bir üslupla yazılmış, mütercimnin de şair olması nedeniyle yer yer şiirler de eklenmiştir. Örnek getirilen şiirler el-Fârisî'nin kendisine aittir.

Mustafa el-Fârisî'nin kendi ifadesine göre, nerede bir kitap duysa elde edilinceye kadar durmayan, elde edince de değerlendiren her türlü güzel haslete sahip yeniçeri katibi Şihâbeddîn Bey, bu faydalı kitabı bir yerde bulmuş ve adeta gizli bir hazîne gibi gözlerden uzak kaldığı hissine kapılmış. Bunun gizli kalmaması için ilmin değerini bilen, mutluluk feleğinin güneşi Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'ya ulaştırmış. Onun aracılığıyla da büyük bir iltifat ve itibarla *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'i kendisine vererek tercüme etmesini istemiş. Mustafa el-Fârisî, bunun üzerine 20 Muharrem 937/13 Eylül

eserinden aldığımız bilgilere göre, saadet yuvası olan sarayın bağlılarından, Farsçaya mâylı, hoş tabiâtlı, kabiliyetli, güzel bir gençtir. İyi şiirleri ve güzel sözleri vardır. Bk. Nihal Atsız, age, s.17; E. Blochet, *Bibliothèque Nationale Catalogue des Manuscrits Tucs Paris Bibliothèque Nationale*, Paris 1905-1912, C I, s. 230.

1530 Çarşamba günü tercümeye başladığını, bunu yapmakla iyi bir eser bıraktığını, okuyanlardan hatalarını bağışlamalarını ve bir hayır dua dilediğini ifade eder³⁵.

Mustafa el-Fârisî'nin yaptığı tercüme ikinci grup nüshaların tercümesidir.

Kütüphanelerde bu tercümenin de nüshaları kendisi gibi fazladır. Bu da onun çok okunduğunu göstermektedir. Mustafa el-Fârisî'nin yaptığı tercüme, eserin görebildiğimiz veya göremeyip de tespit edebildiğimiz nüshaları aşağıda zikredilmiştir:

Bayezid/Veliyeddin Efendi, No. 2342-2343,³⁶

Fatih Kütüphanesi, No. 4202,

Hafid Efendi, No. 222,

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, No. 881,

İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, No. 2381,

İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar, No. 670,

Mehmediye, No. 4202/3,

Revan, No. 1096,

Süleymaniye/Esad Efendi, No. 2213,

Süleymaniye/İzmir, No. 445,

Berlin, Devlet Kütüphanesi, No. 2-3349,

Kahire, Kral Kütüphanesi, 233 (4 kopya),

³⁵ Mustafa Fârisî, *Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifîn*'in başlangıç bölümü.

³⁶ Tez çalışmamızda bu nüshadan yararlanılmıştır.

Paris, Milli Kütüphane, Schefer Koleksiyonu, No. 1031.

3.8.2. Theodor Seif ve Behçeti't-Tevârîh çalışması:

1925 yılında Theodor Seif, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'in Osmanlılara ait olan bölümünü Farsça metin ve Almanca tercümesiyle birlikte *Mitteinlungen zur Osmanischen Geschichte* adlı eserinin ikinci cildinde (sf. 63-128) yayınlanmıştır. Seif, çalışmasını Münih ve Viyana nüshalarını karşılaştırarak yapmıştır. Seif, Şükrullah'ın hayatı ve eserleri üzerine kısa bir değerlendirme yapmış, ardından da eserin Osmanlılar ile ilgili bölümünün tenkitli metnini ve Almanca çevirisini vermiştir.

Şükrullah'ın hayatı ve eserleri hakkında Seif'in verdiği bilgiler, çoğunlukla Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'nden ve *Sicill-i Osmânî* den alınmadır. Metnin tercümesinde özellikle yer isimleri ve tarihlerde yanlışlıklar yapılmıştır. Örneğin, metinde geçen “360.000”i “60.300” diye tercüme etmiştir (sf. 118-119).

3.8.3. Hüseyin Nihal Atsız ve “Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi”:

Hüseyin Nihal Atsız, Osmanlı tarihinin eski kaynaklarını gün yüzüne çıkarmada çaba göstermiş şahsiyetlerdendir. O, Şükrullah'ın *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'inden başka Ahmedî'nin *Dâsitân ve Tevârîh-i Âl-i Osmân* adlı eserini, *Oruç Bey Tarihi*'ni de Türk okuyucusuna kazandırmıştır.

Atsız, *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'in başlangıcını, eski Türklere ait kısmını ve Osmanlılara ait bölümünü Türkçeye çevirerek *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi* adını vermiştir. Bu ismi de kendinden değil, Şükrullah'ın kullandığı “*Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*” başlıklarını birleştirerek seçmiştir. Eseri Türkçeye çevirmek için İstanbul kütüphanelerinde bulunan altı Farsça nüshayı Theodor Seif tarafından yapılan karşılaştırmalı metinle karşılaştırmış ve bundan mukayeseli bir metin elde etmiştir. Daha sonra eşi Tolunay (Bedriye) Atsız'ın İstanbul kütüphanelerinde bulunan *Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifîn*'in sekiz nüshayı karşılaştırarak hazırladığı Türkçe metinle kelime kelime karşılaştırıp kontrol etmek suretiyle bir çeviri meydana getirmiştir. Şükrullah'ın hayatı ve eseri hakkındaki incelemesi ve eserle ilgili notları da

bu çalışmasına ekleyerek eserini tamamlamıştır. Eserini kaleme alırken de zamanın en yetkin ilim erbabına danışmış ve onların görüşünü almıştır³⁷

Metnin tercümesinde *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in yazıldığı dönemin güzel halk Türkçesini taklit etmiş ve iki yılda tamamlanmıştır. Çeviride bugün için unutulmuş olan Türkçe kelimeler kullanmış, bunu yapmaktaki amacının da güneş-dil teorisi taraftarı olmasından değil, okuyucuların alışılmamış Arap ve Acem sözleri için lügata bakacakları yerde unutulmuş Türkçe sözleri öğrenmelerinin daha doğru olduğu düşüncesini taşımasındandır. Ayrıca kullandığı eski Türkçe sözcükleri de kitabın sonunda liste halinde verip karşılıklarını yazmıştır. Bazı kelimeleri de kendisinin uydurduğunu söylemiştir: “Mel‘ûn” yerine “karganmış”, “zâlim” yerine “kıyıcı” vb. gibi. Çalışmasının sonunda Şükrullah’a göre Osmanlıların şeceresini, Osmanlı tarihinin kronolojisini, Şükrullah’ın hayatının kronolojisini, eserlerinin bir listesini ve metinde geçen özel isimlerin indeksini de eklemiştir.

Eser, ilk önce 6 Mart 1939 yılında maddî imkansızlıklardan dolayı ancak 186 adet bastırabilmiştir. Daha sonra 1947 yılında kendisine yapılan bazı tenkitleri de göz önünde bulundurarak yapılan yanlışları ve eksiklikleri düzelterek gidererek öncekinden daha doğru bir metin ortaya koymuş ve yayınlamıştır. Birinci baskı, bağımsız bir kitap olarak basılmış, ikinci baskısı ise *Osmanlı Tarihleri* adlı eserin ikinci kitabı olarak yayınlamıştır. İkinci baskıda “*Dokuz Boy Türkler*”e ait olan kısım çıkarılmış, yalnızca başlangıç kısmı ile Osmanlı sultanlarına ait olan kısım yer almaktadır.

Atsız, metni Nurosmaniye nüshasını esas alarak hazırlamıştır. Ancak Nurosmaniye nüshasında bulunmayıp da ikinci tür nüshalarda yer alan kimi kelimeler ve cümleleri de italik olarak göstermiştir. Nurosmaniye nüshasında olup da diğer nüshalarda yer almayan Şükrullah’ın Karakoyunlular beyi Cihânşâh’a elçi olarak gittiğini anlatan bölüm de daha büyük puntolarla verilmiştir. Revan Köşkü koleksiyonunda bulunan nüshalardan birine ulaşabilmiş, diğer nüshayı görememiştir.

³⁷ Atsız’ın bu eseri kaleme alırken danıştığı kimseler, zamanın en yetkin ilim ehli kimselerdir. İlimlerinden yararlandığı kişiler şunlardır: İsmail Sâib Efendi (Bayezid Umûmî Kütüphanesi Müdürü ve Arap Dili ve Edebiyatı Hocası), Şerafettin Yaltkaya (İstanbul Dârü’l-Fünûn İslâmîyât Müderrisi), Ferid Kamoğlu (Fars Dili ve Edebiyatı Hocası), Kilisli Rıfat Bey (Türk, Arap ve Fars Dillerini en iyi bilen hocalardan), Abdülbaki Gölpınarlı, Orhan Şaik Gökay, Zeki Velidi Togan, Abdülkadir İnan, Mükrimin Halil Yinanç, Hüseyin Hüsametdin Bey (Amasya Tarihi yazarı).

4. TEZİN KAPSAMI

Bu çalışma, Şükrullah'ın 15. yüzyılda Farsça kaleme aldığı *Kitâbu Behçeti't-Tevârîh*'inin Mustafa el-Fârisî tarafından 16 yüzyılda dönemin Türkçesine tercüme ettiği “*Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifin*” adlı eserin Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 2342-2343 numaralı nüshasının ilk 30 varasının bir neşridir.

Mustafa el-Fârisî, tercümenin başında Allah'ı, Hz. Peygamber'i, Kânûnî Sultân Süleymân'ı ve Vezîr-i Âzâm İbrâhîm Paşa'yı övdükten sonra Mohaç savaşında gösterdiği yararlılıktan dolayı İbrâhîm Paşa için bir manzûme yazar ve İbrâhîm Paşa'nın iltifâtı ile tercümeye başladığını nakleder. Tercümeye başladığı tarihin de 20 Muharrem 937 (13 Eylül 1530) Çarşamba günü olduğunu kaydeder.

Ele alınan bölümde ilk 9 varak, önceki paragrafta saydığımız hususlar ile birlikte fihristten oluşmaktadır. Bu varaklar, aynı zamanda tüm eserin hazırlık mahiyetinde bir giriş bölümüdür. Hemen ardından eserde geçen tüm hususlar, bölümler halinde anlatılır. Birinci bölümde dünya ve dünyadakilerin yaratılış sebebinin ayrıntılı olarak açıklanması hakkındadır. Bu bölümün ilk faslı akıl ve nefis üzerinedir. Bu bölümün ikinci faslı feleklerin ortaya çıkması üzerinedir. Üçüncü faslı burçlar ve yıldızlar üzerinedir. Dördüncü faslı tabiatlar ve dört unsur üzerinedir. Beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci fasılları ise “anasır-ı erbaa” olarak bilinen “ateş, su, toprak, ve hava” üzerinedir. Ele alınan bölümlerde anlatılanlar, kısaca bunlardır.

Osmanlı Türkçesinin bir müstakil yazı dili haline geldiği 16. yüzyılda yazılmış olan bu eser, yer yer Eski Anadolu Türkçesi özelliği de taşımaktadır. Bu bakımdan da bir geçiş dönemi eseri olarak da kabul edilebilir. Eserin kendisi de, tercümesi de Osmanlı Tarih yazıcılığının önemli bir eseri olarak kabul edilebilir.

5. TEZİN HAZIRLANIŞINDA İZLENEN YÖNTEM

Öncelikle, çalışmamıza konu olan metin belirlenmiş, bu amaçla nüsha taraması yapılmıştır. Tespit edilen nüshalardan Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi 2342-2343 numaralı nüsha, amacımız için uygun bulunarak çalışmalara başlanmıştır.

Eserin tarafımdan 1a-30b arasındaki varakları okunmuş ve çeviri yazıya aktarılmıştır. Transkripsiyon yapılırken, özellikle metindeki yazılara sadık kalınmış, yazımlarda gerçekleşmiş bazı detaylara dipnotlarda değinilmiştir. Ayrıca metinde yer alan bazı müstensih hataları da transkripsiyon işlemiyle düzeltilmiştir. Metinde geçtiği şekilde sayfa ve satır numaraları belirtilmiş; varak numaraları [1a], satır numaraları (1) şeklinde gösterilmiştir. Metnin belirli oranda günümüz yazım planına uygun olarak noktalama ve paragraflama işlemi yapılmış, özel isimler büyük harfle yazılmıştır. Metinde yer alan Arapça ve Farsça şiir, hadis ve ayetler, Arap alfabesi ile yazılmıştır.

Metin, günümüz Türkçesine uygun ve varak sırasına uygun olarak özetlenmiştir. Özetlenen kısımlar, genel çerçevede aktarılmıştır. Ayrıca dönemin dil özelliklerinin metnimize nasıl ve ne kadar yansıdığını açıklamak üzere bir dil bilgisi çalışması da yapılmıştır ve metnin ilk 30 varak grameri ortaya konmuştur.

Dizin bölümünde madde başları koyu yazılmış, yanlarında anlamları verilmiştir. Kelimeler yalnızca metinde geçtiği anlamla açıklanmış, birden fazla manada kullanıldıysa numaralandırılarak tüm anlamlar yazılmıştır. Kelimenin anlamı verilmeden önce parantez içerisinde hangi dilden geldiği ve hangi kelime kategorisinden olduğu belirtilmiştir. Birleşik kelimeler madde başı yapılmıştır ve Arapça, Farsça gramere uygun tamlamalar, tamlama içinde geçen kelimelerin altında aynen yazılmıştır. Kişi adları, yer adları ve Arapça ifadeler ayrı başlıklar altında toplanmıştır.

Örnek olarak:

āb: *Far.i.* Su

ā. (**āb u hevā**) 28a/07

ā. (deryā-yı āb it-) 17a/15

ā. +a 17b/05

ā.+ile (‘unşur-ı āb) 6b/03

ādem: *Ar.İ.* 1. Adam. 2. İlk insan, Hz. Adem.

a. 19b/11, 21a/01

a. (ādem ü ādemī) 6b/06

a.+e 7a/03

a.+e (resm-i ādem) 28b/06

a.+i 19a/05

a.+ün 19a/05

Āl-i Oşmān: Osmanogulları, Osmanlı Devleti için kullanılan bir ifade.

a. 3a/15, 9b/10

‘ālem-tāb: *Ar.Far.b.sf.* Dünyayı parlatan,aydınlatan.

a. (āfitāb-ı ‘ālem-tāb) 24a/15

a. (mānend-i āfitāb-ı ‘ālem-tāb) 4a/12

a.+uñ (āfitāb-ı ‘ālem-tāb) 24b/03, 27a/08

6. SONUÇ

Şükrullah, yaşamını devletin hizmetinde geçirmiş birisi olmasının yanında bir âlim, yazar ve tarihçidir. Tarihle ilgili yazmış olduğu *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'in yanında müzik ve kelâm konusunda da eserler kaleme almış bir kişidir. Şükrullah'ın yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda onun da diğer birçok yazar gibi eserlerini Farsça olarak kaleme aldığı yadırganmamalıdır. Ancak o, diğer tarihçilerin yaptığı gibi aksine sade ve anlaşılır bir dille yazmıştır. *Kitâbu Behçeti't-Tevârih*'te şiire ve sanata pek yer vermemiştir. Adı geçen bu tarih eseri dışında da önemli eserler vermiş bir kişidir. Tarih bilgisi dışında dinî ilimlerde de âlim sıfatını taşıyacak bir konumdadır. Zamanın en önemli âlimleri safında yer almış bir kişidir. Diğer eserlerinde kaleme aldığı konular, bunun bir göstergesidir.

Şükrullah, eserinde faydalandığı kaynakların ismini genellikle zikretmiştir. Bunlar dışında ismini vermeden yararlandığı eserlerin de olduğu muhakkaktır. Gerek ismini verdiği, gerekse ismini vermeden yararlandığı kaynakların içerdiği bilgileri verirken yer yer kendi görüşünü de aktarmıştır. Bilgileri birçok kaynaktan özetleyerek aktardığını ifade etmiştir. Kimi zaman da eldeki kaynaklardan bir sentez yapıp yeni bir metin haline getirmiştir. Olayları ayrıntıya gitmeden özet bir şekilde aktarmıştır.

Şükrullah, kendinden önceki dönemleri rivayetlere dayalı olarak özet bir şekilde açıklamış, kendi yaşadığı dönemi de detaya pek sapsmadan özet olarak vermiştir.

Şükrullah, Osmanlı Devleti'ni Selçukluların bir devamı olarak kabul etmektedir. Osmanlıların Selçuklulara karşı saygıda kusur etmediklerini ve onlara bağlı olduklarını ifade etmektedir. Şükrullah'a göre, Osmanlılar Selçuklularla birlikte Moğolların saldırılarından kaçıp Anadolu'ya gelmiş, Ertuğrul ve oğlu Osman Bey, Selçukluların hakimiyeti devam ettiği sürece onlara bağlı bir beylik olarak yaşamışlardır. Ertuğrul, Sultan Alâeddîn'in Konya'dan savaş niyetiyle asker topladığını duyduğunda sevgisini sultana sundu ve kulluk etme sözü verdi. Bunun üzerine tam bir izzet buldular. Ertuğrul'un ölümünden sonra Sultan Alâeddîn Osman'a padişahlık kaftanı gönderdi. Selçukluların hakimiyeti ortadan kalkınca da Osman Bey, beyliğini ilan etmiştir.

Sonu olarak Őukrullah'ın *Kitābu Beheti't-Tevārīh* adlı eseri, zet ve kronolojik bir eser konumunda olmakla birlikte gerek dnemin ilk tarih kitaplarından olması, gerekse birinci elden bilgiler iermesi aısından, Trk tarihi iin değerli bir kaynak sayılır.

7. METNİN ÖZETİ

Kitābu Behçetü't-Tevārîh

FİHRİST

Yazar, Allah’a çok şükür ve sonsuz övgüyle, o açık delillerle tescillenmiş, şanı büyük yüce Sultan’a (Kanuni Sultan Süleyman) layık olmak amacıyla bu eseri yazdığını ifade etmektedir. Bu eser, Sultan’ın büyük makamının (divanının) kararına dayanarak ifade ettiği tarih (1530-1531) ve fermanına binaen yazılmıştır. Allah’ın rahmetine sığınarak tüm kaza ve kader, hayır ve şer, Sultan’ın unvanını takdir eder. Tüm Dünya’yı dolaşan aklın haber getiricisi, o muhterem kişinin fikrine, marifetine, taşıdığı sıfatlara ve çizdiği yola hayrandır.

Öncelikle âlemlerin yaratıcısı olan Allah’ın bize gönderdiği “İhlâs Sûresi”nden ifade edecek olursak:

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla başlarım. De ki ‘O, Allah’tır, bir ve tektir.’ Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir. O, kimsenin babası veya çocuğu değildir. Hiçbir şey, O’na denk ve benzer değildir.”

Bu âlemde bulunan canlı ve cansız tüm varlıklar, onun yüce şahsına şahitlik ederler ve “Allah’tan başka yaratıcı yoktur, Allah tektir.”

Doğunun ilminden ve doğunun dışından nur saçmamak olmaz! Geçmişte yazılanlar ve gelecekte yazılacak olanlar, bu dünya durdukça asla bitmez, tükenmez. Allah’ın izni ve keremiyle, onun ilmi ve ilhâmıyla bizi bu eseri yazmaya teşvik eden o makâmı büyük Sultan’a, kanatlarımızı açarcasına selâm ederiz. Binlerce bülbül, hoş sözlerle ve hoş bir edâyla O’nun varlığını ve birliğini makâmlı bir şekilde terennüm ederler. O şeker kamışı tarlasının tatlı dilli papağanı, geceler boyu Arap ve Fars dilinde bülbülleri kıskandıracak bir güzellikle Allah lafzını beyan eder.

Öncelikle kâinâtın yaratılışından ve tüm mahlûkâtın kökeninden başlayarak zamanın kırılmasından ve devrânın sonuna kadar³⁸ bu eser hazırlanmıştır. Kur’ân’ın hükümlerinin, Hz. Peygamber’in lafzının hikmetiyle bu cihanda övünülecek şeyler anlatılmaya çalışılmıştır: Zamanın mührü, düzelen ahlak, milletlerin temizliği, olgunluklarıyla cihâna nam salmış kişiler, âdil sıfatlar, temiz hesaplar, belirgin soylar, temiz niyetler, sözler, gezegenler (Güneş, Merkür, Venüs, Dünya, Jüpiter, Satürn, Ay...) ve burçlar...

Her türlü ululuğun en büyük sahibi, âlemlerin incisi, feleklerin, güneşin ve cemî cümlelerin yaratıcısı olan Allah (c.c.) düşmanlarına kahretsin; keferelerin sonunu getirsin, İslâm’a ve Müslümanlara yardım etsin, onları dünyâda daima muzaffer eylesin. Bu eser, bu devirde İslâm’ın sancaktârı olan Osmanogulları’nın yüce sultânı Sultân Süleyman bin Sultân Selîm Şâh bin Sultân Bâyezîd bin Muhammed bin Sultân Murâd bin Sultân Orhân bin Sultân Osmân zamanında yazılmıştır. Bunu açıklayıp azîz ve celîl olan Allah’a ve onun adaletine, nimetlerine bir kez daha bu âlemde şükr ederiz.

Tüm bunlara binâen işbu fakîr³⁹, hakîr ve çok kusurlu olduğunu düşünen bendeniz, yani hakikatlerin esîri Mustafa, o uzdilli Şükrullah Şahâbeddîn bin Zeynüddîn Zekî’nin Fars dilinde yazdığı “*Kitâbu Behçeti’t-Tevârîh*” adlı kitâbını neşr ediyorum.

Farçadan Türkçeye tercüme edilip metinde yer alan tüm hususlar, bâblar ve makâleler halinde Türk dilinin ifade ve yazımına (gramerine) uygun olarak bu eser kaleme alınmıştır. İşbu büyük kitap, okunduğu yerlerde insanlara sevinç ve güzellikler bağışlasın.

Bundan sonrasını ifâde edecek olursak; bu güzel, bulunmaz ve bir eşi daha bulunmayan kitap âlemlerin Rabbi olan Allah’ın kelâmından ve Hz. Peygamber (S.A.V.)’in hadîslerinden müteşekkildir.

Daha detaylı ifade edecek olursak:

³⁸ Zamanın sonundan eserin yazıldığı dönemin sonu kastedilmiştir. Kastedilen, kıyamet değildir.

³⁹ Mustafa Fârsî (Mustafa el-Fârisî)

Bu kitap; adı yüce, yardım ve ikramı geniş olan âlemlerin Rabbinin kelâmının tefsirlerinden, altı Nebevî hadîs kitabından, Hz. Peygamber (S.A.V.)’in hayatını konu alan kitaplardan ve meliklerin hayatlarından derlenmiş olup diğer peygamberlerin (a.s.) tarihlerinden, âlimlerin ve tarîkat şeyhlerinin tarihlerinden, hekimlerin (filozofların) ve meliklerin, **Keylerin, Eşkânîlerin, Benî Ümeyye halîfelerinin, Abbâsî ve Alevî halifelerinin, Selçuklu sultanlarının ve Osmanlı padişahlarının** târihinden söz eder. Tarih ilminin ehli olan âlimlerce ittifak halinde doğrulanmış bilgiler kısa ve faydalı bir biçimde yazılmıştır. Bunlar dışında *Zübdetü’l-Usûl*⁴⁰ kitabından, hikmet (felsefe) ilminden, heyet (astronomi) ilminden, hendese (geometri) ilminden, nücûm (yıldızlar) ilminden, riyâzîye (matematik) ilminden, tabîî ilimlerden, tıp ilminden, *Suveru’l-Akâlîm*⁴¹ kitabından, *Kitâbu’l-Memâlik* ve *Kitâbu’l-Mesâlik*⁴²’ten derlenmiştir. Okuyucunun bu on üç ilimden bilgisi olması, Yüce Allah’ın kudretini tanınması ve tüm yaratıkların niteliğini kavraması için bunların her biri gerektiği yerde yazılmıştır.

Tüm bunların dışında esere kaynaklık eden diğer eserler şunlardır:

“Bâr-ı Seyyîdü’l-Mürselîn, Uyûnü’t-Tefâsîr-i Mansûrî, Uyûn-ı Şeyh Şahabeddîn Sivâsî, Tefâsîr-i Kevâşî, Tefâsîr-i Kurretü’l Uyûn, Tefâsîr-i Keşf-i Beyân-ı Sakaleyn, Kütüb-i Sitte-i Ahâdis-i Nebeviyye, Tevârîh-i Enbiyâ, Tevârîh-i Meşâyih-ı Tabakât, Ulûm-ı Hikmetiyye, Tevârîh-i Hükemâ, Seyr-i Mülûk-ı Mâziyye, Kuvvetü’l-Ervâh, Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail Buhârî-i Cu’fî’nin Tevârîh’i, Ebû Cafer Muhammed Taberî’nin Tevârîh’i, Tevârîh-i Hazret-i Kâdî Beyzavî, Tevârîh-i İbn-i Cevzî ve Tevârîh-i Mecedüddîn (Mevlâna Muhammed Adnânî bu eseri Hıtaý ülkesinin sultanı İbrahim Tamgaç Han için yazmıştır. Hıtaý ülkesinde “Usûlü’l-Akâlîm” adlı kitaptan ve “Kitâb-ı Mesâlik ü Memâlik”ten kısaltılarak oluşturulmuştur.).”

O zamânda Tarih gibi birçok değerli ilim, cihan sultanlarının talebi ile eserlere dökülmüş; bu eserler elden ele gezmiş; dillerde sürekli anılarak bizlere karşı belirgin hale gelmiştir. Bundan dolayı bu fen alanlarında çekişenler Türkçe ve Farsça risâleler yazmışlar ve kendi zamânlarındaki hükümdarlara hediye etmişlerdir. Buna binâen bu

⁴⁰ el-Kâdî Azüddîn’in eseri olup tam adı *Zubdetü’l-Usûl fî Ahâdisi’r-Resûl*’dur.

⁴¹ Ebî Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî’nin eseri olup dönemin önemli medeniyetlerinden, Horasan, Belh ve Ceyhun gibi memleketlerin coğrafik yapısından söz eder.

⁴² Bu isimle Ebu’l-Kasım Ubeydullah b. Abdullah b. Hordâdbih ve Ebu’l-Kasım Muhammed b. Havkal olmak üzere iki eser vardır. Coğrafi bilgiler açısından önemli bilgiler içermektedir.

fakîr, çâresiz ve Rabbi karşısında çâresiz Mustafa olarak, hâzır olanlara destân ve bilinen bilinmeyen herkese armağan için “Behçetü’-t-Tevârîh”in tercümesine Allah’ın inâyeti ve Hz. Peygamber (S.A.V.)’in şefaati ve diğer peygamberlerin, evliyâların, ulemânın ve üstâdların himmetiyle, ayrıca devrin padişahı Kanûnî Sultân Süleymân ve Sadrazam Damat İbrâhîm Paşa’nın destek ve imkanlarıyla başladım. Şu mübârek zamânda ve uğurlu saatte, ki hicrî takvimde 937 yılının Muharrem ayının yirminci gününe (Çarşamba) tekâbül etmektedir.

Söyle bilinmelidir ki, işbu hoş kitab on üç bölüm (bâb) ve otuz altı fasıl ve on iki makâle üzerine tertip edilmiştir.

Birinci Bölüm: Dünya ve dünyadakilerin yaratılışı hakkında olup iki rivayet üzeredir. Birincisi tefsîr, hadîs ve fıkıh ehlinin, ikincisi de hikmet sahibi kimselerin (filozofların) rivâyetlerine dayanır. Bu da **on dört fasıl ve on iki makaleden** oluşur:

Birinci Fasıl: Akıl ve nefsin yaratılışı hakkındadır.

İkinci Fasıl: Küre ve yıldızların (feleklerin) yaratılış ve ortaya çıkışı hakkındadır.

Üçüncü Fasıl: Burçlar ve yıldızların yaratılışı hakkındadır.

Dördüncü Fasıl: Dört unsurun (ateş, su, toprak ve hava) yaratılışının açıklanması hakkındadır.

Beşinci Fasıl: Ateş unsurunun yaratılışı ve niteliği hakkındadır.

Altıncı Fasıl: Hava unsurunun yaratılışı ve niteliği hakkındadır.

Yedinci Fasıl: Su unsurunun yaratılışı ve niteliği hakkındadır.

Sekizinci Fasıl: Toprak unsurunun yaratılışı ve niteliği hakkındadır.

Dokuzuncu Fasıl: Üç mevâlid olan canlılar, bitkiler ve hayvanların yaratılışı ve açıklanması hakkındadır.

Onuncu Fasıl: İnsanın ruh ve nefsinin yaratılışı ve ortaya çıkışı hakkındadır.

On Birinci Fasıl: Âdem ve Âdemoğullarının yaratılışının niteliği hakkındadır.

On İkinci Fasıl: Basit unsurların yaratılışı hakkındadır.

On Üçüncü Fasıl: Mürekkeb organların açıklanması hakkındadır.

On Dördüncü Fasıl: Yeryüzünün durumu hakkında olup **on iki makale** üzerinedir:

Birinci Makale: Özet olarak yeryüzünün miktarı hakkındadır.

İkinci Makale: Yedi deniz hakkındadır.

Üçüncü Makale: Yedi iklim hakkındadır.

Dördüncü Makale: Yeryüzünde yerleşik olanların ayrıntılı açıklanması hakkındadır.

Beşinci Makale: Çin memleketi ve halkı hakkındadır.

Altıncı Makale: Dokuz boy olan Etrâk, yani Türkler hakkındadır.

Yedinci Makale: Rum halkı ve yaşamları hakkındadır.

Sekizinci Makale: Arap halkı, sınıfları ve yapıları hakkındadır.

Dokuzuncu Makale: Hint ve Sind halkı ve yaşamları hakkındadır.

Onuncu Makale: Habeş ve Tekrür halkı ve yaşamları hakkındadır.

On Birinci Makale: Yeryüzünde oturanların özet şeklinde yaşamı hakkındadır.

On İkinci Makale: Şekil olarak insana benzemeyen insanların durumu hakkındadır.

İkinci Bölüm: Allah'ın kelâmında adı geçen meşhur bir kısım peygamberin, yani; Âdem, Şis, İdris, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, İsmâîl, İshâk, Yakup, Yûsuf, Mûsâ, Dâvûd, Süleymân, İsâ ve Muhammed Resulullah (S.A.V.)'ın (Allah'ın selâmı; hepsinin, ehlinin ve ashâbının üzerine olsun) tarihi hakkındadır.

Üçüncü Bölüm: İlklerin ve sonların efendisi olan Hazret-i Muhammed-i Mekkî-yi Medenî-yi Emîn'in kısa ve özet şekilde hayatı hakkındadır.

Dördüncü Bölüm: Hz. Muhammed Resulullah (S.A.V.)'ın doğumu, O'nun tüm yaşadıkları ve hayatı ile ilgili olaylar hakkında olup **yedi fasıl** üzeredir:

Birinci Fasıl: Âmine'nin Hz. Muhammed Resulullah (S.A.V.)'a hâmile olma zamanı, Muhammed Resulullah (S.A.V.)'ın, rahim âleminden dünya âlemine ayak basması ve elçiliği hakkındadır.

İkinci Fasıl: Muhammed Resulullah (S.A.V.)'ın altı hadis kitabında; yani, Muvatta, Tirmizî, Nesâî, Ebû Dâvûd, Müslîm ve Buhârî'de yazılmış olan mucîzeleri hakkındadır.

Üçüncü Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın savaşlarının niteliği ve lanetlenmiş kâfirlerle savaşlarının başlaması hakkındadır.

Dördüncü Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın câriyeleri ve isimleri hakkındadır.

Beşinci Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın kölelerinin açıklanması hakkındadır.

Altıncı Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın yazıcılarının ve hizmetçilerinin sayısı ve isimleri hakkındadır.

Yedinci Fasil: Hz. Muhammed Resulullah (S.A.V.)’ın savaş araç-gereçleri ve silâhları hakkındadır.

Beşinci Bölüm: Resul’ün eşlerinin, evlâtlarının, hala ve amcalarının sayısı ve isimleri hakkındadır. Bu da **dört fasıl** üzeredir:

Birinci Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın eşlerinin sayısı ve isimleri hakkındadır.

İkinci Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın evlâtlarının doğum sırası ve sayıları hakkındadır.

Üçüncü Fasil: Hz. Muhammed (S.A.V.)’ın amcaları ve sayıları hakkındadır.

Dördüncü Fasil: Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)’ın halaları ve sayıları hakkındadır.

Altıncı Bölüm: **Aşere-i Mübeşşere’nin**⁴³ üstünlükleri, ömürleri, nesepleri ve yaşamları hakkındadır.

Yedinci Bölüm: **Aşere-i Mübeşşere** dışında, fakîh ve hâfız olan Sahabe-yi Kirâm’ın⁴⁴ fazîleti hakkındadır. Bu da **dört fasıl** üzeredir:

⁴³ Aşere-i Mübeşşere: Hayatta iken Peygamber tarafından Cennetle müjdelenen Ashâbın ileri gelenlerinden on kişi için kullanılan bir terimdir.

⁴⁴ Sahabe-i Kirâm: Peygambere îmân ederek O’nu gören ve Müslüman olarak ölen kimseler için kullanılan bir terimdir.

Birinci Fasıl: Sahâbelerin menkıbeleri ve onların hayatlarının özet bir şekilde açıklanması hakkındadır.

İkinci Fasıl: En son vefât eden sahâbenin kim olduğu hakkındadır.

Üçüncü Fasıl: Büyük hâfız ve fakîh sahâbelerin fazîleti ve hayatları hakkındadır.

Dördüncü Fasıl: Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)'ın ağzından duyarak hadîs nakleden sahâbe (Allah hepsinden râzı olsun) hakkındadır. (Bunlar yirmi bir râvî⁴⁵ olup 17915 hadîs rivâyet etmişlerdir. Bunların rivâyetlerinden Sahîhayn'da⁴⁶ 885, Buhârî'de 353, Müslim'de 480, Muvatta, Tirmizî ve Nesâî'de 10690 hadîs yer almaktadır.)

Sekizinci Bölüm: On İmâm'ın (Allah rahmet etsin) menkıbeleri, hayatları ve ömürlerinin süresi ve ölüm tarihleri hakkındadır. Bu da **üç fasıl** üzeredir:

Birinci Fasıl: Dört mezhep imâmının, yani İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Şâfi'î, İmâm Mâlik ve İmâm Ahmed Hanbel (r.a.)'in menkıbeleri ve vefât târihleri hakkındadır.

İkinci Fasıl: Altı hadîs imâmının⁴⁷ hayatları, menkıbeleri, ömürleri ve tarihleri hakkındadır.

Üçüncü Fasıl: Tüm İslâm âlimlerinin fetvâlarını kabul ettiği sekiz imâmın⁴⁸ hayatı, menkıbeleri, ömürlerinin süresi ve vefât târihleri hakkındadır.

Dokuzuncu Bölüm: Tarîkat şeyhlerinden meşhûr olanların (Allah'ın rahmeti tümünün üzerine olsun) tafsîli, tertîbi, adları, ömürlerinin süresi ve vefât târihleri hakkındadır⁴⁹.

⁴⁵ Râvî: Peygamberin söz, fiil, takrîr, ahlâk ve şemailine dair bilgi nakleden, hadîs rivâyet eden kimselere denir.

⁴⁶ Sahîhayn: Buhârî ve Müslim'in sahîhlerine "iki sahîh hadîs kitabı" anlamında kullanılan bir usûl-i hadîs terimi.

⁴⁷ Bunlar; Muvatta sahibi İmâm Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhârî, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, Ebû İsâ Muhammed b. İsmâ Tirmizî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî'dir. Allah onlardan razı olsun.

⁴⁸ Bunlar; İmâm Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer, Ebû Abdullah b. Buya', Ebû Muhammed Abdulganî, Ebû Nu'aym Ahmed, Ebû Ömer İbn Abdulbîr, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, Ebû Bekir Ahmed b. Ali, İmâm Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî'dir. Allah'ın rahmeti tümünün üzerine olsun.

⁴⁹ Bu bölüm, beş fasıl üzerinedir; ancak çalışmamıza konu olan tercüme metinde bu yazılmamıştır.

Onuncu bölüm: Yunan milleti ve diğer dinlere mensup hikmet ve fazîlet sahibi bilim adamları ile ünlü filozoflar hakkındadır.

On Birinci Bölüm: Kaynân b. Enûş b. Şis b. Âdem (a.s.) zamanından Muhammed Resulullah (S.A.V.)’ın dünyaya ayak bastığı zamana dek gelen pâdişâhların târihi hakkındadır. Bu da dört fasıl üzeredir:

Birinci Fasil: “Melik” olarak adlandırılan pâdişâhların târihi hakkındadır. Bunlar on üç meliktir. Bunların ilki Keyûmars, sonuncusu da Keyf b. Dân’dır. Pâdişâhlıklarının süresi iki bin beş yüz doksan yıldır.

İkinci Fasil: Key diye adlandırılan pâdişâhların târihi hakkındadır. Bunlar erkeklerden dokuz Key ve biri de kadındır. Pâdişâhlıklarının süresi dokuz yıldır.

Üçüncü Fasil: Eşgânîler olarak adlandırılan pâdişâhların târihi hakkındadır. Acemler, bunlara Eşkânîler derler. Bunlar on sekiz kişidir. Pâdişâhlıklarının süresi iki yüz altmış yıldır. Bunlar, “Tâife Melikleri” olarak da adlandırılırlar.

Dördüncü Fasil: Sâsânîler olarak adlandırılan pâdişâhların târihi hakkındadır. Bunlar erkeklerden yirmi altı, kadınlardan da iki pâdişâhtır. Pâdişâhlıklarının süresi dört yüz altı yıldır.

On İkinci Bölüm: Benî Ümeyye halîfeleri, Abbâsoğulları halîfeleri, Alevîlerin halîfeliği ve Selçuklulardan bazılarının tarihi ve isimleri hakkındadır.

On Üçüncü Bölüm: Osmanogullarının, Osman soyunun övgü kaynağı Sultan Mehmed Han b. Murad Han’ın (Allah memleketini ebedî kılsın) zamanına dek gelen gâzî sultanlarının târihi hakkındadır.

FİHRİSTİN SONU

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH’IN ADIYLA

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA VE DÜNYADAKİLERİN YARATILIŞ SEBEBİNİN AYRINTILI OLARAK AÇIKLANMASI HAKKINDADIR

Her şeyi yaratıp sonra da gözeten Allah’a hamd olsun. Şanı yüce Allah, âlemi yaratmaya irâde buyurduğunda ilk önce Hz. Muhammed (S.A.V.)’in mübârek nûrunu yarattı. O nurdan da dört dallı bir ağaç yarattı ve ona “Yakîn Ağacı” ismini verdi. Yine Muhammed’in nûrundan bir tavus yaratıp onu Yakîn Ağacı’nın üzerine yerleştirdi. Bu tavus, yetmiş bin yıl kadar o ağacın dalında durdu. Yüceltme, övme, kutsama ve takdîrde bulundu. Yine, Hz. Muhammed’in nûrundan bir ayna yaratıp Yakîn Ağacı’nın dallarından birinin üzerine yerleştirdi ve tavusa, bu aynaya bakmasını emretti. Tavus, aynaya baktığında kendini gördü. Hemen beş kez secdeye vardı. Beş vakit namaz ondan sonra farz oldu. Başını beşinci secdeden kaldırdığında tekrar baktı, yüzünü tekrar aynada gördü ve terledi. Yaratıcı, o tavusun başındaki terden melekleri yarattı. Yüzündeki terden arşı, kürsüyü, levhi, kalemi, yıldızları, küreyi ve örtüleri yarattı. Göğsünün terinden peygamberleri, velîleri, âlimleri ve sâlihleri yarattı. Sırtının terinden Kâbe’yi, Mekke’yi, Kudüs’ü ve dünyada var olan ve olacak diğer mescitleri yarattı. Kanatlarının terinden, tüm Müslümanları yarattı. O tavusun kuyruğunun terinden lanetli kâfirleri yarattı. Ayaklarının terinden âlemin doğusundan batısına kadar olan yerleri yarattı.

Ondan sonra Yüce Allah, kudretini ibrâz etmek için rûhları yarattı. O rûhlara Muhammed Resûlullah (S.A.V.)’in nûrunu aralarına alıp yüceltme ve ululamayla o mübârek nûrun etrafında durup Yüce Allah’ı yüceltme, övme ve kutsama ile meşgul olmalarını emretti. Yüz bin yıl kadar bu buyrukla hareket ettiler. Daha sonra rûhları, insan şekline bürüyüp tüm rûhlara, Muhammedî nûra bakmalarını emretti. Rûhlar, “İşittik ve itaat ettik” diyerek, o nûra bakıp Muhammedî nûru eksiksiz ve kusursuz olarak gördüler.

O rûh sâhiplerinden mübârek başını gören kimseler, hilâfet ve saltanat makâmına lââyık oldular. Kaşlarını görenler, ressâmlık makâmına lââyık oldular. Gözlerini görenler, Kur'ân-ı Kerîm'i okumaya lââyık oldular. Mübârek yanaklarını görenler, güzellik ve iyi huy sâhibi oldular. Mübârek burnunu görenler, attârlık ve hekîmliğe lââyık oldular. Mübârek dudaklarını görenler, fesahât ve belâgata lââyık oldular. Mübârek dişlerini görenler, vezîrlık ve işleri yönetmeye lââyık oldular. Mübârek dilini görenler, zıkr yapmaya lââyık oldular. Mübârek boynunu görenler, vâizlik ve müezzinliğe lââyık oldular. Mübârek bileklerini görenler, savaşıcılığa lââyık oldular. Mübârek sırtını görenler arzularına ulaşmaya lââyık oldular. Mübârek parmaklarını görenler, hattâtık ve yazarlığa lââyık oldular. Mübârek parmaklarının arasını görenler, manifaturacılığa ve terziliğe lââyık oldular. Mübârek elinin arkasını görenler cimriliğe lââyık oldular. Mübârek avucunu görenler, cömertliğe lââyık oldular. Mübârek göğsünü görenler, "ilm ü amel"e lââyık oldular. Mübârek göbeğini görenler, yöneticilik ve şer'î hükümlere göre hükmetmeye lââyık oldular. Mübârek ayaklarını görenler, tüccârlığa ve kıvrak zekâlılığa lââyık oldular. Mübârek gölgesini görenler, güçlülüğe lââyık oldular. Tövbesiz ölen (Allah korusun) kâfirler, münâfıklar ve fâsıklar ise hiçbir şey göremediler. Âlemin yaratılış sebebi budur. En iyisini bilen Allah'tır.

Tefsîr, hadîs ve haber kitaplarında hikâyet edilen ilk rivâyet şudur:

Hiz. Mûsâ (a.s.), Yüce Allah'a yaptığı yakarışında şöyle sormuş:

"Yâ Rabbî! İnsanlığın babası olan Hiz. Âdem'i yaratmadan önce başka bir şey yaratmış mıydın? İlk önce onu mu yarattın? Ey gâriplerin, bîçarelerin, gedâların padişâhı! Yer de, gök de senin tapundadır. Cihânın cânısın ve cânın cihânısın. Elden ayaktan düştüm, özüne muhtâcım. Dünyânın ve âhiretin kilini (senin) elinde... Kalbimde kan bağlamış kat kat müşkilâtım var. Bana yardım et! Sana bunları söylemeye ne hâcet? Sen, her şeyi görürsün ve işitirsin!"

Allah'ın Hiz. Mûsâ (a.s.)'a cevabı şöyledir:

"Yâ Mûsâ! Evvelâ Muhammed'in tertemiz nûrunu yarattım. Ondan sonra tek âdemden bin âlem yaratıp her bir âlemin ömrünü elli bin yıl olarak belirledim. Bir âlem bozulmadıkça ve üzerinden elli bin yıl yıl geçmedikçe bir başka âlem yaratmadım.

Zamân, bu bayındırlık ve bozukluk içinde geçti. Ondan sonra değişik şekillerde ve hiçbirini diğere benzemeyen öküzlere benzer bir tâife yarattım. Bu tâife de elli bin yıl yaşadı ve binalar yaptı. Sonunda âsî oldular ve onları da helâk ettim. Âlem, yeniden elli bin yıl harap bir hâlde kaldı. Ondan sonra tüm dünyayı deniz kıldım. Bin yıl boyunca yeryüzünün tümü denizdi; dalgalanıyordu ve yeryüzünde bunun tek damlasını bile kullanacak hiçbir kimse yoktu. Bin yıldan sonra bir öküz yarattım. Tek başına o denizi bir nefeste çekip içti. Öyle ki, bir damla bile kalmadı. Ondan sonra bal arısından küçük, sinekten büyük bir tâife yarattım ve o öküzü onların doyana kadar yiyecekleri aşıları yaptım. Onlar, bu aşın tamamını elli bin yıl yediler. Öküzden bir semer kalmadı. Sonunda bu tâife de âsî oldu, onları da helâk ettim. Yeryüzü, yeniden elli bin yıl harap kaldı. Daha sonra saf gümüşten elli bin şehir yarattım. Her bir şehrin içinde kırmızı altından elli bin köşk yarattım. O köşkleri hardal ile donattım. Hardallar baldan tatlıydı. Bir kuş yarattım ve o hardalları o kuşa yiyecek yapıp ona “Bu hardalların tümünü bitirirsen öleceksin.” dedim. Kuş, ölüm korkusundan günde bir tane yemekteydi. Sonunda tümünü bitirdi ve öldü. Daha sonra yetmiş bin çeşit canlı yarattım. Her bir canlının ömrünü bin yıl kıldım. O canlılardan biri yok olmadıkça ve yeryüzü yetmiş bin yıl harap kalmadıkça başka bir şey yaratmazdım. Sonunda o canlılardan hiçbir şey kalmadı. Ondan sonra âlemi boş bırakmayıp on bin âdem yarattım ve her insana ayrı zürriyetler belirledim. Her bir insanın zürriyetini ve ömrünü on bin yıl kıldım. Bunlardan da biri kendi zürriyetiyle helâk olmadıkça ve yeryüzü on bin yıl harap kalmadıkça bir başkasını yaratmadım. Bunların tümü, âsîlikleri yüzünden helâk olup yok oldular. Onlardan sonra Cân oğlu Cân’ı yarattım. Bu topluluğun tümü cinlerden oluşuyordu. Yetmiş bin yıl âlemde cinler hüküm sürdü. Sonunda onlar da âsî olup birbirlerini öldürmeye başladılar. Bundan dolayı onlar da helâk oldular. Cinlerden sonra yeryüzünde melekleri yarattım. Yetmiş bin yıl yeryüzünde meleklerden başkası yoktu. Yüceltme ve kutsamada bulunuyorlardı. Bunlardan sonra senin atan ve peygamberlerin ilki olan Âdem-i Safî’yi yarattım. Benim habîbim ve peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed (S.A.V), onun neslinden dünyaya gelecek.”

Mûsâ (a.s.), Yüce Allah’tan bu cevabı işitince Yüce Allah’ın “Her gün bir işte.” olduğunu anladı. Bunlar, Muhammedî Şerî’âtın âlimlerinin sözlerindendir. İslâm ehli olanların, yolunu kaybetmişler zümresinden olmamaları için buna inanması gerekir.

Filozoflar ise, dünyanın yaratılışı konusunda nefislerin, rûhların yaratılışı, feleklerin, yıldızların, unsurların, yedi iklimde yerleşik olan insanoğlunun doğuşu, sınıf ve tâifelerinin ortaya çıkışı ve ekvatorдан uzak olan bazı insan sınıflarının yapısı konusunda bir başka görüş ileri sürmüşlerdir. İnşâ'allah, bunları dört fasıl halinde açıklayacağız:

BİRİNCİ FASIL

AKIL VE NEFİS HAKKINDADIR

İlim ehlinin üzerinde birleştikleri nokta şudur: Allah'ın ilk yarattığı şey, basit cevherdir⁵⁰. Basit, eşit ve aynı olan demektir. Yani cinsin kendinden olmayan hiçbir zerrenin kendinde olmamasıdır. Tefsîr âlimleri ve Ehl-i Sünnet ve Cemaat âlimleri, bu cevheri, "Allah'ın kalemi" diye adlandırırlar ve Hz. Peygamber'in "Yüce Allah'ın yarattığı ilk şey kalemidir." diye buyurduğunu söylerler. Filozoflar (hükemâ) ise o basit cevherin mücerred⁵¹ olan akıl olduğunu iddia edip "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır." derler. Ârifler ve hakikat ehli olanlar da, "Allah'ın ilk yarattığı şey, peygamberlerin sonuncusunun rûhudur.

Nitekim Hz. Muhammed (S.A.V) bir kıssada şöyle buyurur:

"Yüce Allah'ın ilk yarattığı şey benim rûhumdur." Fakat Hz. Peygamber, akılla da müttefiktir. Yine denilir ki:

"İlk cevherin feyzinden bir başka cevher meydana geldi. Bu ikinci cevheri, Ehl-i Sünnet ve Cemaat "levh" olarak niteledi. Filozoflar da buna "Nefs-i küll" derler. İlk cevhere "Adem-i Ma'nî", ikinci cevhere de "Havvâ-yi Ma'nî" derler. Yine denilir ki, bu birinci cevherden ve ikinci cevherden de bir akıl ve bir nefis meydana geldi. O akıl ve nefisten de ilim ehlinin ve peygamberin "arş" diye niteledikleri birinci küre meydana geldi. O da sekizinci felektir. Kur'ân ehli, onu "Kürsî" diye nitelemiştir. Filozoflara göre bu, on iki burcu üzerinde kabûl ettikleri burçlar feleğidir. Üçüncü akıl ve nefisten de bir akıl, bir nefis ve bir felek meydana geldi. O da Satürn feleğidir. Gerisini de

⁵⁰ Cevher, kendi dışında olan hiçbir zerreyi içinde barındırmayan nesneye denir.

⁵¹ Mücerred; soyut, maddeden uzak, akıl, nefis ve ruh gibi varlıklar.

bununla kıyâs et. Onuncu akıl ve nefis ile ispat edilinceye kadar akıl, nefis ve felek ortaya çıkar. Fakat temiz olan inanç şudur ki, eğer bin tane akıl ve nefis de olsa onların yaratıcısı da kendi zâtıyla kâim olan, varlığı hiç kimseye bağlı olmayan, ancak kendi zâtıyla mevcûd olan ve olmaması asla mümkün olmayan ve olmayacak olan bir tek Allah'tır. Bir tek olan Allah ne yücedir.

İKİNCİ FASIL

FELEKLERİN ORTAYA ÇIKIŞI HAKKINDADIR

Tefsîr âlimleri şöyle der: Şânı yüce ve güçlü Allah, heybet nazarıyla o ilk cevhere nazar etti. O cevher, yüce birliğin celâl ve heybetinden güç yetiremedi ve eriyip su oldu. Bin yıl kaynadı ve nihâyetinde ondan güzel bir buhâr yükseldi.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (k.s.) şöyle buyurur:

Yumurta misâlî bir cevher coştı ve deryâ oldu.

Köpüklendi, köpük zemîn oldu, onun buhârından gök oldu⁵².

Bu buhar, göklerin mayası oldu. Öyle ki, birbiri ardına dönen dokuz küre meydana geldi. Allah'ın kendisi gibi yüce olan kelâmı, bundan şöyle haber verir:

“Sonra, duman halinde bulunan göğe yöneldi.”

Ondan sonra Vâcibü'l-vücûd'un emriyle, o duman birbirinden ayrılıp dokuz parçaya ayrıldı. Her parça, bir parçanın arasında birbiri içinde olan küreler gibi oldu. Diğer sekiz küreyi içinde tutan küreye Birinci küre, Felekü'l-eflâk veya Atlas küresi denir. Basit olup üzerinde hiçbir şekil yoktur. Arkasında ne olduğunu ve nasıl olduğunu âlemi yaratan şânı yüce Allah'ın dışında kimse bilemez. İçinde bulunan o küre sekizinci küredir.

Yüce Allah'ın buyurduğu gibi:

⁵² Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Dîvân-ı Şems, CI, s.293.

“Gerçekten biz, dünya göğünü (o yakın göğü) bir ziynetle, yıldızlarla süsledik.”

Bu âyetin anlamından sekizinci göğün Dünyâ göğü olduğu anlaşılmaktadır. Zîrâ bu gök, yıldızlarla süslüdür. Zîrâ yaratıcı, kevâkib (yıldızlar) diye buyurmuştur. Kevâkib çoğul bir kelimedir ve sekizinci felek dışında diğerlerinin göğünde birden fazla yıldız yoktur. O hâlde “yıldızlar” ifâdesi, bu küre için doğru olmalıdır. Fakat yıldızbilimciler, Kamer (ay) küresini, dünyânın semâsı olarak nitelerler. Bu bîcâreye göre ise, eğer her sekiz küre de dünyânın semâsı olarak nitelendirilirse uygun olur. Çünkü dünyâ ehlinin görme hissi sekizinci küreye kadar ulaşır. Dokuzuncu küre ve onun ötesinde olan her ne var ise kesinlikle insanın onda bir tasarrufu yoktur. Dünyâ ve dünyâ ehliyle bir ilgisi ve bağlantısı olmayıp bir başka âlemdendir. Her ne kadar sekiz küreye dünyâ semâları deniyorsa da aksine kendisi yalnız başına bir başka âlemdir. Görüldüğü gibi küreler bu şekildedir. Allah, tüm bunları haber vermiştir. Her şeyi bilen ve her şeye hükmeden Allah’tır.

ÜÇÜNCÜ FASIL

BURÇLAR VE YILDIZLAR HAKKINDADIR

Bilmek gerekir ki, Yüce Allah bu yıldızları nurdan yaratmıştır. Yani, akıl ve nefiste etkili olan ulûhiyyet nûrundan yaratmış ve bu yıldızlarda bir özellik belirlemiştir. Filozofların inancı, bu özelliğin kudret ve feyz olduğudur. Denir ki, bu yedi yıldızın (Satürn, Jüpiter, Mars, Güneş, Zühre, Utarit ve Kamer) her birinin bi aklı ve bir nefsi vardır ve her biri bir iklime yönetici, hâkim ve kâdirdir. Yine her biri, kendisine bağlı olduğu iklimin güçlendiricisi ve devam ettiricisidir. Yıldızların evleri ve konumları olması hükmü gereğince, o yıldız zayıf düştüğünde o iklim ehli de zayıf düşer. Onların evleri bazen sekizinci küreden yapılmış olan yıldızlara uygn olacak şekildedir. Bu evin Zühal’in (Satürn) evi olduğu söylenir. Diğer evin de Müşterî’nin (Jüpiter) evi olduğu söylenir. O hâlde bu dokuz küre, sürekli döndüğünden ister istemez kendilerine bağlı olan yıldızlar da döner. Zîrâ yıldızlar ve küre, yüzükteki kaş gibidir. Yüzük döndüğünde kaş da ister istemez döner. O hâlde sekizinci kürenin arasında bulunan ve her birinde bir yıldız olan küreler döndüğünde yıldız da döner. Burçlar küresi olan sekizinci küre de eğer başkalarının evlerine düşerse ona “nazariyyât” denir. Kendi evinin karşısına

düşerse, ona “mukâbele” denir. Örneğin; Güneş küresi, güneşin doğrudan Aslan burcunun karşısına düşeceği şekilde döndüğünde buna “Güneş kendi evindedir.” denir. Hiç şüphesiz güneş, o esnâda kendi makâmında olduğundan dolayı güçlüdür. O hâlde Güneş’e bağlı olanların da güçlü bir hareketi vardır ve geçişi esnâsında bir evin karşısında durduğunda, “Güneş falan yıldızın evindedir.” denir. Görüldüğü gibi önceki filozofların, feleklerde ve yıldızlarda yaptıkları bir gözlem ilmi vardır. Gözlemler yapmışlar, rasathâneler kurmuşlar ve bu yedi feleğin her birinin üzerinde birden fazla yıldız olmadığını gözleriyle açık bir şekilde görmüşlerdir. Yani, birinci felekte Kamer (Ay), ikinci felekte Utarit (Merkür), üçüncü felekte Zühre (Venüs), dördüncü felekte Güneş, beşinci felekte Merîh (Mars), altıncı felekte Müşterî (Jüpiter) ve yedinci felekte Zühal (Satürn) vardır. Tüm yıldızların sekizinci felek üzerinde olduğunu görmüşler. Bundan dolayı da sekizinci küreyi on iki kısma ayırmışlar ve her bir bölümünü “burç” diye nitelemişler. Sonra bu feleğin üzerinde bulunan o yıldızları da on iki kısma ayırmışlar ve her biri için bir hayvan şekli belirlemişler. Örneğin; on yedi yıldız bir arada görmüşler ve bundan akrep şeklini çıkarmışlar. Böylece bu on iki şekilden o on iki parçadan eşit bir parça olarak görmüşler ve onunla isimlendirmişler. Oğlak Burcu, Aslan Burcu ve İkizler Burcu şeklinde isimlendirmişler. Sonra bu burçlara evler tayin etmişler ve yedi kürenin üzerinde dolaşan yedi yıldızın üzerine bölmüşler. “Mütehayyire” olarak adlandırılan beş yıldızın (Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs ve Merkür) her birinin ikişer evi olması için her birine ikişer burç verilmiş. Meselâ; Zühal (Satürn) Oğlak ve Kova’ya; Müşterî (Jüpiter) Yay ve Balık Burcu’na; Merîh (Mars) Oğlak ve Akrep Burcu’na; Zühre (Venüs) Aslan ve Terâzî’ye; Utarit (Merkür) Başak ve İkizler’e ve geriye kalan iki burçtan biri olan Aslan Güneş’e, Akrep de Ay’a verilmiştir.

Burçları ve gezegenleri öğrendikten ve onların evlerini görmüş olduk. Şimdiden sonra onların nazariyyâtını da açıklayalım:

Evvelâ bilmek gerekir ki bu dokuz küre sürekli dönmektedir. Ama bu dokuz kürenin dönüşü de dokuzuncu kürenin etkisiyledir. Zîrâ bunların tümü onun içindedir. 24 saatte bir, yani bir gece-gündüzde bir defa döner. Onun eğim ve dönüş yönü, doğudan batıya doğrudur. Bundan dolayı da bütün küreleri etkin olarak kendisiyle birlikte döndürür. Fakat gezegenler küresinin dönüş ve yönü farklıdır. Her biri bir tarafa doğru döner. Her ne kadar dokuzuncu kürenin içinde ise ve döndükleri için de bazen kendi evlerinin karşısında dururlar, bazen de ona yönelip geçerler. Karşısındaki bu

duruşa ve karşıtlıklara “enzâr” denir. Meselâ; bir yıldız, bir burcun karşısında dursa, bir başka yıldız da bir başka burcun karşısında dursa, ki bu iki yıldız burçlar küresinin südüsü (altıda biri) olduğundan “nazar-ı tesdîs” olarak adlandırılırlar.

Meselâ şöyle denir:

“Güneş’in Merkür’e bakışı nazar-ı tesdîstir.”

Nazar-ı tesdîs de “nazar-ı sa’d” olarak adlandırılır. Zîrâ bu vakitte saadet bulmuşlardır. Şayet iki yıldız arasında kürenin çeyreği olursa ona “nazar-ı terbî” denir ve “nazar-ı nahs” olarak adlandırılır ki bu esnâda nuhûset saatini bulmuşlardır. Eğer sülüs-i felek olursa ona “nazar-ı teslîs” derler. Eğer sağa karşı durursa, yani kürenin yarısı kadar olursa, “nazar-ı mukâbele” olarak adlandırılır. Eğer her ikisi bir burçta toplanırsa “iktirân-ı mukârene” olarak adlandırılır ve ortada durur. Eğer Güneş ve bir yıldız yalnız olarak bir burçta toplanırsa o yıldız “muhterika”, yani sönen, sönmüş olarak adlandırılır. Güneş ile bir burçta yer aldığı için ihtirâkın Merkür’e ait olduğu söylenmiştir. Şayet Güneş ve Ay bir burçta olursa “ictimâ’ ” olarak adlandırılır.

Daha sonra bu yedi yıldızdan her birine bir tabiat ve bir özellik belirlenmiştir. Örneğin Satürn’e büyük uğursuz (nahs-ı büzürg) denir. Birinci iklimin sahibidir ve ziraatçıların, mühendislerin ve eski bînâ sâhiplerinin terbiyecisidir. Her iki buçuk yılda bir, bir burcu kat eder. Öyle ki on iki burcun tümünü dönüş dışında otuz yılda kat eder. Zîrâ mütehayyire yıldızların tümünün dönüşü vardır ve geri dönmeleri, tekrâr kendi dönüş makamlarına gelmeleri için küre onlara zamân verir. Jüpiter, büyük uğur olarak adlandırılmıştır. İkinci iklimin sâhibidir. Peygamberlerin, âlimlerin, filozofların, şeref sahibi ve büyük insanların terbiyecisidir. Her bir buçuk yılda bir burcu kat eder, ama dört unsurun yanına geldiğinde dönüş hızını keser.

**DÖRT UNSUR OLAN “ATEŞ, SU, TOPRAK VE HAVA” ÇALIŞMAMIZDA
FAYDALANDIĞIMIZ NÜSHADA YER ALMAMAKTADIR.**

DOKUZUNCU FASIL

ÜÇ MEVÂLİDİN ŞERHİ HAKKINDADIR

(Bu bölümün de bir kısmı nüshamızda yer almamaktadır.)

Zamanın geçmesiyle birlikte madenlerin tabiatı itidal bulur, onda bir kuvvet meydana gelir. Bu kuvvete “kuvvet-i nebâtî” derler ki, bitip büyümehtir. Tıpkı kök, dal, yaprak ve çiçeklerin her birinin bu dünya ehlinin hesaplarına uygun olarak meydana gelmiş olduğu otlar ve ağaçlar gibi... Ağaçlardan soğukluk, sıcaklık, dağlık, asîllik ve bunun dışında günler ilerledikçe bitkisel gücün itidâli artar. O dereceye varır ki, bazı ağaçlarda hayât gücü meydana gelir. Âdem ile bir münâsebeti bulunan Vakvak ağacı ve diğçerleri gibi bu dereceye ulaşınca bitkisel güç tamamlanır. Böyle bir itidâl meydana gelince “hayvânî kuvvet diye adlandırılan bir başka kuvvet meydana gelir. Bu, daha mutedil bir kuvvettir. İlk önce bu kuvvetten de hayâtın gereğı olan ve dört unsur olan ateş, toprak, su ve havaya uygun olan dört şey meydana geldi. Bunlar safra, kan, balgam ve sevdâdır.

Safra, sıcak ve kuru olup âteş mizâcındadır; kan, sıcak ve ıslak olup havâ mizâcındadır; balgam, soğuk ve ıslak olup su mizâcındadır; sevdâ, soğuk ve kuru olup toprak mizâcındadır. Sonra bir daha bu dört karışım birbirlerine karıştılar. Onlardan da üç mevâlid meydana geldi. Yani madenler derecesinde kemik meydana geldi. Sonra bitkiler derecesinde kaslar, adaleler, damarlar, sinirler ve et meydana geldi. Sonra hayvânî kuvvet derecesinde rûhlar ve hareket meydana geldi. Bu kuvvet tamamlanıp hareket eden, yani sıçrayan ve yiyen hayvân meydana gelince, rivâyet edilir ki dünyâda ilk önce meydana gelen hayvân “at”tır. Attan sonra kürelerin, yıldızların ve rûkûnlerin hesâbı ve gereğı olarak hayvânlar meydana geldi. Her biri bir şekilde ve her biri bir sûrette, bir renkte, bir özellikte ve bir tabiatta idi. Görüldüğü üzere hayvânî kuvvet tam bir itidâl bulunduğunda hayvânî kuvvet yardımıyla insânî kuvvet meydana geldi. Hayvânlarda meydana gelen en son şekil maymûn terkîbi ve şekliydi. Fakat konuşma kuvvetine sahip değildi.

Şu âna dek yazılıp anlatılanların üç mevâlid ile ilgili olduğı anlaşılmış oldu. Şimdiden sonra insân-ı kâmilin nasıl meydana geldiğini beyân edelim.

ONUNCU FASIL

İNSANOĞLUNUN RUHLARININ VE NEFİSLERİNİN ŞERHİ VE ONUN YÜCE ALLAH'IN KUDRETİYLE MEYDANA GELMESİ HAKKINDADIR

Bilmek gerekir ki Yüce Allah, yazılan ve beyân edilenlerin tümünü bir hikmet gereği yarattı ve bütün bunların her birini insânın ortaya çıkışı için bir temel ve bir başlangıç kıldı. Sonra yüce kudretin lutfuyla bütün mânâ ve şekillerin hakikatini taşımakta olan bir mecmua oluşturdu.

Dâvûd (a.s.) Peygamberden nakledildiğine göre; Allah'a “Yâ Rabbî! Bizleri niçin yarattın?” diye sordu. Cenâb-ı Hakk şöyle yanıtladı:

“Yâ sevilen ve şefkat gösterilen kullarımdan Dâvûd! Ben gizli bir hazîneydim, kendilerinin bir yaratıcılarının olduğunu bilsinler ve ona itaat etsinler diye gücümü ve kudretimi kullarıma ve yarattıklarına göstermek istedim. Benim varlığımı ve esrârımı âlemlere haber etmek ve nûrlarımı tüm cihâna aydınlık olsun diye sizleri yarattım. Ondan sonra diledim ki, nişânı olmayan hazînemi ve gizli ilmimi âleme âşikâr edeyim. Bilinsin ki tüm bunları yoktan var eden biri vardır ve ona kulluk ile hizmet edilmelidir.”

Tırâz-ı Kur'ân'da da buna işaret edilmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmuş:

“Ben, cinleri ve insânları ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım.”

SON

8. METNİN DİL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Bu bölümde **Mahbûbu'l-Kulûbi'l-Ârifîn** adlı eserin Beyazıt nüshasının 1b-31a arasındaki kısmında yer alan metnin fonetik ve morfolojik özellikleri örneklerle açıklanmıştır. Ancak bu özellikler ile ilgili net bir yoruma sahip olabilmemiz için metnin diğer varaklarıyla ilgili tez çalışmalarına bakmak da gereklidir.

Ele aldığımız bu metin, 16. yüzyılın ilk yarısında (Milâdî 1530-1531.) yazılmıştır. Bu yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında “Osmanlı Türkçesi”nin net temellerinin atıldığı yüzyıldır ve Eski Anadolu Türkçesinden geçiş özellikleri taşır. Bu nedenle de metinde yer yer Eski Anadolu Türkçesine dair özellikleri bulabilmekteyiz.

Tüm bunların neticesinde eserin yazımına uygun bir transkripsiyon yapılmıştır.

8.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

Bu bölümde metinde geçen ünlülerin yazılışı hakkında bilgi verilmiş, bu bilgiler örneklerle zenginleştirilmiştir.

8.1.1 “a” ünlüsü

Metinde “a” sesi, ön seslerde diğer seslerle karışmaması amacıyla medli elif (İ) ile gösterilmiştir. İç seslerde genel olarak elif ile (l) gösterilmiştir. Kelime içinde geçen Arapça ve Farsça sözcüklerde ise bu ünlü gösterilmemiştir. Son seste ise çoğunlukla güzel he (o), nadiren de elif (l) ile gösterilmiştir.

Tablo 8.1.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
آلتى	Altı	7b/04
ساڤا	Saňa	16b/02

داخي	Daḥı	17a/08
حقيقتا	Ḥaḳıḳatta	31a/15
در يادن	Deryādan	17b/04

8.1.2. “e” ünlüsü

Ön seslerde “e” ünlüsü kelimenin baş harfinde ise elif (l) ile gösterilmiştir.

İç seslerde ise; kelime, sonuna bir ek almışsa güzel he (ه) konmuştur, onun haricinde iç seslerde herhangi bir ses gösterimi yoktur.

Son seslerde ise “e” sesi güzel he (ه) ile gösterilir.

Tablo 8.2.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
جانبه در	Cānibinedür	26a/10
بلمك	Bilmek	31a/15
ايو	Eyü	3b/13
شويله	Şöyle	4b/08

8.1.3. “ı,i” ünlüleri

Bu iki ses, ön seslerde elif+ye (اي) ya da sadece elif (l) ile yazılmıştır. İç seslerde Arapça ve Farsça kelimelerde sadece uzun olmayan ünlülerde gösterilmemiş, diğer durumlarda ise ye ile (ي) gösterilmiştir. Son seslerde ise dâimâ ye (ي) ile gösterilmiştir.

Tablo 8.3.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
ايله	İle	5a/14
اشبو	İşbu	6a/09
ولكن	Velikin	6a/08
تقدیس	Taḳdīs	11a/09
بابلرینی	Bāblarını	12a/12

8.1.4 “u, ü, o ve ö” ünlüleri

Bu sesler, hiçbir uyum ayırt etmeksizin aynı şekilde yazılmıştır. Ön seslerde elif (l) ya da elif vav (و) şeklinde yazılmıştır. İç seslerde Türkçe kelimelerde genel olarak vav (و) ile gösterilmiş, gösterilmediği anlarda ötre ile belirtilmiş; ama Arapça ve Farsça kelimelerde sadece uzun olan ünlülerde vav (و) ile gösterilmiştir. Son seslerde ise Türkçe kelimelerde genellikle ye (ي), kimi zaman da vav (و) ile gösterilmiştir.

Tablo 8.4.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
کوردي	Gördi	12a/09
سینه سنك	Sīnesinün	12b/13
اشبو	İşbu	12a/14
اولان	Olan	25a/07
بروجده	Burūcda	27a/01

8.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI

Bu bölümde metnimizde yer alan ünsüzlerin yazılışı hakkında bilgi verilmiş ve her konu başlığıyla ilgili örnekler verilmiştir.

8.2.1. “ç” ünsüzünün yazılışı

Ön, iç ve son ses durumundaki “ç” sesi, genel olarak çim (چ) ile, zaman zaman da cim (ج) ile gösterilmiştir.

Tablo 8.5.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اوچ	Üç	9a/10
آغاچ	Ağaç	11a/11
آچوب	Açup	2a/09
ایچینده	İçinde	19a/09
بهجت	Behçet	4b/07

8.2.2. “d ve đ” ünsüzlerinin yazılışı

“d” sesi, her zaman dal (د) ile gösterilirken Arapça kelimelerde gördüğümüz “đ” sesi ise dat (ض) ile gösterilmiştir.

Tablo 8.6.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
بیاننده در	Beyānındadır	8a/03
دوشدیلر	Düşdiler	14a/07

ضخامت	Ḍaḥāmet	18a/13
قاضي	Ḳāḍī	17a/13

8.2.3. “ğ ve ƙ” ünsüzlerinin yazılışı

Kalın okunan bu sesleri ayırmak için “ğ” sesi gayın (غ) ile yazılır. “ƙ” ise kaf (ق) ile yazılır.

Tablo 8.7.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
مقابل	Muḳābil	26b/02
قدر	Ḳadar	27b/03
غيري	Ġayrı	27b/04
طبقاتدن	Ṭabaḳātdan	5a/01
اولندوغي	Olunduğı	4b/05

8.2.4. “g ve k” ünsüzlerinin yazılışı

Her iki ses de kelimelerin başında, ortasında ve sonunda kef (ك) ile gösterilmiştir.

Tablo 8.8.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
كذر	Güzer	11b/06
كمنه	Kimse	19b/07

ساكن	Sākin	20a/13
كر كدر	Gerekdür	26a/01
اكر	Eger	26b/15

8.2.5. “h, ħ ve ĥ” ünsüzlerinin yazılışı

Türkçede istisnâ diyebileceğimiz bazı kelimelerde yer alan bu sesleri daha çok Arapça ve Farsça kelimelerde görmemiz mümkündür. “h” sesi güzel he (ه) ile, “ħ” sesi ha (ح) ile, “ħ” sesi ise hı (خ) ile yazılmıştır.

Tablo 8.9.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
داخی	Daħi	28b/14
خلق	Ĥalk	31a/10
حکمت	Ĥikmet	30b/11
جهان	Cihān	4a/03
همایون	Hümāyūn	4b/04

8.2.6. ñ ünsüzünün yazılışı

Bu ses, Türkçe kelimelerde bulunan bir sestir ve sadece iç ve son seslerde bulunur. Metnimizde genellikle üç noktalı kef (ڭ) ile yazılmıştır. Kimi yerlerde de sadece kef (ك) ile yazılmıştır.

Tablo 8.10.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اولنلارڭ	Olanlaruñ	7a/02
همامك	Hümāmuñ	8b/10
دڭلو	Deñlü	17a/02
صكره	Şoñra	18a/05

8.2.7. p ünsüzünün yazılışı

Türkçe kelimelerde kelime başında bu ünsüze rastlanılmamaktadır (Ancak Farsça kelimelerde kelime başlarında da bu ses mevcuttur.). İç ve son seslerde ise be (ب) ve pe (پ) harfleri ile gösterilmiştir.

Tablo 8.11.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اينوپ	İnüp	18a/15
پروانه	Pervāne	2b/15
يپوپ	Yapup	17a/10
ايدوب	İdüp	3a/01

8.2.8. “s, ş ve ş” ünsüzlerinin yazılışı

Pelte se (ث), yalnızca Arapça kelimelerde mevcuttur; Türkçe kelimelerde ise bulunmamaktadır. Sad (ص) ve sin (س) harfleri ise sırayla kalın ve ince ünlülü kelimelerin her yerinde (ön, iç ve son seslerde) kullanılmaktadır.

Tablo 8.12.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
صولت	Şavlet	3a/06
سيمرغ	Şimurğ	2b/07
ثناسن	Şenāsın	2a/13
ثلثة	Şelāse	29b/14
كميسندن	Kimisinden	25a/09
صكره	Şoñra	17a/04

8.2.9. “t ve t” ünsüzlerinin yazılışı

Kalın ünlülü kelimelerin ilk hecesinde tı sesi (ط) kullanılırken diğer durumlarda standart bir kullanım yoktur. İç ve son seslerde ise hem te (ت) hem de tı (ط) kullanılmıştır.

Tablo 8.13.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
ثبات	Şebāt	16b/15
خطاب	Ḥiṭāb	16b/06

ستاره لروك	Sitārelerüñ	23a/14
سادات	Sādāt	27b/14
طقوز	Ṭoḡuz	9a/14

8.3. MORFOLOJİK⁵³ ÖZELLİKLER

8.3.1. İyelik (Sahiplik) Ekleri

Eserin mütercimi (Fârisi), bu metinde iyelik ekleri ile ilgili genel olarak tutarlı davrandığını pek söyleyemeyiz. Eski Anadolu Türkçesi özellikleri gösteren metinde küçük ünlü uyumu gelişmediği için eklerin bir kısmı düz ünlüyle, bir kısmı da yuvarlak ünlü ile çekimlenmiştir.

Tablo 8.14.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
بروجي	Burūcı	23a/04
طودقلىرىك	Ṭudaqlarıñ	14a/08
اورتسنده	Ortasında	12b/08
بوینني	Boynını	14b/02
خالقني	Hāliḡini	21b/01

Bu tabloda ise iyelik ekinin yuvarlak ünlülü örnekleri gösterilmiştir.

⁵³ Morfoloji: Şekil bilgisi.

Tablo 8.15.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
عزتمده	‘izzetümde	19b/08
قويروغنى	Quyruğunuñ	12b/06
اوكدده	Öñünde	16a/13
الكده	Elüñde	16a/13

8.3.2. Belirtme Hâli (Akuzatif) Eki

Metnimizde belirtme hali düz ünlülü olarak yazılmıştır. Dönemin imlasına uygun olarak herhangi bir uyuma girmemiştir. Yalnız 3. teklik ve çokluk şahıs iyelik eklerinden sonra “+n” eki ile gösterilmiştir.

Tablo 8.16.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
پاکني	Pākini	10b/07
اولندوغي	Olunduğı	4b/05
دلین	Dilin	14a/14
دیرسکن	Dirsegin	14b/11
طودقلاړین	Ṭudaqların	14a/08

8.3.3. İlgi Hâli (Genitif) Eki

Metinde ilgi eki vokalle biten kelimelerden sonra nun+kef ile (نك) ile, konsonantlarla biten kelimelerden sonra ise sadece kef ile (ك) gösterilmiştir. Metinde harekelendirme yapıldığı için ötre işimizi kolaylaştırmıştır. Nadiren esre ile kullanımı da söz konusudur. Dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine de uyulmuştur.

Tablo 8.17.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
حشمك	Haşemüñ	13b/09
نباتينك	Nebâtınuñ	28a/15
ثلثه نك	Şelaşeniñ	29b/14
سياره نك	Seyyärenüñ	24a/08
حياتك	Hayātuñ	18b/05

8.3.4. Görülen Geçmiş Zaman Eki

Görülen (bilinen) geçmiş zaman eki, metnimizde düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeden tek şekil olarak dal ve ye (دي) ile yazılmıştır.

Tablo 8.18.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
ایتدیلر	İtdiler	13a/15
گوردیلر	Gördiler	14a/08
ایدینوردی	İdinürdi	18b/09
یارتدم	Yaratdum	19b/06

دیدیله	Didiler	21a/08

8.3.5. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Öğrenilen (anlatılan) geçmiş zaman eki, dönemin imlasına bağlı olarak mim ve şın (مش) ile yazılmıştır. Bundan ayrı olarak da Eski Anadolu Türkçesinde de yer yer görülen, ama daha çok Çağatay Türkçesinde kullanılan “+Ip” eki (یپ) de metnimizde göze çarpar.

Tablo 8.19.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اتمیشلردر	İtmişlerdür	21a/09
بیورمیشلردر	Buyurmışlardur	21b/15
اولمش	Olmış	23a/03
ایدیپدر	İdüpdür	4a/01
اولنمیشدر	Olunmuşdur	4b/11

8.3.6. Geniş Zaman Eki

Metnimizde geniş zaman ekinde belirli bir ünlü uyumu kuralına uyulmamaktadır. Çoğunlukla yuvarlak ünlülü yazılmaktadır. Kimi kelimelerde de düz ünlülü yazılmaktadır. Bunları harekelerden görebilmekteyiz.

Tablo 8.20.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
الورلر	Olurlar	15b/09
ایدرلر	İderler	15b/15
کیدر	Gider	16a/03
ایشدرسین	İşidürsin	16b/03
یتشمز	Yetişmez	18a/13

8.3.7. Emir Kipi

Metnimizde emir kipine sadece tek bir örnekte rastlanılmaktadır. O da teklik üçüncü şahıs olarak görülmüştür ve yuvarlak ünlülüdür.

Tablo 8.21.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اولسون	Olsun	2b/10

8.3.8. İstek Kipi

İstek kipinin yazılışında metnin harekeli oluşu nedeniyle muğlak bir durum yoktur. Eski Anadolu Türkçesinden izler mevcuttur. Bunun yanında metnin 16. yüzyılda yazılması nedeniyle Osmanlı yazı dilinin örnekleri de görülmektedir.

Tablo 8.22.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اوله لر	Olalar	13a/07

ايدە لر	İdeler	13a/13
ييه لر	Yiyeler	17b/13
طويه لر	Toyalar	17b/13
ييتشه	Yitişe	28b/10

8.3.9. Ettirgenlik (Faktitif) Ekleri

Metnimizde ettirgenlik eki (-t, -dır, -dir, -dur, -dür, -tır, -tir, -tur, -tür) harekelerden anladığımız üzere yuvarlak ünlülü yazılmıştır. Ayrıca vav (و) ile yazılan ettirgenlik eki metnimizde yoktur, sadece harekelerden faydalanılmıştır. Bu durum, günümüzdeki düzlük yuvarlaklık uyumundan farklıdır.

Tablo 8.23.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
دورتمكدن	Dürütmekden	30b/10
قالدردي	Qaldurdı	12a/01
ايتدردي	İtdürdi	12a/06

8.3.9. Edilgenlik (Pasiflik) Eki

Edilgenlik eki olan -Il, düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun bir şekilde yazılmıştır. Bu da harekelerden bellidir; zira yardımcı ünlüleri yazılmamıştır. Metnimizde örneği oldukça azdır.

Tablo 8.24.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
قونلمشدر	Konulmuşdur	27a/14
آصلپ	Aşılıp	28b/07

8.3.10. Dönüştürülük Ekleri

Metnimizde dönüştürülük eki olan “-n”, düzlük-yuvarlaklık uyumlarına bağlı olarak yazılmamıştır. Yine yardımcı ünlüler harf ile değil, hareke ile belirtilmiştir. Ancak bazı örneklerde bunun istisnası da vardır.

Tablo 8.25.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اولندوغي	Olunduğı	4b/05
ایدینوب	İdinüp	11a/11
بزنپ	Bezenüp	14a/03
بولنان	Bulman	25a/11
اولینور	Olinur	29b/01

8.3.10. Zarf-Fiil (Gerundium) Ekleri

Metnimizde –İp gerundium eki çoğunlukla yuvarlak ünlülü yazılmış olup düz ünlülü yazılmış örnekler de mevcuttur. Ayrıca ekin ünsüzü kimi örneklerde be (ب) ile, kimi örneklerde de pe (پ) ile yazılmıştır. Yani bir tutarlılık yoktur.

Tablo 8.26.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
ایدوب	İdüp	3a/01
چیقاروب	Çıkarup	4b/03
بزنپ	Bezenüp	14a/03
آصلپ	Aşılıp	28b/07
ارییب	Eriyip	21b/09

-IncA ekinin örnekleri de şunlardır:

Tablo 8.27.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
طوینجه	Ṭoyınca	17b/13
النجہ	Ölünce	17b/13
قالمینجه	Ḳalmayınca	19a/03
اولمینجه	Olmayınca	19a/09

Metnimizde yer alan diğer zarf-fiil eki örnekleri ise şunlardır:

Tablo 8.28.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
طولیو الوپ	Ṭolayu alup	13a/04
ایدبن	İdüben	17b/14

دیلدوکنجه	Diledügince	18b/02
استدوکنجه	İstedügince	18b/03

8.3.11. Sıfat-Fiil (Partisip) Ekleri

-dIK sıfat fiil ekinde Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Ayrıca ekin yazılışında da net bir kurala uyulmamış; transkripsiyonlanma yapılırken harekelere dikkat edilmiştir.

Tablo 8.29.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اولندوغي	Olunduğı	4b/05
ایتدکنک	İtdiginüñ	7b/08
ایتدکلرینی	İtdüklerini	19a/04
اولدقلری	Oldukları	23a/09
ایتدوکمز	İtdüğümüz	31a/08

-An partisip ekinin yazılışında kalınlık-incelik uyumuna aslına uygun olarak uyulmuş, ayrı bir uygulamaya rastlanılmamıştır.

Tablo 8.30.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
اولنلارک	Olanlaruñ	6b/11
ایدن	İden	8b/10
کورنلروک	Görenlerüñ	18a/08

ايشدنلروك	İşidenlerüñ	18a/08

8.3.12. İsim-Fiil (Mastar) Ekleri

-mAk eki ince ünlülü kelimelerde mim ve kef (مك) ile, kalın ünlülü kelimelerde ise mim ve kaf (مق) ile yazılır.

Tablo 8.31.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
ايشتمك	işitmek	4a/07
طغمقلاغي	toğmaqlığı	7a/12
اولمقلاغي	Olmaqlığı	7b/02
كورنمكلگنه	Görünmekligine	22b/13
يارتمقدن	Yaratmağdan	30b/10
دورتمكدن	Dürütmekden	30b/10

-mA mastar ekinin az sayıdaki örnekleri ise şunlardır:

Tablo 8.32.

KELİME	OKUNUŞU	METİNDEKİ YERİ
سويلمكه	söylemege	16b/02
اتمكه	itmege	19b/04

9. METİN

Kitābu Behçeti't-Tevārīh

[1b] (1) Sipās-ı firāvān ve sitāyiş-i bî-pāyān, ol Sultān-ı ‘aẓîmü’ş-şān-ı (2) bāhirü’l-bürhān ve ol Pādişāh-ı vāzihü’l-beyān-ı kuvvü’s-sultāna lāyık (3) ve erez indür kim müverrahān-ı dīvān-ı kibriyā tevārīh-i icād-ı āşiyānı (4) onuñ fermān-ı tuğrası ile taqrır ve taḥrīr ve muḥarrirān-ı kārḥāne-i ḳazā vü ḳader (5) maḳādīr-i ḥayr u şerri onuñ ‘unvānı, ser-nāmesi ile taḳdīr ü (6) taşdīr iderler. Peyk-i ‘aḳl-ı cihān-gerd ol zāt-ı bî-cihātuñ cüst ü (7) cūy-ı idrāk fezāsında ḥayrān u deng ve berīd-i fikr-i şahrā-neverd (8) ol şifāt-ı bî-simātuñ rāh-ı rû[y]-ı ma‘rifeti peydāsında ser-gerdān u (9) lengdür.

Beyt:

“Der iktinā-yı bozorgī-yı o perîşānest hemme”

Evvelā ‘aḳl u naḳl-ı bürhānı melik-i bî-ceddiñe şifāt-ı zāt-ı [2a] (1) muṭahhar-ı ḳudsīdūr: “Ḳul hüvallahü eḥad.”: Münezzehdür ḥased vü cesedden. “Allahü’ş-(2)-şamed.”: Müberrādur peyvend ü veleden. “Lem yelid ve lem yüled.”: Ḥudāvend ü bî-şebīh-i (3) mānend. “Ve lem yekün lehu küfüven eḥad.”: Ve cemī‘ zerrāt-ı muḥaddeşāt ve ecnās u (4) envā‘-yı mükevvenāt, ol vāḥidüñ vaḥdāniyyetine ve ol şāhidüñ ferdāniyyetine (5) şāhid ü güvāh ki: “Lā ilāhe illallah”dur.

Şi‘r:

Nefy-i küll şeyin’ lehu āyet tedellü ‘alā innā vāḥid

Ḳādir-i muṭlaḳ, ki tebāşir-i şubḥ u iḳbāl

Maşrıḳ (7) ifzālinden, ğayr-ı maṭla‘dan nūr-efşān u tāli‘ olmaz. Menāşir-i māzī vü (8) istiḳbāl; maṭla‘-yı lā-yezālinden, ğayr-ı girībāndan dıraḥşān u lāmi‘ olmaz. (9) Hümā-yı hümāyūn-ı cān-ı üns-i maḳām, hevā-yı imānda per ü bāl açup menşūr-ı (10) āmānı ol Sultān-ı bî-nişāndan temennā ider ve revān-ı tāvus-ı ḳuds-ı (11) mekān, fezā-yı lā-mekānda cılve-ger olup ‘unvān, meştūr-ı imānī (12) ol Pādişāh-ı lā-mekāndan ricā ider. Bülbül-i hezār, destān-ı menābir-i (13) aḡşānda nağme-i dūrūd-ı ḥoş-edāyla onuñ

vaḥdāniyyeti, şenāsın (14) tağannī ider ve tūṭī-i şekker-ḡā vü şīrīn-zebān maḥāfil-i ā'yānda sürūd-ı (15) ḡoş şadāyla onuñ ferdāniyyeti du'āsın terennüm ider.

Şi'r-i 'Arabī:

[2b] (1)

'Alā ḡazabu'r-receb-i şāhidāt bān Allahu leyse lehu şerīk

Ve dūrūdınā maḥdūd ve sürūd-ı nā-ma'dūd

Ol tūṭī-i şīrīn-zebān-ı şeker-istān, ānā (3) efşahū'l-'Arab ve'l-'Acem ve bülbul-i rūşen-beyān-ı gül-istān-ı cūd-ı kerem, nükte-dān-ı (4) 'allemek mā lem tegün ta'lem Ḥazret-i Risālet-(5)-penāh Sultān-ı taḡt-gāh-ı lī-ma'-Allah muḡarreb-i dergāh innā ānā Allah Ḥātem-i Enbiyā (6) güzide-i evliyā, nūr-ı dīde-i aşfiyā.

Şi'r:

Beşīri ki bir zāt o serverī (7) şüde ḡatm-i mānend Peyğamberi

Sīmurḡ-ı Ḳāf-ı denī fattadlī 'andelīb-i mürḡ-zārı (8) ve mā-'inṡaḡ 'an-el-hevā

Ḡonçe-i gül-zār-ı belāḡ

Tūṭī-i ḡafes-i mā-zāḡ.

Ḳıṭ'a: (9)

Muḡammed-i āftāb-ı maṡla'-yı dīn

Cihāna ṡoḡmadı anuñ gibi gün

Dūrūd ile taḡiyyāt-ı firāvān

(10)Müdām eline aşḡābına olsun

Şi'r-i 'Arabī:

'Aleyhim şalavatullah mādām ṡālī'ata

(11) *Elmeş ü fiü'l-meşārık ve'l-mağāribü'l-ķamer*

Rıdvān Allahu Te'ālā aleyhim ecma'in

(12) *Ve 'alā men tabe'um alā yevmü'd-dīn*

Ki mebbe'-i fıtrat-ı kâinât⁵⁴dan ve menşe'-i (13) hılķat-i mükevvenâtdan inķırāz-ı zamān ve intihā-yı devrāna degin tevārīķ-i (14) evvelin ve āhirin sa'd iden eşķıyādan ol şem'-i cem'-i mecālis-i üns ve nūr-ı bezm-i (15) maķāfil-i ķudsdan pervāneler gibi iķtibās ve istifāde ve ferzāneler gibi [3a] (1) hāzır u āmāde idüp nuşuş-kelām-ı mu'acciz, tırāz-ı Kur'ān ve huşuş-ı fuşuş-ı (2) furķān-ı bitiyān-ı beyān ile işbu ber-efrāz-ende-i rāyāt-ı 'ulyā-yı şer'-i nebevī (3) ve ber-efrūz-ende-i şem'-i cem'-i dīn-i Muştāfavī olan mefaķir-i cihān, hātem-i (4) zamān, mühezzebü'l-aķlāķ, müzekķiü'l-a'rāķ ķāmil zāt, 'ādil şifāt (5) tāhir hesab, bāhir neseb, rezīn-i rāy-ı metīn-i revıyyet, sāfi ķariķat, pāk (6) 'aķidet, Keyvān rif'at, Bercīs sa'ādet, Mirriķ şavlet, Hūrşid (7) şüret, Nāhid 'işret, 'Utārid fıtnat, Kāmer tal'at...

Beyt:

(8) *Engih-i rāyiş dehd ecrām-ı kevāķib-rānūr*

Ve engih gülgeş koned eşķāl-i havādiş rāķel

(9) Neķāve-i aşl-ı serveri, hulāşa-yı fer'-i mühlet-i, dürr-i şādef-i celāl, (10) dürr-i felek-i fażl u ifzāl, şems-i meşārıkü'l-ma'ālī, tāc-ı müfārık-ı (11) ālā 'ālī, mu'izz-i evliyā-yı Allah, ķāhir-i a'dā-yı Allah, ķātılü'l-kefere-i ve'l-(12)-müşrikīn, nāşirü'l-İslām ve'l-müslimīn, mürr-i 'amm-i ünūf-ı el-Ferā'in muķaffer-i (13) ticān-ı el-havāķīn muķafferü'd-dünyā ve'd-dīn, hulāşet ulemā-yı ve't-tıyn, ķişver-güşā-yı (14) memālik-sitān, dehr-ārā vü şāķib-ķırānū's-sultān binü's-sultān ālī 'işret (15) baķnan min Āl-i 'Oşmān Sultān Süleymān bin Sultān Selīm Şāh bin Sultān Bāyezīd bin [3b] (1) Sultān Muķammed bin Sultān Murād bin Sultān Muķammed bin Sultān Bāyezīd bin Sultān (2) Murād bin Sultān Orķan bin Sultān 'Oşmān hāne kim, ezel-i āzālde hıl'at-i (3) vālā-yı innā Bu nesl-i şerīfün ābā 'an-aced (4) ķadd u ķāmetlerine rāst biķilmişdür ve āyet-i 'uķemā-yı innā fetāķnā leke fethān (5) mübīnā... Bu aşl-ı laķīfün beyzā-yı sīmā-yı sa'ādet-nümālarında rūşen (6) güneş gibi zāhir ve bāhir olmişdur. 'Ayān u beyān idüp

⁵⁴ Aslı "kā'ināt" iken, metinde hep "kâināt"tır.

îşāl ü (7) îrsāl buyurmışlardır. ‘Azze Allahu te‘ālā enşāra vezā‘if (8) iktidāda ve adam evlādeü’l-kirām-ı taht-ı zılāl-ı mülke ve sultāna ve enām (9) kāffetü’l-enām-ı fî kenef-i ‘adle ve ihsāna v’Allah a‘lem.

Meşnevî:

(10)

Nice Şeh-i āfitāb-ı heft-kışver

Felek huvvânında anuñ berk-i aḡzar

(11)

Cihānuñ cānı ve cānuñ cihānı

Vücūdıdur ḡayāt-ı cāvidānı

(12)

Vilāyet-i cism ü şehler cān gibidür

‘Urūḡ içinde yürür kan gibidür

(13)

Yaraşur Şāhlardan ‘adl-ile dād

Ki ḡāle tā cihānda bir eyü ad

(14)

Ki Şehler itmeseydi ‘adl ü dādı

Cihānuñ olmaz idi dalı dādı

(15)

Ḥuşūşā Ḥazret-i Sultān Süleymān

Kim anuñ bendesidür üns-ile cān

[4a] (1)

Cihānı ‘adl-ile ābādān idüpdür

Ḳoyunı ḡurd içün çübān idüpdür

(2)

Tataludan Şāh ‘adliyle cihānı
Unuduldu ‘Acem nūşīn revānı

(3)

Sa ‘ādet baht u devlet rehberidür
Cihān sulţānlarınuñ serveridür

(4) *Ne yire kim giderse furşatı var*

(5) *Bilesince erenler himmeti var*

(6) Amma ba‘d çün evşāf-u āşār-ı pīşiniyānı bilmek içün tafahhuş-ı evrāk itmek
(7) lāzım ve aḥvāl ü aḥbār-ı pesīniyānı işitmek içün taşaḥḥuf-ı atbāk itmek (8) mühimm
oldıysa pes!... Buña binā‘en işbu fakīr, ḥakīr, keşirü’t-takşir, a’nī (9) Muştafā-yı
ḥakīkat-pezir ol efşāhü’l-bülegā ve eblagü’l-fuşaḥā Şükru’llah (10) Şahābü’d-dīn bin
Zeynü’d-dīn-i Zekī’nüñ ṭābe Allahu şerā hümā Fārsī dilinde (11) müdevven olan
“Behçetü’t-Tevārīḥ” adlu kitāb-ı müstetāb-ı rüşen ḥitābını kim (12) mānend-i āfitāb-ı
‘ālem-tāb, çeşm-i kulüb-ı aşḥāba nūr ve mişāl-i ḥurşid-i (13) berķ-şitāb, zamīr-i aḥbāba
sürür-baḥş olup ibtihāc u behçet (14) ve irtiyāc u meserret feyz ider.

Şi‘r:

‘İbārāta fiü’n-nażma ve’n-neşr küllihā

(15) *Ġarāib ü taştādü’l-kulüb-ı bedāyi‘*

“Fārisī”den “Türkī”(y)e terceme idüp [4b] (1) mānend-i ‘aḳd-i lāl ve ‘aḳd-i
Şüreyyā vü Hilāl ve silk-i dürr-i şāh-vār ve nażm-ı (2) gevher-i tābda dile rişte-i ḥayāle
dizüp ve ondan dāire⁵⁵-i maḳāle (3) çıkarup elfāz-ı Türk ta‘bīr ü taḳrīr ve bu dille taşvīr
ü taḥrīr (4) olunup şüret-i beyāza çıkarduk. Tā işbu kitāb-ı hümāyūn, kırā‘at (5)
olunduğı maḥāfilde ḥāzır olan ihvān-ı şafāya şafā vü server (6) ve bu risāle-i meymūn
istimā‘ olunduğı mecālisme nāzır olan (7) ḥullān-ı vefāya behçet ü ḥubūr bağışlaya ve

⁵⁵ Kelimenin aslı “dā’ire”dir; ancak metinde “dāire” şeklinde yazılmıştır.

bundan sonra erbāb-ı (8) başirete ve aşhāb-ı ḥaḳīḳata şöyle ma'lūm ola kim; işbu kitāb-ı (9) müstetāb ve risāle-i bī-meşel ü nā-yāb, tefāsīr-i kelām-ı gevher-nişār-ı (10) rabbū'l-‘ālemīn ve ahādīşdür. “Bār-ı Seyyidü'l-Mürselīn”den nakl olunup (11) tertīb ü tedvīn ve terḳīb ü tezyīn olunmuşdur. A'nī “*Uyūnū't-Tefāsīr-i (12) Mañşūrī*”den ve “*Uyūn-ı Şeyḫ Şahābü'd-dīn Sivāsī*”den ve “*Tefāsīr-i (13) Kevāşī*”den ve “*Tefāsīr-i Ḳurretü'l-Uyūn*”dan ve “*Tefāsīr-i Keşf-i Beyān-ı Şakaleyn*”den (14) ve “*Kütüb-i Sitte-i Aḥādīş-i Nebevviyye*”den (şalavatu'llahu ‘aleyhi ve’s-selāmühū) (15) ve bundan gayrı “*Tevārīḫ-i Enbiyā*”dan (‘aleyhimü’s-selām fiü’s-şubḥ ve’s-şām) [5a] (1) ve “*Tevārīḫ-i Meşāyīḫ-ı Tabakāt*”dan (‘aleyhimü’r-raḥmet ve’l-ḡufrān) ve “*‘Ulūm-ı Hikmetiyye*”den (2) ve hey’etden ve nücūmdan ve hendeseden ve riyāziyyātdan ve ṭabī’yyātdan (3) ve tıbbdan ve “*Tevārīḫ-i Hükemā*”dan ve “*Seyr-i Mülūk-ı Māziyye*”den, a'nī “Keyān ve (4) Eşḡāniyān ve Sāsāniyān”dan ve “Ḥulefā-yı Benī Ümeyye”den⁵⁶ ve “‘Abbāsiyān”dan (5) ve “‘Aleviyān”dan ve “*Selāṭīn-i Āl-i Selçūḳ*”⁵⁷dan ve “*Tevārīḫ-i Āl-i ‘Oşmān*”dan ve “*Kitāb-ı (6) Zübdetü'l-Uşūl*”den ve Mevlānā Ḥasan bin ‘Alī bin Ḥammād’uñ “*Ḳuvvetü'l-Ervāḥ*” adlu (7) kitābından ve Ebū ‘Abdu’llah Muḥammed bin İsmā’il Buḫārī-i Cu’fi’nün “*Tevārīḫ*”inden ve Şeyḫ (8) Ebū Ca’fer Muḥammed Ṭaberī’nün “*Tevārīḫ*”inden ve “*Tevārīḫ-i Ḥazret-i Ḳādī Beyzāvī*”den ve (9) “*Tevārīḫ-i İbn-i Cevzī*”den (Raḥimehümü’llah) ve “*Tevārīḫ-i Mecedü'd-dīn*” dengi Mevlānā (10) Muḥammed ‘Adnānī, Hıṭāy iḳlīmīnün sultānı İbrāhīm Ṭamḡaç Ḥan için (11) te’līf itmişdür. Şehr-i Hıṭā(y)’da⁵⁸ ve “*Uşūlü'l-Aḳālīm*” adlu kitābdan ve “*Kitāb-ı (12) Mesālik ü Memālik*”den ihtişār ü icāz ve icāz u ihtişār ṭarīḳiyle (13) çokdan az, belki biñden bir elfāz-ı şīve-sāz ve ‘ibārāt-ı pür-‘işve vü (14) nāz ile ihtiyār ü inticāb ve işṭifā vü intiḥāb olunup dürc-i gevher gibi (15) derc olmuşdur. Şol ṭarīḳ-ile kim ḥaḳāyıkdan bir ḥaḳīḳa ve şol [5b] (1) veḥ-ile kim, daḳāyıkdan bir daḳīḳa fevt ü zāyi’ olmamışdur. Vaḳtā ki (2) ‘ilm-i tevārīḫ fi küll-i ḥīnin ve āvān maṭlūb-ı selāṭīn-i cihān ve mergūb-ı (3) efāzıl u ā’yān olup ellerde mütedāvel ve dillerde müte‘āref (4) olduğundan ötüri bu fennün mutaşaddileri zebān-ı tārı ve “Fārisi”de (5) mecmū‘alar ve bu ‘ilmün müteḥaddileri lisān-ı Türkī ve ‘Acemīde risāleler (6) taḥrīr itmişlerdür ve kendü dehrleri ümerāsına tuḥfe vü hedāyā (7) iltmişlerdür⁵⁹. Pes; buña binā’en bu za’īf-i şikeste-bāl ve naḥīf-i bergeşte, (8) iḳbālū'l-mürtecī ‘avārife Rabbū'l-ekber, a'nī Muşṭafā-yı bī-çāre vü

⁵⁶ Emeviler

⁵⁷ Arapça “Selcūḳ”tur.

⁵⁸ Metindeki yazımı “Ḥıṭā’da”

⁵⁹ “iletmişlerdür” olarak okumak da mümkündür; fakat metinde görülen hareketler, bu şekilde okumaya bizi sevk etmiştir.

ahkâr (9) hâzırlara dâsitân⁶⁰ ve gâyiblere armağan için işbu behçet-i (10) kulüb olan “Behçeti’t-Tevârih”ün tercemesine “Hâzret-i Hakk” (celle ve ‘alâ)’nuñ (11) ‘inâyetiyle ve “Server-i Kâinât”⁶¹uñ (şalla’llahu ‘aleyhi ve’s-sellem) şefâ’atiyle (12) ve bâkî-i enbiyâ vü evliyânun ve ‘ulemâ vü fużalânun ve geçmiş üstâd-ı (13) büzürg-vâr ve evtâd-ı nâm-dârlarun himmetleriyle ve işbu pâdişâ⁶²-yı (14) kişver-güşâ[y] [v]ü memleket-sitânun gür devletiyle bî-hasebü’t-tâka ve’l-imkân (15) şürû’ itdüm. Şol mübârek vaktda müteyemmen sâ’atda kim [6a] (1) “Târîh-i Hicret-i Nebeviyye” (‘aleyhi ve’s-sellem) tokuz yüz otuz yedisine duhûl iden (2) muhârremü’l-harâmuñ yigirminci günü, eşrefü’l-eyyâm ve es’edü’l-evkât, mübârek (3) çehârşenbe gününde idi. Bi-minnet-i menne ve cevdet-i cûda ve kerem-i himem-i (4) beyze-i kitâbdan me’mûl ve hâzâne-i esrâr-ı belâğatdan mes’ûl olan (5) oldur kim, sehv-i kâlem ve haţâ-yı raqam, vâkî’ olan yerlerde himmet-i (6) ıslâhı dirîğ buyurmayup nazâr-ı rızâ-ile menzûr ve lahza-yı (7) irtizâ-ile melhûz eyleyeler.

Şi’r:

Ve ‘aynü’r-rızâ ‘an-küll-i ‘aybın kelîmet

(8) Velikin ‘anü’s-saht-ı tebdîü’l-müsâviyâ

Ve şöyle ma’lûm ola kim, (9) işbu kitâb-ı müsteţâb ve risâle-i rüşen-hiţâb on üç bâb (10) ve otuz altı faşl ve on iki maķâle üzerine tertîb olunmuşdur:

(11) Bâb-ı evvel; cihân ü halk-ı cihânun yâdedilmesi⁶³ beyânındadır. İki rivâyet (12) üzerine evvelki rivâyet ehl-i tefsîr ü fuķahânundur. İkinci rivâyet, (13) hükemânundur. Bu dağı on dört faşl ve on iki maķâle üzerine (14) cem’ olmuşdur.

Faşl-ı evvel; “‘aķl-ile nefis”ün beyânındadır (ya’nî hîlķati beyânındadır⁶⁴).

Faşl-ı dü-vüm; (15) eflâkuñ zuhûrı beyânındadır.

⁶⁰ Aslı “dâstân”dır. Ama metinde harekeler vasıtası ile “dâsitân” olarak okunmaktadır.

⁶¹ Aslı “kâ’inât” iken, metinde hep “kâinât”tır.

⁶² Aslı “pâd-şâ” iken metinde harekeler vasıtası ile “pâdişâ” olarak okunmaktadır. “Pâd-şâh” kelimesinde de benzer bir durum söz konusudur.

⁶³ Metinde birleşik olarak yazılmıştır: يا د ه ديلمسى

⁶⁴ Parantez içinde yazılan kısım, metnin aslı satırlarında değildir. 14. satırın biraz üstünde gelişigüzel yer alan bir ifadedir.

Faşl-ı sîm; “burûc-ile kevākib”üñ hilkati beyânındadır.

[6b] (1) Faşl-ı çehārüm; “ ‘anāşır-ı erba‘a”nuñ hilkati beyânındadır.

Faşl-ı pençüm⁶⁵; “ ‘unşur-ı (2) āteş” ile keyfiyyeti beyânındadır.

Faşl-ı şeşüm; ‘unşur-ı havā-ile keyfiyyeti beyânındadır.

(3) Faşl-ı heftüm; ‘unşur-ı āb-ile keyfiyyeti beyânındadır.

Faşl-ı heştüm; “ ‘unşur-ı hāk” ile (4) keyfiyyeti beyânındadır.

Faşl-ı nühüm; “mevālīd-i şelāse⁶⁶” ile şerḥ ü tafşīli beyânındadır.

(5) Faşl-ı dehüm⁶⁷; “ Ādemī ”nüñ ervāḥ u nüfûsı zuhūr itmesinüñ beyânındadır.

(6) Faşl-ı yāz-dehüm; “Ādem ü Ādemī” zāduñ hilkati beyânındadır.

Faşl-ı düvāz-dehüm; (7) “a‘zā-yı basīte” beyânındadır.

Faşl-ı sīz-dehüm; “a‘zā-yı mürekkebe” beyânındadır.

(8) Faşl-ı çehār-dehüm; rub‘-ı meskūnuñ aḥvālī beyânındadır temme!

Evvelki maḳāle; (9) yeryüzinüñ miḳdārı beyânındadır.

İkinci maḳāle; yedi deryālaruñ (10) şerḥi beyânındadır.

Üçüncü maḳāle; aḳālīm-i seb‘a beyânındadır.

⁶⁵ Farsça sayı sıfatlarında “penç-üm, şeş-üm” diye de ayrabiliriz.

⁶⁶ Kelimenin metindeki yazımı: ^{٤١٥}

⁶⁷ Metnin hareketlerine göre okunursa, kelime “dühüm”dür; ancak “dehüm” ifadesi metin bölümünde uygun görülmüştür.

Dördüncü (11) makāle; rub‘-ı meskūnda sākin ve bu aqālimde mütesekkin olanların (12) ahvālî beyānındadır.

Bişinci makāle, “Vilāyet-i Çin ile Ehl-i Çin” beyānındadır.

(13) Altıncı makāle; toquz kabîle olan “Etrāk” beyānındadır.

Yedinci makāle; “Ehl-i (14) Rūm” ahvālî beyānındadır.

Sekizinci makāle; “Ehl-i ‘Arab”dan olan eşnāfuñ (15) evşāfî beyānındadır.

Toquzuncı makāle; “Ehl-i Hind ü Sind beyānındadır.

[7a] (1) Onıncı makāle; “Ehl-i Hābeş” beyānındadır.

On birinci makāle; rub‘-ı meskūnda (2) sākin olanların ahvālindedür.

On ikinci makāle; şol Ādemiler (3) evşāfındadır, kim onların hūy u tabāyi‘i sâ‘ir ādeme muvāfiq (4) ve haşā‘il-ü veķāyi‘i ahrāma muṭābıq degildir.

İkinci bāb; (5) Hāzret-i Hāķķ (celle ve ‘alā)’nuñ kelām-i qadīmide mezkūr ve Qur‘ān ‘azīmide (6) meşūr olan ba‘zı “Meşāhīr-i Enbiyā”nuñ -kim Cemāhīr-i Zümre-i Mürselin’ün (7) güzīdeleri ve Aşhāb-ı Güzin’ün zübdeleridür- ahvālî beyānındadır. (8) (‘aleyhi’s-salavat ve’s-selām alā yevmü’l-haşr ve’l-kıyām)

Üçüncü bāb; (9) Seyyidü’l-evvelin ve’l-āhīrin Muḥammed Mekkī’nün, Medenī’nün, Hāşimī’nün, (10) Ebṭihī(s)’nün, Qur(ey)şī⁶⁸’nün ḥaseb-i şerīf ve neseb-i laṭīfleri beyānındadır. (11) (‘aleyhi’s-salavat ve’s-selām fiü’s-şubḥ ve’s-şām)

Dördüncü bāb; (12) Hāzret-i Muḥammed Muşafā’nuñ (‘aleyhi’s-selām) anasından toqmaqlığı (13) beyānındadır ve bunların daḥı cemī‘-i ahvāl ü veķāyi‘i yedi (14) faşl üzerine mebnīdür:

⁶⁸ Metinde “Qurşī” olarak geçmektedir.

Umūr-ı bedāyi‘-ile evvelki faşl ol cemī‘-i (15) mekāyid-i dünyeviyyeden āmiz olan Hāzret-i Āmīne’nün faḥr-i kāināta⁶⁹ [7b] (1) ve ḥulāṣa-yı mevcūdāta ḥāmīle olup ve ondan dār-ı dünyāya (2) ṭayyib ü zāhir ḳadem başup ve risālet-i bāhiresi zāhir olmaḳlığı (3) beyānındadır.

İkinci faşl; Hāzret-i Muḥammed Muştafā’nuñ (‘aleyhi’s-selām) (4) altı kitāb-ı mu‘teberde yazılan mu‘cizāt-ı zāhire ve kerāmāt-ı bāhiresi (5) beyānındadır. Ya’nī Muvattḥā ve Tirmizī ve Nisāi ve Ebū Dāvūd ve Müslim ve (6) Buḥārī...

Üçüncü faşl; Hāzret-i Resūl’ün (‘aleyhi’s-selām) Hāzret-i (7) Hāḳḳ (celle ve ‘alā)’nuñ emriyle ne miḳdār-ı ḡazā-yı mübārek itdügi ve küffār-ı (8) melā‘in ile (La‘nehümü’llah⁷⁰) ne veḥh-ile ceng itdiginün aḥvāli beyānındadır.

(9) Dördüncü faşl; Hāzret-i Resūl’ün (‘aleyhi’s-selām) ḥānedān-ı bā-sa‘ādetinde (10) olan ḥuddāmı ve ḥānümān⁷¹-ı devletinde olan mevālī-i zevī’l-ḳadd-i rū (11) ve’l-i ihtirāmı beyānındadır. Nām-ı kirāmlarıyla...

Beşinci faşl; Hāzret-i (12) Resūl’ün (‘aleyhi’s-selām) ricāl-i ḡuyūb gibi ol cemī‘ ‘uyūbdan (13) ‘ārī ve cümle-i zünūbdan biri olan cevārī-i mestūreleri (14) beyānındadır.

Altıncı faşl; kātīb-i vaḥy olanlaruñ aḥvāli beyānındadır.

(15) Yedinci faşl; Hāzret-i Resūl’ün (‘aleyhi’s-selām) ḡazāya lāzım olan [8a] (1) sāz u selebleri ve ālet-i ḥarbları beyānındadır.

Beşinci bāb; (2) Hāzret-i Resūl’ün (‘aleyhi’s-selām) a‘mām u ‘ammethā-yı ‘āliye ve evzāc u (3) evlād-ı sāmīyyesinün aḥvāli beyānındadır. Nām-ı kirāmlarıyla dört (4) faşl üzerine:

⁶⁹ Aslı “kā’ināt” iken, metinde hep “kāināt”tır.

⁷⁰ Allah’ın laneti üzerine olsun.

⁷¹ Aslı ḥānümān, metinde ise okumada görüldüğü gibi...

Evvelki faşl; Resūlu'llah'ũñ ('aleyhi's-selām) menkūḥa-yı (5) muḥaşşanaları beyānındadır.

İkinci faşl; Resūlu'llah'ũñ ('aleyhi's-selām) (6) evlād-ı şerīf ü şerīfelerinũñ tertīb ile vilādetleri ve a'dād-ı (7) siyādetleri beyānındadır.

Üçüncü faşl; Resūlu'llah'ũñ ('aleyhi's-selām) (8) a'mām-ı şerīflerinũñ a'dadı beyānındadır.

Dördüncü faşl; Resūlu'llah'ũñ (9) ('aleyhi's-selām) 'ammathā-yı şerīfelerinũñ aḥvāli beyānındadır.

Altıncı bāb; (10) “ ‘Aşere-i Mübeşşere”nũñ tafşili ve tafđili beyānındadır.

Yedinci bāb; (11) “Şaḥābī-i Kirām”ũñ ve “Ümenā-yı 'İzām”ũñ aḥvāli beyānındadır. Dört faşl (12) üzerine:

Evvelki faşl; “Şaḥābī-i Kirām”ũñ menākıb-ı 'āliye ve me'āşir-i (13) sāmiyyeleri beyānındadır.

Bākī aḥvālleriyle ikinci faşl; “Şaḥābī-i (14) Kirām”dan olan serverlerden āḥir-vefāt itmiş kimlerdür, onuñ (15) beyānındadır.

Üçüncü faşl; “Şaḥābī-i Kirām”ũñ fuḫahā vü ḥuffāz u ekābiri [8b] (1) ve bunların menākıb u me'āşiri beyānındadır.

Dördüncü faşl; şol (2) “Şaḥābī-i Kirām” beyānındadır kim şubḥ u şām, aḥādīs-i şihāḥī Ḥazret-i (3) Muḥammed Muştafā'nuñ ('aleyhi's-selām) lafz-ı dürer-bār ve 'ibāret ü kelām-ı (4) gevher-nişārlarından sem'-i cān ile gūş idüp rivāyet ü ḥikāyet (5) itmişlerdür.

Sekizinci bāb; “On İmām-ı Kirām ve Mürşidān-ı ‘İzām”uñ (6) (Raḥmetu’llahi ‘aleyhim ecma‘in) menākıb u aḥvāl ve meṭālib ü aḳvālleri (7) beyānındadır. Üç faşl üzerine:

Evvelki faşl; “Dört Mezheb-i (8) Muḥtār”uñ ve “Dört rükn-i zevī’l-iḳtidār”uñ “İmām-ı Hümām”ları ve (9) “Muḳtedā-yı ‘İzām”ları beyānındadır.

İkinci faşl; aḥādīs-i nebeviyye (10) rivāyet iden ve “Aḥbār-ı Aḥmediyye” ḥikāyet iden altı “İmām-ı Hümām”uñ (11) ve ol altı “Muḳtedā-yı ‘İzām”uñ aḳvāli ve aḥvāli beyānındadır.

Üçüncü (12) faşl; şol sekiz “İmām-ı Hümām”uñ menākıbı beyānındadır; kim fetāvāsını (13) mecmū’ “ ‘Ulemā-yı Ehl-i İslām” ḳabūl ve cümle-i erbāb-ı fuḳalā-yı kirām (14) maḳbūl ḳılmışlardır. (Rıẓvān Allahu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in)

Toḳuzuncı (15) bāb; ol meşāhīr-i meşāyih-i ṭabaḳātdan olan aşḥāb-ı ṭarīḳat [9a] (1) ve cemāhīr-i evliyā-yı taḥt-ı ḳıbābiden olan şāḥib derecāt-ı erbāb-ı (2) hidāyetüñ tevāriḥ-i şerīfleri beyānındadır.

Onıncı bāb; ol meşāhīr-i (3) ḥükemā-yı ehl-i Yūnān’dan olan aşḥāb-ı milel ve cemāhīr-i fuḳalā-yı (4) erbāb-ı ḥükmden olan ehl-i ḳānūn u düvel beyānındadır.

On birinci (5) bāb; mülūk ve umerā-yı küffār ve “Selāṭin-i Ehl-i İslām-ı zevī’l İḳtidār (6) tevāriḥindedür. Ya’nī Ḳaynān Enūş bin Şiş bin Ādem (‘aleyhi’s-selām) zamānından (7) server-i kāināt⁷² Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafā’nuñ (‘aleyhi’s-selām) zamānına deḡin (8) dört faşl üzerine:

Evvelki faşl; şol pādişāḥlar beyānındadır, kim (9) onlara “Mülūk” dirler, muḳābil ḥulefā-yı aşḥāb-ı sülūk vāḳi’ olduklarından (10) ötüri, onlar daḡı on üç melikdür:

⁷² Aslı “kā’ināt” iken, metinde hep “kāināt”tır.

Evveli Keyūmarş ve āhiri (11) Keyf bin Dāl... Bunların müddet-i saltanatları cihān-ı bī-şebātda ve bu devrān-ı (12) şeş cihātda iki biñ biş yüz toksan yıldur.

İkinci faşl; şol (13) pādişāhlar tevārīhindedür kim, onlara “Keyān” dirler. Bunlar dağı (14) toksuz Keylerdür; erlerden ve birisi ‘avratlardan ve müddet-i saltanatları (15) toksuz yüz yıl olmışdur.

Üçüncü faşl; şol pādişāhlar tevārīhindedür kim [9b] (1) onlara “Eşgāniyān” dirler, ‘aynı menkūṭ-ile ve ‘Acemler “Eşkāniyān” (2) dirler. Mevzi‘-i ḥarf-i ‘aynda kāf-i ‘Arab-ile bunlar dağı on yedi (3) pādişāhdur. Bunların dağı müddet-i saltanatları iki yüz (4) altmış yıldur ve bunlara “Mülūk-ı Tavāif⁷³” dağı dirler.

Dördüncü (5) faşl; şol pādişāhlar tevārīhindedür kim, onlara “Sāsāniyān” (6) dirler. Bunlar dağı yigirmi yedi pādişāhdur. Erlerden ve (7) ikisi ‘avratlardan ve bunların dağı müddet-i saltanatları (8) dört yüz altı yıldur.

On ikinci bāb; “Ḥulefā-yı Benī Ümeyye⁷⁴ ve Āl-i ‘Abbās (9) ve ‘Aleviyān ve Selçūkyān” tevārīhindedür.

On üçüncü faşl; ol (10) “Sedd-i Ehl-i İslām” ve ‘imād-ı dīn ḥeḥār-erkān olan “Āl-i ‘Osmān” (11) tevārīhindedür. Ebkāhüm Allahu Te‘ālā alā yevmü’l-ḥaşr ve’l-mizān (12) v’Allah a’lem ve aḥkem.

⁷³ Aslı “ṭavā’if” iken, metinde “ṭavāif”tir.

⁷⁴ Emeviler.

[10b] (1) Bismillāhî'r-raḥmānî'r-raḥîm

(1) Çün Hâzret-i Bārî'nüñ ('azze isme ve celle zikre) (2) irāde-i ezeliyye ve meşiiyyet-i lem-yezeliyyesi, bu emr üzerine müneccer ve işbu (3) hüküm üzerine muḳarrer oldı-kim, nuḳûş-ı kâinâtı şahâif-i 'ademden (4) ḳalem-i icād u bedāyi'-ile ārāste ve şuver-i şeş-cihāt-ı cerāid-i ḳıdemden (5) hāme-i idā' vü şanāyi'-ile pīrāste eyleye...

Pes; evvelā server-i kâinātuñ (6) ve ḥulāşa-yı mevcūdātuñ ('aleyhi efḍalü'-ş-salavat ve ekmelü'l-taḥiyyāt) (7) nūr-ı pākini ḥalḳ itdi-kim, semekden simāke ve şerādan süreyyāya (8) degin, ol pādişāh-ı 'ālem, eflāk u ḥākuñ maḥabbetine ve ol şāh (9) levlāk lemā ḥilḳatü'l-eḫlāk meveddetine yaradılmışdur ve işbu nūr-ı (10) pākden ol taşavvur iderekden münezzeh ve vehm ü ḥayālden muḳaddes [11a] (1) sulṭān-ı āferinende-i 'ālem ve pādişāh-ı naḳş-künende-i Benî Ādem, dört (2) şāḫlu bir şecer-i bülend-āşār ve bir dirāht-ı zevî'l-iḳtidār ḥalḳ itdi-kim (3) "şecere-i yakîn" ismiyle mevsüm ve "şemere-i emîn" ismiyle mersüm itdi. (4) Girü ol nūr-ı pākden ol Melik-i Ḳuddūs, bir ṭāvūs yarattı-kim, celve-i (5) mekānı maḳām-ı lā-maḳām-ı 'ālem-i ḳuds ve 'işve-i maḳāmı mekān-ı (6) lā-mekān-ı fezā-yı üns idi ve ol ṭāvūs-ı ḳudsīye emr ve (7) hümā-yı ünsīye fermān irişdi-kim, ol şecere-i yakîn budaḳlarından (8) bir şāḫda maḳām ve bir budaḳda ḳıyām idüp ol zāt-ı bī-cihāta (9) tesbīḥ ü şayllaya ve ol şıfāt-ı bī-simāta taḳdīs ü heylleye (10) meşḡul ola...

Pes; ol ṭāvūs-ı mevzün ve hümā-yı hümāyün, (11) yetmiş biñ yıl miḳdārı tamām ol ağaç budaḳında maḳām idinüp (12) tesbīḥ ü taḫlile ve taḳdīs ü tehlile meşḡul oldı. Girü (13) ol nūr-ı pūr-ziyādan, ol pādişāh bī-riyā bir āyine yarattı-kim, (14) nuḳûş-ı kevn ü mekān, ol āyinede münṭekış ve şuver-i zemîn ü (15) zamānı ol mir'ātda mürtesim idi. Ol mir'āt-ı bī-mişāli ol bī-mişāl [11b] (1) ve ol āyine-i bī-timşāli ol bī-hemāl, ol şecere-i yakîn şāḫlarından (2) bir şāḫa ve ol dirāht-ı emîn budaḳlarından bir budaḳa gūyā şol (3) serv-ḳadd dilberler, semen ḥadd güzeller, 'izārındaki kākül ü zülf-i (4) müşḡ-büy ve ṭurre-i ca'd-ı 'anber büy gibi aşup ol mürḡ-i hümā-(5)-pervāza ve ol ṭāvūs-ı pūr-'işve vü nāza emr itdi-kim, her āyine (6) ol āyineye nazar ve lā-büdd ol mir'āta güzër eyleye... Çün-kim; ol (7) ṭāvūs-ı zibā ve hümā-yı bī-hem-tā, ol āyineye nazar itdi. Kendü (8) şüret-i zibāsın, ol āyinede münṭekış ve ṭal'at-ı ḡarrā vü münṭehāsın

(9) ol mir'âtda mün'akis gördi. Lâ-cerem, işbu müşâhededen ('alâü't-(10)-te'ākub ve't-tevālî) biş kerre secdeye ve işbu mücâhededen ('alâü't-[11]-tevâtür ve't-tenālî) penç merre secde-i şükre varup ol sultân (12) bî-niyâza ol pâdişâh-ı şâhib-i 'izz ü nâza hezârân şükr-ü (13) sipâslar ve firâvân-ı minnet-i bî-kıyâslar itdi. Tâ ol vaqtdan berü (14) biş vaqt namâz, işbu ümmet-i ser-efrâza farz-ı 'ayn olup 'ayn-ı (15) farz oldı. Çün bu sürür u hubûr ile ve zevk ü huzûr ile [12a] (1) beşinci secdeden başın kaldırdı. Tekrâr ol naqş-ı naqqâşa (2) nazâr itdi. Gine ol hüsn-i bî-hem-tâsını ve cemâl-i zîbâsını ol âyinede (3) ma'kûs ve ol mir'âtda menkûş gördi. Lâ-cerem, gâyet hicâbından (4) 'arağ-rîz ve nihâyet şerminden gül-rîz olup, andan soñra bu bî-(5)-hayret-i cemâl-i ezeli ve gayret-i celâl-i lem-yezeli alup bir deryâ-yı (6) bî-pâyâna ve bir 'ummân-ı bî-girâna havz-ı gavş itdürdi kim, (7) 'aql-u hüşini perişân ve cân-ı medhüşini âşifte vü hayrân itdi.

(8) Pes; andan soñra ol tāvüs-ı sidre-mekānuñ ve hümâ-yı muntehānuñ (9) mübârek baş 'arağından ol muşavvir ü naqqâş (celle ve 'alâ) feleklerde (10) melekleri taşvîr idüp ve mübârek cemâl-i bâ-kemâlinuñ 'arağ-ı bî-(11)-mişâlinden 'arş ve kürsî ve levh ve kâlemi ve kevâkib ve eflâki ve bî-hisâb (12) 'azmet-ü kudret hicâblarını ve kibriyâ vü haşmet mer'â perde vü bâblarını (13) tahrîr itdi ve mübârek sînesinuñ 'arağından ol kibr ü kînedden (14) müberrâ ve zıdd u hasedden mu'arrâ, zümre-i bâ-şüküh-ı enbiyâyı ve fırka vü (15) gürüh-ı enbüh-ı evliyâyı halk idüp bunlardan soñra 'ulemâ vü şulehâyı [12b] (1) ve şühedâ vü sü'edâyı halk itdi ve mübârek arkasınıñ 'arağından (2) eflâkde beytül-ma'mûr ve hâkde "Ka'be-i Mu'azzama" ve "Kuds-i Mükerrema" (3) ve cemî-i mesâcid kim, 'âbidler için ma'mûr ve zâhidler için me'mûrdur. (4) Onları halk itdi ve mübârek kanadınıñ aşhâb-ı (5) İslâm-ı zevî'l-ihtişâm ve erbâb-ı imân zî'l-kadd revâü'l-ihtirâm (6) yaratdı ve mübârek kuyruğunuñ 'arağından ol buyruğsız (7) küffâr-ı füccârı ve ol doruğ kûy olan fusaķâ-yı hâk-sârı (8) halk itdi ve mübârek ayaklarınıñ 'arağından şark-ile garb ortasında (9) baş olınan rû[y]-ı ârîz ve baħr-ile ber-mâbeyninde münbasiť olan (10) tûl u 'arzı yaratdı ve bunlardan soñra ol pâdişâh-ı bî-niyâz (11) kendü kemâl-i kudretin izhâr u ibrâz ve zât-ı bî-simâtın⁷⁵ ikrâm (12) ve iğrâz için cellet 'azamete, celâle ve 'illet, kelimet kemâle bir ânda (13) mecmû' cânları yaratdı ve buyurdu kim; cemî-i cânlar (14) ol ma'şer-i üns ü cânuñ, Sultân-ı 'azîmü's-şânı ve Pâdişâh-ı (15) bâhirü'l-bürhânı olan Seyyidü'l-

⁷⁵ "simâtun" şeklinde ötreli harekelenmemiştir.

Kevneyn ve's-şakaleyn, a'nî Resülü'l-Harameyn [13a] (1) Hâzret-i Muḥammed Muştafâ'nuñ ('aleyhi's-selām) kim, ḥalīkat pāk-i tırāz-ı ḥil'at-i (2) levlāk lemā ḥilkatü'l-eflāk-ile muṭarraz ve ṭabī'at-ı derrāk-ı libāsı ve anıñ la'li (3) ḥulḳin 'azīm ile mu'arrazdur. Nūr-ı pākin ve ziyā-yı şu'le-nākin şol cāna (4) kıyar pervāneler ve āteşe yez mest-āneler gibi çeb çevre tolayı alup (5) ta'zīm-i tām ve tekrīm-i tamām-ile ḥavālisinde mālī ve eṭrāfında māl-ā-mālī (6) olup turalar ve ḥazret-i 'izzetüñ 'izzet-i esmāda ve 'ammet-i na'māda tesbīḥ ü (7) tehlīline ve taḳdīs ü taḥlīline müdāvim olup meşgūl ve mülāzım olalar.

(8) Pes; yüz biñ yıl miḳdarı, bu emr üzerine ḳarār idüp ol maḳām-ı (9) bī-maḳāmda kıyām ve ol mekân-ı lā-mekānda ārām itdiler. Andan şoñra ol (10) "Pādişāh-ı bī-zevāl" (celle celālühū) ve 'amm nevāle mecmū' cānları şüret-i (11) beşeriyyede mürtesim ve hey'et-i insāniyyede muntaẓam idüp buyurdu-kim, (12) cemī' cānlar ol nūr-ı imānuñ nezdik ü dūrdan cānib-i ḥuẓūrım (13) naẓar ideler. Bunlar daḡı sem'an ve ṭā'atan diyüp bu emre itā'at ve bu (14) ḥükme bey'at⁷⁶ idüp cānib-i nūr-ı Muḥammediyye'ye ve cevānib-i eṭrāf-ı Aḥmediyye'ye (15) ('aleyhi's-şalavat, Allahü'l-ebediyyet ve selām Allahü's-sermediyye) naẓar itdiler.

[13b] (1) Pes; bu cānlar zümresinde şol ṭāife kim, ol sultān-ı kevn ü (2) mekānuñ ve ol pādişāh-ı ins ü cānuñ mübārek başını gördiler. (3) Onlar "Raḥmet-i Ḥaḳḳ"dan ve 'ināyet-i cūd-ı muṭlaḳdan nāşī olmayup (4) ḥilāfet ü saltanat ve baḡt u taḡt u devlet mertebesine lāyık (5) olup ve rif'at ü 'izzet derecesine muvāfık düşdiler (6) ve şol ṭāife kim, mübārek ḳaşlarını gördiler. Onlar daḡı (7) taşvīr ve naḳḳāşlık mertebesine lāyık olup hezārān-sā başa (8) ve taḡiyyata muṭābık düşdiler ve şol ṭāife kim, mübārek çeşmlerin (9) gördiler. Ol ḡayl şāḡib ḡaşemūñ daḡı gözleri nūrı ve gönülleri (10) sürürü ziyāde olup 'ilm-i yakīn ile Ḳur'ān-ı 'azīmüñ tilāvetine (11) ve 'ayn-ı ḡaḳīḳat-bīz ile Furḳān-ı kerīmüñ ḳırā'atine meşgūl olup (12) ind-Allah ve'n-nās maḳbūl 'avām ḡavāşş oldılar ve şol (13) ṭāife kim, mübārek cemāl-i bā-kemālin ve ḡüsn-i bī-hem-tā vū bī-mişālın (14) gördiler. Ol ḡürūh-ı şükūh daḡı āfāḳda evşāf-ı 'azīmeye ve ol (15) ve ol⁷⁷ zümre-i enbūh-ı aḡlāḳda elṭāf-ı cesīmeye lāyık ve erzānī olup [14a] (1) maḡḡūb⁷⁸-ı nās ve mergūb-ı ḡavāşş düşdiler ve şol ṭāife kim, mübārek (2) burunı gördiler. Onlaruñ daḡı

⁷⁶ Metinde bu şekilde yazılmıştır. Kelimenin aslı "bī'at"tır.

⁷⁷ İlginç bir şekilde metinde "ve ol" ifadesi tekrara uğramıştır.

⁷⁸ Metinde "محجوب" olarak yazılmıştır.

derün-ı bîrûnları, haķâyık (3) gülleri ve daķâyık sünbülleri ile bezenüp ve işbunuñ gibi hõş (4) enfās-ı tayyibe ve envā'-i revāyih-i favāyih-i tayyibe birle talebe-i sirāçe-i (5) kûlûçları ve kemānçe-i dükkān-çe-i tûlûbları māl-ā-māl olup (6) bāzār-ı kāinātda 'attārılığa ve çār-sū-yı şeş-cihātda hurde-(7)-furûşlığa lāyık ve muvāfık düşdiler ve şol t̄āife mübārek (8) tudaķların gördiler. Onlar daķı feşāhat ve belāgata elyaķ olup (9) i'cāza qarīn envā'-i zāyi'-i 'acībeye ve sihre yakīn eşnāf-ı bedāyi'-i (10) ğarībeye akreb ve evfaķ düşdiler ve şol t̄āife kim, mübārek (11) dürr-dişlerin gördiler. Onlar emāret ü vizārete⁷⁹ ve tedbîr-i umûr-ı (12) mu'azzamāta lāyık ve erzānî olup aḥvāl-i kār ü bār-ı salṭanatdan (13) ve aḳvāl-i ğîr ü dār-ı devletden derün-ı bîrûnları māl-ā-māl (14) pür oldılar ve şol t̄āife kim, mübārek dilin gördiler. Onlarıñ (15) daķı bilinleri ziyāde ve 'ilmleri ḥāzır u āmāde olup "Ḥazret-i [14b] (1) Ḥaķķ"a tehlîl ü tesbîḥe muvāfık ve cevād-ı muṭlaķa taķdîs ü tenzîhe (2) lāyık düşdiler ve şol t̄āife kim, mübārek boynını gördiler. (3) Onların daķı koyunları ma'ārif ü haķâyıķdan ve 'avārif ü (4) daķâyıķdan mümtel⁸⁰ olup menābir ü maḥāfilde ve mesācid ü maḥāmilde (5) ḥaṭîp⁸¹, minber-i 'arş ve seccāde-nişin-i miḥrāb-ı ferş olup vā'ızlık (6) ve mü'ezzinlik ile ḥalāyık ortasında ve erbāb-ı 'avāîķ arasında (7) muncāl oldılar ve şol t̄āife kim, mübārek kûtlı bāzûlarını (8) gördiler. Onlarıñ daķı başlarında sa'ādet yazusı (9) ve kollarında devlet terāzûsı olup miḳyās-ı mi'yār-ı saḥāvet (10) ve kıştās-ı mîzān-ı şecā'at itdiler ve şol t̄āife kim, mübārek (11) dirseĝin gördiler. Onlar daķı ḥuşûl-i murādāta ve vuşûl-i (12) maḳşûdāta dest-res bolup, devlet ayası ve sa'ādet (13) ser-māyesi oldılar ve şol t̄āife kim, mübārek barmaķlarını (14) gördiler. Onlar daķı ḥaḳķ-ı āfāķ ortasında kitābe ile (15) mevşûf olup ḥüsn-i ḥaṭṭ ile ma'rûf oldılar ve şol [15a] (1) t̄āife kim, mübārek barmaĝınıñ orta yerin gördiler. Onlar daķı (2) az zamānda şayyādılığa muvāfık ve bezzāzılığa lāyık düşdiler (3) ve şol t̄āife kim, mübārek elinüñ arķasını gördiler. Ol maĝbûnlar ki, (4) dūn-ı himmetlikle ma'rûf ve ol maḥzûnlar ki buḥl u ḥissetle mevşûf (5) olup denā'et-i rezālete muvāfık ve ḳabāḥat u ḥasāsete muṭābık (6) düşdiler ve şol t̄āife-i 'āliye kim, ol devletler ayasınıñ (7) ve sa'ādetler māyesinüñ mübārek elleri ayasın gördiler. Ol (8) t̄āife-i ercümend daķı seḥā vü 'aṭāya lāyık olup 'ālî vü bülend (9) pāyelere muvāfık düşdiler ve şol t̄āife kim mübārek (10) sînesini gördiler. Onlarıñ daķı kûlûb-ı gencîneleri (11) ve tûlûb-ı ḥazîneleri 'avārif-i 'ilm ü 'amel ile ārāste ve ma'ārif-i (12) naḳl-i bî-bedel ile pîrāste olup envā'-i vilāyete ve kerāmete (13) maşdar ve eşnāf-ı hidāyete ve raḥmete

⁷⁹ "vezāret" demek de mümkündür.

⁸⁰ Aslı "mümtelî"dir.

⁸¹ Metinde "خطیب" şeklinde yazılmıştır.

maẓhar düşdiler ve şol (14) t̄āife kim, mübārek ẓarnını gördiler. Onlar daḥı (15) emr-i ma‘rūf ile ma‘rūf ve nehy-i münker ile mevşūf olup [15b] (1) emr-i şerī‘ata itā‘ata lāyık ve ḥūkm-i tarīqata inḳıyāda müstaḥıḳḳ (2) düşdiler ve şol t̄āife kim mübārek ayaḳlarını gördiler. (3) Onlar daḥı diḥkāna müşteḡil ve ticārete muttaşıl düşdiler (4) ve şol t̄āife kim, mübārek sāye-i şerīfini ve sa‘ādetlü (5) zıll-ı münifini gördiler. Onlar daḥı erbāb-ı kudretten ma‘dūd (6) ve aşḥāb-ı vüs‘atden menḳūd olup ḡınā-yı bī-‘anāya ḥāzır baş (7) ve bāl-i bī-belāya ṭudaş oldılar. Kāfirler ve münāfıḳlar, fāsıḳlar (8) ve fācirler kim muḳārin-i hidāyet ve mu‘āvin-i ‘ināyet olmayup tevbesiz (9) olurlar. Nā-gāh ve çāresiz giderler. “El-‘ıyāzū bi’l-lah” olanlar, (10) hiç nesnesin görüp ercümend olmadılar ve bu sa‘ādet-i ebed (11) peyvendden behremend olmadılar. Sebeb-i ḥılḳat-i cihān ve bā‘ış-i fiṭrat-ı (12) kevn ü mekān budur kim, bir şemme taḳrīr ü ‘ayān ve bir zerre (13) taḥrīr ü beyān olundu: v’Allah a‘lem ba-ḥaḳīkat-ı evceh-i el-ḥāk (14) ve tarīḳat-ı aḥsenü’l-me‘āl.

(15) İkinci rivāyet budur kim; ehl-i tefsīr ve aḥādīs-i ḥikāyet iderler. [16a] (1) Ol vaḳtın ki, şāḥib Ṭūr, tālib-i āsar-ı nūr ve cālib-i envār-ı sürūr (2) olup “Kūh-ı Ṭūr”a münācāta ve cibāl-i sürūra ‘arz-ı ḥacāta (3) gider idi. Bir gün ḥāṭırana ḥuṭūr ve ḳalbine ‘ubūr itdi-kim, (4) ol nūr-ı kāinātdan ve ol manzūr-ı bī-cihātdan su‘āl ide kim; (5) ḥayrū’l-verā, ebū’l-beşer Ḥazret-i Ādem Peyḡamber’den (6) muḳaddem kimi yaratdı ve cihānda kimi yürütdi?

Pes; ol (7) ḳādīü’l ḥacātdan ve mücībü’l-da‘vetden ol ḥāl-i feruḡ-fāl (8) ve ol vaḳt-i ferḡunde-mālde su‘āl itdi-kim:

“Ey ḡarīb ü bī-keslerüñ (9) melce’ vü penāhı ve ey faḳīrlerüñ ve gedālarüñ sulṭān u pādīşāhı (10) kim, tapuñdur maḳşad-ı aḳşā ve ḳapuñdur maṭlap⁸²-ı a‘lā... Cihānuñ cānısın (11) ve cānuñ cihānısın. Ayaḳdan düşdüm. Dest-gīrim ol vālidenden (12) çıḳdum. ‘Özr-peḫīrim. Ol ‘allāmü’l-ḡubūb⁸³sın. Keşşāfü’l-kürūbsın. (13) Cihānuñ maḳālidi öñüñde ve dünyā vü āḫiretüñ kilidi elüñde... (14) Kāinātuñ ‘illet-i ḥılḳatinden susan gibi lisān-ı ḳalbidde ‘uḳde vü girihlerüm (15) var. Fetḥ it ve ‘arşa-yı şeş-cihātuñ sebeb-i fiṭratından ḡonçe-veş [16b] (1) derūnumda ḳan bağlamış ḳat ḳat müşkilātum

⁸² Metinde “مطلب” şeklinde yazılmıştır.

⁸³ Metinde kelime “غيب” şeklinde yazılmıştır.

var. Hall it; (2) saña dimek lâzım degil... Sen bilürsin ve saña söylemege hâcet (3) yok... Sen işidürsin.”

Çün Kelîmu’llah Hazret-i Mūsā (‘aleyhi’s-[4]-şalavat ve’s-selām), ol pādîşāh-ı āgāhdan kâinātuñ mebde’-i (5) hilkatinden istifsār ve cihānuñ menşe’-i fîtratından su’āl (6) itdi. Ol hâlde hâtifden hitâb-ı müsteṭâb vâşıl ve nidâ-yı (7) şîrîn ‘itâb nâzil oldı-kim:

Yâ Mūsâ! Çün irâdet-i ezeliyyem (8) bu emr üzerine muncerr ve meşîyyet-i lem-yezeliyyem bu hüküm üzerine (9) muḳarrer oldı-kim, mecmû’-ı kâinâtı yek-ser ve cemî’-i ‘âlemleri (10) bir kerre ser-â-ser kalem-i şun‘ naḳş u taşvîr ve hâme-i bedâyi’-ile (11) resm ü taḫrîr idem. Pes; evvelâ muḫaḳḳaḳ bil-kim, ḥabîsim Muḫammed Muştafa’nuñ (12) nûr-ı pâkin yaratdum kim, muşaddıḳ-ı mâ-şıdḳ-ı levlâk lemâ hilkatü’l-eḫlâk.

(13) Andan soñra tek âdemden muḳaddem biñ ‘âlem yaratdum ve her (14) ‘âlemüñ ‘ömri müddetini ve ḥayâtı nihâyetini elli biñ yıl itdim ve (15) işbu ‘âlemlerden tâ bir ‘âlem ḥarâb ve cihân-ı bî-şebât [17a] (1) vîrân ü yebâb oldı-kim, bu aralıkda elli biñ yıl miḳdârı (2) müddet-i medîde ve bu ortalıkda bu deñlü zamân ‘ahd-i ba’ide geçmeyince (3) bir ‘âlem daḫı ḥaḷḳ itmezdüm. Rûzigâr-ı zûr-kâr ve cihân-ı ḡaddâr, (4) bu üslûb-ı ḡarîb üzerine nihâyetine yetişdi. Andan soñra mânend-i kav (5) muḡtelif bi’s-şüret ve münḥarîf bi’s-sîret bir ṭâife-i ‘âmiyye ve bir gürûh-ı ḥâmiyye (6) yaratdum. Bunlardan iki şekl ü hey’et, şüretde biri birine (7) muvâfıḳ ve iki şüret ü ṭabî’at, resmde biri birine muṭâbıḳ degildi. (8) Bu ṭâife daḫı elli biñ yıl miḳdârı ‘âlem-i bî-şebâtta ḥayât (9) ve cihân-ı memâtda ḳarâr u şebât üzerine oldılar ve dâr-ı dünyâda (10) evler ve ‘imâretler yapup bu ṭâife-i maḡrûr, işbu vîrâne[yi]-i⁸⁴ (11) ma’mûr idelüm didiler. Çün, müddet-i ‘iddetleri ve vaḳt-ı nihâyet ü (12) ‘ömr-ü bî-şebâtları, naḳd-ı ḥayâtları gibi şarf olup âḫirine (13) irişdi. Âḫirü’l-emr, işbu ṭâife-i ḳâḍî daḫı ‘âşî oldılar. (14) Lâ-cerem, bunlar daḫı helâk itdim. Gine elli biñ yıl ‘âlem-i (15) ḥarâb ḳılup andan soñra dünyâyı ser-â-ser deryâ-yı âb itdüm.

[17b] (1) Biñ yıl tamâm, rû[y]-ı ârız içinde olan ṭûl-u ‘arz-ile deryâyâ ḡarḳ (2) ve suya müstaḡraḳ olup her cânibe fevc fevc ve her ṭarafa (3) mevc mevc aḳar idi. Cins-i

⁸⁴ Metinde “ویرانه ىء” şeklinde yazılmıştır.

hayvāndan bir ferd ve nev‘-i insāndan (4) bir aḥad yoğdı-kim, ol deryādan bir içim şuya kâdir ve ol ‘ummāndan (5) bir kıatre āba ḥāzır olaydı...

Pes; biñ yıldan şoñra bir ‘aẓīmü’l-kadr (6) ve cesīmü’ş-şadr, cāmūs-ı şāhib, nāmūs-ı ḥalk itdüm ki, tenhā (7) ol deryā-yı bī-pāyānı bir demde içdi ve ol baḥr-ı bī-girānı bir nefesde (8) çekdi. Şöyle kim, ol deryādan bir kıatre şu kıalmayup susuz gibi (9) işbu öküzüñ ‘aynına gelmedi. Andan şoñra bir tāife daḥı yaratdum kim, (10) cüşşede bal arusından küççük ve miqdārda siñekden büyük (11) idi.

Pes; işbu maḥlūkāt-ı keşiriyye, ol kāvī ‘aẓimi zaḥīre (12) vü zād ve bu maşnū‘āt-ı ġarīzeve ol cāmūs-ı cesīmi ‘aẓire vü (13) zevād idüp emr itdüm kim, toynca yiyeler ve ölünce toylar. Ol (14) tāife daḥı ol öküzü tamām elli biñ yıl ta‘ām idüben yediler. (15) Şöyle kim, ol cāmūsdan bir eşer ve ol nāmūsdan bir şemer kıaladı. [18a] (1) Āḥirü’l-emr, işbu tāife daḥı ‘āşī oldılar. Bunları (2) daḥı helāk itdüm. Gine yiryüzi elli biñ yıl ḥarāb kıaldı. (3) Aşḥāb u aḥbābdan bir ferd yoğdı-kim, bir refiķe mālīk olaydı (4) ve şeyḥ ü şābbdan bir aḥad yoğdı-kim, bir tarīke sālīk olaydı... (5) Andan şoñra ḥālīş aķ gümüşden ve şāfi bir aķ nuķreden (6) elli biñ şehir yaratdum ve şehirüñ içinde şāfi kıızıl altundan (7) ve ḥālīş sürḥ-i zer-i mevzūnda elli biñ yaratdum ki, (8) görenlerüñ ‘aķl-ı ḥaşr ve işidenlerüñ levzi қаḥr oldu (9) ve ol қаşrlaruñ içini mānend-i fağfūr-ı Çini dāne-i ḥardal ile (10) māl-ā-māl itdüm. Şöyle-ki, her dāne-i ḥardaluñ lezzeti ‘aselden (11) şirīn ve ḥalāveti engübīnden rengīn idi. Andan şoñra (12) bir ‘aẓim kuş yaratdum ki, onuñ ‘aẓameti nihāyetine berīd (peyk)⁸⁵ ‘aķl u (13) hūş irişmez ve daḥāmeti ġāyetine biñ ḥayāl-i medhūş yetişmez.

(14) Pes; ol mürġ-i ‘aẓime ve tayr-ı cesīme, işbu dilim ḥardal dāneleri (15) ve ol қаşr u kāşāneleri teslim idüp emr itdüm kim, ġidā idinüp [18b] (1) ekl ide ve ol қаşr u ḥānelere nice isterse daḥl ide... (2) Şöyle-kim; bir ferd, bu kuşı mānī‘ ve bir aḥad bu mürġi dāfi‘ olmaya... Diledüġince (3) yiye ve istedüġince toya... Āḥir itdüm kim:

“Ey mürġ-i sāl-ḥürde (4) ve ey Simurġ-ı şaḥrā-neverde! Çün bu ḥardal dāneleri tamām ola... (5) Senüñ daḥı ‘ömrüñ encāmına irişe gerekdür ve müddet-i ḥayātuñ

⁸⁵ Bu kelime, metinde “berīd” kelimesinin hemen altına küçük puntoda yazılmıştır.

itmāmına (6) yetişe gerekdür. İmdi gerekdür kim, Kāf-ı kanā‘atda az ile çoğ-ile (7) kanā‘at idüp işbu kuşūr-ı bî-şebātda bir niçe müddet hayāt üzerine (8) olasin.”

Pes; ol kuş, ölüm korkusundan ve hayāt ārzūsından (9) kendü cānına fidā için günde bir dāne hardal ğidā idinürdi. Āhir-(10)-ü’l-emr; muhaşşal ol hardal dāneleri, ol kuşūr-ı kāşānelerde (11) ilā āhirihi min evvel tamām olup ol kuşuñ dağı ‘ömri encāmına (12) irişdi. Ol dağı helāk oldu. Andan soñra yiryüzi (13) yetmiş biñ yıl harāb kalup maḥlūkātadan bir ferd ve maşnū‘ātdan (14) bir aḥad kalmadı. Gine kudretümi izhār ve salṭanatımı āşikār idüp (15) yetmiş biñ nev‘ cān-verler yaratdum. Bunlardan her nev‘üñ ‘ömri [19a] (1) müddetini ve şınfuñ hayātı kısmetini biñ yıl itdüm. Tā ki bunlardan (2) birisi helāk olup yetmiş biñ yıl miqdārı yiryüzi harāb (3) kalmayınca bir tāife dağı yaratmazdum. Āhirü’l-emr, bunlar dağı (4) helāk oldılar ve itdüklerini buldılar. Andan soñra ‘ālemi ḥālī (5) komayup on biñ ādemi yaratdum ve her ādemüñ zürriyātını cüdā (6) cüdā idüp bunlaruñ ‘ömürlerini ferd-en-ferden⁸⁶ ve zürriyātınuñ hayātlarını (7) ebeden ebeden dünyā-yı bî-şebātda ve bu ‘arşa-yı şeş-cihātda onar biñ yıl (8) itdüm. Bunlar dağı her birisi evlād helāk ve ecdād-ile (9) ḥāk olmayınca ve rü[y]-ı arz içinde olan tül-u ‘arz-ile on (10) biñ yıl harāb ü yebāb kalmayınca, bir tāife dağı yaratmazdum (11) ve bir kavm dağı düzetmezdüm. Bunlar dağı ‘işyān sebebiyle (12) ve tuğyān cihetiyle cemī‘an bir anda bî-cān olup andan soñra Cān (13) bin Cān’ı yaratdum. Bunlar dağı cemī‘an Cinniler olup Sünniler gibi (14) baña ‘ibādet ve Ledünniler gibi baña ḥizmet iderler idi.

Pes; (15) yetmiş biñ yıl miqdārı bu cins-i cihāna emr ve işbu nev‘ zamāna [19b] (1) hüküm idüp işbu kār-ḥāne-i rüzigār-dide ve bu kāşāne-i (2) sāl-ḥürdenüñ bāzār-ı şa‘bda bā-zinde hengāme-gir ve kār-zār-ı (3) ḥile-sāzında ‘ālem-gir oldılar. Āhir, bunlar dağı ‘āşī olup (4) biri birini dağı ve biri birini katl itmege meşğul oldılar. Lā-cerem, (5) bunları dağı helāk itdüm ve bunlardan soñra arz-ı (6) ḥākde ve ‘arz-ı zemīn-i pākde ferishteler yaratdum. Biñ yıl (7) miqdārı yiryüzinde ferishtelerden ğayrı kimse yoğdı-kim, cenāb-ı (8) ‘izzetümde baña ‘ibādet ve āsitāne-i sa‘ādetümde baña ḥizmet ide idi.

(9) Pes; bu erbāb-ı melek, zāt-ı bî-cihātımı tenzih ve aşḥāb-ı felek, şıfāt-ı (10) bî-simātımı taḥdīs iderler idi. Bunlardan soñra senüñ ceddüñ (11) Ādem şafı ve senüñ

⁸⁶ Metinde bu şekildedir ama “ferden-ferdā” hali de mevcuttur.

seddün nebî vefî kim enbiyânuñ muḳaddemi ve maḥlûḳātuñ (12) mu'aḥḥarîdur. Onı ḥalk idüp yaratdum ve onı var idüp (13) evlâdını maḥlûḳât-ı arz üzerine sipeh-sâlâr itdüm ve bunları (14) veleḳad kereminâ Benî Âdem ḥil'ati ile tekrim ve 'allameü'l-insân mâ-leme ya'lem (15) ziyneti ile tezyîn ve ta'zîm itdüm. Çün, Kelîm-i Ḥudâ Ḥazret-i Mûsâ ('aleyhi [20a] (1)'ş-şalavat ve's-selâm) Cānib-i Ḥaḳḳ'dan (celle ve 'alā) bu cevāb-ı müstetāb-ı (2) gûş ve bu ḥitāb-ı bâ-şavāb-ı bi-nûş itdi. Taşdik idüp (3) taḥḳîḳ bildi-kim, her gün ol Sulṭān-ı 'azîmü's-şân ve ve ol Pādîşāh-ı (4) bâhirü'l-bürhân ḥilkat üzerine ḳāim ve fîṭrat üzerine dāimdür. (5) Nite-kim, buyurur Ḥazret-i Ḳur'an:

“كَلَّ يَوْمَ هَوَفَى شَانَ⁸⁷”

İşbu (6) diger olan rivāyet ve naḳl olan ḥikāyet 'ulemā-yı şerī'at-ı Muḥammediyye (7) ve aşḥāb-ı tarīkat-ı Aḥmediyyenüñ (Şallallahu 'aleyhi ve's-sellem) elfāz-ı (8) dürrer-bārından ve nazm-ı gevher-nişārlarından naḳl olunup bu muḥtasar-ı (9) cevherde mānend-i silk-i gevher nazm olup dürr-i gevher gibi derc (10) olundu. Ammā ḥükemā, ḥilkat-i cihānuñ taḥrîrinde ve fîṭrat-ı gün u mekānuñ (11) taḳrîrinde ve bundan ḡayrı ervāḥ-ile nüfusuñ ve eflāk ile (12) nücümüñ ve 'anāşır ile mevālid-i şelāse ve Benî Âdem'üñ ṭabaḳāt u ṭavāif-i (13) ve aḳālîm-i seb'ada sākin ve mütemekkin olanlarıñ aḥvāl-i beyānında (14) bir niçe kelimāt-ı 'ibret-āmîz ve birkaç maḳālāt-ı ḥikmet-engîz, taḥrîr ü (15) taṣvîr itmişlerdür. İnşā'allahü'l-'azîz, erbāb-ı 'aḳl u temyîze [20b] (1) onı daḡı taḳrîr ü 'ayān idüp ta'bîr ü beyān idelüm. Bu daḡı (2) dört faşl üzerine mebnî ve çār aşl üzerine müptenîdür⁸⁸. (3) (Faşl-ı evvel, 'aḳl-ile nefsuñ ḥilkati beyānındadır) İttifāḳ-ı ḥükemā, bu ḳavl üzerine (4) muḳarrer ve bu naḳl üzerine müneccer olmışdur kim, evvel maḥlûḳ kim, Ḥazret-i (5) Ḥaḳḳ (celle ve 'alā) onı ḥalk itdi. Bir cevher-i basîṭ idi-kim, cüzden (6) mu'arrā ve külden müberrā idi. 'Ulemā-yı ümmet ve fuḳalā-yı ehl-i sünnet, (7) ol cevher-i basîṭe “ḳalem” dirler; işbu delîl ü bürhân-ile kim, Seyyid-i Veled-i (8) Benî Âdem ('aleyhi's-selâm) buyurur: “Evvel mā-ḡalaḳ Allahu te'ālāü'l-ḳalem.” Ammā (9) ḥükemā, ol cevher-i basîṭe 'aḳl-ı mücerred itlāk iderler: “Temessükān (12) behzü'n-naḳl, evvel mā-ḡalaḳ Allahu te'ālāü'l-'aḳl.” Ammā muḥaḳḳaḳından olan (11) ehl-i taḥḳîḳ ve müdaḳḳıḳından olan aşḥāb-ı tevḥîḳ dirler kim, (12) ol cevher-i basîṭe

⁸⁷ Allah “Her gün bir gün işte.” diye buyurmaktadır.

⁸⁸ Metinde “مبتنى در” şeklinde yazılmıştır.

mücerred “Nūr-ı Muḥammed”dür. (kemā ḳāl ‘aleyhi’s-selām, evvel [13] mā-ḫalāḳ Allahu te‘ālā nūrı ve rūḫı)

El-kıṣṣa:

Ol cevher-i evvelüñ feyzinden (14) ve ol ‘aḳl-ı mücerredüñ te’şirinden bir cevher daḫı zāhir oldı-kim, ehl-i (15) sünnet-i cemā‘at ve aṣḫāb-ı millet-i ‘ümmeṭ, ol cevher-i şāniye levḥ ve ḥükemā [21a] (1) “nefs-i küll” didiler ve cevher-i evvele “Ādem-i Ma‘nī” ve şāniye “Ḥavvā-yı Ma‘nī” didiler (2) ve bu cevher-i evvelde ve şāniden bir ‘aḳl-ı ‘aḳıl ve bir nefsi nefis peydā (3) oldı ve ol ‘aḳl-ı nefsdan felek-i evvel zāhir oldı-kim, aṣḫāb-ı (4) dāniş ve erbāb-ı bīniş, ol felek-i evvele ve ol çarḫ-ı mu‘azzama (5) “‘arş-ı a‘zam” ve “saḳf-ı mücessem” didiler ve bu felekden, ki ḥükemā (6) “felek-i atlas” ve “çarḫ-ı muḳarnes” didiler. Bir ‘aḳl ve bir nefis ve bir felek (7) zāhir oldı ve ol felek, sekizinci felekdür kim; ehl-i Ḳur‘ān-ı melek (8) ḥūy, aña “kürsī” didiler ve ḥükemā, “felek-i burūc” didiler. (9) Zīrā on iki burc ol felekde farz itmışlerdür ve üçüncü (10) ‘aḳl u nefsdan daḫı bir ‘aḳl ve bir nefis ve bir felek peydā oldı. (11) ol daḫı “Felek-i Zūḫal”dür (ve helümme cerran). Ya’nī sāir felekleri (12) daḫı mīzān-ı ‘aḳl-ile ve mī‘yār-ı naḳl-ile bu tarz-ı ‘acīb üzre (13) kıstās ve bu “Ṭūr-ı ğarīb” üzre miḳyās ile tā onuncı ‘aḳl u (14) nefse varınca degin ammā i’tikād-ı zihn-i pāk ve i’timād-ı (15) ‘aḳl-ı derrāk oldur kim, eger yüz biñ ‘aḳl u nefis ü felek daḫı [21b] (1) olursa, bunların cümleten ḫāliḳini ve ‘āmmeten rāzıḳını ol bir Ḥudā-yı (2) müte‘āl ve ol bir pādīşāh-ı ber-kemāl bile kim, ‘izzeti kendü zātından olup (3) ebedī vü lā-yezāl ve devleti öz ‘azmetinden olup sermedī vü bī-zevāldür.

(سبحانه و تعالى عما يقول الظالمون علواً كبيراً⁸⁹) (4)

Faṣl-ı dü-vüm, der-beyān-ı (5) zuhūr-ı eflāk, ‘ulemā-yı tefsīr-i ḥikāyet ve fuṣalā-yı taḳrīr rivāyet iderler kim, (6) Ḥazret-i ‘İzzet ol cevher-i evvele naḫar-ı (7) heybet ve baḫr-ı ‘azmet bir naḫar itdi. Ol cevher daḫı tāb-ı celāl-i (8) aḫadiyyetüñ heybetine tāb u tāḳat ve ḳudret ü istiṭā‘at getürmeyüp (9) eriyip şu oldı ve bu ‘azmet ü ḳudreti teferrüc idüp niçe (10) biñ yıl temevvüc itdi. Āḫir ol mevcden bir buḫār-ı laṭif ve bir duḫān-ı (11) ḫafif, ma‘āric-i medārice şu‘ūd ve medāric-i ma‘āricde ḳu‘ūd (12) itdi kim,

⁸⁹ Bir ve tek olan Allah, ne yücedir!

mevâdd-ı eflāk ve aşl-ı ‘ālem-i hāk oldu. Nite-kim, Mevlânâ (13) Celālū’d-dīn-i Rūmī (ḳaddesallahu sırrahu’l-‘azīz), bu mefhūm-ı ta‘bīr idüp (14) bu beyt-i hōş-‘ibāret ve işbu nazm-ı mergūb işāret-ile ehl-i beşārete (15) edā buyurmuşlardır.

Beyt:

يك كوهرى چو بيضه جوشيد كشت دريا

[22a] (1)

كف كردو كف زمين شد و زدود اوسماشد⁹⁰

Andan şöñra (2) ol buḡār-ı müteşā‘id ve ol duḡān-ı müte‘āric ve müteḳā‘idden (3) toḡuz felek-i müdevver ḡuḳḳa-yı cevher gibi biri biri derūnında muḳarrer (4) ve biri biri cevfinde müstaḳarr idinirler. Nite-kim, Ḥazret-i Ḥaḳḳ ve cevād-ı muṭlaḳ (5) (celle celālühū ve ‘amme nevāle) Ḳur‘ān-ı ‘Azīminde ve Furḳān-ı Kerīminde server-i (6) kāināta ve ḡulāşa-yı mevcūdāta (‘aleyhi efḡalū’ş-şalavat ve ekmālū’t-[7]-taḡiyyāt) buyurur ḳavlehu te‘ālā:

”ثم استوى الى السماء وهى دخان⁹¹“

(8) Andan şöñra vācibū’l-vücūduñ emriyle ve ol müfizü’l-ḡayr ve’l-cūduñ (9) fermānıyla ol müteşā‘id olan buḡār kim, biri birinden mütemeyyiz ve ol (10) müte‘ārec olan duḡān kim, müteferriḳ olup müteḡayyiz oldu. Ya‘nī (11) ayrıldı ve cüdā oldu. Toḡuz şıḳḳa oldu. Her bir şıḳḳa, bir şıḳḳa-yı (12) āḡer içinde mānendi ḡuḳḳa oldu. Ḥuḳḳa içinde ve evvelki ḡuḳḳa kim, sekiz (13) ḡuḳḳa onuñ cevfinde dāḡil ve sekiz şıḳḳa onuñ taḡtında⁹² müstaḳilldür. (14) O ki, felek-i evvel ve felekü’l-eflāk ve felek-i atlas didiler. Sāde (15) olup şūrdan mu‘arrā ve nuḳūşdan müberrādur ve onuñ [22b] (1)

⁹⁰ Beytin anlamı şudur: Yumurta misâli bir cevher coştu ve deryâ oldu. / Köpüklendi, köpük zemîn oldu, onun buhârından gök oldu. (Mevlânâ Celâleddīn-i Rūmī, Dīvân-ı Şems, CI, s.293.)

⁹¹ Yüce Allah, bu âyet-i kerîmesinde şöyle buyurur: “Sonra, duman hâlinde bulunan göğe yöneldi.”

⁹² “تحتنده” şeklinde yazılmıştır; yani “خ” harfi değil, “ح” harfi kullanılmıştır.

ve onuñ⁹³ māverāsında kimseniñ⁹⁴ ‘ilmi irişmez kim, ne vardur ve māl (2) nedür ve kimseniñ vuķūfi yokdur kim, ne ħāldedür ve aĥvāl nedür? (3) Ancak Ĥazret-i Ĥaķķ bilür (celle celālühū) ve ol ĥuķķa kim, bu felek-i evveliñ (4) taĥtında⁹⁵ dāĥil ve cevfinde müstaķilldür. Ol sekizinci felekdür kim, merākib-i (5) kevākib-ile müzeyyen ve menākib-i mevākib-ile muķannendür:

قال الله تعالى و جرّ المقال (6) إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزَيْنَةِ الْكَوَاكِبِ إِلَى آخِرِهِ⁹⁶،
”كما

Bu āyet-i kerīmeniñ ma‘nā(7)sından ve bu ‘alāmet-i ‘azīmeniñ feĥvāsından bu mefĥūm lāyih ve (8) bu maẓmūn vāzih oldı-kim, sekizinci felek-i semā-yı dūnyā ola... Zīrā (9) kevākib-ile müzeyyen bu felekdür kim, müberhendür ma‘a-hazā nūcūm-ı şevābit (10) dūnyā göğinde [gökinde] idügi şābit olmayup belki ehl-i taraşşuduñ delīliyle (11) ve erbāb-ı teraķķubuñ bürĥān-ile sekizinci felekde idügi şābit ve muķarrer (12) olmuşdur. Ammā çün kim; ‘ālem-i eflāk-ı ĥafife, ecsām-ı laṭife olup (13) fevķānīsiniñ ziyā vü nuķūşı taĥtānīsinden görünmekligine eflāk-ı (14) mutavassıta mānī‘ olmadıysa, buña binā’en ol naķķāş-ı fevķānī vü (15) taĥtānī ve ol muşavvir-i şuver-i heyūlānī, ṭāķ-ı semā-yı dūnyāyı ziynet-i [23a] (1) kevākib ve revāk-ı çarĥ-ı āsumānī, rütbet-i mevākib-ile tertīb ve tezyīn (2) itdük diyü ĥaber virdi. Güyā felek; burūc-ı müdevver felek, kaĥr (3) olmuş oldı. (وَلِلّٰهِ اَعْلَمُ وَاَحْكَمُ⁹⁷)

Üçüncü faşl; seb‘a-yı seyyāreniñ (4) burūcı beyānındadır. Muķaddemā bilmek gerekdür kim; Ĥazret-i Ĥaķķ (celle ve ‘alā), (5) işbu kevākib-i bā-mevākib zevī’l-idrāki ve merākib-i menākib-i ‘ālem (6) eflāki nūrdan yaratmuşdur. Ya‘nī; ulūhiyyet nūrından-ki, ‘aķl-ile nefsuñ (7) te’sīrinden zūĥūr ve bu iki cevher-i mücerredelerüñ feyzinden şudür itmişlerdür (8) ve bu sitārelerüñ her birisinde bir ĥāşiyet ve her ferdinde bir ṭabī‘at (9) konulmuşdur. Müte‘allik oldukları āşiyānuñ ṭabāyi‘i o ki, muvāfiķ ve maĥşūş (10) oldukları ehl-i aķālīmüñ aĥvālī oña muṭābık düşmişdür ve her birisi (11) bir vilāyetüñ vālileri ve her bir memleketiñ re’is ü mütevellileri düşmişlerdür. (12) Şöyle

⁹³ Metinde tekrar edilmiştir.

⁹⁴ Genitif ekinin yardımcı ünlüsü “i” dir; zira metinde ötre deĥil, esre kullanılmıştır. Metinde hem ötreli, hem de esreli örnekler mevcuttur.

⁹⁵ Bk. 32. dipnot.

⁹⁶ Yüce Allah, bu āyet-i kerīmesinde şöyle buyurur: “Gerçekten biz dūnyā göĥünü (o yakın göĥü) bir ziynetle, yıldızlarla süsledik.”

⁹⁷ Her şeyi bilen ve her şeye hükmeden Allah’tır.

kim, işbu kevākib-i bā-mevākibden her birisi za‘īf hāl ve her ferdi (13) hayf aḥvāl vāqī‘ olsalar; lā-büdd, ol müte‘allik oldukları aḳālīm ehliniñ (14) aḥvāl-i za‘īf ve ef‘āl-i ḥafīf olur. Zīrā, işbu sitārelerüñ hem-vāre (15) ve bu sitārelerüñ yek-pāre felek-i şāminde olan kevākib-ile ḥāneleri [23b] (1) ve ol burūcda olan menākib-i merākib-ile menzil ü kāşāneleri vardır. (2) Ḥattā dirler kim, bu ḥāne menzil-i Zūḥal ve bu kāşāne menzil-i Müşterī-i (3) şāhib düveldür.

Pes; çün bu toḳuz eflāk, cemī‘-i evḳātda (4) duran ve yigirmi dört sā‘atda gerdiş ü seyrādadur. Lā-cerem; (5) her bir kevkeb kim, bu feleklerde merkūz devvār ve her bir merkeb kim, bu ḥink-i (6) çarḥ üzere süvārdur. Her-bār kim, felekler devr ide... Zārūrī bunlar (7) bile devr ide ve her kaçan kim, ol seyr ide... Lā-büdd, bunlar bile seyr ide... (8) Zīrā kevākib-ile eflāküñ mişālī ve ḥink-i çarḥ-ile bu merākibüñ ḥālī (9) engüşterin ile la‘l-i nigīn mişālī ve ḥātem-i pīrūze ile naḳş-ı rengīn aḥvālī (10) gibidür. Nite-kim, her-gāh engüşterin devr itse, nigīn bile devr (11) ve her-bār ol ḥātem mün‘akis seyr itse, ol naḳş-ı rengīn bile (12) seyr ider. Gedālik her-gāh kim, eflāk devr ide... Elbette ol içinde (13) olan kevākib bile devr ve her-bār kim; çarḥlar seyr itse, ol (14) merākib bile seyr iderler ve sekizinci felek kim, erbāb-ı taraşsuddan (15) şāhib-i ‘ilm-i nücūm ve aşḥāb-ı teraḳḳubdan olan ehl-i ḥisāb-ı ruḳūm [24a] (1) oña “felek-i burūc-ı mevhūm ve çarḥ-ı menāzil-i mersūm” didiler. Her vakt kim, (2) ḡayrı kevkebüñ ḥānesi her sā‘at kim, āḡer sitārenüñ kāşānesi (3) vāqī‘ olsa; ya‘nī bu sekizinci felek-i burūcuñ mā-dūnında olan (4) eflāk-ı seb‘a kim; işbu kevākib-i seb‘a-yı devvār ve merākib-i (5) sitāre-i seyyāreden her birisi, bu feleklerüñ her birisinde maḡşūş (6) olup onda merkūz ve her ferdi ol feleke müte‘allik olup onda mermūz-(7)-dur.

Pes; işbu eflāk-ı heştüm şöyle devr ve bu çarḥlar bāsir hem şöyle (8) seyr itseler kim, bunlarda mevcūd olan kevākib-i seyyārenüñ (9) her bir ferdi ve işbu feleklerden ma‘dūd olan sitārenüñ (10) her aḡadı, bunlaruñ ol felek-i heştümde olan ḥānelerine muḳārin (11) ve ol çarḥ-ı burūcda olan menzil ü kāşānelerine muḳābil düşse, (12) ol vaktın ol muḳābeleye “naḡariyyāt” dirler. Eger her birisi ol felek-i (13) burūcda olan maḡşūş kendü ḥānelerine ve merşūş öz kāşāne(14)lerine muḳābil düşse, ol vaktın aña “muḳābele” dirler. Taşvīr budur kim; meşelā (15) felek-i āfitāb kim, felek-i rābī’dür. Şöyle devr itse kim, āfitāb-ı ‘ālem-tāb [24b] (1) ve ḡurşīd-i berḳ-şitāb bī-kem ü kāst burc-ı esede gelse, rāst (2) ol vaktın dirler kim, āfitāb kendü ḥānesinde ve ḡurşīd öz menzil-i (3) kāşānesindedür. Fe-lā cerm, āfitāb-ı ‘ālem-tābuñ ol vaktında tamām kuvveti

(4) ve ol sâ'atda muhkem te'siri olup müte'allikâtının dağı aḥvâli kavî (5) ve muhkem olup ve ef'âli kuvvetlü ve müstaḥkem olur. Zîrâ âfîṭâb, ol (6) vaktın kendü ḥānesinde ve ḥürşîd öz kâşānesindedür. (7) Ve kıs 'alâ hazâ nazâyire...

Bu zîkr olan 'ilm-i nücüm ve ḥisâb-ı merķüm (8) bir 'ilm-i ḥayâliyye vü mevhûmdur ki, feylesöfân-ı mâ-takaddem ve feyleķūsân-ı (9) müteheyyem eflāk-ile nücümüñ ḥālin terettüb ve bir veçh-ile menāzilüñ ḥālin (10) taraşşud itmişlerdür ve işbu çeşm-i bâşıra ve 'ayn-ı zāhire birle müşāhede (11) idüp ḥayāl-i mücāhede itmişlerdür ve işbu ḥāle vākıf ve bu aḥvāle (12) muṭṭali' olmuşlardur kim, felek-i burūcdan ğayrı işbu eflāküñ her birisinde (13) bir sitāre vardır. Ancak ve her ferdinde seyyāre vardır. Muṭlak ziyāde (14) degildür. Ya'nî felek-i evvelde Kāmer ve şāniyyede 'Uṭārid ve şālişede Zühre (15) ve rābi'de Şems ve ḥāmisde Mirriḥ ve sādisede Müşterî ve sābi'de [25a] (1) Zühāl ve bundan soñra gördiler kim, seb'a-yı seyyāreden mâ-ḥalā (2) cemî'-i kevākib-i bâ-mevākib ve bu sitārelerden mâ-'adā mecmû' menākib-i (3) merākib hem-vāra felek-i şāmin ve yek-pāre çarḥ-ı burūcda bir şem' gibi (4) cem' olmuşlar.

Pes; bu cihetden sekizinci feleki (felegi) on iki bölüğe ve düvāzdeh (5) burūca taķsım itdiler ve her kısmına bir burc didiler ve her burcda (6) şābit olan şābitâtı on iki kısma münķasım ve düvāzdeh baḥşa (7) muntazım itdiler ve işbu on iki kısmuñ her ferdinden bir şüret-i ḥayvān-ı (8) taşvîr ve her māhiyyetinden bir hey'et-i zî-şān-ı taḥrîr itdiler. Meşelā; (9) kimisinden şüret-i 'akreb ve kimisinden şüret-i ḥamel ve kimisinden (10) şüret-i şevr-i taşvîr itdiler ve ol zîkr olan on iki burūc (11) içinde bulunan işbu on iki şuver-i muḥtelifiyye ve süver-i mütenevvi'au's-şāf⁹⁸ (12) ve izāfet idüp ol nāmırla ta'bîr ve ol esāmilerle taḥrîr (13) itdiler. Ya'nî; burūc-ı ḥamel ve burūc-ı şevr ve burūc-ı cevzā ve burūc-ı sünbüle (14) ve burūc-ı mîzān ve burūc-ı 'akreb ve burūc-ı esed ve burūc-ı sereṭān (15) ve burūc-ı delv ālā āḥire...

Andan soñra işbu taḥrîr olunan burūc ḥāneleri [25b] (1) ve bu taḥrîr olunan menāzil ü kâşāneleri felek-i burūcdan aşığa (aşaķta) (2) olan feleklerde seb'a-yı seyyāreye taķsım ve bu heft seyyāreye (3) ta'mîm itdiler. Nite-kim beyān itdük. V'allahi a'lem ve işbu seb'a-yı (4) seyyāreden biş kevkebe ehl-i raşad "müteḥayyir" didiler. Ba'zı ḥāle ikbāl (5) ve ba'zı evķātda edbār üzerine olduklarından ötüri ol (6)

⁹⁸ Metinde son ses müstensih hatası nedeniyle "ق" olarak yazılmıştır.

kevākib-i hamse bunlardır ki, zıkr olunur. Ya'nî Zühāl ve Müşterî (7) ve Mirrîh ve Zühre ve 'Uṭārid ve bunlardan her birisinin ekşer-i burūc u (8) hāneleri ve menāzil ü kāşāneleri vardır. Meşelā; “Zühāl”e “Cedī vü delv” (9) burcın virdiler ve “Mirrîh”e “hamel ü ‘akreb” burcın ve “Zühre”ye “sevr ü mizān” (10) burcın ve bunlardan ğayrı iki burc kim, bākî kalmış idi:

Biri “esed”, biri (11) “sereṭān”...

Pes; birisin āfitāba virdiler kim “burc-ı esed”dür ve birisin kamere (12) kim “burc-ı sereṭān”dur. Çün burūc, seyyārāt ahvālın işbu ‘ibārāt-ı (13) daḳīka ve ıstılāhāt-ı haḳīka ile beyān idüp keşf ü ‘ayān (14) itdük. Şimden soñra üzerimize lāzım oldu-kim, bunların (15) nazariyātın daḳı muḳaddimātiyla taḳrîr itmege āġāz idevüz. İnşā’allahü’l-‘azîz...

[26a] (1) Evvelā bilmek gerekdür kim; işbu toḳuz eflāk-ı fevḳü’l-hāk, leyl ü nehār (2) itmeyüp gerdiş ü devrān ve geşt ü seyrānadur. Aşl; işbu feleklerin (3) daḳı gerdiş, toḳuzuncı felekendür. Zîrā; işbu sekiz eflāk, toḳuzuncı (4) çarḥ-ı atlasuñ cevfinde ve ol felek, sāde-i muḳarnesüñ tahtında şol (5) biri biri içinde olan hūḳḳalar ve biri biri derūnında duran (6) şuḳḳalar gibidir.

Pes; her-gāh kim, toḳuzuncı felek devr ide... Zārūrî (7) bunlar daḳı bile devr ve ol felek ile bile seyr iderler. Bu felek-i (8) atlas daḳı bir gün bir gicede kim, yigirmi dört sā’atdur. Bir kerre (9) devr ider. İşbu çarḥ-ı a’zamuñ daḳı devri ve bu felek-i mu’azzamuñ (10) seyri maşrıḳdan maġrib cānibinedür.

Pes; lā-cerem kendü tahtında (11) dāhil olan aḳṭār-ı semāvātı ve cevfinde müstaḳill olan aḳṭāb u (12) cihātı bi’l-ġaraż kendüyle bile devr itdürür. Ammā işbu eflāküñ (13) geşt ü seyrānı ve gül-geşt ü devrānı ‘aksinedür. Ya’nî; her biri müstaḳill (14) ve her ferdi muttaşıl bir cānib-i āḫire ve bir taraf-ı muġāyire devr ider. Bu felekler (15) daḳı devr itdükleri evḳātda ve seyr itdükleri sā’atda [26b] (1) kendü hareket-i zātiyye ve ḳaṭ’ hāşşalarıyla gāh ol felek-i burūcda (2) kendü hāşş hānelerine muḳābil ve öz kāşānelerine muḳārin düşerler (3) ve gāh ondan tecāvüz idüp bir cihet-i āḫere ve bir taraf-ı muġāyire devr iderler.

(4) Pes; ol vaktın ol muḳābelāta ve ol sâ'atda ol muḥāzāta “enzār” (5) dirler. Ol taṣvīr budur kim, meṣelā:

Bir kevkeb, bir burcuñ muḳābelesinde vāḳi' (6) olsa ve bir kevkeb-i āḥer, bir burc-ı āḥerüñ muḳābelesinde vāḳi' olsa (7) kim, bu iki mezkūr kevkeb mābeyninde felek sūdusi miḳdārı yir vāḳi' (8) olsa, ol vaktın ol “naẓar-ı tesdīs” dirler. Meṣelā dirler kim, āfitābuñ (9) ‘Uṭārid ile naẓar-ı tesdīs vardır ve bu naẓar-ı tesdīse “naẓar-ı sa'd” (10) dirler. Zīrā işbu ḳutlu vaktı ve bu ferḥunde sâ'atda devlet ü (11) sa'âdet ve rif'at u ‘ulüvv menzilet bulmuşlardır ve eger iki kevkeb mābeyninde (12) rub' felek miḳdārı yir vāḳi' olsa, ol vaktı ol naẓara “naẓar-ı terbi'” (13) dirler ve ol naẓar-ı pür-ḥazer ve ‘ayn(ı)⁹⁹ ḥavf u ḥaṭar, naẓar-ı naḥsdur kim; (14) ol vakt-ı şūmda küdüret ve ol sâ'at-ı meyšūmda nuḥüset bulmuşlardır (15) ve eger iki kevkeb mābeyninde şülüs-i felek miḳdārı yir vāḳi' olursa, [27a] (1) ol vaktın oña “naẓar-ı teslīs” dirler ve eger şöyle kim, gine ol iki (2) kevkeb-i mefrūza ve sitāre-i ma'rūze mābeyninde felegiñ nısfı miḳdārı (3) sāḥa vāḳi' olsa, ol vaktın ol naẓara “naẓar-ı muḳābele” dirler (4) ve ol naẓar yaramızdur¹⁰⁰ ve eger iki kevkeb bir burcda ḥāne ve bir menzilde (5) kâşāne idinseler, ol vaktın ol ictimā'a ve ol sâ'at ol “iḳtirān-ı (6) muḳārene” dirler ve eger āfitāb-ile bir kevkeb-i tenhā ve bir sitāre-yi hem-tā bir burcda (7) cem' ve bir menzilde şem' olsalar, ol vaktın ol kevkebe “muḥterika” dirler. (8) Āfitāb-ı ‘ālem-tābuñ ḥarāret-i pertābından ve ḥürşid-i berḳ-şitābuñ keremiyyet-i (9) bî-ḥicābından muḥterik olduğundan ötüri “ittifāk” dirler kim, ‘Uṭārid (10) iḥtirāḳdadur. Āfitāb-ile bir burcda cem' ve bir bezm-i menzilde şem' olduklarından (11) ötüri ve eger āfitāb-ile māh bir burcda cem' olsalar, nā-gāh ol vaktın (12) ol ictimā'a ve ol sâ'at ol icmā'a “ictimā' ” ve “iḳtirān” dirler (13) ve ‘alā hazā ve bundan ḡayrı işbu seb'a-yı seyyārenüñ her birisinde, (14) ya'nī kendü ḥadd-ı zātlarında ve öz ṭabī'atlarında birer ḥāşiyet ḳonulmuşdur. (15) Meṣelā; “Züḥal”e “naḥs-ı büzürg” dirler. Evvelki aḳālīmüñ Ḥudāvendīdür. Pīrān-ı mūsūs [27b] (1) ve diḥkān-ı mühendislerün vesāir erbāb-ı menāzil-i ḳadīme ve aşḥāb-ı (2) merāḥil-i ‘azīmenüñ mürebbisidür ve her iki bucuḳ yılda bir burc ḳaṭ' eyler. Şöyle (3) kim, on iki burucuñ cemī'sin otuz yılda devr ider ve bu ḳadar müddetde (4) seyr ider, ric'atdan ḡayrı... Zīrā, mecmū'-ı sitāre-i müteḥayyire ve işbu (5) kevākib-i seyyāre-i müteḥayyizenüñ ric'atları, ya'nī girü dönmeleri vardır. (6) Ḥāşıl-ı kelām, erbāb-ı ḥükemā-yı izām ve aşḥāb-ı fuṣalā-yı kirām, işbu (7) biş kevkebe “müteḥayyize” didiler.

⁹⁹ Esre yardımı ile 'aynı okunmaktadır.

¹⁰⁰ “yāremizdür” ifadesi galat-ı meşhurdur. Doğrusu “yaramızdur” şeklindedir.

Gāh ikbāl, gāh edbār üzerine olduklarından (8) ötüri, şol mütehayyir olmuş bî-hüş kişiler ve mutazaccır olmuş medhüş (9) Âdemiler gibi ki, bir emr-i mu‘azzamda kemāl-i hayretlerinden ve bir kār-ı a‘zamda nihāyet-i (10) dehşetlerinden nice ideceklerin bilemeyüp gāh ilerü giderler ve gāh (11) gerü dönerler. Vādī-i cehāletde vālih ü hayrān ve bu vādī-i dālāletde (12) ‘āciz ü ser-gerdān gibi, bu ortalıkda hayrān ve bu aralıkda ser-gerdān (13) qalurlar. İkinci aqālīmūn Hudāvendīdür. Enbiyā (14) ve evliyā ve ‘ulemā ve şulehā vesāir sādāt-ı eşraf ve ekābir ü efāzıldan (15) olan envā‘ vü eşnāfuñ mertebesidür ve on iki burcı on üç yılda [28a] (1) devrānını işbu çār-‘anāşıruñ etrāfına haşr ve cünbüş ü (2) seyrānını bu çehār tabāyi‘uñ eknāfına kaşr iderler. Tā işbu ma‘ādin-i (3) ezmān u a‘şār mürür-ile kemāl ve evkāt u devrān (4) ‘ubūr-ile i‘tidāl bulup kendü hadd-ı zātında bir kuvvet tahşil ve öz (5) tabī‘atında bir keyfiyyet hāşıl ide kim, oña “kuvvet-i nebātī” dirler kim, ol (6) “bitmeklik ve büyümeklik”dür. Ya‘nī ol kuvvet, nebātātuñ yirden neşv ü nemā-ile (7) bitmesi ve şecerātuñ āb u hevā-ile büyümesidür. Andan soñra, işbu (8) nebātātdan ve bu şecerātdan budaklar zāhir ve yapraklar şadır olup (9) ‘ākıbet hāl, huşul-i meyveye mü‘eddī ve nihāyet āmāl, vuşul-i semere-i semere (10) müte‘addī olmaqdır. Bu şemerātdan dañı murād, rū[y]-ı arzda mevcūd (11) olan eşref-i maḥlūkāt ve aḥsen-i maşnū‘āt, insān-ı kāmil (12) ve bu a‘yān-ı fāzıl müntefī‘ olup beher-mend ve bu tül u ‘arzdān ma‘dūd (13) olan sāir hayvānāt müctemi‘ olup berūmend olmaqdır ve bundan (14) gayrı ağaçlarda katı soğukluk ve katı ıssilik ve her çend kim, rüzigār (15) ziyāde olup kuvvet-i nebātīnuñ dañı i‘tidāl-i ziyāde olmağ gibi [28b] (1) şol derecede kim, hattā ba‘zı ağaçlardan hayāta kuvvet zāhir ve harekāta (2) kudret şadır olur. Şol vākvāḡ ağaçlar gibi kim, meyvelerīnūñ (3) insāna müşābeh-i tām ve münāsebet-i tamāmı vardır. Ba‘zılar eydür:

(4) Vākvāḡ; etrāf-ı āfākda bir cezīre adıdur kim, işbu zıkr olan (5) ağaçlar onda çok biter ve bu ağaçlarıñ yemişleri bitermiş kim, ba‘ide-i (6) insāna mümāşil ve resm-i ādeme müşākil şöyle kim, bitdügi budaklardan, (7) saçından aşılıp bitermiş ve müddet-i hayātı cihān-ı bî-şebātda ve (8) bu kāināt-ı şeş-cihātta üç gün olurmuş. Āḡir helāk (9) olup yitermiş. Bu taḡdırce zıkr-i maḥall, irāde-i hāl qabilinden (10) olur. Çün bu mertebeye iriše ve bu dereceye yitiše... Kuvvet-i nebātī (11) tamām olup buña müşābih bir i‘tidāl zāhir ve buña müşākil (12) bir keyfiyyet-i hāl şadır olur kim, oña efāzıl-ı insānuñ erkānı, (13) kuvvet-i hayvānī dirler. Bu kuvvet dañı sāir kuvānīñ mu‘tedil regi (14) ve ol şāḡib nemm ü nemātuñ müstaḡill regidür. İşbu kuvvetden dañı (15) dört nesne hāşıl oldu-kim, müceb-i hayāt ve sebeb-i mezīd-i [29a] (1) şebāt oldu ve hemān

muḳaddemā mezkūr olan çār-‘anāşır-ı erba‘aya (2) mütevāfık ve evvelā meşṭūr olan çehār-ümmühāt¹⁰¹-ı muḥtelifeye muṭābık düşdi.

(3) Pes; bunlara daḥı aḥlāt-ı erba‘a-yı muḥtelife ve “çār-āḥir-i mütenevvi‘e” (4) dirler. Ya‘nī: Şafrā ve ḳān ve balḡam ve sevdā...

Pes; şafrā daḥı bi‘ṭ-ṭab‘ (5) āteş mizācı gibi kerm ü ḥuşkdur ve ḳan hevā mizācı gibi kerm ü (6) terdür ve balḡam şu mizācı gibi ruṭab u bāriddür ve sevdā ḥāk mizācı (7) gibi bārid ü ḥuşkdur.

Pes; bir def‘a daḥı işbu dört aḥlāt, (8) biri biriyle aḥlāt idüp ve biri biriniñ mizācıyla imtizāc (9) ve biri biriniñ ṭabāyi‘-ile izdivāc itdiler. Tā bu ortalıḳdan daḥı (10) üç mevālīd-i muḥtelife ve maḳālīd-i mütenevvi‘a ḥāşıl oldılar. Ya‘nī evvel (11) üstüḥān zāhir oldı. Ma‘ādin meşābesinde ve andan soñra ṭamarlar (12) ve siñirler ve at ḥāşıl oldı. Nebātāt meşābesinde andan soñra (13) ervāḥ u ḥareket zāhir oldı. Ḳuvvet-i ḥayvānī meşābesinde ve çün (14) bu ḳuvvet-i ḥayvānī kemāl ve bu keyfiyyet-i rūḥānī istikmāl buldı. Lā-cerem, (15) bundan ḥayvān-ı müteḥarrik veçhinde ve merākib-i mevāşī-i revende şādır [29b] (1) ve zāhir oldılar.

Rivāyet olunur:

Cins-i ḥayvānātdan evvel (2) şüret-peżir olan feres idi-kim, insān bu el-heves içün ḥāzır (3) ve müheyyā ve müzeyyen ve muḥaşşā olmış idi ve bundan soñra eflāk u (4) kevākib muḳteżāsınca ve erkān u a‘yān u bā-mevākib murādınca (5) sāir ḥayvānāt-ı mütenevvi‘a ve merkübāt-ı muḥtelife ḥāşıl oldılar. Her biri (6) bir şekilde ve her biri bir şüretde nite-kim maḥsūs u müşāhede olunur. (7) Çün-kim, ḳuvvet-i ḥayvānī i‘tidāl-i tām ve keyfiyyet-i tamām ḥāşıl itdi. (8) Lā-cerem ḳuvvet-i ḥayvāniyye, ḳuvvet-i insāniyye-yi tekmil itmege isti‘dād (9) ve bu māhiyyet-i tertib ü taḥşil itmege zevād ḥāşıl oldı ve cins-i (10) ḥayvāndan, işbu bāzār-ı kāināt-ı şu‘bede-bāzda āḥir şüret-peżir (11) olan ve bu ‘arşa-yı kār-ı zār-ı ḥile-sāzda mu‘aḥḥar hengāme-gir (12) olan şüret-i meymün-ı nā-meymün idi-kim, henüz ḳuvvet-i nuṭḡa iḳtidār (13) ve ḳudret-i tekellüme iḳrārı yoḡdı. İşbu maḥalle deḡin ki, taḥrīr olundı. (14) Mevālīd-i şelaşeniñ ḥaddi idi-kim, taḥrīr

¹⁰¹ “Ümmehāt” olarak da geçmektedir.

olundu. Şimden şoñra (15) insān-ı kāmīlūñ ve bu erkān u efāzılıñ ervāḥ-ı üns ü mekān [30a] (1) ve nuḳūş-ı ḳudsī maḳāmın ne keyfiyyet ile ḥāşıl ve ne hey’etiyle mütevāşıl (2) olduğın işbu ‘ālemi maṭlūba ṭālib olan kāmīl zātlara ve bu fenn-i mergūba (3) rāḡīb olan ‘ādil şıḳātlara taḳrīr ü ‘ayān ve taḥrīr ü beyān idelüm. (4) İnşā’allahü’l-‘azīz...

Onıncı faşl; Ādemīniñ ervāḥ u nüfūsı zuhūr (5) itmesiniñ şürūḥı beyānındadır. Muḳaddemā bilmek gerekdür kim, Ḥazret-i Ḥaḳḳ (6) (celle ve ‘alā) işbu mezkūrāt-ı sābıḳü’l-beyānı kim, erbāb-ı a’yāna ve aşḫāb-ı (7) erkāna tafşıl itdük. Cemī’an kendü ḳudret-i ezeliyyesi murādınca (8) irād ve ‘āmmeten irādāt-ı lem-yezeliyyesi muḳtezāsınca icād itmişdür. (9) Tā bu mezkūrātdan her bir māhiyyet, insānıñ vücūd-ı bünyādına mebde’ ve (10) bu meşṭūrātdan her bir “Ḥaḳīḳat-ı Ādemī”niñ zuhūrı āḡāzına menşe’ (11) düşmişdür.

Pes; ol muşavvir-i ezel ve naḳḳāş-ı lem-yezel (celle celālühü ve ‘amme [12] nevāle) kendü şanāyi’ ü ḳudretiyle bir ceng-i ḡarīb ve bedāyi’ ḥikmetiyle bir (13) sefīne-i ‘acīb perdāht itdi-kim, ḥaḳīḳatta ol mecmū’a cemī’ şuver ü (14) ma’ānīnūñ nüshası ve ol sefīne mecmū’, nuḳūş u rüsüm u mebānīnūñ (15) numūnesi olmuşdı. Bu şanī’atdan daḡı ḡāyet maḳşūd ve işbu ḥalīḳatdan [30b] (1) nihāyet-i maṭlūb, kendü zāt-ı pāki kim; bir kez nihān olup ‘aynı ā’yāndan (2) meşṭūr ve bir genc bī-nişān olup dīde-i erkāndan mehcūr idi.

(3) Pes; irādāt-ı ezeliyye ve ḥikmet-i lem-yezeliyyesi, bunuñ üzerine müte‘allıḳ (4) oldı-kim; ol genc-i maḡzūnı ḥalḳa izḥār ve ol kenz-i medfūnı ‘āleme (5) āşıkār ide... Nite-kim naḳl olunur:

Ol Ḥalīfetu’l-lah-ı fī’l-arz (6) olan İbn-i Şafī’dan, a’nī “Ḥazret-i Dāvud Nebi”den (‘aleyhi’s-selām) (7) kim, “Ḥazret-i Bārī”den (celle ve ‘alā) su’āl itdi-kim:

Ey Pādişāh-ı bī-ṭabl u (8) ‘alem ve ey Şehen-şāh-ı bī-ḡayl u ḥaşem! İşbu cihān maḡlūḳātından aḡsen-i (9) taḳvīmiyle imtiyāz bulan ve ḥalḳ-ı ‘azīm ile mümtāz olan bir-üç (10) ḥāk-i za’īfi yaratmaḡdan ‘illet ne ve bu bir müşt-i insān-ı naḡīfi dürütmekden (11) ḥikmet ne idi?

Pes; ol-demde “Cānib-i Cenāb-ı Hakk”dan hitāb-ı (12) müsteṭāb vāşıl ve ol sā‘atda cevānib-i cevād-ı muṭlaḳdan nidā-yı (13) şīrīn ‘itāb mütevāşıl oldu-kim, ḥadīş-i ḳudsī:

“كنت كنزاً مخفياً (14) فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف¹⁰²”

Ya‘nī:

Yā Dāvud-ı mevdūd ve ey (15) ‘abd-ı vedūd! Ben bir gizlü genc-idim kim, zuhūrumdan ne bir ferd ḥaber-dār [31a] (1) ve vücūdumdan ne bir aḥadd rāz-dār olmuşdı ve eşrārımdan ‘ālemlere (2) ḥaber münteşir ve envārımdan cihāna ziyā vü nūr münteşir olmuşdı. (3) Pes; diledüm-ki, ol bī-nişān gencümi ḥalka izhār ve ol pinhān ‘ilmimi (4) ‘āleme āşikār idem. Tā bileler kim, ‘ālemleri ‘ademden ḥalk u irād (5) eyleyen bir āferīde-gār ve cihānı ḳıdemden icād iden perverd-gār (6) varmış kim, ḥizmet ü ‘ibādet ancak oña muḥtaşş ve ḳulluḳ ve mülāzemet-i (7) hemīn oña muḥaşşāş imiş. Nite-kim; kelām-ı mu‘acciz, “Tırāz-ı Ḳur’ān”, bu taḳrīr (8) itdügümüz aḳvāle şāhid-i nāṭıḳ ve bu taḥrīr itdügümüz aḥvāle bürhān-ı (9) şādıḳdur. (ما خلقت الجنّ و الانس الا ليعبدن¹⁰³) Ya‘nī; işbu (10) ḥaḳāyık-ı cüz ve insānı ve bu daḳāyık-ı āşikār u pinhānı ḥalk itmedim. (12) İllā maḥzā bārgāh‘izzetümde baña ḥizmet ve dergāh-ı salṭanatımda baña ‘ibādet (12) içün ḥalk itdüm.

Pes; bu te’vilden ma‘lūm oldu-kim, ḥizmet (13) ancak Ḥazret-i Hakk’a evli ve evfaḳ ve bu eḳāvilden mefhūm oldu-kim, (14) ‘İbādetü’l-Hakk ol cevād-ı muṭlaḳa aḥarrı ve elyaḳ imiş ve bundan şoñra (15) ḥaḳīḳatta bilmek gerekdür kim, emr ü ḥalk ve ‘aḳl u nefis ve eflāk u [31b] (1) ...

¹⁰² Yüce Allah metinde de ifāde edildiği gibi şöyle buyurur: Ben gizli bir hazîneydim, kendilerinin bir yaratıcılarının olduğunu bilsinler ve ona itaat etsinler diye gücümü ve kudretimi kullarıma ve yarattıklarına göstermek istedim.

¹⁰³ Yüce Allah bu āyet-i kerīmesinde ise şöyle buyurmuş: Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibādet etsinler diye yarattım.

10. DİZİN

Dizin

Sıra: a b c ç d e f g ğ h ı i j k l m n ñ o ö
p q r s ş t u ü v w x y z

-A-

āb: *Far.i.* Su

ā. (āb u hevā) 28a/07

ā. (deryā-yı āb it-) 17a/15

ā. +a 17b/05

ā.+ile (‘unşur-ı āb) 6b/03

ābā: *Ar.i.c.* Babalar.

ā. 3b/03

ābādān: *Far.sf.* Mamur, şen, bayındır.

ā. (it-) 4a/01

‘Abbāsiyān: *Ar.i.c.* ‘Abbāsī halifeleri.

a.+dan 5a/04

‘abd: *Ar.i.* Köle, kul.

a. (‘abd-ı vedūd) 30b/15

‘ābid: *Ar.i.c.* Kullar, köleler.

a.+ler 12b/03

‘Acem: *Ar.i.c.* Arap olmayan kavim, İranlılar.

a. 2b/03, 4a/02

a.+ler 9b/01

a. (efşahū’l-‘Arab ve’l-‘Acem)

2b/03

‘Acemī: *Ar.sf.c.* İranlı.

a.+de (Türkī vü ‘Acemī) 5b/05

‘acīb: *Ar.sf.* Şaşılabacak şey

a. (sefine-i ‘acīb) 30a/13

a. (tarz-ı ‘acīb) 21a/12

‘acībe: *Ar.i.* Şaşılabacak şey.

a.+ye (envā’-i zāyi’-i ‘acībe)

14a/09

‘āciz: *Ar.sf.* Zayıf, güçsüz.

a. (‘āciz ü ser-gerdān) 27b/12

aç-: *f.* Kapalı bir şeyi açık hale getirmek.

a.-up (per ü bāl aç-) 2a/09

ad: *T.i.* İsim.

a. 3b/13

a.+ıdur 28b/04

a’dā: *Ar.i.c.* Düşmanlar, yağılar.

a. (kāhir-i a’dā-yı Allah) 3a/11

a‘dād: *Ar.i.c.* Adetler, sayılar.

a. (a‘dād-ı siyādet) 8a/06

a.+ı 8a/08

adam: **bk.ādem**

a. 3b/08

ādem: *Ar.i.* 1. Adam. 2. İlk insan, Hz. Adem.

a. 19b/11, 21a/01

a. (ādem ü ādemī) 6b/06

a.+e 7a/03

a.+e (resm-i ādem) 28b/06

a.+i 19a/05

a.+ün 19a/05

‘adem: *Ar.i.* Yokluk, bulunmama.

a.+den 16b/13, 31a/04

a.+den (şahāif-i ‘adem) 10b/03

ādemī: *Ar.Far.sf.* Ademoğlu.

a. (ādem ü ādemī) 6b/06

a.+ler 27b/09, 7a/02

a.+niñ 30a/04

a.+niñ (hakikat-ı ādemī) 30a/10

a.+nün 6b/05

‘ādil: *Ar.sf.* Doğruluk gösteren, doğru.

a. 30a/03, 3a/04

‘adl: *Ar.i.* Doğruluk.

a. (‘adl ü dād) 3b/14

a.+e (kāffetü’l-enām-ı fī kenef-i

‘adl) 3b/09

a.+ile 3b/13

a.+iyle 4a/02

adlu: *s.* Adı olan, ünlü meşhur bilinen.

a. 4a/11, 5a/06, 5a/11

āfāk: *Ar.i.c.* Ufuklar, gök kenarları, gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yerler.

a. (halk-ı āfāk) 14b/14

a.+da 13b/14

a.+da (etrāf-ı āfāk) 28b/04

āferīde-gār: *Far.b.sf.i.* Yaratan, yaratıcı, Tanrı.

a. 31a/05

aferīnende: *Far.b.sf.* Yaratıcı, yaratan.

a. (sultān-ı āferīnende-i ‘ālem)

11a/01

āf-tāb: *Far.b.i.* Güneş. (Metinde yer alan hareketlerden ötürü āfitāb diye okunmuştur.)

a. 2b/09, 24b/02, 24b/05

a. (āfitāb-ı ‘ālem-tāb) 24a/15,

24b/03, 27a/08

a. (āfitāb-ı heft-kışver) 3b/10

a. (felek-i āfitāb) 24a/15

a. (mānend-i āfitāb-ı ‘ālem-tāb)

4a/12

a.+a 25b/11

a.+ile 27a/06, 27a/10, 27a/11

a.+uñ 26b/08

ağaç: *i.* Ağaç.

a. 11a/11

a.+lar 28b/02, 28b/05

a.+larda 28a/14

a.+lardan 28b/01

a.+laruñ 28b/05

āgāh: *Far.sf.* Bilgili, haberli, uyanık.

a.+dan (**pādišāh-ı āgāh**) 16b/04

āgāz: *Far.i.* Başlama.

a. (**it-**) 25b/15

a.+ına 30a/10

ağşān: *Ar.i.c.* Dallar, budaklar.

a.+da (**destān-ı menābir-i ağşān**)

2a/13

aḥad: *Ar.s.c.* 1. Bir (sayı). 2. Kişi, kimse.

a. 17b/04, 18a/04, 18b/02,

31a/01

a. (**kalma-**) 18b/14

a.+ı 24a/10

aḥādīs: *Ar.i.c.* 1. Peygamberimizin sözleri. 2. Hadisler, sözler.

a. (**aḥādīs-i ḥikāyet it+**) 15b/15

a. (**aḥādīs-i nebeviyye**) 8b/09

a. (**aḥādīs-i şihāḥi**) 8b/02

a.+dür 4b/10

aḥādiyyet: *Ar.i.* Birlik, hususiyetle Allah'ın vahdaniyeti (bir olması).

a.+uñ (**tāb-ı celāl-i aḥādiyyet**)

21b/08

aḥarr: *Ar.sf.* (Daha, en, pek) Sıcak.

a.+ı 31a/14

aḥbāb: *Ar.i.c.* Dostlar.

a.+a (**zamīr-i aḥbāb**) 4a/13

a.+dan (**aşhāb u aḥbāb**) 18a/03

aḥbār: *Ar.i.c.* Haberler, söylentiler.

a. (**aḥbār-ı Aḥmediyye**) 8b/10

a. (**aḥvāl ü aḥbār-ı pesīniyān**)

4a/07

‘ahd: *Ar.i.* Söz verme, yemin etme.

a. (**‘ahd-i ba‘ide**) 17a/02

āḥer: *Ar.sf.* Başka, diğer, gayrı.

a. 24a/02

a. (**cihet-i āḥer**) 26b/03

a. (**şıkka-yı āḥer**) 22a/12

a. (**kevkeb-i āḥer**) 26b/06

a.+uñ (**burc-ı āḥer**) 26b/06

āḥir: *Ar.sf.* 1. Son, sonraki, en sonra. 2. *zf.* İşin sonunda, neticede.

a. 19b/03, 21b/10, 28b/08,

29b/10, 8a/14

a. (āḥirü'l-emr: *Ar.b.zf* [En nihayetinde, sonunda.]) 17a/13, 18a/01, 19a/03

a. (āḥirü'l+evvel) 18b/09

a. (it-) 18b/03

a.+e 25a/15

a.+e (cānib-i āḥir) 26a/14

a.+i 9a/10

a.+in 2b/14

a.+ine (iriş-) 17a/12

āḥiret: *Ar.i.* Öbür dünya, öteki dünya.

a.+ün (dünyā vü āḥiret) 16a/13

aḥḳar: *Ar.s.f.* (Daha, pek, en çok) hakir olan.

a. (Muṣṭafā-yı bī-çāre vü aḥḳar) 5b/08

aḥlāk: *Ar.i.c.* İnsanın yaratılışından gelen ve cemiyet içinde yaşanarak kazanılan iyi ve güzel huylar.

a. (mühezzebü'l-aḥlāk) 3a/04

a.+da (zümre-i enbüh-i aḥlāk) 13b/15

aḥlāt: *Ar.i.c.* 1. Karışan şeyler. 2. İnsan vücudunda farzolunan dört unsur veya usare: Kan, salya, safra, dalak [aḥlat-ı erbaa].

a. 29a/07

a. (aḥlāt-ı erba'a-yı muḥtelife) 29a/03

a. (it-) 29a/08

Aḥmediyye: *Ar.s.f.* İmam-ı Rabbani'nin tasavvuftaki yolu.

a. (aḥbār-ı Aḥmediyye) 8b/10

a.+nün (aṣḥāb-ı tarikat-ı

Aḥmediyye) 20a/07

a.+ye (cevānib-i eṭrāf-ı

Aḥmediyye) 13a/14

aḥrām: *Ar.i.c.* 1.Mukaddes yerler sahalar.

a.+a 7a/04

aḥsen: *Ar.s.f.* (Daha, en veya) pek güzel.

a. (aḥsen-i maṣnū'āt) 28a/11

a. (aḥsen-i taḳvīm) 30b/08

aḥvāl: *Ar.i.c.* Oluşlar, bulunuşlar, durumlar.

a. 22b/02, 23a/13

a. (aḥvāl-i beyān) 20a/13

a. (aḥvāl-i kār ü bār-ı salṭanat)

14a/12

a. (aḥvāl-i za'if ol-) 23a/14

a. (aḥvāl ü aḥbār-ı pesīniyān)

4a/07

a. (cemī'-i aḥvāl ü veḳāyi') 7a/13

a. (menākıb u aḥvāl) 8b/06

a.+e 24b/11, 31a/08

a.+i 23a/10, 23b/09, 24b/04, 6b/08, 6b/12, 6b/14, 7a/07, 7b/08, 7b/14, 8a/03, 8a/09, 8a/11, 8b/11

a.+in 25b/12

a.+indedür 7a/02

a.+leriyle 8a/13

aḥẓar: *Ar.sf.* Yeşil.

a. (**berk-i aḥẓar**) 3b/10

aḳ: *sf.* Beyaz.

a. 18a/05, 18a/05

aḳ-: *f.* Bir yerden başka yere doğru gitmek.

a.-ar 17b/03

aḳālīm: *Ar.i.c.* Dünyanın mintıkları, memleketler, diyarlar.

a. 23a/13

a. (**aḳālīm-i seb'a**) 20a/13, 6b/10

a.+de 6b/11

a.+ün 27a/15, 27b/13

a.+ün (**ehl-i aḳālīm**) 23a/10

'aḳd: *Ar.i.* 1. Bağ, bağlama, düğümlleme, bağlanma, düğümlenme. 2. Sözleşme. 3. Kurma, düzme.

a. (**'aḳd-i süreyyā vü hilāl**) 4b/01

a. (**mānend-i 'aḳd-i lāl**) 4b/01

'aḳıbet: *Ar.i.* Nihayet, son.

a. 28a/09

'aḳıdet: *Ar.i.* İman, dini inanış.

a. 3a/06

'aḳıl: *Ar.sf.* Akli başında, aklını kullanabilen.

a. (**'aḳl-ı 'aḳıl**) 21a/02

'aḳl: *Ar.i.* Akıl, usf.

a. 21a/06, 21a/10

a. (**'aḳl-u hūş**) 12a/07

a. (**'aḳl-ı 'aḳıl**) 21a/02

a. (**'aḳl-ı derrāk**) 21a/15

a. (**'aḳl-ı ḥaşr**) 18a/08

a. (**'aḳl-ı mücerred**) 20b/09, 20b/14

a. (**'aḳl-ı nefis**) 21a/03

a. (**'aḳl u hūş**) 18a/12

a. (**'aḳl u naḳl-ı bürhān**) 1b/10

a. (**'aḳl u nefis**) 21a/10, 21a/13, 31a/15

a. (**'aḳl u nefis ü felek**) 21a/15

a. (**erbāb-ı 'aḳl u temyīz**) 20a/15

a. (**peyk-i 'aḳl-ı cihān-gerd**) 1b/06

a.+ile 20b/03, 23a/06, 6a/14

a.+ile (**mizān-ı 'aḳl**) 21a/12

'aḳreb: *Ar.i.* Zehirli ve tehlikeli bir hayvan.

a. (**burūc-ı 'aḳreb**) 25a/14

a. (**düş-**) 14a/10

a. (**ḥamel ü 'aḳreb**) 25b/09

a. (**şūret-i 'aḳreb**) 25a/09

'aks: *Ar.i.* Çarpma, çarpıp geri dönme.

a.+inedür 26a/13

aḳşā: *Ar.sf.* Son, en son, uzak.

a. (**maḳşad-ı aḳşā**) 16a/10

aķtāb: *Ar.i.c.* Sahipler, efendiler, azizler, ulular, tarikat kurucuları.

a. (aķtāb u cihāt) 26a/11

aķtār: *Ar.i.c.* Taraflar, yanlar.

a. (aķtār-ı semavāt) 26a/11

aķvāl: *Ar.i.c.* Sözlər, lakırdılar.

a. (aķvāl-i ğır ü dār-ı devlet)

14a/13

a.+e 31a/08

a.+i 8b/11

a.+leri (meṭālib ü aķvāl) 8b/06

āl: *Ar.i.* Aile, evlat, sülale.

a. 3a/15, 9b/10

al-: *f.* Bir şeyi tutup kaldırarak veya tutup çekerek kendine yaklaştırmak. 2. Sahip olmak. 3. Fethetmek.

a.-up 12a/05

a.-up (ṭolayu al-) 13a/04

a'lā: *Ar.sf.* (Daha, en, pek çok) yüksek.

a. (maṭlab-ı a'lā) 16a/10

'alā: *Ar.zf.* Üst, üzere.

a. 11b/09, 27a/13

ālā: *Ar.i.c.* İhsanlar, bahşişler.

a. 3a/14, 25a/15

a. (tāc-ı müfārik-ı ālā 'ālī) 3a/11

'alāmet: *Ar.i.c.* İşaret, iz, nişan, belge.

a.-i 22b/07

'alem: *Ar.i.* 1. Nişan, alamet, iz. 2. Bayrak, sancak. 3. Sınır işareti. 4. Yüksek dağ. 5. Dudaktaki çatlaklık. 6. Minare tepesi.

a. (pādişāh-ı bī-ṭabl u 'alem)

30b/08

a'lem: *Ar.sf.* En çok bilen, bilgin.

a. 3b/09, 25b/03

'ālem: *Ar.i.* Dünya, cihan.

a. 16b/13, 16b/15, 17a/03

a. ('ālem-i bī-ṣebāt) 17a/08

a. ('ālem-i eflāk-ı ḥafife) 22b/12

a. ('ālem-i ḥarāb kıl-) 17a/14

a. (aṣl-ı 'ālem-i ḥāk ol-) 21b/12

a. (maḳām-ı lā-maḳām-ı 'ālem-i ḳuds) 11a/05

a. (merākib-i menākib-i 'ālem)

23a/05

a. (pādişāh-ı 'ālem) 10b/08

a. (sultān-ı aferinende-i 'ālem)

11a/01

a.+e 30b/04, 31a/04

a.+i 19a/04, 30a/02

a.+lerden 16b/15

a.+lere 31a/01

a.+leri 31a/04

a.+leri (cemī'-i 'ālem) 16b/09

a.+ün 16b/14

‘**ālem-gīr**: *Ar.Far.b.sf.* Cihanı tutan, dünyayı zapteden, bütün aleme yayılan.

a. (ol-) 19b/03

‘**ālem-tāb**: *Ar.Far.b.sf.* Dünyayı parlatan,aydınlatan.

a. (āfitāb-ı ‘ālem-tāb) 24a/15

a. (mānend-i āfitāb-ı ‘ālem-tāb)

4a/12

a.+uñ (āfitāb-ı ‘ālem-tāb) 24b/03, 27a/08

‘**ālemīn**: *Ar.i.c.* Dünyalar.

a. (tefāsīr-i kelām-ı gevher-nişār-ı Rabbü’l-‘ālemīn) 4b/10

ālet: *Ar.i.* Vasıta, araç.

a. (ālet-i ḥarb) 8a/01

‘**Aleviyān**: *Ar.i.sf.c.* 1. Hz. Ali’ye intisabı olan kimseler. 2. Kızılbaşlar.

a. 9b/09

a.+dan 5a/05

‘**aleyhim**: *Ar.c.* Aleyh kelimesinin cem şekli.

a. 8b/14

‘**ālī**: *Ar.sf.* Yüce, ulu.

a. (‘ālī vü bülend) 15a/08

a. (tāc-ı müfārık-ı ālā ‘ālī) 3a/11

‘**āliye**: *Ar.i.* Bir şeyin en yukarısı, tepesi.

a. (a‘mām u ‘ammethā-yı ‘āliye)

8a/02

a. (menākıb-ı ‘āliye) 8a/12

a. (ṭāīfe-i ‘āliye) 15a/06

Allah: *Ar.i.* Tanrı.

a. 2b/05

a. (Allahü’l-‘ebediyyet) 13a/15

a. (Allahü’s-sermediyye) 13a/15

a. (kāhir-i a‘dā-yı Allah) 3a/11

a. (mu‘izz-i evliyā-yı Allah)

3a/11

Allahu: bk.Allah

a. 4a/10

Allahu te‘ālā: *Ar.i.* Allah.

a. 20b/13, 3b/07, 8b/14

‘**allām**: *Ar.sf.* Çok bilgin.

a. (‘allāmü’l-ğubūb) 16a/12

‘**allāme**: bk.‘allām

a. (‘allāmeü’l-insān) 19b/14

altı: *i.* Beşten sonra gelen sayının adı.

a. 7b/04, 8b/10, 8b/11

altıncı: *sf.* Altı sayısının sıra sıfatı, sırada beşinciden sonra gelen.

a. 6b/13, 7b/14, 8a/09

altmış: *i.* Elli dokuzdan sonra gelen sayının adı.

a. 9b/04

altun: *i.* Parlak sarı renkte, paslanmayan, kolay işlenebilen, ziynet eşyası olarak da kullanılan maden, altın.

a.+dan 18a/06

āmāde: *Far.sf.* Hazır, hazırlanmış.

a. (hāzır u āmāde it-) 3a/01

a. (hāzır u āmāde ol-) 14a/15

āmāl: *Ar.i.c.* Ummalar, ümitler, istekler, dilekler.

a. (ol-) 28a/09

a‘mām: *Ar.i.c.* Amcalar.

a. (a‘mām-ı şerif) 8a/08

a. (a‘mām u ‘ammethā-yı ‘āliye)

8a/02

amān: *Ar.i.* Korkusuzluk, eminlik.

a.+1 (menşūr-ı amān) 2a/10

‘amel: *Ar.i.* İş.

a. (‘avārif-i ‘ilm ü ‘amel) 15a/11

‘āmiyy: *Ar.sf.* Avama mahsus, avamca.

a.+e (tāife-i ‘āmiyye) 17a/05

āmīz: *Far.sf.* Karışık.

a. (ol-) 7a/15

‘āmm: *Ar.sf.* Umumi, genel, herkese ait.

a. 13a/10

ammā: *Ar.e.* Ama, fakat, lakin, ancak; şu kadar ki, o kadar ki, öyle ki.

a. 20a/10, 20b/08, 20b/10, 21a/14, 22b/12, 26a/12

ammā ba‘d: *A.zf.* Bundan sonra, gelelim maksadımıza.

a. 4a/06

‘amme: *Ar.sf.* Umuma mahsus olan.

a. 22a/05, 30a/11

‘amme: *Ar.i.* Hala.

a. (mürr-i amme-i ünüf-ı el-ferā‘in) 3a/12

‘ammet: bk. ‘amme

a. (‘ammet-i na‘mā) 13a/06

‘āmmeten: *Ar.zf.* Umumi, genel olarak.

a. 21b/01, 30a/08

‘ammet-hā: *Ar.Far.i.c.* Halalar.

a. (a‘mām u ‘ammet-hā-yı ‘āliyye) 8a/02

a. (‘ammet-hā-yı şerife) 8a/09

ān: *Ar.i.* Lahza, pek az bir zaman.

a.+da 12b/12, 19a/12

ana: *i.* Anne

a. 2b/02, 2b/05

a.+sından 7a/12

‘anāşır: *Ar.i.c.* Unsurlar.

a. 20a/12

a. (‘anāşır-ı erba‘a) 6b/01

‘anber būy: *Ar.Far.b.sf.* Anber kokulu, iri taneli Hint pirinci.

a. (turre-i ca‘d-ı ‘anber-būy)

11b/04

ancaḳ: *bağ.* 1. “Yalnız, sadece” gibi sınırlama anlatır. 2. “Lakin, ama, fakat, yalnız gibi bir düşünceye karşıt, ikinci bir düşünceyi anlatır.

a. 22b/03, 24b/13, 31a/06, 31a/13

andan: *zm.* “O” zamirinin ayrılma hali.

a. 12a/04, 12a/08, 13a/09, 16b/13, 17a/04, 17a/15, 17b/09, 18a/05, 18a/11, 18b/12, 19a/04, 19a/12, 22a/01, 22a/08, 25a/15, 28a/07, 29a/11, 29a/12

‘andelīb: *Ar.i.* Bülbül.

a. (‘andelīb-i mürğ-zār) 2b/07

anuñ: *bk.anuñ*

a. 13a/02

a‘nī: *Ar.e.* Yani.

a. 12b/15, 30b/06, 4a/08, 4b/11, 5a/03, 5b/08

anuñ: *zm.* “O” zamirinin ilgi hali.

a. 2b/09, 3b/10, 3b/15

aña: *zm.* “O” zamirinin yönelme hali.

a. 21a/08, 24a/14

ara: *i.* İki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

a.+sında 14b/06

‘Arab: *Ar.i.* Irak, Şam, Ceziretü’l-Arab, Hicaz, Yemen ve Mısır’da ve Afrika’nın şimalinde bulunan semitik kavmin umumi adı.

a. (efşahü’l-‘Arab ve’l-‘Acem)

2b/03

a.+dan (Ehl-i ‘Arab) 6b/14

a.+ile (kāf-i ‘Arab) 9b/02

‘Arabī: *Ar.sf.* 1. Arap kavmine mensup. 2. Arapça, Arap Dili.

a. (şī‘r-i ‘Arabī) 2a/15, 2b/10

‘araḳ: *Ar.i.* Ter.

a. (‘araḳ-ı bī-mişāl) 12a/10

a.+ından 12a/09, 12a/13, 12b/01, 12b/06, 12b/08

a‘rāk: *Ar.i.c.* 1. Terler. 2. Kökler, damarlar.

a. (müzekkīü’l-a‘rāk) 3a/04

‘araḳ-riz: *Ar.Far.b.sf.* Ter döken, terleyen.

a. (ol-) 12a/04

aralık: *i.* İki şey arasındaki açıklık, mesafe.

a.+da 17a/01, 27b/12

ārām: *Far.i.* Durma, eğlenme, dinlenme.
2. Yerleşme, karar kılma.

a. (it-) 13a/09

ārāste: *Far.sf.* Bezenmiş, süslenmiş.

a. (eyile-) 10b/04

a. (ol-) 15a/11

‘ārız: *Ar.i.* Yanak.

a. (rū-yı ‘ārız) 12b/09

a. (rū-yı ‘ārız içinde ol-) 17b/01

‘ārī: *Ar.sf.* Hür.

a. (ol-) 7b/13

arқа: *i.* Geri, gerisinde.

a.+sını (mübārek elinüñ arқasını
gör-) 15a/03

a.+sınıñ 12b/01

armağan: *i.* Hediye.

a. 5b/09

‘arşa: *Ar.i.* Yer, toprak.

a. (‘arşa-yı kār-ı zār-ı hīle-sāz)
29b/11

a. (‘arşa-yı şeş-cihāt) 16a/15,
19a/07

‘arş: *Ar.i.* Dokuzuncu gök.

a. 12a/11

a. (‘arş-ı a‘zam) 21a/05

a. (minber-i ‘arş ol-) 14b/05

aru: *i.* Zarkanatlılardan bal ve bal mumu yapan böcek, arı.

a.+sından 17b/10

‘arz: *Ar.i.* Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

a. (‘arz-ı hācāt) 16a/02

a. (‘arz-ı hāk) 19b/05

a. (‘arz-ı zemīn-i pāk) 19b/06

a. (ḫalīfetullah-ı fi’l-‘arz ol-)
30b/05

a. (maḥlūkāt-ı ‘arz) 19b/13

a. (rū-yı ‘arz içinde ol-) 19a/09

a.+da (rū-yı ‘arz) 28a/10

a.+dan (tūl u ‘arz) 28a/12

a.+ı (tūl u ‘arzi yarat-) 12b/10

a.+ile (tūl-u arz) 17b/01, 19a/09

arzū: *Far.i.* İstek, heves.

a.+sından 18b/08

aş-: *f.* Bir nesneyi yüksek bir yere herhangi bir şekilde raptetmek, sallandırmak.

a.-up 11b/04

āşār: *Ar.i.c.* Hikayeler.

a. (evşāf-u āşār-ı pīşiniyān) 4a/06

a. (ma‘ādin-i ezmān u āşār)

28a/03

a. (tālīb-i āsār-ı nūr ol-) 16a/01

‘asel: *Ar.î*. Bal.
a.+den 18a/10

aşfiyā: *Ar.sf.c.* Samimi, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler.
a. (nūr-ı dīde-i aşfiyā) 2b/06

aşhāb: *Ar.î.c.* Sahipler.
a. (aşhāb-ı dāniş) 21a/03
a. (aşhāb-ı erkān) 30a/06
a. (aşhāb-ı felek) 19b/09
a. (aşhāb-ı fuṣalā-yı kirām)
27b/06
a. (aşhāb-ı güzīn) 7a/07
a. (aşhāb-ı ḥaḳīkat) 4b/08
a. (aşhāb-ı İslām-ı zevi’l-iḥtişām)
12b/04
a. (aşhāb-ı merāḥil-i ‘azīme)
27b/01
a. (aşhāb-ı milel) 9a/03
a. (aşhāb-ı millet-i ümmet)
20b/15
a. (aşhāb-ı tarīkat) 8b/15
a. (aşhāb-ı tarīkat-ı Ahmediyye)
20a/07
a. (aşhāb-ı terakḳubdan ol-)
23b/15
a. (aşhāb-ı tevḳīḳ) 20b/11
a. (aşhāb-ı vüs‘at) 15b/06
a. (aşhāb u aḥbāb) 18a/03
a. (ḥulefā-yı aşhāb-ı sülūk) 9a/09
a.+a (çeşm-i kulüb-ı aşhāb) 4a/12

a.+ına (ol-) 2b/10

asıl-: *f.* Asmak işi yapılmak.
a.-ıp 28b/07

‘āşī: *Ar.sf.* Karşı gelen, haydud.
a. (ol-) 17a/13, 18a/01, 19b/03

āsītāne: *Far.î*. 1. Eşik. 2. Payitaht. 3. Büyük tekke. 4. Allah’a yakın kimselerin kabri. 5. Osmanlı Devleti’nin merkezi, İstanbul.
a. (āsītāne-i sa‘ādet) 19b/08

aşl: *Ar.î*. 1. Soy, neseb. 2. Maksat, amaç. 3. Esas, temel.
a. 20b/02, 26a/02
a. (aşl-ı ‘ālem-i ḥāk ol-) 21b/12
a. (aşl-ı laṭīf) 3b/05
a. (neḳāve-i aşl-ı server) 3a/09

āsumānī: *Far.sf.* 1. Göğe, semaya mensup. 2. Açık mavi.
a. (revāk-ı çarḥ-ı āsumānī)
23a/01

aşağa: *î*. Aşağı.
a. (aşağa ol-) 25b/01

‘aşere: *Ar.sf.* On, dokuzdan sonra gelen sayı.
a. (‘aşere-i mübeşşere) 8a/10

āşifte: *Far.sf.* Meftûn.

a. (āşifte vü hayrān it-) 12a/07

āşikār: *Far.sf.* Açık, meydanda.

a. (daḳāyık-ı āşikār u pinhān) 31a/10

a. (ide) 30b/05

a. (it-) 18b/14, 31a/04

āşiyān: *Far.i.* 1. Kuş yuvası. 2. Mesken, ev.

a.+1 (tevārīḥ-i icād-ı āşiyān) 1b/03

a.+uñ 23a/09

at: *i.* Atgillerden, binme, yük çekme veya taşıma gibi hizmetlerde kullanılan memeli hayvan.

a. 29a/12

‘atā: *Ar.i.* Hediye, armağan, bahşiş.

a.+ya (seḫā vü ‘atā) 15a/08

aṭbāk: *Ar.i.c.* Kapaklar, tabaklar.

a. (taṣaḫḫuf-ı aṭbāk it-) 4a/07

āteş: *Far.i.* 1. Topu ateşlemek, barutu ateşlemek. 2. Bir yeri yakmak. 3. Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık.

a. 29a/05

a. (‘unşur-ı āteş) 6b/02

a.+e 13a/04

aṭlas: *Ar.i.* Gökyüzü.

a. (felek-i aṭlas) 21a/06, 22a/14, 26a/08

a.+uñ (çarḥ-ı aṭlas) 26a/04

‘aṭṭārılık: *Ar.i.* Güzel kokular, iğne iplik vsf.satan; aktar.

a.+a (‘aṭṭārılığa) 14a/06

avāik: *Ar.i.c.* Engeller, müşküller, zor işler.

a. (erbāb-ı avāik) 14b/06

‘avām: *Ar.i.c.* Herkes.

a. (ol-) 13b/12

avān: *Ar.i.* Vakit, zaman.

a. 5b/02

‘avārif: *Ar.i.c.* 1. İyilikler. 2. Armağanlar, bağışlar. 3. *sf.* Nazik, eli açık, cömert kimseler. 4. Kabiliyetli, yetenekli kimseler.

a. (‘avārif-i ‘ilm ü ‘amel) 15a/11

a. (‘avārif ü daḳāyık) 14b/03

a.+e 5b/08

‘avrat: *Ar.i.* Kadın.

a.+lardan 9a/14, 9b/07

aya: *i.* 1. Avuç içi. 2. Ayak tabanı.

a.+sı 14b/12

a.+sın (mübārek elleri ayasın gör-) 15a/07

a.+sınuñ 15a/06

ayak: *i.* 1. Bacak. 2. Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü.

- a.+dan 16a/11
- a.+larını 15b/02
- a.+larınıñ 12b/08

‘ayān: *Ar.sf.* Belli, açık, meydanda.

- a. (‘ayān-ı fāzıl) 28a/12
- a. (‘ayān u beyān it-) 3b/06
- a. (erkān u ‘ayān u bā-mevākib) 29b/04
- a. (keşf ü ‘ayān it-) 25b/13
- a. (taķrīr ü ‘ayān it-) 20b/01, 30a/03
- a. (taķrīr ü ‘ayān olun-) 15b/12
- a.+a (erbāb-ı ‘ayān) 30a/06

ā’yān: *Ar.i.c.* 1. Gözler. 2. Bir memleketin ileri gelenler.

- a. (mergüb-ı efāzıl u ā’yān ol-) 5b/03
- a.+da (maḥāfil-i ā’yān) 2a/14
- a.+dan 30b/01

āyet: *Ar.i.* Kur’ān’ın herhangi bir cümlesi.

- a. (āyet-i kerīme) 22b/06
- a. (āyet-i ‘uzemā-yı innā fetahnā leke fetḥan mübīnen) 4a/04

āyine: *Far.i.* Ayna.

- a. 11b/05
- a. (āyine-i bī-timşāl) 11b/01

a. (yarat-) 11a/13

- a.+de 11a/14, 11b/08, 12a/02
- a.+ye 11b/06, 11b/07

‘ayn: *Ar.i.* 1. Göz. 2. Bir şeyin eşi, tıpkısı.

- a. 26b/13, 30b/01, 9b/01
- a. (‘ayn-ı farz ol-) 11b/14
- a. (‘ayn-ı zāhir) 24b/10
- a. (farz-ı ‘ayn ol-) 11b/14
- a.+da (mevzi‘-i ḥarf-i ‘ayn) 9b/02
- a.+ına 17b/09

‘aynı: *Ar.zf.* Tıpkısı.

- a. 13b/11

ayrıl-: *f.* Uzaklaşmak, ayrı düşmek.

- a.-dı 22a/11

az: *sf.* 1. Çok karşıtı. 2. Nadir.

- a. 15a/02, 18b/06, 5a/13

a’zā: *Ar.i.c.* Organlar, üyeler.

- a. (a’zā-yı basīte) 6b/07
- a. (a’zā-yı mürekkebe) 6b/07

āzāl: *Ar.i.c.* Ezeller, öncesiz zamanlar.

- a.+de (ezel-i āzāl) 3b/02

a’zam: *Ar.sf.* En büyük, yüce.

- a. (‘arş-ı a’zam) 21a/05
- a.+da (kār-ı a’zam) 27b/09
- a.+uñ (çarḥ-ı a’zam) 26a/09

‘azamet: *Ar.i.* Büyüklük, ululuk.

a.+e 12b/12

a.+i 18a/12

‘azīm: *Ar.sf.* 1. Büyük. 2. Yüce. 3. Değerli.

a. 13a/03, 18a/12

a. (‘azīmü’l-kadr) 17b/05

a. (halk-ı ‘azīm) 30b/09

a. (sultān-ı ‘azīmü’ş-şān [Şanı, ünü büyük sultan]) 20a/03

a. (sultān-ı ‘azīmü’ş-şān-ı

bāhirü’l-bürhān) 1b/01

a. (sultān-ı ‘azīmü’ş-şānı ol-)

12b/14

a.+e (mürğ-i ‘azīm) 18a/14

a.+i 17b/11

a.+inde 7a/05

a.+inde (Kur’ān-ı ‘azīm) 22a/05

a.+ün (Kur’ān-ı ‘azīm) 13b/10

‘azīme: *Ar.sf.* Büyük, gösterişli.

a.+niñ 22b/07

a.+nün (aşhāb-ı merāḥil-i ‘azīme)

27b/02

a.+ye (evşāf-ı ‘azīme) 13b/14

‘azīre: *Ar.i.* Özür, özür dileyen.

a. (azire vü zevād it-) 17b/12

‘azīz: *Ar.sf.* Muhterem.

a. (inşā’allahü’l-‘azīz) 20a/15,

25b/15, 30a/04

a. (kaddesallahu sırrahu’l-‘azīz)

21b/13

‘azmet: *Ar.i.* 1. Karar, niyet. 2. Vazife, görev.

a. (‘azmet-ü kudret) 12a/12

a. (‘azmet ü kudret) 21b/09

a. (baḥr-ı ‘azmet) 21b/07

a.+inden 21b/03

‘azze: *Ar.nida* Aziz olsun!

a. 3b/07

‘azze ve celle: *Ar.nida* Aziz ve celil olan (Allah)

a. 10b/01

-B-

bā: *Far.e.* ile edatı. (Edatın metinde geçtiği yerler aşağıdadır).

bā-kemāl: *Far.Ar.b.zf.* Olgunlukla.

b.+in (cemāl-i bā-kemāl) 13b/13

b.+inün (cemāl-i bā-kemāl)

12a/10

bā-mevākib: *Far.Ar.b.zf.* Alaylarla, guruhlarla, cemaatlerle, kalabalıklarla.

b. (cemi’-i kevākib-i bā-mevākib) 25a/02

b. (erkān u ā'yān u bā-mevākib) 29b/04

b. (kevākib-i bā-mevākib) 23a/05

b.+den (kevākib-i bā-mevākib) 23a/12

bā-sa'ādet: *Far.Ar.b.zf.* Mutlulukla
b.+inde (ḥānedān-ı bā-sa'ādetinde ol-) 7b/09

bā-şavāb: *Far.Ar.b.zf.* Sevapla.
b. (ḥiṭāb-ı bā-şavāb-ı bi-nūş it-) 20a/02

bā-şükūh: *Far.Ar.b.zf.* Yücelikle, ululukla.
b. (zümre-i bā-şükūh-ı enbiyā) 12a/14

bā-zinde: *Far.Ar.b.zf.* Canlılıkla, dinçlikle, kuvvetle.
b. 19b/02

bāb: *Ar.İ.* 1. Herhangi bir konu, hususf.2. Kapı.
b. 6a/09, 7a/04, 7a/08, 7a/11, 8a/01, 8a/09, 8a/10, 8b/05, 8b/15, 9a/02, 9a/05, 9b/08
b. (bāb-ı evvel) 6a/11
b.+larını (perde vü bāb) 12a/12

bağışla-: *f.* Herhangi bir kötü davranış için ceza vermemek, affetmek.

b.-ya (behçet ü ḥubūr bağışla-) 4b/07

bağla-: *f.* Birleştirmek.
b.-mı 16b/01

bāhir: *Ar.sf.* Belli, besbelli, açık.
b. 3a/05
b. (ol-) 3b/06
b. (pādişāh-ı bāhirü'l-bürhān) 20a/04
b. (pādişāh-ı bāhirü'l bürhānı ol-) 12b/15
b. (sulṭān-ı 'aẓimü's-şān-ı bāhirü'l bürhān) 1b/02

bāhire: *Ar.sf.* Işıklı, parlak, güzel.
b.+si (kerāmāt-ı bāhire) 7b/04
b.+si (risālet-i bāhire) 7b/02

baḥr: *Ar.İ.* 1. Deniz. 2. Allah'ın rahmet deryası.
b. (baḥr-ı 'aẓmet) 21b/07
b. (baḥr-ı bī-girān) 17b/07
b.+ile 12b/09

baḥş: *Far.İ.* Bağış, ihsan.
b.+a 25a/06

baḥt: *Ar.İ.* Talih, kader, kısmet.
b. (baḥt u devlet) 4a/03
b. (baḥt u taḥt u devlet) 13b/04

ba'ide: *Ar.sf.* İmkansız.

b. (‘ahd-i ba‘ide) 17a/02

b. (ba‘ide-i insān) 28b/05

bā‘iş: *Ar.s.f.* Sebep olan.

b. (bā‘iş-i fītrat-ı kevn ü mekân)

15b/11

bākī: *Ar.i.* 1. Tanrı. 2. *sf.*Daimi, kalıcı.
3. Alt taraf. 4. *zf.* Artık, artan, fazla,
geri kalan; bundan başka.

b. 8a/13

b. (bākī-i enbiyā vü evliyā) 5b/12

b. (kalmış idi) 25b/10

bal: *i.* Arıların petek gözlerine
koydukları koyu kıvamlı tatlı.

b. 17b/10

bāl: *Ar.i.* Kalp, yürek.

b. (bāl-i bī-belā) 15b/07

b. (per ü bāl aç-) 2a/09

balgam: *Ar.i.* Vücutta farzolunan dört
unsurdan biri.

b. 29a/04, 29a/06

baña: *zm.* Birinci tekil şahıs zamirinin
yönelme hali.

b. 19a/14, 19a/14, 19b/08,
19b/08, 31a/11, 31a/11

bār: *Far.i.* Yük.

b. (ahvāl-i kār ü bār-ı saltanat)

14a/12

b. (bār-ı seyyidü’l-mürselin)

4b/10

bārid: *Ar.s.f.* Soğuk.

b. (bārid ü huşk) 29a/07

b.+dür (ruṭab u bārid) 29a/06

barmaq: *i.* El ve ayak parmakları.

b.+ınuñ (mübārek barmağınunı

orta yerin gör-) 15a/01

b.+larını (mübārek barmaqlarını
gör-) 14b/13

baş-: *f.* Ayak basmak, girmek.

b.-up (kadem baş-) 7b/02

bāşır: *Ar.s.f.* Gören, görücü.

b.+a (çeşm-i bāşır) 24b/10

bāsire: *Far.i.* Ekin

b. 24a/07

başiret: *Ar.i.* Hakikati kalbiyle hissedip
anlama.

b.+e (erbāb-ı başiret) 4b/08

basit: *Ar.s.f.* 1. Sade, düz, arızasız,
engelsiz. 2. Açık, geniş, yayvan, yaygın.
3. Sade, yalın. 4. Neşeli, şen,
güleryüzlü. 5. Kolay.

b. (a‘zā-yı basite) 6b/07

b. (cevher-i basit) 20b/05

b.+e (cevher-i basit) 20b/07,
20b/09, 20b/12

baş: *Ar.i.* Yayma, açma, uzun uzadıya anlatma.

b. (olm-) 12b/09

baş: *i.* 1. Beyin, göz, kulak, burun, ağız gibi organları kapsayan, bedenin üstünde bulunan bölüm, kafa. 2. Önder, öncü.

b. 12a/09, 15b/06

b.+a 13b/07

b.+ın 12a/01

b.+ını 13b/02

b.+larında 14b/08

bañnan: *Ar.i.* Soydan soya

b. 3a/15

bāzār: *Far.i.* Pazar.

b. (bāzār-ı kâināt) 14a/06

b. (bāzār-ı kâināt-ı şu‘bede-bāz)

29b/10

b. (bāzār-ı şa‘b) 19b/02

ba‘zı: *Ar.i.* Birazı, bir kısmı; kimi.

b. 25b/04, 25b/05, 28b/01, 7a/06

b.+lar 28b/03

bāzū: *Far.i.* Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı.

b.+larını (mübārek kıtlu

bāzūlarını gör-) 14b/07

bedāyi’: *Ar.i.* Eşi ve benzeri olmayan, güzel ve mükemmel ve yeni şeyler.

b. 30a/12

b. (eşnāf-ı bedāyi’-i ġarībe)

14a/09

b. (hāme-i bedāyi’) 16b/10

b.+ile (kalem-i icād u bedāyi’)

10b/04

b.+ile (umūr-ı bedāyi’) 7a/14

behçet: *Ar.i.* 1. Sevinç. 2. Güzellik, güler yüzlülük, şirinlik.

b. (behçet-i kulüb ol-) 5b/09

b. (behçet ü hubūr bağışla-)

4b/07

b. (Behçetü’t-Tevārīh) 5b/10

b. (ibtihāc u behçet) 4a/13

Behçetü’t-Tevārīh: Çalışmamıza konu olan, Şükrullah El-Amasyavî’nin eserinin adı.

b. 4a/11

b.+üñ 5b/10

behermend: *Far.b.sf.* Her, her bir, her biri.

b. 28a/12

behremend: *Far.b.sf.* Behreli, hisseli; nasiplenme.

b. (ol-) 15b/11

belāğ: *Ar.i.* Yetiştirilen söz, şey.

b. (gonçe-i gül-zār-ı belāğ) 2b/08

belāġat: *Ar.i.* İyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme.

b.+a 14a/08

b.+dan (**ḥazāne-i esrār-ı belāġat**)

6a/04

belki: [*Ar.bel+Far.ki*] *zf.* Muhtemel olarak, olabilir.

b. 22b/10, 5a/13

ben: *zm.* Birinci teklik şahıs zamiri.

b. 30b/15

bende: *Far.i.* Kul, köle.

b.+sidür 3b/15

Beni Ādem: *Ar.i.+i.c.* Ademoğulları, insanlar.

b. 19b/14

b. (**pādişāh-ı naḫṣ-künende-i benī Ādem**) 11a/01

b.+uñ 20a/12

ber: *Far.e.* Üzere. (örnekleri aşağıdadır)

ber-efrāz-ende: *Far.b.sf.* Kaldırmak, yükseltmek üzere.

b. (**ber-efraz-ende-i rāyāt-ı ‘ulyā-yı şer’-i nebevī**) 3a/02

ber-efrūz-ende: *Far.b.sf.* Aydınlatmak, parlatmak üzere.

b. (**ber-efrūz-ende-i şem‘i cem‘-i dīn-i Muştafavī**) 3a/03

ber-kemāl: *Ar.Far.b.sf.* Mükemmel.

b. (**pādişāh-ı ber-kemāl**) 21b/02

ber-mā-beyn: *Ar.Far.b.sf.* İki şeyin arasında

b.+inde 12b/09

Bercis: *Ar.i.* “Müşteri” denilen yıldız.

b. 3a/06

bergeşte: *Far.sf.* Tersine dönmüş, ters olmuş, yüz çevirmiş.

b. (**naḫīf-i bergeşte**) 5b/07

berid: *Ar.i.* Postacı, haberci, tatar, ulak.

b. 18a/12

b. (**berid-i fikr-i şahrā-neverd**) 1b/07

berk: *Ar.sf.* Sağlam.

b. (**berk-i aḫzar**) 3b/10

berḫ-şitāb: *Ar.Far.b.sf.* Sür’atli, hızlı kopan şimşek.

b. (**ḥūrşid-i berḫ-şitāb**) 24b/01

b. (**mişāl-i ḥūrşid-i berḫ-şitāb**) 4a/13

b.+uñ (**ḥūrşid-i berḫ-şitāb**) 27a/08

berümend: *Far.sf*1. Taze. 2. Verimli, faydalı. 3. Hisseli, nasipli, isteğine ulaşan.

b. (ol-) 28a/13

berü: *e.* Çıkma durumundaki kelimelerin sonuna getirilerek bir işin başlangıcını gösterir.

b. 11b/13

beşāret: *Ar.i.* Müjde, muştı.

b.+e (ehl-i beşāret) 21b/14

beşeriyye: *Ar.sf.* Beşere, insana mensup, insānī

b.+de (şūret-i beşeriyye) 13a/11

beşinci: *sf.* Beş sayısının sıra sıfatı.

b. 12a/01

beşir: *Ar.sf.* 1. Müjde getiren, müjdeci. 2. Gülyüzlü, güleç (adam).

b.+i 2b/06

beyān: *Ar.i.* 1. Meydana gelen şeyden murad ne olduğunu, o şey ile alakası ve münasebeti bulunan bir sözle veya bir fiil ile açıklamaktır. 2. İzah, açıklama, anlatma, açık söyleme.

b. (‘ayān u beyān it-) 3b/06

b. (huşūş-ı fuşūş-ı furkân-ı

bitiyān-ı beyān) 3a/02

b. (it-) 25b/03, 25b/13

b. (pādişāh-ı vāziḥü’l-beyān-ı kuvvīü’s-sultān) 1b/02

b. (ta‘bīr ü beyān it-) 20b/01

b. (taḥrīr ü beyān it-) 30a/03

b. (taḥrīr ü beyān olun-) 15b/13

b.+1 (mezḳūrāt-ı sābıḳü’l-beyān)

30a/06

b.+ında (aḥvāl-i beyān) 20a/13

b.+ındadadır 6a/15

b.+ındadır 20b/03, 23a/04,

30a/05, 6a/11, 6a/14, 6a/14, 6a/15,

6b/01, 6b/02, 6b/02, 6b/03, 6b/04,

6b/04, 6b/05, 6b/06, 6b/07, 6b/07,

6b/08, 6b/09, 6b/10, 6b/10, 6b/12,

6b/12, 6b/13, 6b/14, 6b/15, 6b/15,

7a/01, 7a/07, 7a/10, 7a/13, 7b/03, 7b/05,

7b/08, 7b/11, 7b/14, 7b/14, 8a/01,

8a/03, 8a/05, 8a/07, 8a/08, 8a/09, 8a/10,

8a/11, 8a/13, 8a/15, 8b/01, 8b/02,

8b/07, 8b/09, 8b/11, 8b/12, 9a/02,

9a/04, 9a/08

bey‘at: *Ar.i.* Kabul ve tasdik muamelesi.

b. (it-) 13a/14

beyāz: *Ar.sf.* Ak.

b.+a (şūret-i beyāza çıkar-) 4b/04

beyt: *Ar.i.* 1. Mesken, hāne, ev, oda, oba. 2. *ed.* Aynı vezinde iki mısradan ibaret söz.

b. 3a/07

b. (beyt-i ḥūb-‘ibāret) 21b/14

b. (beytü’l-ma‘mūr) 12b/02

beyzā: *Ar.sf.* Daha ak, çok beyaz.

b. (beyzā-yı sīmā-yı sa‘ādet-nümā) 3b/05

beyze: *Ar.i.* Hava.

b. (kerem-i himem-i beyze-i kitāb) 6a/04

bezen-: *f.* 1. Bezeme işine konu olmak, süslenmek. 2. Kendini bezemek, süslemek.

b.-üp 14a/03

bezm: *Far.i.* İçkili, eğlenceli meclis, dernek.

b. (bezm-i menzil) 27a/10

b. (nūr-ı bezm-i maḥāfil-i ḳuds)

2b/14

bezzāzlık: *Ar.T.b.sf.* Bezci, kumaş satan, manifaturacı.

b.+a (bezzāzlık) 15a/02

bī-: *Far.ek* -sız, -maz (Farsça kelimelerin başına getirilir.)

b. 12a/04

bī-‘anā: *Ar.Far.b.sf.* Zahmetsiz.

b.+ya (ḡinā-yı bī-‘anā) 15b/06

bī-bedel: *Ar.Far.b.sf.* Benzersiz, eşsiz.

b. (ma‘ārif-i naql-i bī-bedel)

15a/12

bī-belā: *Ar.Far.b.sf.* Belasız.

b.+ya (bāl-i bī-belā) 15b/07

bī-cān: *Far.b.sf.* Cansız, ölü.

b. (ol-) 19a/12

bī-cedd: *Ar.Far.b.sf.* Ceddi, atası olmayan

b.+iñe (melik-i bī-cedd) 1b/10

bī-ciḥāt: *Ar.Far.b.sf.* Tarafsız, yönsüz.

b.+a (zāt-ı bī-ciḥāt) 11a/08

b.+dan (manzūr-ı bī-ciḥāt)

16a/04

b.+umı (zāt-ı bī-ciḥāt) 19b/09

b.+uñ (zāt-ı bī-ciḥāt) 1b/06

bī-çāre: *Far.b.sf.* Çāresiz.

b. (Muştafā-yı bī-çāre vü aḥḳar)

5b/08

bī-girān: *Far.b.sf.* Bī-gerān, uçsuz, bucaksız. (metinde harekelerle bī-girān)

b.+a (‘ummān-ı bī-girān) 12a/06

b.+ı (baḥr-ı bī-girān) 17b/07

bī-ḥaseb: *Ar.zf.* –ce, bakımından.

b. (bī-ḥasebü’ṭ-ṭāḳa ve’l-imkān)

5b/14

bī-ḥayl: *Ar.Far.b.sf.* Zümresiz, güruhsuz.

b. (şehenşāh-ı bî-ḥayl u ḥaşem)
30b/08

bî-ḥayret: *Ar.Far.b.sf.* Şaşırmama durumu.

b. (bî-ḥayret-i cemāl-i ezel)
12a/05

bî-hem-tā: *Far.b.sf.* Benzersiz; müsavi, eşit olmayan.

b. (hümā-yı bî-hem-tā) 11b/07
b. (ḥüsn-i bî-hem-tā vü bî-mişāl)
13b/13
b.+sını (ḥüsn-i bî-hem-tā) 12a/02

bî-hemāl: *Far.b.sf.* Benzersiz, ortaksız.
b. 11b/01

bî-ḥicāb: *Ar.Far.b.sf.* Utanmayan, utanması olmayan.
b.+ından (keremiyet-i bî-ḥicāb)
27a/09

bî-ḥisāb: *Ar.Far.b.sf.* Hesapsız.
b. 12a/11

bî-hūş: *Far.b.sf.* Akılsız, fikirsiz, şuursuz.
b. 27b/08

bî-kem ü kāst: *Far.b.zf.* Eksiksiz, tamam olarak.
b. 24b/01

bî-kes: *Far.b.sf.* Kimsesiz.
b.+lerün (ḡarīb ü bî-kes) 16a/08

bî-kıyās: *Ar.Far.b.sf.* Ölçüsüz.
b.+lar (firāvān-ı minnet-i bî-kıyāslar it-) 11b/13

bî'l-ḡarāz: *Ar.zf.* Hedefle, gayeyle, maksatla.
b. 26a/12

bî-maḡām: *Ar.Far.b.sf.* Makamsız.
b.+da (maḡām-ı bî-maḡām)
13a/09

bî-meşel: *Ar.Far.b.sf.* Örneksiz, benzersiz.
b. (risāle-i bî-meşel ü nā-yāb)
4b/09

bi-minnet: *Ar.Far.b.zf.* Minnetle.
b. (bi-minnet-i menn) 6a/03

bî-mişāl: *Ar.Far.b.sf.* Eşsiz, eş bulunmayan.
b. 11a/15
b.+i (mir'āt-ı bî-mişāl) 11a/15
b.+in (ḥüsn-i bî-hem-tā vü bî-mişāl) 13b/13
b.+inden ('araḡ-ı bî-mişāl)
12a/11
b. ('araḡ-ı bî-mişāl) 12a/10

bî-nişān: *Far.b.sf.* Nişansız, işaretli.

- b. 31a/03
b. (ol-) 30b/02
b.+dan (**sultān-ı bī-nişān**) 2a/10

bī-niyāz: *Far.b.sf.* Yalvarmasız,
yakarmasız; ihtiyaçsız.

- b. (**pādişāh-ı bī-niyāz**) 12b/10
b.+a 11b/12

bi-nüş: *Far.b.zf.* 1. Tatlılıkla. 2. İşretle.
b. (**hiṭāb-ı bā-şavāb-ı bi-nüş it-**)
20a/02

bī-pāyān: *Far.b.sf.* Sonsuz, nihayetsiz.
b. (**sitāyiş-i bī-pāyān**) 1b/01
b.+a (**deryā-yı bī-pāyān**) 12a/06
b.+1 (**deryā-yı bī-pāyān**) 17b/07

bī-riyā: *Ar.Far.b.sf.* Yalansız, riyasız.
b. 11a/13

bi's-siret: *Ar.b.zf.* Haliyle, tavrıyla,
gidişyle, ahlakıyla.
b. 17a/05

bi's-şüret: *Ar.b.zf.* Suretle, biçimle,
görünüşle, kılıkla.
b. 17a/05

bī-şebāt: *Ar.Far.b.sf.* Sebatsız, döneç.
b. (**cihān-ı bī-şebāt**) 16b/15
b.+da (**'ālem-i bī-şebāt**) 17a/08
b.+da (**cihān-ı bī-şebāt**) 28b/07,
9a/11

b.+da (**dünyā-yı bī-şebāt**) 19a/07

b.+da (**kuşūr-ı bī-şebāt**) 18b/07

b.+ları (**vaḳt-ı nihāyet ü 'ömr-ü
bī-şebāt**) 17a/12

bī-simāt: *Ar.Far.b.sf.* Nişansız,
alametsiz, damgasız, izsiz.

- b.+a (**şifāt-ı bī-simāt**) 11a/09
b.+ın (**zāt-ı bī-simāt**) 12b/11
b.+umı (**şifāt-ı bī-simāt**) 19b/10
b.+uñ (**şifāt-ı bī-simāt**) 1b/08

bī-şebih: *Far.b.sf.* Benzemez,
benzemeyen.

b. (**ḥudāvend ü bī-şebih-i
mānend**) 2a/02

bi't-ṭab': *Ar.zf.* Tabiatıyla, tabii olarak.
b. 29a/04

bī-ṭabl: *Ar.Far.b.sf.* Davulsuz.

b. (**pādişāh-ı bī-ṭabl u 'ālem**)
30b/07

bī-timşāl: *Ar.Far.b.sf.* 1. Suretsiz,
resimsiz. 2. Sembolsüz, simgesiz.

b.+i (**āyine-i bī-timşāl**) 11b/01

bī-zevāl: *Ar.Far.b.sf.* Sonu olmayan

b. (**pādişāh-ı bī-zevāl**) 13a/10
b.+dür (**sermedī vü bī-zevāl**)
21b/03

biçil-: *f.* Belli bir biçim vererek kesme işine konu olmak.

b.-mişdür 3b/04

bil-: *f.* Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş olmak.

b. 16b/11

b.-di 20a/03

b.-eler 31a/04

b.-emeyüp (**nice ideceklerin bil-**)
27b/10

b.-enleri (**bilinleri**) 14a/15

b.-esince 4a/05

b.-mek 23a/04, 26a/01, 30a/05,
31a/15, 4a/06

b.-ür 22b/03

b.-ürsin 16b/02

bile: *zf.* Beraber, birlikte.

b. 21b/02, 23b/07, 23b/07,
23b/10, 23b/11, 23b/13, 23b/14, 26a/07,
26a/07, 26a/12

bin: *Ar.i.* Oğul.

b. 3a/15, 3a/15, 3a/15, 3b/01,
3b/01, 3b/01, 3b/01, 3b/02, 3b/02

b. (**binü's-sultān**) 3a/15

b. (**cān bin cānı yarat-**) 19a/13

binā'en: *Ar.zf.* -den dolayı, -den ötürü, - için; dayanarak, yapılarak.

b. 22b/14, 4a/08, 5b/07

bīniş: *Far.i.* 1. Görüş, görme kabiliyeti.
2. Mülakat.

b. (**erbāb-ı bīniş**) 21a/04

biñ: *i.* On kere yüz.

b. 11a/11, 13a/08, 16b/13,
17b/01, 17b/05, 18a/13, 18b/13, 18b/15,
19a/02, 19a/05, 19a/07, 19a/10, 19a/15,
19b/06, 21b/10

b. (**biñ yıl it-**) 19a/01

b.+den 5a/13

bir: *i.* Sayıların ilki.

b. 11a/02, 11a/02, 11a/04,
11a/08, 11a/08, 11a/13, 11b/02, 11b/02,
12a/05, 12a/06, 12b/12, 15b/12, 15b/12,
16a/03, 16b/10, 16b/15, 17a/03, 17a/05,
17a/05, 17b/03, 17b/04, 17b/04, 17b/05,
17b/05, 17b/07, 17b/07, 17b/08, 17b/09,
17b/15, 17b/15, 18a/03, 18a/03, 18a/04,
18a/04, 18a/05, 18a/12, 18b/02, 18b/02,
18b/07, 18b/09, 18b/13, 18b/14, 19a/03,
19a/10, 19a/11, 19a/12, 20a/14, 20b/05,
20b/14, 21a/02, 21a/02, 21a/06, 21a/06,
21a/06, 21a/10, 21a/10, 21a/10, 21b/01,
21b/02, 21b/07, 21b/10, 21b/10, 22a/11,
22a/11, 23a/08, 23a/08, 23a/11, 23a/11,
23b/05, 23b/05, 24a/09, 24b/08, 24b/09,
24b/13, 25a/03, 25a/05, 25a/07, 25a/08,
26a/08, 26a/08, 26a/08, 26a/14, 26a/14,
26b/03, 26b/03, 26b/05, 26b/05, 26b/06,
26b/06, 27a/04, 27a/04, 27a/06, 27a/06,
27a/06, 27a/07, 27a/10, 27a/10, 27a/11,
27b/02, 27b/09, 27b/09, 28a/04, 28a/05,

28b/04, 28b/11, 28b/12, 29a/07, 29b/06, 29b/06, 30a/09, 30a/10, 30a/12, 30a/12, 2b/06, 30b/01, 30b/02, 30b/09, 30b/10, 30b/15, 30b/15, 31a/01, 31a/05, 3b/13, 5a/13, 5b/15, 5b/01

b.+i 19b/04, 19b/04, 22a/03, 22a/03, 22a/04, 22a/04, 22a/09, 25b/10, 25b/10, 26a/05, 26a/05, 26a/05, 26a/05, 26a/13, 29a/08, 29a/08, 29a/09, 29b/05, 29b/06, 7b/13

b.+inden 22a/09

b.+ini 19b/04, 19b/04

b.+iniñ 29a/08, 29a/09

b.+isi 19a/02, 19a/08, 23a/10, 23a/12, 24a/05, 24a/12, 9a/14

b.+isin 25b/11, 25b/11

b.+isinde 23a/08, 24a/05, 24b/12, 27a/13

b.+isinüñ 25b/07

b.+iyle 29a/08

birer: *sf.* Bir sayısının üleştirme sayı sıfatı, her birine bir.

b. 27a/14

biri biri: *zm.* Biri ötekini, diğeri de onu.

b.+ne 17a/06, 17a/07

birkaç: *b.sf.* Az sayıda, çok olmayan.

b. 20a/14

birle: *e.* İle.

b. 14a/04, 24b/10

birün: *Far.i.* Dışarı.

b.+ları (**derün-ı birün**) 14a/02, 14b/13

Bismillāhi'r-raḥmani'r-raḥim: *Ar.*

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adı ile başlarım” manasına gelen söz, besmele.

b. 10b/01

biş: *i.* Dörtten sonra gelen sayı, beş.

b. 11b/10, 11b/14, 25b/04, 27b/07

bişinci: *sf.* “Beş” sayısının sıra sayı sıfatı.

b. 6b/12, 7b/11, 8a/01

bit-: *f.* Sona ermek. 2. Oluşmak, doğmak, belirlemek, meydana gelmek.

b.-dügi 28b/06

b.-er 28b/05

b.-ermiş 28b/05, 28b/07

b.-meklik 28a/06

b.-mesi 28a/07

bitiyān: [*T. biti+ far. -ān*] (Yazılmış olan) fermanlar.

b. (**ḥuşuş-ı fuşuş-ı furkân-ı bitiyān-ı beyān**) 3a/02

bol-: *bk.ol-*

b.-up (**dest-res bol-**) 14b/12

boyun: *i.* Baş ile gövde arasındaki bölüm.

b.+ını (**mübârek boynını gör-**)
14b/02

bölük: *i.* Bir bütünden ayrılmış olan parça, kısım.

b.+e (**bölüğe**) 25a/04

bu: *sf.* Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösterir.

b. 10b/02, 11b/15, 12a/04, 13a/08, 13a/13, 13a/13, 13b/01, 15b/10, 16b/08, 16b/08, 17a/01, 17a/02, 17a/02, 17a/04, 17a/08, 17a/10, 17b/12, 18b/02, 18b/02, 18b/04, 19a/07, 19a/15, 19b/01, 19b/09, 20a/01, 20a/02, 20a/08, 20b/01, 20b/03, 20b/04, 21a/02, 21a/05, 21a/12, 21a/13, 21b/09, 21b/13, 21b/14, 22b/03, 22b/06, 22b/07, 22b/07, 22b/08, 22b/09, 23a/07, 23a/08, 23a/15, 23b/02, 23b/02, 23b/03, 23b/05, 23b/05, 23b/08, 24a/03, 24a/05, 24a/07, 24b/07, 24b/11, 25a/02, 25a/04, 25b/01, 25b/02, 26a/07, 26a/09, 26a/14, 26b/07, 26b/09, 26b/10, 27b/03, 27b/11, 27b/12, 27b/12, 28a/02, 28a/08, 28a/10, 28a/12, 28a/12, 28b/05, 28b/08, 28b/09, 28b/10, 28b/10, 28b/13, 29a/09, 29a/14, 29a/14, 29b/02, 29b/09, 29b/11, 29b/15, 30a/02, 30a/09, 30a/10, 30a/15, 30b/10, 31a/07, 31a/08, 31a/10, 31a/12, 31a/13, 3b/03, 3b/05, 4b/03, 4b/06, 5b/04, 5b/05, 5b/07, 6a/13, 6b/11, 9a/11

b.+dur 15b/12, 15b/15, 24a/14, 26b/05

b.+ndan 20a/11, 25a/01, 27a/13, 28a/13, 29a/15, 29b/03, 31a/14, 4b/07, 4b/15

b.+nlar 13a/13, 17a/14, 19a/03, 19a/08, 19a/11, 19a/13, 19b/03, 23b/06, 23b/07, 26a/07, 9a/13, 9b/02, 9b/06

b.+nlara 29a/03, 9b/04

b.+nlarda 24a/08

b.+nlardan 12a/15, 12b/10, 17a/06, 18b/15, 19a/01, 19b/05, 19b/10, 25b/07, 25b/10

b.+nlardur 25b/06

b.+nları 18a/01, 19b/05, 19b/13

b.+nlarıñ 19a/06, 21b/01, 24a/10, 25b/14, 7a/13, 8b/01, 9a/11, 9b/03, 9b/07

b.+nuñ 30b/03

b.+ña 22b/14, 28b/11, 28b/11, 4a/08, 5b/07

buçuk: *sf.* Yarım.

b. 27b/02

budağ: *i.* 1. Ağacın dal olarak sürgünü. 2. Dal. 3. Dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen yuvarlak koyuca renkte sert bölüm.

b.+a (**budağa**) 11b/02

b.+da 11a/08

b.+ında (**budağında**) 11a/11

b.+lar 28a/08

b.+lardan 28b/06

b.+larından 11a/07, 11b/02

buḥār: *Ar.i.* Buḡu.

b. 22a/09

b. (**buḥār-ı laṭīf**) 21b/10

b. (**buḥār-ı müteşā'id**) 22a/02

Buḥārī: *Ar.i.* Önemli hadîş-i şerîf
bilginlerinden İmam-ı Buhari.

b. 7b/06

buḥl: *Ar.i.* Cimrilik, pintilik, el sıkılığı.

b. (**buḥl u ḥisset**) 15a/04

bul-: *f.* 1. Arayarak ele geçirmek,
rastlamak. 2. Kaybettiği bir şeyi tekrar
ele geçirmek. 3. Keşfetmek. 4.
Ulaşmak, varmak, idrak etmek. 5.
Sağlamak, temin etmek.

b.-an (**imtiyāz bul-**) 30b/09

b.-dı (**istikmāl bul-**) 29a/14

b.-dılar (**itdüklerini bul-**) 19a/04

b.-mıslardur (**küdüret bul-**)
26b/14

b.-mıslardur (**menzilet bul-**)
26b/11

b.-mıslardur (**nuḥüset bul-**)
26b/14

b.-up (**i'tidāl bul-**) 28a/04

bulm-: *f.* Bulunmak, bulma işine konu
olmak.

b.-an 25a/11

burc: *Ar.i.* Güneşin ayrıldığı on iki
kısımdan her biri. Herhangi bir şekil
gösterilen ve kendisine özel bir ad
verilen hareketsiz yıldızlar kümesi.

b. 25a/05, 25b/10, 27b/02

b. (**burc-ı āḡer**) 26b/06

b. (**burc-ı esed**) 24b/01, 25b/11

b. (**burc-ı seretān**) 25b/12

b.+da 25a/05, 27a/04, 27a/06,
27a/10, 27a/11

b.+ı 21a/09, 27b/15

b.+ın 25b/09, 25b/09, 25b/10

b.+uñ 26b/05

burüc: *Ar.i.c.* Burçlar.

b. 25a/15, 25b/12

b. (**burüc-ı 'akreb**) 25a/14

b. (**burüc-ı ḡamel**) 25a/13

b. (**burüc-ı cevzā**) 25a/13

b. (**burüc-ı delv**) 25a/15

b. (**burüc-ı esed**) 25a/14

b. (**burüc-ı mizān**) 25a/14

b. (**burüc-ı müdevver**) 23a/02

b. (**burüc-ı seretān**) 25a/14

b. (**burüc-ı şevr**) 25a/13

b. (**burüc-ı sünbül**) 25a/13

b. (**ekşer-i burüc u ḡāne**) 25b/07

b. (**felek-i burüc**) 21a/08

b. (**felek-i burüc-ı mevḡüm**)
24a/01

b.+a 25a/05

b.+da (**çarḡ-ı burüc**) 25a/03

b.+da (**çarḡ-ı burücda ol-**) 24a/11

b.+da (**felek-i burūc**) 26b/01
b.+da (**felek-i burūcda ol-**)
24a/13
b.+da (**ol-**) 23b/01
b.+dan (**felek-i burūc**) 24b/12,
25b/01
b.+ı 23a/04, 25a/10
b.+ile 6a/15
b.+uñ 27b/03
b.+uñ (**felek-i burūc**) 24a/03

burun: *i.* Nefes almaya ve koklamaya yarayan uzuv.
b.+ı 14a/02

buyruğsız: *i.* Emirsiz.
b. (**buyruğsız**) 12b/06

buyur-: *f.* 1. Emretmek, yapılmasını istemek. 2. Gitmek, şerefliendirmek.
b.-dı (**mürtesim ve muntazam idüp buyur-**) 13a/11
b.-du 12b/13
b.-mayup 6a/06
b.-mışlardur 3b/07
b.-mışlardur (**edā buyur-**) 21b/15
b.-ur 20a/05, 20b/08, 22a/07

bülbül: *Ar.i.* Güzel öten maruf kuş.
b. (**bülbül-i hezār**) 2a/12
b. (**bülbül-i rüşen-beyān-ı gül-istān-ı cūd-ı kerem**) 2b/03

büleğā: *Ar.sf.c.* Beliğ olanlar, belagat sahipleri, düzgün ve tertipli olarak meramını anlatanlar.

b. (**efşahū'l-büleğā**) 4a/09

bülend: *Far.i.* Yüksek, yüce.

b. (**'ālī vü bülend**) 15a/08

bülend-āşār: *Ar.Far.b.i.* Yüksek, yüce eserler.

b. (**şecer-i bülend-āşār**) 11a/02

bünyād: *Far.i.* Yapı, bina.

b.+ına 30a/09

bürhān: *Ar.i.* Delil, ispat, tanık.

b. (**bürhān-ı şādık**) 31a/08

b. (**pādişāh-ı bāhirü'l-bürhān**)

20a/04

b. (**sultān-ı 'azīmü'ş-şān-ı**

bāhirü'l-bürhān) 1b/02

b.+ı (**'aql u naql-ı bürhān**) 1b/10

b.+ı (**pādişāh-ı bāhirü'l-bürhān**

ol-) 12b/15

b.+ile 22b/11

b.+ile (**delil ü bürhān**) 20b/07

büyü-: *f.* Büyük hale gelmek, hacim ve benzeri yönlerden artmak.

b.-mesidür 28a/07

büyük: *sf.* Küçüğün zıttı.

b. 17b/10

büyümeleklik: *i.* Büyüme durumu, hali.

b.+dür 28a/06

büzürg: *Far.sf.* Büyük, ulu.

b. (naḥs-ı büzürg) 27a/15

büzürg-vār: *Far.b.sf.* Büyük, ulu, saygıdeğer kimse.

b. (üstād-ı büzürg-vār) 5b/13

-C-

ca'd: *Ar.sf.* Kıvrıcık (saç).

c. (ṭurre-i ca'd-ı 'anber bŷy)

11b/04

cālib: *Ar.sf.* Celbeden, kendine çeken, çekici.

c. (cālib-i envār-ı sŷrŷr ol-)

16a/01

cāmŷ: *Ar.i.* Manda, su sığırı.

c. (cāmŷ-ı cesīm) 17b/12

c. (cāmŷ-ı şāḥib) 17b/06

c.+dan 17b/15

cān: *Far.i.* 1. Can, ruh. 2. Hayat, yaşayış. 3. Gönül.

c. 19a/12, 3b/12, 3b/15

c. (cān-ı medhŷ) 12a/07

c. (hŷmā-yı hŷmāyŷn-ı cān-ı

ŷns-i maḳām) 2a/09

c. (sem'-i cān) 8b/04

c.+a 13a/03

c.+ı 19a/13, 3b/11

c.+ına 18b/09

c.+ısın 16a/10

c.+ile 4a/01

c.+lar 12b/13, 13a/12, 13b/01

c.+ları 12b/13, 13a/10

c.+uñ 16a/11, 3b/11

c.+uñ (ma'şer-i ŷns ŷ cān)

12b/14

c.+uñ (pādişāh-ı ins ŷ cān)

13b/02

cān-ver: *Far.b.sf.* Canlı, yaşayan.

c.+ler 18b/15

cānib: *Ar.i.* Taraf, cihet, yan.

c. (cānib-i āḥir) 26a/14

c. (cānib-i cenāb-ı Ḥaḳḳ) 30b/11

c. (cānib-i Ḥaḳḳ) 20a/01

c. (cānib-i ḥuzŷr) 13a/12

c. (cānib-i nŷr-ı Muḥammediyye)

13a/14

c.+e 17b/02

c.+inedŷr 26a/10

cāvidān: *Far.sf.* Daimi kalacak olan, sonrasız, ebedi, bengi.

c.+ı (ḥayāt-ı cāvidān) 3b/11

cedd: *Ar.i.* Dede, büyük baba, anne veya babanın babası.

c.+uñ 19b/10

cedî: *Ar.i.* Astronomide Oğlak.

c. (cedî vü delv) 25b/08

cehâlet: *Ar.i.* Cahillik, bilmezlik.

c.+de (vādî-i cehâlet [bu örnekte “” ile yazılmıştır]) 27b/11

celâl:

c. (dürr-i şadef-i celâl) 3a/09

c. (ğayret-i celâl-i lem-yezel)

12a/05

c. (tâb-ı celâl-i ahâdiyyet) 21b/07

c.+e 12b/12

cellet: *Ar.i.* “Yüce ve aziz olsun!” manasına gelen bir dua sözü.

c. 12b/12

celve: *Ar.i.* Yerini, yurdunu terketme.

c. (celve-i mekân) 11a/04

cem’: *Ar.i.* Toplama, yığma. 2. Birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren insan.

c. (ber-efrüz-ende-i şem’-i cem’-i

dîn-i Muştafavî ol-) 3a/03

c. (ol-) 25a/04, 27a/07, 27a/10, 27a/11, 6a/14

c. (şem’-i cem’-i mecâlis-i üns)

2b/14

cemâ’at: *Ar.i.c.* İnsan toplulukları.

c. (ehl-i sünnet-i cemâ’at) 20b/15

cemâhîr: *Ar.i.c.* Cumhurlar, cumhuriyetler.

c. (cemâhîr-i evliyâ-yı taht-ı

kıbâbîden ol-) 9a/01

c. (cemâhîr-i fużalâ-yı erbâb-ı

hükmden ol-) 9a/03

c. (cemâhîr-i zümre-i mürselîn)

7a/06

cemâl: *Ar.i.* Yüz güzelliği.

c. (bî-ğayret-i cemâl-i ezel)

12a/05

c. (cemâl-i bâ-kemâl) 12a/10,

13b/13

c. (cemâl-i zîbâ) 12a/02

cemî’: *Ar.e.* Bütün, hep.

c. 13a/12, 2a/03, 30a/13, 7b/12

c.+i 12b/13

c. (cemî’-i ahvâl ü veķâyî’) 7a/13

c. (cemî’-i ‘âlem) 16b/09

c. (cemî’-i evķâtda dur-) 23b/03

c. (cemî’-i kevākib-i bâ-mevākib)

25a/02

c. (cemî’-i meķāyid-i

dünyeviyye) 7a/14

c. (cemî’-i mesācid) 12b/03

c.+sin 27b/03

cemî’an: bk.cemî’

c. 19a/12, 19a/13, 30a/07

cenāb: *Ar.i.* Büyüklük ifade etmek için, hürmet maksadı ile söylenir.

c. (cenāb-ı 'izzet) 19b/07

ceng: *Far.i.* Savaş.

c. (ceng-i ġarīb) 30a/12

c. (it-) 7b/08

cerāid: *Ar.i.c.* Gazeteler.

c. (şuver-i şeş-cihāt-ı cerāid-i kıdem) 10b/04

cesed: *Ar.i.* Ölü vücut.

c.+den (ḥased vü cesed) 2a/01

cesīm: *Ar.sf.* İri, büyük kocaman.

c. (cesīmü'ş-şadr) 17b/06

c.+e (ṭayr-ı cesīm) 18a/14

c.+i (cāmūs-ı cesīm) 17b/12

cesīme: bk.cesīm.

c.+ye (elṭāf-ı cesīme) 13b/15

cevāb: *Ar.i.* Sorulan şeye verilen karşılık.

c. (cevāb-ı müsteṭāb-ı ġüş) 20a/01

cevād: *Ar.sf.* Cömert, eli açık.

c. (cevād-ı muṭlaḳ) 14b/01, 22a/04, 31a/14

c. (cevānib-i cevād-ı muṭlaḳ) 30b/12

cevānib: *Ar.i.c.* Taraflar, yanlar.

c. (cevānib-i cevād-ı muṭlaḳ) 30b/12

c. (cevānib-i eṭrāf-ı Aḥmediyye) 13a/14

cevārī: *Ar.i.c.* Halayıklar, hizmetçi kızlar.

c. (cevārī-i mestüre) 7b/13

cevdet: *Ar.i.* İyilik, güzellik.

c. (cevdet-i cūd) 6a/03

cevf: *Ar.i.* 1. Boşluk. 2. İç; kalb.

c.+inde 22a/04, 22a/13, 22b/04, 26a/04, 26a/11

cevher: *Ar.i.* 1. Maya, öz. 2. Elmas, değerli taş. 3. Hünere, marifet.

c. 20b/14, 21b/07

c. (cevher-i basit) 20b/05, 20b/07, 20b/09, 20b/12

c. (cevher-i evvel) 20b/13, 21a/01, 21b/06

c. (cevher-i mücerrede) 23a/07

c. (cevher-i şāniye) 20b/15

c. (ḥuḳḳa-yı cevher) 22a/03

c.+de (muḥtaşar-ı cevher) 20a/09

c.+den (cevher-i evvel) 21a/02

cevzā: *Ar.i.* Astronomide ikizler burcu, semanın kuzey yarım küresinde görünen iki parlak yıldızlı bir burç olup Güneş, mayıs ayında bu burca girer.

c. (burūc-ı cevzā) 25a/13

cezire: *Ar.İ.* Ada.
c. 28b/04

cibāl: *Ar.İ.c.* Dağlar.
c. (cibāl-i sürūr) 16a/02

cihān: *Far.İ.* Dünya, ālem.
c. 30b/08, 4a/03
c. (cihān-ı bī-şebāt) 16b/15, 28b/07, 9a/11
c. (cihān-ı ğaddār) 17a/03
c. (cihān-ı memāt) 17a/09
c. (cihān ü halk-ı cihān) 6a/11
c. (maṭlūb-ı selāṭīn-i cihān) 5b/02
c. (mefāḥir-i cihān) 3a/03
c. (sebeb-i ḥilḳat-i cihān) 15b/11
c.+a 2b/09, 31a/02
c.+a (cins-i cihān) 19a/15
c.+da 16a/06, 3b/13
c.+ı 31a/05, 3b/11, 4a/01, 4a/02
c.+ısın 16a/11
c.+uñ 16a/10, 16a/13, 16b/05, 3b/11, 3b/14
c.+uñ (cihān ü halk-ı cihān) 6a/11
c.+uñ (ḥilḳat-i cihān) 20a/10

cihān-gerd: *Far.b.sf.* Cihanı, dünyayı dolaşan.
c. (peyk-i ‘aḳl-ı cihān-gerd) 1b/06

cihāt: *Ar.İ.c.* Taraflar, yönler.
c.+da (devrān-ı şeş-cihāt) 9a/12
c.+ı (aḳṭāb u cihāt) 26a/12

cihet: *Ar.İ.* 1. Yan, yön, taraf. 2. Sebep, vesile, bahane.
c. (cihet-i āḫer) 26b/03
c.+den 25a/04
c.+iyle 19a/12

cilve-ger: *Ar.Far.b.sf.* Cilve eden, cilve yapan, cilveli.
c. 2a/11

Cinniler: *Ar.İ.* Cin taifesi, cin topluluğu.
c. (ol-) 19a/13

cins: *Ar.İ.* Çeşit, tür.
c. (cins-i cihān) 19a/15
c. (cins-i ḥayvān) 17b/03, 29b/09
c. (cins-i ḥayvānāt) 29b/01

cism: *Ar.İ.* Beden, gövde.
c. (vilāyet-i cism ü şeh) 3b/12

cūd: *Ar.İ.* Cömertlik, el açıklığı.
c. (‘ināyet-i cūd-ı muṭlaḳ) 13b/03
c.+a (cevdet-i cūd) 6a/03
c. (būlbūl-i rūşen-beyān-ı gül-istān-ı cūd-ı kerem) 2b/03
c.+uñ (müfizü’l-ḥayr ve’l-cūd) 22a/08

cūy: *Far.İ.* Nehir, ırmak, akarsu.

c. (cüst ü cüy-ı idrāk-ı fezā)
1b/07

cüdā: *Far.sf.* Ayrı, ayrı düşmüş,
ayrılmış.

c. (it-) 19a/05, 19a/06

c. (ol-) 22a/11

cümle: *Ar.i.* Hep, bütün, tam.

c. (cümle-i erbāb-ı fuḫalā-yı
kirām) 8b/13

c. (cümle-i zünüb) 7b/13

cümleten: *Ar.zf.* Bütün, hep, hep
birlikte.

c. 21b/01

cünbüş: *Far.i.* Eğlenti, zevk.

c. (cünbüş ü seyrān) 28a/01

cüsse: *Ar.i.* Gövde, ceset, beden, kalıp,
çelim.

c.+de 17b/10

cüst: *Far.i.* Arama, araştırma.

c. (cüst ü cüy-ı idrāk-ı fezā)
1b/06

cüz: *Ar.i.* Kısım, parça, bölüm.

c. (ḫaḫāyık-ı cüz ü insān) 31a/10

c.+den 20b/05

çār: *Far.sf.* Dört.

ç. 20b/02

çār-āḫir: *Ar.Far.b.sf.* Dört son.

ç. (çār-āḫir-i mütenevvi'e)
29a/03

çār-‘anāşır: *Ar.Far.b.sf.* Dört unsur
(ateş, su, toprak, hava).

ç. (çār-‘anāşır-ı erba‘a) 29a/01

ç.+uñ 28a/01

çār-sū: *Far.b.i.* Dört taraf, dört taraflı
olan şey; pazar, çarşı.

ç. (çār-sū-yı şeş-cihāt) 14a/06

çāresiz: [*Far. çāre+ T. siz.*] *i.* Çaresi
bulunmayan, onulmaz, biçare.

ç. 15b/09

çarḫ: *Far.i.* 1. Çark, tekerlek. 2. Felek,
gök. 3. *sf.* Devreden, dönen.

ç. (çarḫ-ı aḫlas) 26a/04

ç. (çarḫ-ı a‘ḫam) 26a/09

ç. (çarḫ-ı burūc) 25a/03

ç. (çarḫ-ı burūcda ol-) 24a/11

ç. (çarḫ-ı menāzil-i mersūm)
24a/01

ç. (çarḫ-ı mu‘aḫḫam) 21a/04

ç. (çarḫ-ı muḫarnes) 21a/06

ç. (ḫink-i çarḫ) 23b/06

ç. (revāk-ı çarḥ-ı āsumānī)
23a/01
ç.+ile (ḥink-i çarḥ) 23b/08
ç.+lar 23b/13, 24a/07

çeb çevre: *b.i.* Çepeçevre, bütün yanlarını kuşatan.
ç. 13a/04

çehār: *Far.sf.* Dört. (bk.çār)
ç. 28a/02

çehār-dehüm: *Far.b.sf.* On dördüncü.
ç. (faşl-ı çehār-dehüm) 6b/08

çehār-erkān: *Ar.Far.b.sf.* Dört reis.
ç. (ol-) 9b/10

çehār-şenbe: *Far.b.i.* Dördüncü gün, Çarşamba.
ç. 6a/03

çehār-ümmühāt: *Ar.Far.b.i.* Dört esasf.
ç. (çehār-ümmühāt-ı muhtelif) 29a/02

çehārüm: *Far.sf.* Dördüncü.
ç. (faşl-ı çehārüm) 6b/01

çek-: *f.* 1. Yakına doğru getirmek.
ç.-di 17b/08

çend: *Far.sf.* Birkaç.
ç. 28a/14

çeşm: *Far.i.* Göz.
ç. (çeşm-i bâşır) 24b/10
ç. (çeşm-i kulüb-ı aşḥāb) 4a/12
ç.+lerin 13b/08

çık-: *f.* Bir yerin içinden dışına geçmek.
ç.-dum 16a/12

çıkar-: *f.* Çıkmasını sağlamak; dışarı etmek. 2. Gizli bir şeyi meydana koymak.
ç.-duk (şüret-i beyāza çıkar-) 4b/04
ç.-up (dāire-i makāle çıkar-) 4b/03

Çin: *Far.i.* Doğu Asya'da yer alan bir ülke.
ç. (Ehl-i Çin) 6b/12
ç.+i (mānend-i fağfūr-ı Çin) 18a/09
ç. (vilāyet-i Çin) 6b/12

çoğ: bk.çok
ç.+ile 18b/06

çok: *s.zf.* 1. Sayı veya miktar itibarıyla büyük, fazla, ziyade, kesir, "az"ın zıttı. 2. Yeterinden fazla, lüzumdan artık.
ç. 28b/05
ç.+dan 5a/13

çübān: *Far.i.* Çoban, sığırtmaç.

ç. (it-) 4a/01

çün: *Far.e.* 1. Gibi. 2. Nasıl, nice. 3. Çünkü, mademki.

ç. 10b/01, 11b/15, 16b/03, 16b/07, 17a/11, 18b/04, 19b/15, 23b/03, 25b/12, 28b/10, 29a/13, 4a/06

çün-kim: *Far.e.* Şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zira.

ç. 11b/06, 22b/12, 29b/07

-D-

dād: *Far.İ.* Adalet, doğruluk.

d. 3b/13

d.+1 3b/14

d.+1 ('adl ü dād) 3b/14

dāfi': *Ar.sf.* 1. Defeden, savan, savuşturan, iten. 2. Cenab-ı Hakk.

d. (ol-) 18b/02

daḥāmet: *Ar.İ.* İrilik, kocamanlık, şişkinlik, kalınlık, kabalık.

d.+i 18a/13

daḥı: *e.* 1. Dahi, de. 2. Henüz, hala. 3. Bundan sonra, artık.

d. 13a/13, 13b/06, 13b/09, 13b/14, 14a/02, 14a/08, 14a/15, 14b/03, 14b/08, 14b/11, 14b/14, 15a/01, 15a/08, 15a/10, 15a/14, 15b/03, 15b/05, 17a/03, 17a/08, 17a/13, 17a/14, 17b/09, 17b/14, 18a/01, 18a/02, 18b/05, 18b/11, 18b/12, 19a/03, 19a/03, 19a/08, 19a/10, 19a/11, 19a/11, 19a/13, 19b/03, 19b/04, 19b/05, 20b/01, 20b/01, 20b/14, 21a/10, 21a/11, 21a/12, 21a/15, 21b/07, 24b/04, 25b/15, 26a/03, 26a/07, 26a/08, 26a/09, 26a/15, 28a/10, 28a/15, 28b/13, 28b/14, 29a/03, 29a/04, 29a/07, 29a/09, 30a/15, 6a/13, 7a/13, 9a/10, 9a/13, 9b/02, 9b/03, 9b/04, 9b/06, 9b/07

dāḥil: *Ar.sf.* İçeri, iç, içinde, içeri girmiş.

d. 22a/13, 22b/04

d. (ol-) 26a/11

daḥl: *Ar.İ.* Girme, karışma.

d. (it-) 18b/01

dāim: *Ar.sf.* Devamlı, sürekli.

d.+dür 20a/04

dāire: *Ar.İ.* Çember.

d. (dāire-i maḳāle çıkar-) 4b/02

dakāyık: *Ar.İ.c.* 1. İnce ve anlaşılması güç ve dikkate muhtaç olan şeyler. 2. Dakikalar, dakkalar.

d. 14a/03

d. (daḳāyık-ı āşikār u pinhān)

31a/10

d.+dan 5b/01

d.+dan ('avārif ü daḳāyık)

14b/04

daḳīka: *Ar.i.* Bir saatlik zamanın altmışta biri.

d. 5b/01

d. ('ibārāt-ı daḳīka) 25b/13

dal: *i.* Kol, bölüm, brans.

d.+ı 3b/14

ḍalālet: *Ar.i.* Doğru yoldan sapma.

d.+de (vādī-i ḍalālet) 27b/11

dāne: *Far.i.* Tane.

d. 18b/09

d. (dāne-i ḥardal) 18a/09, 18a/10

d.+leri 18a/14, 18b/04, 18b/10

dāniş: *Far.i.* Biliş, bilgi, ilim.

d. (aşḥāb-ı dāniş) 21a/04

dār: *Ar.i.* Yer, yurt.

d. (aḳvāl-i gır ü dār-ı devlet)

14a/13

d. (dār-ı dünyā) 17a/09, 7b/01

dāsītān: *Far.i.* 1. Destan, epope, hikaye, masal. 2. Şöhret, ün.

d. 5b/09

da'vet: *Ar.i.* Çağırma, buyur etme.

d.+den (mücübü'l-da'vet) 16a/07

def'a: *Ar.i.* Kere, kez.

d. 29a/07

degil: *i.* Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarına olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime.

d. (lāzım degil) 16b/02

d.+di 17a/07

d.+dür 24b/14, 7a/04

degin: *e.* Kadar, dek gibi bir işin, bir durumun sona erdiği zaman veya yeri gösterir.

d. 2b/13, 10b/08, 21a/14, 29b/13, 9a/07

dehr: *Ar.i.* Zaman, devir.

d.+leri 5b/06

dehr-ārā: *Ar.Far.b.sf.* Dünyayı süsleyen, bezeyen.

d. (dehr-ārā vü şāhib-ı kīrānū's sulṭān) 3a/14

dehşet: *Ar.i.* Şaşma, korku ve telaş gösterme.

d.+lerinden (nihāyet-i dehşet)

27b/10

deh-üm: *Far.sf.* Onuncu.

d. (faşl-ı deh-üm) 6b/05

delîl: *Ar.i.* Şahit, belge, tanık.

d. (delîl ü bürhân) 20b/07

d.+iyle 22b/10

delv: *Ar.i.* Astronomide on iki burçtan birinin adı olup, Güneş, eski ocak ayının sekizinci günü bu burca girer. (Kova burcu)

d. (burüc-ı delv) 25a/15

d. (cedî vü delv) 25b/08

dem: *Far.i.* An, vakit, zaman, saat.

d.+de 17b/07, 30b/11

denâ'et: *Ar.i.* Alçaklık, adilik.

d. (denâ'et-i rezâlet) 15a/05

deng: *Far.sf.* Hayran, şaşkın, ahmak, sersem.

d. (hayrân u deng) 1b/07

denk: *i.* Uygun, nitelik yönünden eşit.

d.+i (dengi) 5a/09

deñlü: *e.* Kadar.

d. 17a/02

der-beyân: *Ar.Far.b.sf.* Sözde, sözün içinde.

d. (der-beyân-ı zuhûr-ı eflāk)

21b/04

derc: *Ar.i.* 1. Sokma, arasına sıkıştırma.
2. Toplama, biriktirme.

d. (ol-) 5a/15

d. (olun-) 20a/09

derecât: *Ar.i.c.* Dereceler, basamaklar.

d. (derecât-ı erbâb-ı hidâyet)

9a/01

derece: *Ar.i.* Basamak.

d.+de 28b/01

d.+sine 13b/05

d.+ye 28b/10

dergâh: *Far.i.* Tekke.

d. (dergâh-ı saltanat) 31a/11

d. (muḳarreb-i dergâh) 2b/05

derrâk: *Ar.sf.* Çabuk anlayan, anlayışlı.

d. ('aql-ı derrâk) 21a/15

d. (ṭabî'at-ı derrâk-ı libâs) 13a/02

derûn: *Far.i.* 1. İç, içeri, dahil. 2. Gönül, kalp, yürek.

d. (derûn-ı bîrûn) 14a/02, 14a/13

d.+ında 22a/03, 26a/05

d.+umda 16b/01

deryâ: *Far.i.* Deniz.

d. (deryâ-yı âb it-) 17a/15

d. (deryâ-yı bî pâyân) 12a/05,

17b/07

d.+dan 17b/04, 17b/08

d.+laruñ 6b/09

d.+ya 17b/01

dest-gır: *Far.b.sf.* Elinden tutan, yardımcı.

d.+im 16a/11

dest-res: *Far.b.i.* Kuvvet ve zenginlik.

d. (bol-) 14b/12

destān: bk.dāsītān

d. (destān-ı menābir-i ağışān)

2a/12

devlet: *Ar.i.* 1. Bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk. 2. Büyük saadet, zenginlik. 3. Büyük rütbe, mevki.

d. 14b/09, 14b/12

d. (baht u devlet) 4a/03

d. (baht u taht u devlet) 13b/04

d. (devlet ü sa'adet) 26b/10

d.+den (akvāl-i gır ü dār-ı devlet)

14a/13

d.+i 21b/03

d.+inde (hānümān-ı devletinde

ol-) 7b/10

d.+iyle 5b/14

d.+ler 15a/06

devr: *Ar.i.* 1. Dönme, bir şeyin etrafını dolaşma. 2. Dönüp dolaşma.

d. (it-) 23b/06, 23b/07, 23b/10,

23b/10, 23b/12, 23b/13, 24a/07, 24a/15,

26a/06, 26a/07, 26a/09, 26a/12, 26a/14, 26a/15, 26b/03, 27b/03

d.+i 26a/09

devrān: *Ar.i.* Dünya, felek, zaman, talih, keder, devir.

d. (devrān-ı şeş-cihāt) 9a/11

d. (evkāt u devrān) 28a/03

d. (gerdiş ü devrān) 26a/02

d.+a (intihā-yı devrān) 2b/13

d.+ı (gül-geşt ü devrān) 26a/13

d.+ını 28a/01

devvār: *Ar.sf.* Devreden, çok dönen.

d. 23b/05

d. (kevākib-i seb'a-yı devvār)

24a/04

di-: *f.* Söylemek, konuşmak.

d.-diler 17a/11, 21a/01, 21a/01,

21a/05, 21a/06, 21a/08, 21a/08, 22a/14,

24a/01, 25a/05, 25b/04

d.-diler (mütehayyize di-) 27b/07

d.-mek 16b/02

d.-rler 20b/07, 20b/11, 23b/02,

24a/12, 24a/14, 24b/02, 26b/05, 26b/08,

26b/13, 27a/01, 27a/03, 27a/06, 27a/07,

27a/09, 27a/12, 27a/15, 28b/13, 29a/04,

9a/09, 9a/13, 9b/01, 9b/02, 9b/04, 9b/06

d.-rler (kuvvet-i nebātī di-)

28a/05

d.-rler (nazar-ı sa'd di-) 26b/10

d.-rler (nazar-ı tesdīs di-) 26b/08

d.-yü 23a/02

d.-yüp 13a/13

ḍide: *Far.i.* Göz.

d. (ḍide-i erkān) 30b/02

d. (nūr-ı ḍide-i aşfiyā) 2b/06

diger: *Far.sf.* Başka, öteki.

d. (ol-) 20a/06

dihkân: *Ar.i.* 1. Çiftçi, köylü.

d. (dihkân-ı mühendis) 27b/01

d.+a 15b/03

dil: *Far.i.* 1. Tat alma organı. 2. Gönül.

d.+e 4b/02

d.+in (mübârek dilin gör-)

14a/14

d.+inde 4a/10

d.+le 4b/03

d.+lerde 5b/03

dilber: *Far.b.sf.* Gönül alıp götüren, güzel.

d.+ler 11b/03

dile-: *f.* 1. Kendi gerçekleştiremeyeceği bir işin olmasını arzu etmek, temenni etmek, istemek.

d.-dügince 18b/02

d.-düm 31a/03

dilim: *i.* Bir bütünden kesilmiş veya ayrılmış ince, yassı parça.

d. 18a/14

dîn: *Ar.i.* Allah'a inanma ve bağlanma.

d. (ber-efrûz-ende-i şem'-i cem'-i

dîn-i Muştafavî ol-) 3a/03

d. ('imād-ı dîn) 9b/10

d. (Muḥammed-i āfitāb-ı maṭla'-yı dîn) 2b/09

d. (muẓafferü'd-dünyā ve'd-dîn)

3a/13

diraḥşân: *Far.sf.* Parlak, parlayan.

d. (diraḥşân u lâmi' ol-) 2a/08

diraḥt: *Far.i.* Ağaç.

d. (diraḥt-ı emîn) 11b/02

d. (diraḥt-ı zevî'l-ıktidār) 11a/02

dirîğ: *Far.i.* Esirgeme.

d. 6a/06

dirsek: *i.* Kol ile ön kol arasındaki eklemin arka yanı.

d.+in (mübârek dirsegin gör-)

14b/11

diş: *i.* Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.

d. 14a/11

dīvân: *Ar.i.* Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis.

d. (müverrahân-ı dīvân-ı kibriyâ)

1b/03

diz-: *f.* Sıra haline getirmek, tertip etmek.

d.-üp (**rişte-i hayāle diz-**) 4b/02

doruğ: *i.* Dağ, ağaç vb. yüksek şeylerin tepesi, en yüksek yeri, zirve, şahika.

d. 12b/07

dön-: *f.* 1. Geri gelmek, avdet etmek. 2. Vazgeçmek, bırakmak.

d.-erler (**gerü dön-**) 27b/11

d.-meleri (**girü dön-**) 27b/05

dördinci: bk.dördünci

d. 7b/09

dördünci: *sf.* Dört sayısının sıra sayı sıfatı.

d. 6b/10, 7a/11, 8a/08, 8b/01, 9b/04

dört: *i.sf.* Üçten sonra gelen sayı.

d. 11a/01, 20b/02, 23b/04, 28b/15, 29a/07, 8a/03, 8a/11, 8b/07, 8b/08, 9a/08

dört yüz altı: *sf.* Dört yüz beşten sonra gelen sayı.

d. 9b/08

du‘ā: *Ar.i.* Allah’a yalvarma.

d.+sın 2a/15

duḥān: *Ar.i.* 1. Tütün. 2. Duman.

d. 22a/10

d. (**duḥān-ı hafif**) 21b/10

d. (**duḥān-ı müte‘āric**) 22a/02

duḥūl: *Ar.i.* İçeri girme, içeri dahil oluş.

d. (**it-**) 6a/01

dūn: *Ar.i.* 1. Aşağı, aşağılık. 2. Alçak, soysuz kimse.

d. (**dūn-ı himmetlik**) 15a/04

dūr: *Far.sf.* Uzak.

d.+dan (**nezdik ü dūr**) 13a/12

dur-: *f.* 1. Hareketsiz kalmak, harekete geçmemek. 2. Hareket halindeyken olduğu yerde kalmak. 3. Devam etmemek.

d.-an (**biri biri derūnında dur-**)

26a/05

d.-an (**cemī‘-i evkātında dur-**)

23b/04

dünyā: *Ar.i.* 1. İçinde yaşadığımız alem. 2. Elgün, herkes.

d. 22b/10

d. (**dünyā vü āḥiret**) 16a/13

d. (**dünyā-yı bī-şebāt**) 19a/07

d. (**felek-i semā-yı dünyā ol-**)

22b/08

d. (**muzafferü’ d-dünyā ve’ d-dīn**)

3a/13

d.+da (**dār-ı dünyā**) 17a/09

d.+ya (**dār-ı dünyā**) 7b/01
d.+y1 17a/15
d.+y1 (**tāk-ı semā-yı dünyā**)
22b/15

dünyeviyye: *Ar.sf.* Dünyaya mensup, dünyaya ait, dünya ile ilgili.
d.+den (**cemī‘-i mekāyid-i dünyeviyye**) 7a/15

dürc: *Ar.i.* 1. Kutu, kutucuk; hokka. 2. Sandık, cevahir kutusu.
d. (**dürc-i gevher**) 20a/09, 5a/14

dürer-bār: *Far.b.sf.* İnci yağıdaran, inci gibi söz söyleyen.
d. (**lafz-ı dürer-bār**) 8b/03
d.+ından (**elfāz-ı dürer-bār**)
20a/08

dürr: *Ar.i.* İnci.
d. 14a/11
d. (**dürr-i şadef-i celāl**) 3a/09
d. (**silk-i dürr-i şāh-vār**) 4b/01

dürrī: *Ar.sf.* İnci gibi parlayan, parlak, parıltılı.
d. (**dürrī-i felek-i fażl u ifzāl**)
3a/10

dürūd: *Far.i.* Dua, medih, selam.
d. 2b/09
d. (**nağme-i dürūd-ı hōş-edā**)
2a/13

dürüt-: *f.* Dürtmek, değmek, dokunmak.
d.-mekden 30b/10

düş-: *f.* 1. Ortaya çıkmak. 2. Bir tarafa doğru harekete geçmek. 3. Derde giriftar olmak. 4. Yenilmek. 5. İstenmeyen bir durum içine girmek. 6. Bir telaş içerisine girmek.

d.-di (**muṭābık düş-**) 29a/02
d.-di (**mütevāfık düş-**) 29a/02
d.-diler (**‘akreb ve evfāk düş-**)
14a/10
d.-diler (**lāyık düş-**) 15b/02
d.-diler (**lāyık ve muvāfık düş-**)
14a/07
d.-diler (**maḥcūb-ı nās düş-**)
14a/01
d.-diler (**maşdar ve mazhar düş-**)
15a/13
d.-diler (**mergūb-ı ḥavāş düş-**)
14a/01
d.-diler (**muṭābık düş-**) 13b/08,
15a/06
d.-diler (**muttaşıl düş-**) 15b/03
d.-diler (**muvāfık düş-**) 13b/05,
15a/06, 15a/09
d.-diler (**muvāfık ve lāyık düş-**)
14b/02
d.-diler (**muvāfık ve lāyık düş-**)
15a/02
d.-diler (**müstaḥikḳ düş-**) 15b/02
d.-düm 16a/11
d.-erler (**muḳārin düş-**) 26b/02

d.-mişdür 30a/11
d.-mişdür (**muṭābık düş-**) 23a/10
d.-mişlerdür (**muṭābık düş-**)
23a/11
d.-se 24a/11, 24a/14

düvāz-dehüm: *Far.b.sf.* On ikinci, on ikide bir.
d. (**faşl-ı düvāz-dehüm**) 6b/06

düvāzdeh: *Far.b.sf.* On iki.
d. 25a/04, 25a/06

düvel: *Ar.i.c.* Devletler.
d. (**ehl-i k̄ānūn u düvel**) 9a/04
d.+dür 23b/03

dü-vüm: *Far.sf.* İkinci.
d. (**faşl-ı dü-vüm**) 21b/04, 6a/14

düzet-: *f.* Meydana getirmek, tertip etmek, hazırlamak, yapmak.
d.-mezdüm (**bir kavm dağı düzet-**) 19a/11

-E-

ebed: *Ar.i.* Sonu olmayan gelecek zaman.
e. (**sa'ādet-i ebed**) 15b/10

ebeden ebeden: *Ar.zf.* Asla, hiçbir zaman, katiyen.

e. 19a/07

ebedī: *Ar.sf.* Zevalsiz, sonu olmayan.

e. (**ebedī vü lā-yezāl**) 21b/03

ebediyyet: *Ar.i.* Ebedilik, sonsuzluk, daimilik, sonu olmayan zaman.

e. (**Allahü'l-ebediyyet**) 13a/15

ebلاغ: *Ar.sf.* Daha (en, pek) belığ, en fasih ve olgunluk derecesine çok yakın olan.

e. (**ebلاغü'l-fuṣahā**) 4a/09

ebü'l-beşer: *Ar.b.i.* “İnsanların babası”: Hz. Adem.

e. 16a/05

ecdād: *Ar.i.c.* Dedeler, babalar, büyükbabalar.

e.+ile 19a/08

ecma'in: *Ar.zf.* Hepsi, cümlesi, topu.

e. 8b/14

ecnās: *Ar.i.c.* Cinsler, neviler, çeşitler, türlüler, soylar.

e. (**ecnās u envā'-yı mükevvenāt**)

2a/03

ecsām: *Ar.i.c.* Gövdeler, bedenler.

e. (ecsām-ı laṭīfe ol-) 22b/12

edā: *Ar.ī.* Naz, cilve.
e. (buyur-) 21b/15

edbār: *Ar.ī.c.* Katipler, yazıcılar.
e. 25b/05, 27b/07

ef'āl: *Ar.ī.c.* İşler, ameller.
e. (ef'āl-i ḥafīf ol-) 23a/14
e.+i 24b/05

efāzıl: *Ar.sf.c.* Pek mümtaz olanlar, çok bilgililer.
e. (efāzıl-ı insān) 28b/12
e. (mergüb-ı efāzıl u a'yān ol-) 5b/03
e.+dan (ekābir ü efāzıldan ol-) 27b/14
e.+uñ (erkān u efāzıl) 29b/15

eflāk: *Ar.ī.c.* 1. Semalar, gökler, küreler, zamanlar. 2. Bahtlar, talihler, kaderler.
e. 20a/11, 23b/03, 23b/12, 26a/03, 31a/15
e. ('ālem-i eflāk-ı ḥafīfe) 22b/12
e. (der-beyān-ı zuhūr-ı eflāk) 21b/05
e. (eflāk-ı fevkü'l-ḥāk) 26a/01
e. (eflāk-ı heştüm) 24a/07
e. (eflāk-ı mutavassıt) 22b/13
e. (eflāk-ı seb'a) 24a/04
e. (eflāk u ḥāk) 10b/08
e. (eflāk u kevākib) 29b/03

e. (felekü'l-eflāk) 22a/14
e. (ḥilḳatü'l-eflāk) 10b/09
e. (mevādd-ı eflāk) 21b/12
e.+de 12b/02
e.+i 12a/11, 23a/06
e.+ile 24b/09
e.+ile (ḥilḳatü'l-eflāk) 13a/02
e.+uñ 6a/15
e.+uñ 23b/08, 24b/12, 26a/12

efṣaḥ: *Ar.sf.* Daha (en, pek) fasih, uz dilli.
e. (efṣaḥü'l-'Arab ve'l-'Acem) 2b/03
e. (efṣaḥü'l-büleḡā) 4a/09

eger: *Far.e.* Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilir.
e. 21a/15, 24a/12, 26b/11, 26b/15, 27a/01, 27a/04, 27a/06, 27a/11

ehl: *Ar.sf.* 1. Bir yerde oturan. 2. Sahip, malik.
e. (ehl-i aḳālīm) 23a/10
e. (ehl-i 'Arab) 6b/14
e. (ehl-i beşāret) 21b/14
e. (ehl-i Çin) 6b/12
e. (ehl-i Ḥabeş) 7a/01
e. (ehl-i Hind ü Sind) 6b/15
e. (ehl-i ḥisāb-ı ruḳūm) 23b/15
e. (ehl-i-ḳānūn u düvel) 9a/04
e. (ehl-i Ḳur'ān-ı melek) 21a/07
e. (ehl-i raşad) 25b/04
e. (ehl-i Rūm) 6b/13

e. (ehl-i sünnet-i cemā‘at) 20b/14
e. (ehl-i tahkik) 20b/11
e. (ehl-i taraşşud) 22b/10
e. (ehl-i tefsir it-) 15b/15
e. (ehl-i tefsir ü fuḫahā) 6a/12
e. (fuḫalā-yı ehl-i sünnet) 20b/06
e. (meşahir-i hükemā-yı ehl-i Yūnān’dan ol-) 9a/03
e. (sedd-i ehl-i İslām) 9b/10
e. (selāṭin-i ehl-i İslām-ı zevī’l-iktidār) 9a/05
e. (‘ulemā-yı ehl-i İslām) 8b/13
e.+iniñ 23a/13

ekābir: *Ar.i.c.* Büyük adamlar, ileri gelenler, yüksek mevkilerde bulunanlar.
e. (ekābir ü efāzıldan ol-) 27b/14
e.+i (fuḫahā vü huffāz u ekābir) 8a/15

ekāvīl: *Ar.i.c.* Sözler, lakırdılar.
e.+den 31a/13

ekber: *Ar.sf.* Daha (en, pek) büyük.
e. (rabbü’l-ekber) 5b/08

ekl: *Ar.i.* Bir şey yemek, yenilme.
e. (it+) 18b/01

eknāf: *Ar.i.c.* Canipler, yanlar, nahiyeleler, taraflar, sığınılacak yerler, evin ortaları.
e.+ına 28a/02

ekşer: *Ar.sf.* En çok, daha ziyade.
e. (ekşer-i burūc u ḫāne) 25b/07

el: *i.* İnsanın avuç ve parmaklardan ibaret tutma, kavrama ve iş görme uzvu, yed.
e.+ine (ol-) 2b/10
e.+inüñ (mübārek elinüñ arkasını gör-) 15a/03
e.+lerde 5b/03
e.+leri (mübārek elleri ayasın gör-) 15a/07
e.+ünde 16a/13

el-ferā‘in: *Ar.i.c.* Firavunlar.
e. (mürr-i ‘amme-i ünūf-ı el-ferā‘in) 3a/12

el-ḫavākīn: *Ar.i.c.* Hükümdarlar.
e. (muḡaffer-i ticān-ı el-ḫavākīn) 3a/13

el-heves: *Ar.i.* İstek, arzu, meyil.
e. 29b/02

el-kışşa: *Ar.zf.* Hulasa, hasılı, sözün kısası, sözden anlaşıldığına göre.
e. 20b/13

elbette: *Ar.zf.* Kat‘i olarak, mutlaka, behemahal; akıbet, nihayet, eninde sonunda.
e. 23b/12

elfāz: *Ar.i.c.* Kelimeler, sözler.

e. (elfāz-ı dürer-bār) 20a/07

e. (elfāz-ı şive-sāz) 5a/13

e. (elfāz-ı Türk) 4b/03

elli biñ: *sf.* Elli bin.

e. 16b/14, 17a/01, 17a/08,
17a/14, 17b/14, 18a/02, 18a/06, 18a/07

eltāf: *Ar.i.c.* İyi muameleler, iyilikler,
iyilikseverlikler, nezaketler.

e. (eltāf-ı cesīme) 13b/15

elyak: *Ar.s.f.* Daha (en, pek) layık,
liyakatli, çok yakışır.

e. 31a/14

e. (ol-) 14a/08

emāret: *Ar.i.* Emirlik, beylik, prenslik.

e. (emāret ü vizāret) 14a/11

emīn: *Ar.s.f.* Emniyet sahibi, korkusuz;
birine emniyet eden, güvenen; şüphe
etmeyen; kendisine güvenilen [kimse,
şey].

e. (diraht-ı emīn) 11b/02

e. (semere-i emīn) 11a/03

emr: *Ar.i.* 1. İş buyurma, buyruk,
buyrultu. 2. İş, şey, husus, vakıa, hadise.

e. 10b/02, 11a/06, 13a/08,
16b/08, 19a/15

e. (āhirü'l-emr) 17a/13, 18a/01,
18b/10, 19a/03

e. (emr-i ma'rūf) 15a/15

e. (emr-i mu'azzam) 27b/09

e. (emr-i şerī'at) 15b/01

e. (emr ü halk) 31a/15

e. (it-) 11b/05, 17b/13, 18a/15

e.+e 13a/13

e.+iyle 22a/08, 7b/07

enām: *Ar.i.* 1. Bütün mahluklar,
yaratılmış olan canlılar. 2. Halk,
insanlar.

e. 3b/08

e. (kāffetü'l-enām-ı fī kenef-i
'adl) 3b/09

enbiyā: *Ar.i.c.* Müstakil şariat sahibi
olmayan peygamberler, yalvaçlar.

e. 27b/13

e. (bākī-i enbiyā vü evliyā) 5b/12

e. (hātem-i enbiyā) 2b/05

e.+nuñ 19b/11

e.+nuñ (meşāhīr-i enbiyā) 7a/06

e.+y1 (zümre-i bā-şükūh-ı

enbiyā) 12a/14

enbūh: *Far.s.f.* Çok, kalabalık, başka.

e. (fırka vü gürūh-ı enbūh-ı
evliyā) 12a/15

e. (zümre-i enbūh-ı ahlāk) 13b/15

encām: *Ar.i.* Nihayet, son.

e.+ına 18b/05, 18b/11

enfās: *Ar.i.c.* Nefisler.

e. (enfās-ı tayyibe) 14a/04

engübîn: *Far.i.* Bal.

e.+den 18a/11

engüşterî: *Far.i.* Parmağa süs için takılan yüzük.

e.+n 23b/09, 23b/10

enşār: *Ar.i.c.* Yardımcılar, muavinler, müdafiler, koruyucular.

e.+a 3b/07

envā': *Ar.i.c.* Neviler, çeşitler, türler.

e. (ecnās u envā'-ı mükevvenāt)

2a/04

e. (envā'-ı revāyih-i fevāyih-i

tayyibe) 14a/04

e. (envā'-ı vilāyet) 15a/12

e. (envā'-ı zāyī'-ı 'acībe) 14a/09

e. (envā' vü eşnāf) 27b/15

envār: *Ar.i.c.* Ziyalar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar.

e. (cālīb-i envār-ı sürūr ol-)

16a/01

e.+ımdan 31a/02

enzār: *Ar.i.c.* Bakışlar, bakmalar.

e. (di-) 26b/04

er: *i.* Erkek.

e.+lerden 9a/14, 9b/06

erba'a: *Ar.sf.* Dört.

e. (ahlāt-ı erba'a-yı muhtelif)

29a/03

e.+nuñ ('anāşır-ı erba'a) 6b/01

e.+ya (çār-'anāşır-ı erba'a)

29a/01

erbāb: *Ar.sf.* 1. Sahipler, malikler 2. [Müfred olarak kullanılır] ehil, muktedir, becerikli; layık.

e. (cemāhīr-i fużalā-yı erbāb-ı

hükmden ol-) 9a/04

e. (cümle-i erbāb-ı fużalā-yı kirām) 8b/13

e. (dereçāt-ı erbāb-ı hidāyet)

9a/01

e. (erbāb-ı 'aql u temyīz) 20a/15

e. (erbāb-ı 'avāīk) 14b/06

e. (erbāb-ı a'yān) 30a/06

e. (erbāb-ı başiret) 4b/07

e. (erbāb-ı biniş) 21a/04

e. (erbāb-ı hükemā-yı 'izām)

27b/06

e. (erbāb-ı imān) 12b/05

e. (erbāb-ı kudret) 15b/05

e. (erbāb-ı melek) 19b/09

e. (erbāb-ı menāzil-i kadīm)

27b/01

e. (erbāb-ı taraşşud) 23b/14

e. (erbāb-ı terakķub) 22b/11

ercümend: *Far.sf.* Muhterem, şerefli, itibarlı, haysiyetli, seçkin.

e. (ol-) 15b/10

e. (tāife-i ercümend) 15a/08

eren: *i.* Ermiş veli, yadır, evliya.

e.+ler 4a/05

erez: *Ar.i.* Acıbadem ağacı.

e. 1b/03

eri-: *f.* Bir sıvı içinde katılığını kaybedip dağılmak, o sıvıya karışmak; ısı etkisiyle sıvı durumuna gelmek, zeveban etmek.

e.-yip 21b/09

erkān: *Ar.i.c.* 1. Rükunlar, esaslar. 2. İleri gelen kimseler. 3. Adet, yol, yöntem, usul, adap.

e. (erkān u a'yān u bā-mevākib) 29b/04

e. (erkān u efāzil) 29b/15

e.+a (aşhāb-ı erkān) 30a/07

e.+dan (dīde-i erkān) 30b/02

e.+ı 28b/12

ervāḥ: *Ar.i.c.* Canlar, hayatın cevherleri.

e. (ervāḥ-ı üns ü mekān) 29b/15

e. (ervāḥ u hareket) 29a/13

e. (ervāḥ u nüfūs) 30a/04, 6b/05

k. (kuvvetü'l-ervāḥ) 5a/06

e.+ile 20a/11

erzānī: *Far.i.* Layık görülme, liyakat.

e. (ol-) 13b/15, 14a/12

esāmī: *Ar.i.c.* Namlar, adlar.

e.+lerle 25a/12

esed: *Ar.i.* Arslan.

e. 25b/10

e. (burūc-ı esed) 25a/14

e. (esedü'l-evḳāt) 6a/02

e.+dür (burc-ı esed) 25b/11

e.+e (burc-ı esed) 24b/01

eşer: *Ar.i.c.* Nişan, iz, alamet.

e. 17b/15

esmā: *Ar.i.c.* Adlar.

e.+da ('izzet-i esmā) 13a/06

eşnāf: *Ar.i.c.* 1. Neviler, çeşitler, cinsler, zümreler, kategoriler. 2. Bir sanatla veya dükkancılıkla geçinen (kimse).

e. (eşnāf-ı bedāyi'-i ḡarībe) 14a/09

e. (eşnāf-ı hidāyet) 15a/13

e.+uñ 6b/14

e.+uñ (envā' vü eşnāf) 27b/15

esrār: *Ar.i.c.* Gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler.

e. (ḥazāne-i esrār-ı belāḡat) 6a/04

e.+ımdan 31a/01

Eşgāniyān: *Ar.i.sf.c.* M.Ö. 250-M.SF.226 yılları arasında İran'da hüküm süren bir devlet.

e. 5a/04, 9b/01

Eşkāniyān: bk.Eşğāniyān.

e. 9b/01

eşkıyā: *Ar.sfc.* Dağ hırsızları, haydutlar.

e.+dan 2b/14

eşrāf: *Ar.sfc.* Şeref ve itibar sahibi kimseler, ileri gelenler.

e. (sādāt-ı eşrāf) 27b/14

eşref: *Ar.sf.* Daha (en, pek) şerefli, onurlu.

e. (eşref-i maḥlūkāt) 28a/11

e. (eşrefü'l-eyyām) 6a/02

eṭrāf: *Ar.i.* Yanlar, uçlar, kıyılar.

e. (cevānib-i eṭrāf-ı Aḥmediyye)

13a/14

e. (eṭrāf-ı āfāk) 28b/04

e.+ına 28a/01

e.+ında 13a/05

Etrāk: *Ar.i.c.* Türkler.

e. 6b/13

ev: *i.* İnsanların barındıkları yer, mesken, konut, yurt, barınak.

e.+ler (yap-) 17a/10

evfaḳ: *Ar.sf.* Daha (en, pek, çok) muvafık, pek uygun.

e. 31a/13

e. (düş-) 14a/10

evḳāt: *Ar.i.c.* Zamanlar, çağlar.

e. (esedü'l-evḳāt) 6a/02

e. (evḳāt u devrān) 28a/03

e.+da 25b/05, 26a/15

e.+da (cemī'-i evḳātda dur-)

23b/03

evlād: *Ar.i.c.* [Türkçede münferid olarak kullanılır.] Oğul; kız; çocuk.

e. 19a/08

e. (evlād-ı şerīf ü şerīfe) 8a/06

e. (ezvāc u evlād-ı sāmiyye)

8a/03

e.+ını 19b/13

evlāde: bk.evlād (evlād maddesinin müennesi.)

e. (evlādeü'l-kirām-ı taht-ı zılāl-ı

mülk) 3b/08

evli: *sf.* Evlenmiş bulunan.

e. 31a/13

evliyā: *Ar.i.c.* 1. Keramet sahibi olanlar, erenler. 2. Allah'a daha yakın bulunanlar.

e. 27b/14

e. (cemāhīr-i evliyā-yı taht-ı

ḳıbābīden ol-) 9a/01

e. (güzīde-i evliyā) 2b/06

e. (mu'izz-i evliyā-yı Allah)

3a/11

e.+nuñ (**bākī-i enbiyā vü evliyā**)
5b/12

e.+y1 (**fırça vü gürüh-ı enbüh-ı evliyā**) 12a/15

evrāk: *Ar.i.c.* Yapraklar, kağıtlar, arşiv.
e. (**tafaḥḥuş-ı evrāk it-**) 4a/06

evşāf: *Ar.i.c.* Sıfatlar, kaliteler.
e. (**evsaf-u āşār-ı pīşiniyān**) 4a/06
e. (**evşāf-ı ‘azīme**) 13b/14
e.+1 6b/15
e.+ındadur 7a/03

evtād: *Ar.i.c.* Tasavvufta Allah tarafından alemleri manen idare etmekle görevlendirilmiş ve kendilerine olaylara hükmetme izni verilmiş olan velilerin belli bir mertebede olanlarına verilen isim.

e. (**evtād-ı nām-dār**) 5b/13

evvel: *Ar.sf.* Önce, ilk, birinci, ibtida, başlangıç.

e. 20b/04, 20b/08, 20b/12, 29a/10, 29b/01

e. (**bāb-ı evvel**) 6a/11

e. (**faşl-ı evvel**) 20b/03, 6a/14

e. (**felek-i evvel**) 21a/03, 22a/14

e.+de (**felek-i evvel**) 24b/14

e.+den (**cevher-i evvelden**)

21a/02

e.+e (**cevher-i evvel**) 21a/01,

21b/06

e.+e (**felek-i evvel**) 21a/04

e.+i 9a/10

e.+in (**tevārīḥ-i evvel**) 2b/14

e.+iñ (**felek-i evvel**) 22b/03

e.+ki 6b/08, 22a/12, 27a/15, 6a/12, 7a/14, 8a/04, 8a/12, 8b/07, 9a/08

e.+uñ (**cevher-i evvel**) 20b/13

evvelā: *Ar.zf.* Birinci olarak, her şeyden önce, ilk önce.

e. 10b/05, 16b/11, 1b/10, 26a/01, 29a/02

ey: *ünl.* 1. Dikkat çekme ünlemi; hey, yahu. 2. Seslenilen kişiyi belirtir.

e. 16a/08, 16a/09, 18b/03, 18b/04, 30b/07, 30b/08, 30b/14

eydür-: *f.* Söylemek, anlatmak, ifade etmek.

e. 28b/03

eyle-: *f.* Etmek, yapmak.

e.-r (**kaṭ‘ eyle-**) 27b/02

e.-ye (**ārāste eyle-**) 10b/05

e.-ye (**güzer eyle-**) 11b/06

e.-ye (**naẓar eyle-**) 11b/06

e.-ye (**pīrāste eyle-**) 10b/05

e.-yeler (**melhūz eyle-**) 6a/07

e.-yeler (**menzūr eyle-**) 6a/07

e.-yen (**irād eyle-**) 31a/05

eyü: *sf.* İyi.

e. 3b/13

eyyām: *Ar.i.c.* Günler.

e. (eşrefü'l-eyyām) 6a/02

ezel: *Ar.i.* Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik.

e. (ezel-i āzāl) 3b/02

e. (muşavvir-i ezel) 30a/11

e.+i (bî-hayret-i cemāl-i ezel)

12a/05

ezeliyye: *Ar.sf.* Ezele mensup, ezel ile ilgili, öncesiz, başlangıcsız.

e. (irādāt-ı ezeliyye) 30b/03

e. (irāde-i ezeliyye) 10b/02

e.+m (irādet-i ezeliyye) 16b/07

e.+si (kudret-i ezeliyye) 30a/07

ezmān: *Ar.i.c.* Zamanlar, vakitler, anlar.

e. (ma'ādin-i ezmān u a'sār)

28a/03

ezvāc: *Ar.i.c.* Kocalar, eşler, çiftler, kadının veya kocanın eşleri.

e. (ezvāc u evlād-ı sāmiyye)

8a/02

fācir: *Ar.sf.* Fena huylu, fücür sahibi, günahkar.

f.+ler 15b/08

fağfūr-ı Çîn: *Far.* Çin işi.

f. (mānend-i fağfūr-ı Çîn) 18a/09

faḥr: *Ar.i.* Övünme, böbürlenme, büyüklenme, şeref, onur, kıvanç.

f. (faḥr-i kāināt) 7a/15

faķir: *Ar.sf.* 1. Zengin olmayan, yoksul, parasız, züğürt. 2. Zavallı, biçare, aciz.

f. 4a/08

f.+lerüñ 16a/09

fārisi: *Ar.sf.* 1. İran dili, Farsça, Acemce. 2. İran'ın dili ve halkı ile ilgili olan.

f.+de 5b/04

f.+den 4a/15

fārsi: bk.fārisi

f. 4a/10

farz: *Ar.i.c.* 1. Bir netice elde etmek için ihtimalli veya gerçek olarak kabul edilen bir tahminde bulunma, sayma, tutma, bir hususu bir davaya mevzu ve asıl kılma. 2. Allah'ın işlenmesi kat'î olarak lüzumlu, terki günah olan emirleri. (namaz, oruç, zekat, hac gibi)

f. ('ayn-ı farz ol-) 11b/15

f. (farz-ı 'ayn ol-) 11b/14

f. (it-) 21a/09

fāsık: *Ar.sf.* Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, fesatçı, kötülük eden.

f.+lar 15b/07

faşl: *Ar.i.* Ayrıntı; ayırma, ayrılma; kesme; kesinti, bölüm.

f. 20b/02, 23a/03, 30a/04, 6a/10, 6a/13, 7a/14, 7a/14, 7b/03, 7b/06, 7b/09, 7b/11, 7b/14, 7b/15, 8a/04, 8a/04, 8a/05, 8a/07, 8a/08, 8a/11, 8a/12, 8a/13, 8a/15, 8b/01, 8b/07, 8b/07, 8b/09, 8b/12, 9a/08, 9a/08, 9a/12, 9a/15, 9b/05, 9b/09

f. (faşl-ı çehār-dehüm) 6b/08

f. (faşl-ı çehārüm) 6b/01

f. (faşl-ı dehüm) 6b/05

f. (faşl-ı düvāz-dehüm) 6b/06

f. (faşl-ı dü-vüm) 21b/04, 6a/14

f. (faşl-ı evvel) 20b/03, 6a/14

f. (faşl-ı heftüm) 6b/03

f. (faşl-ı heştüm) 6b/03

f. (faşl-ı nühüm) 6b/04

f. (faşl-ı pençüm) 6b/01

f. (faşl-ı sım) 6a/15

f. (faşl-ı sız-dehüm) 6b/07

f. (faşl-ı şeşüm) 6b/02

f. (faşl-ı yāz-dehüm) 6b/06

fāzıl: *Ar.sf.* Faziletli, fazilet sahibi, erdemli; faik, üstün.

f. ('ayān-ı fāzıl) 28a/12

fazl: *Ar.i.* İyilik, fazilet, erdem, lütuf.

f. (dürri-i felek-i fazl u ifzāl)

3a/10

fe-lā cerm: *Ar.zf.* Muhakkak, şüphesiz.

f. 24b/03

fehvā: *Ar.i.* Mana, anlam, mefhum, kavram.

f.+sından 22b/07

felek: *Ar.i.* Gökyüzü, sema.

f. 21a/06, 21a/07, 21a/10, 23a/02, 23a/02, 23b/14, 26a/04, 26a/06, 26a/07, 26b/07, 26b/12, 3b/10

f. ('aql u nefis ü felek) 21a/15

f. (aşhāb-ı felek) 19b/09

f. (dürri-i felek-i fazl u ifzāl)

3a/10

f. (felek-i āfitāb) 24a/15

f. (felek-i atlas) 21a/06, 22a/14,

26a/07

f. (felek-i burūc) 21a/08, 24a/03,

24b/12, 25b/01, 26b/01

f. (felek-i burūc-ı mevhūm)

24a/01

f. (felek-i burūcda ol-) 24a/12

f. (felek-i evvel) 21a/03, 21a/04,

22a/14, 22b/03, 24b/14

f. (felek-i heştümde ol-) 24a/10

f. (felek-i mu'azzam) 26a/09

f. (felek-i müdevver) 22a/03

f. (felek-i rābi') 24a/15

f. (felek-i sāmin) 25a/03
 f. (felek-i şāminde ol-) 23a/15
 f. (felek-i semā-yı dünyā ol-) 22b/08
 f. (felek-i zūhal) 21a/11
 f. (felekü'l-eflāk) 22a/14
 f. (şülüs-i felek) 26b/15
 f.+de 21a/09, 22b/11
 f.+den 21a/05
 f.+dendür 26a/03
 f.+dür 21a/07, 22b/04, 22b/09
 f.+e 24a/06
 f.+i (felegi) 25a/04
 f.+iñ (felegiñ) 27a/02
 f.+ler 23b/06, 26a/14
 f.+lerde 12a/09, 23b/05, 25b/02
 f.+lerden 24a/09
 f.+leri 21a/11
 f.+lerüñ 24a/05, 26a/02

fenn: *Ar.i.* 1. Nevi, çeşit, sınıf, tabaka, türlü. 2. Hüner, marifet, sanat, ilim.
 f. (fenn-i mergüb) 30a/02
 f.+üñ 5b/04

fer': *Ar.i.* Bir aslın neticesi.
 f. (hulāşa-yı fer'-i mühlet) 3a/09

ferd: *Ar.sf.* Şahıs, kişi.
 f. 17b/03, 18a/03, 18b/02, 18b/13, 30b/15
 f.+i 23a/12, 24a/06, 24a/09, 26a/14
 f.+inde 23a/08, 24b/13

f.+inden 25a/07

ferdāniyyet: *Ar.i.* Birlik, teklik, eşsizlik.
 f.+i 2a/15
 f.+ine 2a/04

ferden ferden: *Ar.zf.* Fert fert, tek tek.
 f. 19a/06

feres: *Ar.i.* At, beygir.
 f. 29b/02

ferhunde: *Far.sf.* Mübarek, mesut, meymenetli, kutlu, mutlu, uğurlu.
 f. 26b/10

ferhunde-māl: *Far.b.sf.* Mutluluk veren mal, eşya.
 f.+de (vaqt-i ferhunde-māl) 16a/08

ferişte: *Far.i.* 1. Melek 2. *sf.* Günahsız, masum.
 f.+ler 19b/06
 f.+lerden 19b/07

fermān: *Far.i.* Padişah tarafından verilen yazılı emir, buyruk.
 f. 11a/07
 f. (fermān-ı tuğra) 1b/04
 f.+ıyla 22a/09

ferruḥ-fāl: *Ar.Far.b.sf.* Talihi uğurlu, bahtı açık.

f. (hāl-i ferruḥ-fāl) 16a/07

ferş: *Ar.i.* Yayılan şey, yaygı, şilte, halı, seccade, hasır.

f. (seccāde-nişīn-i mihrāb-ı ferş ol-) 14b/05

ferzāne: *Far.sf.* Hakim, feylesof, bilgili kimse.

f.+ler 2b/15

feşāḥat: *Ar.i.c.* İfadede, kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin lafız, mana, ahenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde, düzgün ve doğru olması durumu; dilin söylenmesi güç, ahenksiz, alışılmamış kelimelere, yadırganacak yabancı sözlere, kusurlu cümle, mecaz ve terkiplere yer verilmemesi suretiyle açık, duru ve doğru kullanılması.

f. 14a/08

fetāvā: *Ar.i.c.* Müftünün verdiği şer'î cevaplar.

f.+sını 8b/12

feth: *Ar.i.* Kuşatma, zapt etme.

f. (it-) 16a/15

fevāyih: *Ar.i.c.* Güzel kokular.

f. (envā'-i revāyih-i fevāyih-i tayyibe) 14a/04

fevc: *Ar.i.* Bölük, takım, cemaat.

f. 17b/02, 17b/02

fevķ: *Ar.i.* Üst, üst taraf, yukarı.

f. (eflāk-ı fevķü'l-hāk) 26a/01

fevķānī: *Ar.sf.* 1. Üstte olan, yukarıda bulunan. 2. *i.* Üstte noktası olan harf (Arap) alfabesinde.

f. (nakķāş-ı fevķānī vü taḥtānī)

22b/14

f.+siniñ 22b/13

fevt: *Ar.i.* Elden çıkarma.

f. (fevt ü zāyi' ol-) 5b/01

feyleķūsān: *Ar.i.c.* Fil kulağı denilen büyük yassı yapraklı ot.

f. (feyleķūsān-ı müteheyyem)

24b/08

feylesōfān: *Ar.i.c.* Felsefe ile uğraşan, filozof; alim, akıllı kimse.

f. (feylesōfān-ı mā-taķaddem)

24b/08

feyz: *Ar.i.* 1. Bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma. 2. İlim, irfan.

f. (it-) 4a/14

f.+inden 20b/13, 23a/07

fezā: *Ar.İ.* Ucu bucağı olmayan, bulunmayan boşluk; dünyanın sonsuz olan genişliği.

f. (fezā-yı lā-mekān) 2a/11

f. (mekān-ı lā-mekān-ı fezā-yı

üns idi) 11a/06

f.+sında (cüst ü cüy-ı idrāk-ı

fezā) 1b/07

fırka: *Ar.İ.* İnsan kalabalığı, grubu.

f. (fırka vü gürüh-ı enbüh-ı

evliyā) 12a/14

fiṭnat: *Ar.İ.* Zihnini her şeyi çabuk anlayışı, zihin açıklığı, zeyreklik

f. 3a/07

fiṭrat: *Ar.İ.* Yaradılış, tabiat, mizaç, huy.

f. 20a/04

f. (bā'ış-ı fiṭrat-ı kevn ü mekān)

15b/11

f. (fiṭrat-ı gūn u mekān) 20a/10

f. (mebde'-i fiṭrat-ı kāināt) 2b/12

f.+ından (menşe'-i fiṭrat) 16b/05

f.+ından (sebeb-i fiṭrat) 16a/15

fi: *Ar.zf.* ve *e.* 1. İçinde, -de. 2. [Evvelce] tarihin başına konurdu.

f. (Ḥalīfetullah-ı fi'l-arz) 30b/05

f. (kāffetü'l-enām-ı fi-kenef-i

'adl) 3b/09

f. (fi-küll-i ḥinin) 5b/02

fidā: *Ar.İ.* Bir esiri kurtarmak için verilen şey, fidye.

f. 18b/09

fıkr: *Ar.İ.* Fikir, düşünce.

f. (berīd-i fıkr-i şahrā-neverd)

1b/07

firāvān: *Far.sf.* Çok, bol, fazla, aşırı.

f. (firāvān-ı minnet-i bī-kıyāslar it-) 11b/13

f. (sipās-ı firāvān) 1b/01

f. (taḥiyyāt-ı firāvān) 2b/09

fuḫahā: *Ar.İ.c.* Fıkıh âlimleri, fıkıh ilminde söz sahibi kimseler.

f. (fuḫahā vü huffāz u ekābir)

8a/15

f.+nuñdur (ehl-i tefsīr ü fuḫahā)

6a/12

furkān: *Ar.İ.* İyi ile kötü ve doğru ile yanlış arasındaki farkı gösteren her şey.

f. (furkān-ı kerīm) 13b/11,

22a/05

f. (ḥuşūş-ı fuşūş-ı furkān-ı

bitiyān-ı beyān) 3a/02

furşat: *Ar.İ.* Uygun zaman, elverişli durum, faydalanma sırası, elden kaçırılmayacak faydalı vakit, hal ve münasebet.

f.+ı 4a/04

fuṣaḥā: *Ar.sf.c.* Güzel, düzgün ve açık konuşanlar, iyi söz söyleme kabiliyetinde olan kimseler, uzdilliler.

f. (eblağü'l-fuṣaḥā) 4a/09

fusaḥā: *Ar.sf.c.* Allah'ın emirlerini tanımayanlar, sapkınlar, günah işleyenler, fesatçılar, kötülük edenler.

f. (fusaḥā-yı ḥāk-sār) 12b/07

fuṣūṣ: *Ar.i.c.* Yüzük taşları.

f. (ḥuṣūṣ-ı fuṣūṣ-ı furḳān-ı

bitiyān-ı beyān) 3a/01

fuṣalā: *Ar.sf.c.* Fazıllar, faziletler, erdemli kimseler.

f. (aṣḥāb-ı fuṣalā-yı kirām)

27b/06

f. (cemāhīr-i fuṣalā-yı erbāb-ı

ḥükmden ol-) 9a/03

f. (cümle-i erbāb-ı fuṣalā-yı kirām) 8b/13

f. (fuṣalā-yı ehl-i sünnet) 20b/06

f. (fuṣalā-yı takrīr) 21b/05

f.+nuñ ('ulemā vü fuṣalā) 5b/12

füccār: *Ar.sf.c.* Günahkarlar, fena huylular.

f.+ı (küffār-ı füccār) 12b/07

ḡaddār: *Ar.sf.* Çok gadreden, zulmeden, hain, merhametsiz, kıyıcı.

g. (cihān-ı ḡaddār) 17a/03

ḡāh: *Far.e.* 1. Zaman bildiren edat. 2. *zf.* Arasıra, kim, bazı.

g. 26b/01, 26b/03, 27b/07, 27b/07, 27b/10, 27b/10

ḡarb: *Ar.i.* Güneşin battığı taraf, günbatısı, batı.

g. 12b/08

ḡarīb: *Ar.sf.* Tuhaf, şaşılacak, bambaşka (şey).

g. (ceng-i ḡarīb) 30a/12

g. (ḡarīb ü bī-kes) 16a/08

g. (Ṭūr-ı ḡarīb) 21a/13

g. (üslüb-ı ḡarīb) 17a/04

ḡarībe: *Ar.sf.* Evvelce görülmemiş, tuhaf, şaşılacak şey.

g.+ye (eṣnāf-ı bedāyi'-i ḡarībe)

14a/10

ḡarīze: *Ar.i.* Huy, tabiat.

g.+ye (maṣnū'āt-ı ḡarīze) 17b/12

ḡarḳ: *Ar.i.* Boğulma, boğma.

g. (ol-) 17b/01

ğarrā: *Ar.sf.* Ak, parlak, gösterişli, nümayişli, şatafatlı.

g. (tal‘at-ı ğarrā ü müntehā) 11b/08

ğavş: *Ar.i.* Suya dalma, dalgıçlık.

g. (havz-ı ğavş itdür-) 12a/06

ğāyet: *Ar.i.* 1. Nihayet, uç, son. 2. *zf.* Çok, fazla, son derece.

g. 12a/03, 30a/15

g.+ine 18a/13

ğāyib: *Ar.sf.* Görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp.

g.+lere 5b/09

ğayr: *Ar.sf.* 1. Ayrı, başka, özge, artık, diğer, değil. 2. Yabancı, bildik olmayan. 3. *e.* Arapça sıfatların başında nefi edatı olan “-sız”, “değil” manasına gelir.

g. (ğayr-ı girībān) 2a/08

g. (ğayr-ı maṭla‘) 2a/07

g.+ı 19b/07, 20a/11, 24a/02, 24b/12, 25b/10, 27a/13, 27b/04, 28a/14, 4b/15

ğayret: *Ar.i.* Çalışma, çabalama.

g. (ğayret-i celāl-i lem-yezel)

12a/05

ğazā: *Ar.i.* Din uğruna savaş.

g. (miḳdār-ı ğazā-yı mübārek it-)

7b/07

g.+ya 7b/15

geç-: *f.* Bir baştan öbür başa yürümek.

g.-meyince 17a/02

g.-miş 5b/12

gedā: *Far.sf.* Fakir, yoksul, dilenci.

g.+laruñ 16a/09

gedālik: [*Far gedā+Türkçe “lik”*]

Yoksulluk, fakirlik, dilencilik.

g. 23b/12

gel-: *f.* 1. Bir yere varmak, gitmek. 2. Yetişmek, ulaşmak.

g.-medi 17b/09

g.-se 24b/01

genc: *Far.i.* Hazine, define.

g. 30b/02

g. (genc-i maḥzūn) 30b/04

g. (idim) 30b/15

g.+ümi 31a/03

gencine: *bk.genc.*

g.+leri (kulüb-ı gencine) 15a/10

gerdiş: *Far.i.* Dönüş, dönme, dolaşma.

g. 26a/03

g. (gerdiş ü devrān) 26a/02

g. (gerdiş ü seyrān) 23b/04

gerek: *i.* Bir şeyin yapılabilmesinin veya olabilmesinin bağlı olduğu şey.

g.+dür 18b/06
g.+dür (**bilmek gerekdür**) 30a/05, 23a/04, 26a/01, 31a/15
g.+dür (**irişe gerekdür**) 18b/05
g.+dür (**yetişe gerekdür**) 18b/06

gerü: *sf.* Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü.
g. (**dön-**) 27b/11

geşt: *Far.i.* Gezme, seyretme, dolaşma.
g. (**geşt ü seyrān**) 26a/02, 26a/13

getür-: *f.* Bir yerden bir yere ulaştırmak.
g.-meyüp 21b/08

gevher: *Far.i.* 1. Elmas, cevher. 2. İnci. 3. Değerli taş. 4. Bir şeyin aslı, esası.
g. (**dürc-i gevher**) 20a/09, 5a/14
g. (**mānend-i silk-i gevher**) 20a/09
g. (**naẓm-ı gevher-i tāb**) 4b/02

gevher-nisār: *Far.b.sf.* 1. Cevahir serpen. 2. Güzel, düzgün, söz söyleyen.
g. (**tefāsīr-i kelām-ı gevher-nisār-ı Rabbü'l-‘ālemīn**) 4b/09
g.+larından (**naẓm-ı gevher-nisār**) 20a/08

ğidā: *Ar.i.* 1. İnsanı besleyen şeyler, bes. 2. Yiyip içilen şeyler.
g. 18b/09
g. (**idin-**) 18a/15

ğınā: *Ar.i.* Zenginlik, bolluk.
g. (**ğınā-yı bī-‘anā**) 15b/06

gibi: *e.* 1. Benzerlik ve örneklik bildiren edat. 2. Yakışacak biçimde, uygun tarzda. 3. Tıpkı, aynen. 4. Ve benzerleri. 5. Zamanca yakınlık ifade eder.
g. 11b/04, 13a/04, 14a/03, 16a/14, 17a/12, 17b/08, 19a/13, 19a/14, 20a/09, 22a/03, 25a/03, 27b/09, 27b/12, 28a/15, 28b/02, 29a/05, 29a/05, 29a/06, 29a/07, 2b/09, 2b/15, 2b/15, 3b/06, 5a/14, 7b/12
g.+dür 23b/10, 26a/06, 3b/12, 3b/12

gice: *i.* Akşamla güneşin doğuşu arasındaki zaman, gece.
g.+de 26a/08

gine: *zf.* Tekrar, bi daha, gene, yine.
g. 12a/02, 17a/14, 18a/02, 18b/14, 27a/01

gīr: *Far.i.* Tutma, tutuş.
g. (**aķvāl-i gīr ü dār-ı devlet**) 14a/13

giriḃān: *Far.i.* Elbise yakası.
g.+dan (**ğayr-ı giriḃān**) 2a/08

giriḥ: *Far.i.* Düğüm, bağ.
g.+lerüm (**‘uķde vü giriḥ**) 16a/14

girü: *sf.* Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü.

g. 11a/04, 11a/12

g. (**dön-**) 27b/05

git-: *f.* 1. Bir yerden veya bir işten ayrılmak. 2. Bir tarafa yönelmek. 3. Yürümek.

g.-er (**gider idi**) 16a/03

g.-erler (**ilerü giderler**) 27b/10

g.-erler (**nā-gāh ve çāresiz**

giderler) 15b/09

g.-erse (**giderse**) 4a/04

gizlü: *sf.* Açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açık ve aşikar olmayan, meçhul.

g. 30b/15

ğonçe: *Far.i.* Gonca, tomurcuk, açılmamış çiçek.

g. (**ğonçe-i gül-zār-ı belāğ**) 2b/08

ğonçe-veş: *Far.b.sf.* Gonca gibi, açılmamış çiçek gibi.

g. 16a/15

gök: *i.* Gökyüzü, sema.

g.+inde (**göginde**) 22b/10

göñül: *i.* Kalpte bulunan ve istek, arzu kaynağı olan duygu.

g.+leri 13b/09

gör-: *f.* 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını anlamak. 2. Bir işin yerine getirilmesi. 3. Karşılık almak. 4. Anlamak, kavramak, sezmek. 5. Korumak.

g.-di 11b/09

g.-di (**ma'kūs ve menkūş gör-**)

12a/03

g.-diler 13b/02, 13b/06, 13b/09, 13b/14, 14a/02, 14a/08, 14a/11, 15b/02, 15b/05, 25a/01

g.-diler (**mübārek barmağının orta yerin gör-**) 15a/01

g.-diler (**mübārek barmaklarını gördiler**) 14b/14

g.-diler (**mübārek boynını gör-**) 14b/02

g.-diler (**mübārek dilin gör-**) 14a/14

g.-diler (**mübārek dirseğin gör-**) 14b/11

g.-diler (**mübārek elinüñ arkasını gör-**) 15a/03

g.-diler (**mübārek elleri ayasın gör-**) 15a/07

g.-diler (**mübārek karnını gör-**) 15a/14

g.-diler (**mübārek kutlu bāzularını gör-**) 14b/08

g.-diler (**mübārek sīnesini gör-**) 15a/10

g.-enlerüñ 18a/08

g.-üp 15b/10

görünmeklik: *i.* Görünme hali, görünme durumu.

g.+ine (**görünmekliğine**) 22b/13

göz: *i.* Görme organı.

g.+leri 13b/09

ğubüb: *Ar.i.c.* Sonlar.

g.+sın (**'allāmü'l-ğubüb**) 16a/12

gün: *Far.sf.* Renk.

g. (**fiṭrat-ı gün u mekân**) 20a/10

güş: *Far.i.* Kulak.

g. (**cevāb-ı müsteṭāb-ı güş**)

20a/02

g. (**it-**) 8b/04

güyā: *Far.sf.* Sanki, diyelim ki.

g. 11b/02, 23a/02

guyüb: *Ar.sf.c.* Kayıplar.

g. (**ricāl-i guyüb**) 7b/12

gül: *Far.i.* Çiçek.

g.+leri 14a/03

gül-geşt: *Far.b.i.* Gül seyri, gül gezintisi.

g. (**gül-geşt ü devrân**) 26a/13

gül-istân: *Far.b.i.* Gül bahçesi, gül tarlası.

g. (**bülbül-i rüşen-beyân-ı gül-istân-ı cüd-ı kerem**) 2b/03

gül-rîz: *Far.b.i.* Gül saçan, gül serpen.

g. (**ol-**) 12a/04

gül-zâr: bk.gül-istân

g. (**gonçe-i gül-zâr-ı belâğ**) 2b/08

gümüş: *i.* Tabiatla altın, bakır, bazen platinle birlikte bulunan, altından sonra en kolay dövülüp haddelenebilen, ısı ve elektriği en iyi ileten, ziynet ve kıymetli süs eşyası imaline yarayan, kendine has beyaz renkte olan element, sim.

g.+den 18a/05

gün: *i.* 1. 24 saatlik zaman diliminin her biri. 2. İçinde bulunulan zaman.

g. 16a/03, 20a/03, 26a/08, 28b/08, 2b/09

g.+de 18b/09

g.+i 6a/02

g.+ünde 6a/03

güneş: *i.* Dünyamızın da içinde bulunduğu gök sisteminin merkezi durumunda olan, çevresinde sisteme ait olan gezegenlerin dolaştığı, ısı ve ışık yayan büyük gök cismi, şems.

g. 3b/06

gür: *sf.* Fıskırırcasına çıkmış olan, çok, bol olan, kuvvetli.

g. 5b/14

gürüh: *Far.i.* Cemaat, bölük, takım.

g. (fırka vü gürüh-ı enbüh-ı

evliyā) 12a/15

g. (gürüh-ı hāmiyye) 17a/05

g. (gürüh-ı şüküh) 13b/14

güvāh: *Far.sf.* Şahit, delil, tanık.

g. (şāhid ü güvāh) 2a/05

güzel: *sf.* Hoş, latif, çirkin olmayan

g.+ler 11b/03

güzzer: *Far.i.* Geçme, geçiş.

g. (eyle-) 11b/06

güzide: *sf.* Seçkin, seçilmiş, beğenilmiş.

g. (güzide-i evliyā) 2b/06

g.+leri 7a/07

güzin: *Far.sf.* Seçen, seçilmiş, seçkin.

g.+ün (aşhāb-ı güzīn) 7a/07

-H-

haber: *Ar.i.* 1. Son ve yeni havadis,

bilgi. 2. Ağızdan ağıza dolaşan söz.

h. 31a/02

h. (vir-) 23a/02

haber-dār: *Ar.zf.* Haberli.

h. 30b/15

Habeş: *Ar.h.i.* Afrika'nın doğusunda, Yemen'in karşı kıyısında bulunan ve halkının çoğu Hristiyan olan, Habeşistan kıtasında yaşayan yerli halk.

h. (ehl-i Habeş) 7a/01

habīs: *Ar.sf.* Parasız olarak verilen, bağışlanan şey.

h.+im 16b/11

hacāt: *Ar.i.c.* İstekler, dilekler.

h.+a ('arz-ı hacāt) 16a/02

h.+dan (kādīü'l-hacāt) 16a/07

hacet: *Ar.i.* İhtiyaç, lüzum, gereklilik, muhtaçlık.

h. (yok) 16b/02

hadd: *Ar.i.* 1. Sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar. 2. Bir şeyin nihayeti, sonu.

h. 11b/03

h. (hadd-ı zāt) 27a/14, 28a/04

h.+i 29b/14

hadīs: *Ar.i.* Peygamberimizin kutsal sözü.

h. (hadīs-i kudsi) 30b/13

hâfif: *Ar.sf.* Ağır olmayan, yeğni; az olan.

h. (duḥān-ı hâfif) 21b/11

h. (ef'āl-i hâfif ol-) 23a/14

hâfife: bk.hâfif maddesi. (hâfif maddesinin müennesi)

h. ('ālem-i eflāk-ı hâfife) 22b/12

hāk: *Far.İ.* Toprak.

h. 29a/06

h. (aşl-ı 'ālem-i hāk ol-) 21b/12

h. (eflāk-ı fevkü'l-hāk) 26a/01

h. (hāk-i za'if) 30b/10

h. (ol-) 19a/09

h. ('unşur-ı hāk) 6b/03

h.+de 12b/02

h.+de ('arz-ı hāk) 19b/06

h.+uñ (eflāk u hāk) 10b/08

hāk-sār: *Far.b.sf.* Toz toprak içinde kalmış, hali perişan.

h.+ı (fusaḳā-yı hāk-sār) 12b/07

hākāyık: *Ar.İ.c.* Doğru olan asıllar, şüphesiz bulunan şeyler, hakikatler, gerçeklikler.

h. 14a/02

h. (hākāyık-ı cüz ü insān) 31a/10

h.+dan 5a/15

h.+dan (ma'ārif ü hākāyık)

14b/03

hākık: *Ar.sf.* Hak sahibi olan, haklı.

h.+a 5a/15

h.+a (ıstılāhāt-ı hākık) 25b/13

hākikat: *Ar.İ.* 1. Bir şeyin aslı ve esası, mahiyeti. 2. Gerçek, doğru; gerçekten, doğrusu.

h. (hākikat-ı Ādemī) 30a/10

h.+a (aşhāb-ı hākikat) 4b/08

h.+ta 30a/13, 31a/15

hākikat-biz: *Ar.Far.b.sf.* Gerçekçi.

h. 13b/11

hākikat-pezîr: *Ar.Far.b.sf.* Gerçeği kabul eden, gerçeği kabul edebilir.

h. (Mustafā-yı hākikat-pezîr)

4a/09

hākîr: *Ar.sf.* İtibarsız, değersiz, aşağı, adi, bayağı.

h. 4a/08

hākķ: *Ar.İ.* Allah, Tanrı.

h. ('ibādetü'l-hākķ) 31a/14

h.+dan (cānib-i hākķ) 20a/01

h.+dan (rahmet-i hākķ) 13b/03

hāl: *Ar.İ.* 1. Şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek olmayan zaman. 2. Oluş, bulunuş, suret, keyfiyet, durum.

h. 23a/12, 28a/09

h. (hāl-i ferruḥ-fāl) 16a/07

h. (irāde-i hāl) 28b/09

h. (keyfiyyet-i hāl) 28b/12

h.+de 16b/06, 25b/04

h.+dedür 22b/02

h.+e 24b/11

h.+i 23b/08

h.+in 24b/09, 24b/09

ḥalāvet: *Ar.i.* Tatlılık, şirinklik.

h.+i 18a/11

ḥalāyık: *Ar.i.* Yaratılmış olanlar, mahlukat, insanlar.

h. 14b/06

ḥālī: *Ar.i.* Tenha, boş, sahihsiz yer.

h. (ḳo-) 19a/04

Ḥalīfetu'l-lah: *Ar.i.* Allah'ın yer yüzündeki temsilcisi, halifesi.

h. (Ḥalīfetu'l-lah-ı fī'l-arḫ) 30b/05

Ḥālīḳ: *Ar.i. ve sf.* Yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allah.

h.+ini 21b/01

ḥalīḳat: *Ar.i.* Tabiat, nas.

h. 13a/01

h.+dan 30a/15

ḥālīḫ: *Ar.sf.* Hilesiz, katkısız.

h. 18a/05, 18a/07

ḥalk: *Ar.i.* Bir bölgede yaşayan insan topluluğu.

h. 31a/04, 31a/12

h. (cihān ü ḥalk-ı cihān) 6a/11

h. (emr ü ḥalk) 31a/15

h. (ḥalk-ı āfāk) 14b/14

h. (ḥalk-ı 'azīm) 30b/09

h. (idüp) 12a/15

h. (it-) 10b/07, 11a/02, 12b/01, 12b/04, 12b/08, 19b/12, 20b/05, 31a/10

h. (itme-) 17a/03

h. (nāmūs-ı ḥalk it-) 17b/06

h.+a 30b/04, 31a/03

ḥall: *Ar.i.* Çözme, çözölme, karışık bir meselenin içinden çıkma; karar verip neticeye varma.

h. (it-) 16b/01

ḥāme: *Far.i.* Kalem.

h. (ḥāme-i bedāyi') 16b/10

h. (ḥāme-idā' vü ṣanāyi') 10b/05

ḥamel: *Ar.i.* Koç burcu.

h. (ḥamel ü 'akreb) 25b/09

h. (burüc-ı ḥamel) 25a/13

h. (ṣūret-i ḥamel) 25a/09

ḥāmīle: *Ar.sf.* Gebe (kadın).

h. (ol-) 7b/01

ḥāmīs: *Ar.sf.* Beşinci, dördüncüden sonra gelen sayı.

h.+de 24b/15

ḥāmiyye: *Ar.i.* Onurlu, haysiyetli.

h. (gürüh-i hâmiyye) 17a/05

hamse: *Ar.sf.* Beş; dörtten sonra gelen sayı.

h. (kevākib-i hamse) 25b/06

hâne: *Ar.i.* Ev.

h. 23b/02, 27a/04, 3b/02

h.+lere (kaşr u hâne) 18b/01

h.+leri 23a/15, 25a/15

h.+leri (ekşer-i burūc u hâne)

25b/08

h.+lerine 24a/10, 24a/13, 26b/02

h.+si 24a/02

h.+sinde 24b/02, 24b/06

hānedān: *Far.i.* Kökten asil ve büyük aile.

h. (hānedān-ı bā-sa‘ādetinde ol-)

7b/09

hānümān: *Far.b.i.* Hānmān, ev, bark.

h. (hānümān-ı devletinde ol-)

7b/10

harāb: *Ar.sf.* Yıkık, viran.

h. (‘ālem-i harāb kıl-) 17a/15

h. (harāb ü yebāb kal-) 19a/10

h. (kal-) 18a/02, 18b/13

h. (kalma-) 19a/02

h. (ol-) 16b/15

harām: *Ar.i.* Tecavüz edilmesi, dokunulması men edilen, kutsal,mübarek.

h.+uñ (muḥarremü’l-harām)

6a/02

harameyn: *Ar.sf.tesniyesi* İki haram.

h. (resülü’l-harameyn) 12b/15

harāret: *Ar.i.* Sıcaklık.

h. (harāret-i pertāb) 27a/08

harb: *Ar.i.* Cenk, kavga, dövüş, savaş.

h.+ları (ālet-i harb) 8a/01

hardal: *Ar.i.* Hardal, sofrada iştah açmak için kullanılan macunumsu madde.

h. 18a/14, 18b/04, 18b/09, 18b/10

h. (dāne-i hardal) 18a/09

h.+uñ (dāne-i hardal) 18a/10

harekāt: *Ar.i.c.* Hareketler, davranmalar.

h.+a 28b/01

hareket: *Ar.i.* 1. Kımıldama, oynama, yer değiştirme. 2. İş işleme, iş görme, davranma.

h. (ervāḥ u hareket) 29a/13

h. (hareket-i zātiyye) 26b/01

harf: *Ar.i.* Alfabeyi meydana getiren işaretlerden her biri.

h. (mevzi’-i harf-i ‘ayn) 9b/02

ḥaṣāil: *Ar.i.c.* Huyılar, tabiatlar.

h. (ḥaṣāil-ü veḳāyi‘) 7a/04

ḥaṣāset: *Ar.i.* İhtiyaç, yoksulluk, züğürtlük.

h.+e (ḳabāḥat u ḥaṣāset) 15a/05

ḥaseb: *Ar.i.* Baba tarafından gelen şeref, asillik, soy temizliği.

h. (ḥaseb-i şerif) 7a/10

ḥased: *Ar.i.* Kıskançlık, çekememezlik.

h. (ḥased vü cesed) 2a/01

h.+den (ẓıdd u ḥased) 12a/14

ḥāşıl: *Ar.sf.* Peyda olan. Husule gelen. Çıkan, meydana gelen.

h. (ḥāşıl-ı kelām) 27b/06

h. (it-) 28a/05, 29b/07

h. (ol-) 28b/15, 29a/10, 29a/12, 29b/05, 29b/09, 30a/01

ḥāşıyyet: *Ar.i.* Bir şeye has nitelik, o nesnede bulunan meziyet, kuvvet, tesir, hassa.

h. 27a/14

h. (ḳonul-) 23a/08

ḥaşr: *Ar.i.* Dar, darlık.

h. 28a/01

h. (‘aḳl-ı ḥaşr) 18a/08

ḥāşş: *Ar.sf.* Mahsus, özel.

h. 26b/02

ḥāşşa: *Ar.i.* Bir kimseye, ya da bir şeye özel olan nitelik, kuvvet, güç.

h.+larıyla 26b/01

ḥaşem: *Ar.i.* Maiyet, yanında bulunanlar, hizmet edenler, aile.

h. (şehenşāh-ı bī-ḥayl u ḥaşem)

30b/08

h.+ün 13b/09

Hāşimī: *Ar.h.i.* Hz. Muhammed’in mensub olduğu kabile.

h.+nün 7a/09

ḥaşmet: *Ar.i.* Alçak gönüllülük.

h. (kibriyā vü ḥaşmet) 12a/12

ḥaṭā: *Ar.i.* Yanlış, yanlışlık; yanılma.

h. (ḥaṭā-yı raḳam) 6a/05

ḥaṭar: *Ar.i.* Tehlike.

h. (ḥavf u ḥaṭar) 26b/13

ḥātem: *Ar.i.* Mühür, üstü mühürlü yüzük.

h. 23b/11

h. (ḥātem-i enbiyā) 2b/05

h. (ḥātem-i pīrūze) 23b/09

h. (ḥātem-i zamān) 3a/03

ḥāṭıra: *Ar.i.* Hatıra gelen, hatırdaki kalan şey.

h.+na 16a/03

hātif: *Ar.i.* Sesi işitilip de kendisi görülmeyen kimse, seslenici, çağırıcı; gaipten haber getiren melek.

h.+den 16b/06

hātīp: *Ar.sf.* Güzel, düzgün konuşan kimse.

h. 14b/05

hātīm: *Ar.i.* Kur'ân-ı Kerim'i başından sonuna kadar okuma.

h. (hātīm-i mātend) 2b/07

hātī: *Ar.i.* Yazı

h. (hūsīn-i hātī) 14b/15

hātī: *Ar.zf.* Bundan başka, fazla olarak, dahi, bile, hem de, üstelik.

h. 23b/02, 28b/01

hāvā: *Ar.i.* Hava.

h. (hāvā-yı mā'nī) 21a/01

h.+ile ('unşur-ı hāvā) 6b/02

hāvālī: *Ar.i.* Etraf, civar, çevre, yöre.

h.+sinde 13a/05

hāvāşş: *Ar.sf.c.* 1. Hassalar, keyfiyyetler. 2. Muhterem, saygın olanlar.

h. (mergüb-ı hāvāşş düş-) 14a/01

h. (ol-) 13b/12

hāv: *Ar.i.* Korku, korkma.

h. (hāv u hātār) 26b/13

hāv: *Ar.i.* Havuz.

h. (hāv-ı gāvş itdür-) 12a/06

hayāl: *Ar.i.* İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey.

h. (hayāl-i medhūş) 18a/13

h. (hayāl-i mücāhede it-) 24b/11

h.+den (vehm ü hayāl) 10b/10

h.+e (rişte-i hayāle diz-) 4b/02

hayāliyye: *Ar.sf.* Hayale mensup, hayal ile ilgili, hayal ürünü.

h. ('ilm-i hayāliyye vü mevhūm) 24b/08

hayāt: *Ar.i.* Dirilik, canlılık.

h. 17a/08, 18b/08

h. (hayāt-ı cāvidān) 3b/11

h. (mūceb-i hayāt) 28b/15

h. (üzerine ol-) 18b/07

h.+a 28b/01

h.+ı 16b/14, 19a/01

h.+ı (müddet-i hayāt) 28b/07

h.+ları (naḳd-ı hayāt) 17a/12

h.+larını 19a/06

h.+uñ (müddet-i hayāt) 18b/05

hayf: *Ar.e.* Haksızlık, cevir, zulüm.

h. 23a/13

ḥayl: *Ar.İ.* Zümre, takım, güruh.

h. 13b/09

ḥayr: *Ar.s.f.* İyi, faydalı, hayırlı, yarar.

h. (ḥayrū'l-verā) 16a/05

h. (maḳādīr-i ḥayr u şerr) 1b/05

h. (müfizü'l-ḥayr ve'l-cūd)

22a/08

ḥayrān: *Ar.s.f.* 1. Şaşmış, şaşakalmış, şaşırmış. 2. Çok tutkun.

h. 27b/12

h. (āşifte vü ḥayrān it-) 12a/07

h. (ḥayrān u deng) 1b/07

h. (vālih ü ḥayrān) 27b/11

ḥayret: *Ar.İ.* Şaşma, şaşıрма, şaşakalma.

h.+lerinden (kemāl-i ḥayret)

27b/09

ḥayvān: *Ar.İ.* 1. Canlılık, dirilik. 2. Canlı şey. 3. İnsanı da içine alan bütün canlılar.

h. (ḥayvān-ı müteḥarrik) 29a/15

h.+dan (cins-i ḥayvān) 17b/03,

29b/10

h.+1 (şüret-i ḥayvān) 25a/07

ḥayvānāt: *Ar.İ.c.* Hayvanlar.

h. 28a/13

h. (ḥayvānāt-ı mütenevvi'a)

29b/05

h.+dan (cins-i ḥayvānāt) 29b/01

ḥayvānī: *Ar.s.f.* Hayvanla ilgili, canlıya ait.

h. (ḳuvvet-i ḥayvānī) 28b/13,

29a/13, 29a/14, 29b/07

ḥayvāniyye: bk.ḥayvānī

h. (ḳuvvet-i ḥayvāniyye) 29b/08

ḥazā: *Ar.İ.* Bu, şu, o.

h. 27a/13

ḥazāne: *Ar.İ.* Hazne, hazine.

h. (ḥazāne-i esrār-ı belāḡat) 6a/04

ḥāzır: *Ar.s.f.* Huzurda olan, göz önünde olan.

h. 15b/06

h. (ḥāzır u āmāde it-) 3a/01

h. (ḥāzır u āmāde ol-) 14a/15

h. (ol-) 17b/05, 4b/05

h. (olmuş idi) 29b/02

h.+lara 5b/09

ḥazīne: *Ar.İ.* Altın, mücevher ve yakut gibi kıymetli eşyaların tümü.

h.+leri (ṭulūb-ı ḥazīne) 15a/11

ḥazret: *Ar.İ.* Saygı saymak üzere büyüklere verilen unvan.

h. 10b/01

h. (Ḥazret-i Ḥaḳḳ) 14a/15

h. (Ḥazret-i 'İzzet) 13a/06,

21b/06

h. (Ḥazret-i Ḳur'ān) 20a/05

h. (Hâzret-i Resûl) 7b/11

h. (hâzret-i risâlet-penâh) 2b/04

hedâyâ: *Ar.i.c.* Armağanlar, hediyeler.

h. (tuḥfe vü hedâyâ) 5b/06

heft: *Far.sf.* Yedi sayısı.

h. 25b/02

heft-kişver: *Far.b.sf.* Batlamos'un ayırdığı dünyanın yedi bölgesi.

h. (âfitâb-ı heft-kişver) 3b/10

heftüm: *Far.sf.* Yedinci.

h. (faşl-ı heftüm) 6b/03

helâk: *Ar.i.* Mahvolma, ölme.

h. (it-) 17a/14, 18a/02, 19b/05

h. (ol-) 18b/12, 19a/02, 19a/04, 19a/08, 28b/08

hem: *Far.bağ.zf.* 1. Zaten. 2. Hem ... hem şeklinde sözcükleri birbirine bağlar. 3. "de" bağlacı anlamıyla kullanılır.

h. 24a/07

hem-tâ: *Far.b.sf.* Benzer, taydaş, denk, eşit.

h. (sitâre-yi hem-tâ) 27a/06

hem-var: *Far.b.sf.* Düz yer, bir çırpıda olan yer, uygun yer.

h.+a 25a/03

hem-vâre: *Far.b.zf.* Daima, her zaman.

h. 23a/14

hemân: *Far.zf.* Hemen, derhal, o anda, çarçabuk.

h. 29a/01

hemîn: *Far.e.zf.sf.* Bu bile, tıpkı bu; çok.

h. (mülâzemet-i hemîn) 31a/07

hendese: *Ar.i.* Geometri.

h.+den 5a/02

hengâme-gîr: *Far.b.i.* Kavgacı, gürültücü.

h. 19b/02

h. (ol-) 29b/11

henüz: *Far.zf.* Daha, yeni, şimdiye kadar, ancak.

h. 29b/12

her: *Far.e.sf.* Hep, bütün.

h. 11b/05, 16b/13, 17b/02, 17b/02, 18a/10, 18b/15, 19a/05, 19a/08, 20a/03, 22a/11, 23a/08, 23a/08, 23a/10, 23a/11, 23a/12, 23a/12, 23b/05, 23b/05, 23b/07, 24a/01, 24a/02, 24a/05, 24a/05, 24a/06, 24a/09, 24a/10, 24a/12, 24b/12, 24b/13, 25a/05, 25a/05, 25a/07, 25a/08, 25b/07, 26a/13, 26a/14, 27a/13, 27b/02, 28a/14, 29b/05, 29b/06, 30a/09, 30a/10

her-bār: *Far.zf.* Her defa, daima.

h. 23b/06, 23b/11, 23b/13

her-gāh: *Far.zf.* Her zaman, her vakit.

h. 23b/10, 23b/12, 26a/06

ḥesāb: *Ar.i.* Hesap, sayı.

h. 3a/05

heştüm: *Far.sf.* Sekizinci.

h. (eflāk-ı heştüm) 24a/07

h. (faşl-ı heştüm) 6b/03

h.+de (felek-i heştümde ol-)

24a/10

hevā: *Ar.i.* Hava, meteorolojik olayların tümü.

h. 29a/05

h. (hevā-yı imān) 2a/09

h.+ile (āb u hevā) 28a/07

heybet: *Ar.i.* Korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş.

h. (nazar-ı heybet) 21b/07

h.+ine 21b/08

hey'et: *Ar.i.* 1. Şekil, suret. 2. Görünüş, hal, durum. 3. Kurul.

h. (hey'et-i insāniyye) 13a/11

h. (hey'et-i zī-şān) 25a/08

h. (şekl ü hey'et) 17a/06

h.+den 5a/02

h.+iyle 30a/01

heyūlānī: *Ar.sf.* Heyulaya ait, maddi.

h. (muşavvir-i şuver-i heyūlānī)

22b/15

hezār: *Far.sf.* Bin sayısı.

h. (būlbūl-i hezār) 2a/12

hezārān: *Far.sf.c.* Binler.

h. 11b/12

hezārān-sā: *Far.b.sf.* Binler gibi.

h. 13b/07

Ḥıṭāy: *Ar.i.* Çin memleketi.

h. 5a/10

h.+da (Şehr-i Ḥıṭāy) 5a/11

ḥicāb: *Ar.i.* Utanma.

h.+ından 12a/03

h.+larını 12a/12

hicret: *Ar.i.* Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi ki, İslam takviminde tarih başı sayılır.

h. (tārīḫ-i hicret-i nebeviyye)

6a/01

ḥiç: *Far.s.zf.* Yok olan, yok denecek kadar az olan.

h. 15b/10

hidāyet: *Ar.i.* Hak yoluna, doğru yola kılavuzlanma.

h. (muḳārin-i hidāyet) 15b/08
h.+e (eṣnāf-ı hidāyet) 15a/13
h.+ün (dereḳāt-ı erbāb-ı hidāyet)

9a/02

ḥikāyet: *Ar.i.* 1. Anlatma. 2. Roman, masal. 3. Olmuş bir hadise.

h. 20a/06

h. (aḥādīs-i ḥikāyet it-) 15b/15

h. (it-) 8b/10

h. (rivāyet ü ḥikāyet it-) 8b/04

h. (‘ulemā-yı tefsīr-i ḥikāyet)

21b/05

ḥikmet: *Ar.i.* 1. Hakimlik. 2. Sebep.

h. 30b/11

h. (ḥikmet-i lem-yezeliyye)

30b/03

h.+iyle 30a/12

ḥikmet-engiz: *Ar.Far.b.sf.* Sebep yaratan, sebep koparan.

h. (maḳālāt-ı ḥikmet-engiz)

20a/14

ḥikmetiyye: *Ar.sf.* Hikmet ile ilgili.

h.+den (‘ulūm-ı ḥikmetiyye)

5a/01

ḥilāfet: *Ar.i.* Halifelik, peygamber vekili olarak İslamlığı koruma vazifesi, birinin yerini tutma.

h. (ḥilāfet ü saltanat) 13b/04

hilāl: *Ar.i.* Yeni ay.

h. (‘aḳd-i şüreyyā vü hilāl) 4b/01

ḥil‘āt: *Ar.i.* Eskiden, padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbisei kaftan.

h. (ḥil‘āt-i vālā-yı innā) 3b/02

h. (pāk-i tırāz-ı ḥil‘āt-i levlāk)

13a/01

h.+i 19b/14

ḥile-sāz: *Ar.Far.b.sf.* Hileci, düzenci, oyuncu.

h.+da (‘arşa-yı kār-ı zār-ı ḥile-sāz) 29b/11

h.+ında (kār-ı zār-ı ḥile-sāz)

19b/03

ḥilḳat: *Ar.i.* 1. Yaratılma, yaratılış. 2. Tabiat.

h. 20a/04

h. (ḥilḳat-i cihān) 20a/10

h. (ḥilḳatü’l-eḳlāk) 10b/09,

13a/02

h. (menşe’-i ḥilḳat-i mükevvenāt)

2b/13

h. (sebeb-i ḥilḳat-i cihān) 15b/11

h.+i 20b/03, 6a/14, 6a/15, 6b/01,

6b/06

h.+inden (‘illet-i ḥilḳat) 16a/14

h.+inden (mebde’-i ḥilḳat)

16b/05

himem: *Ar.i.c.* Gayretler, alıřmalar, emekler, yksek iradeler.

h. (kerem-i himem-i beyze-i kitāb) 6a/03

himmet: *Ar.i.* 1. Gayret, emek, alıřma, abalama. 2. Yksek irade.

h. (himmet-i ıřlāh) 6a/05
h.+i 4a/05
h.+leriyle 5b/13

himmetlik: [*Ar. himmet + T. lik*]
Gayretlilik, emeklilik.

h.+le (dn-ı himmetlik) 15a/04

Hind: *Ar.h.i.* Hindistan

h. (Ehl-i Hind  Sind) 6b/15

hnin: *Ar.zf.* Zaman olarak.

h. (fi kll-i hnin) 5b/02

hnk: *Ar.i.* Kır at.

h. (hnk-i arh) 23b/05, 23b/08

hsāb: *Ar.i.* Hesap, sayma, aritmetik.

h. (ehl-i hsāb-ı ruķm) 23b/15
h. (hsāb-ı merķm) 24b/07

hsset: *Ar.i.* Cimrilik, tamahkarlık.

h.+le (buhl u hsset) 15a/04

htāb: *Ar.i.* Sz syleme; topluluęa veya birisine karşı konuşma.

h. (htāb-ı bā-řavāb-ı bi-nş it-)

20a/02

h. (htāb-ı msteķāb) 16b/06,
30b/11

h.+ını 4a/11

hzmet: *Ar.i.* İř, iř grme, vazife, memurluk.

h. 31a/11, 31a/12

h. (hzmet  ‘ibādet) 31a/06

h. (ide idi) 19b/08

h. (iderler idi) 19a/14

hř: *Far.sf.* Gzel, iyi.

h. 14a/03, 2a/15

hş-edā: *Ar.Far.b.sf.* Hareketi, davranışı hoş, gzel.

h.+yla (nağme-i drd-ı hş-edā)
2a/13

hb-‘ibāret: *Ar.Far.b.sf.* Hoş ibare.

h. (beyt-i hb-‘ibāret) 21b/14

hbr: *Ar.i.* Sevin.

h. (behet  hbr bağışla-)
4b/07

h. (srr u hbr) 11b/15

Hdāvendī: *Far.i.* Hdavendlik, hkmdarlık, sahiplik.

h.+dr 27a/15, 27b/13

hddām: *Ar.i.c.* Hizmetiler.

h.+1 7b/10

ḥuffāz: *Ar.i.c.* Ezberleyiciler, ezber bilenler, Kur'ân'ı ezberleyenler.

h. (ḥuḳḳāhā vü ḥuffāz u ekābir) 8a/15

ḥuḳḳa: *Ar.i.* 1. İçine mürekkep konan maden, cam veya topraktan yapılmış küçük kap, hokka. 2. İçine tükürülen kap.

h. 22a/12, 22a/12, 22a/13, 22b/03

h. (ḥuḳḳa-yı cevher) 22a/03

h. (ol-) 22a/12

h.+lar 26a/05

ḥulāṣa: *Ar.i.* Bir şeyin, bir sözün özü, özet.

h. (ḥulāṣa-yı fer'-i mühlet) 3a/09

h. (ḥulāṣa-yı mevcūdāt) 10b/06, 22a/06, 7b/01

ḥulāṣet: *Ar.zf.* Kısaca.

h. 3a/13

ḥulefā: *Ar.i.c.* Halifeler.

h. (ḥulefā-yı aşḥāb-ı sülūk) 9a/09

Ḥulefā-yı Benī Ümeyye: *Ar.h.i.* Emevî hanedanı.

h. 9b/08

h.+den 5a/04

ḥulḳin: *Ar.zf.* Huy, tabiat olarak.

h. 13a/03

ḥullān: *Ar.i.c.* Sadık dostlar.

h. (ḥullān-ı vefā) 4b/07

ḥurde-furūṣlık: *Far.b.i.* Ufak tefek şeyler satma durumu, çerçilik.

h.+a (ḥurde-furūṣlığa) 14a/06

ḥūrşid: *Far.i.* Güneş.

h. 24b/02, 24b/06, 3a/06

h. (ḥūrşid-i berḳ-şitāb) 24b/01, 27a/08

h. (mişāl-i ḥūrşid-i berḳ-şitāb) 4a/12

ḥuṣūl: *Ar.i.* Üreme, türeme, çıkma.

h. (ḥuṣūl-i meyve) 28a/09

h. (ḥuṣūl-i murādāt) 14b/11

ḥuṣūṣ: *Ar.i.* Bakım, iş; şekil, yol, konu.

h. (ḥuṣūṣ-ı fuṣūṣ-ı furḳān-ı bitiyān-ı beyān) 3a/01

ḥuṣūṣā: *Ar.zf.* Başkaca, ayrıca.

h. 3b/15

hūṣ: *Far.i.* Akıl, fikir, şuur, us.

h. ('aql u hūṣ) 18a/13

h.+ini ('aql-u hūṣ) 12a/07

ḥuṣk: *Far.sf.* Kuru.

h.+dur (bārid ü ḥuṣk) 29a/07

h.+dur (**kerm ü huşk**) 29a/05

huṭūr: *Ar.i.* Hatıra gelme, akla gelme.
h. (**it-**) 16a/03

huvvān: *Ar.sf.c.* Hainler, hıyanet edenler.
h.+ında 3b/10

hūy: *Far.i.* Tabiat, mizaç, ahlak; âdet.
h. 21a/08
h. (**hūy u ṭabāyi'**) 7a/03

huzūr: *Ar.i.* Rahat.
h. (**zevk ü huzūr**) 11b/15
h.+ım (**cānib-i huzūr**) 13a/12

hükemā: *Ar.i.c.* Hakimler, alimler, bilginler.
h. 20a/10, 20b/09, 20b/15, 21a/05, 21a/08
h. (**erbāb-ı hükemā-yı 'izām**) 27b/06
h. (**ittifāk-ı hükemā**) 20b/03
h. (**meṣāhīr-i hükemā-yı ehl-i Yūnān'dan ol-**) 9a/03
h.+dan (**tevārīḥ-i hükemā**) 5a/03
h.+nuñdur 6a/13

hük: *Ar.i.* Hüküm, emir.
h. 10b/03, 16b/08
h. (**hük-i ṭarīkat**) 15b/01
h. (**it-**) 19b/01

h.+den (**cemāhīr-i fuṣalā-yı erbāb-ı hükmden ol-**) 9a/04
h.+e 13a/14

hümā[y]: *Far.i.* 1. Devlet kuşu. 2. Saadet, kutluluk.
h. 4a/10
h. (**hümā-yı bī-hem-tā**) 11b/07
h. (**hümā-yı hümāyūn**) 11a/10
h. (**hümā-yı hümāyūn-ı cān-ı üns-i maḳām**) 2a/09
h. (**hümā-yı müntehā**) 12a/08
h. (**hümā-yı ünsī**) 11a/07
h. (**mürğ-i hümā-pervāz**) 11b/04

hümā-pervāz: *Far.sf.* “Hüma gibi yüksekten uçan”, yukarıdan atan, yüksekten konuşan.
h. (**mürğ-i hümā-pervāz**) 11b/04, 11b/05

hümām: *Ar.sf.* Himmetli, azimli, bir işe sınıksız sarılıp o işi başarma.
h.+ları (**imām-ı hümām**) 8b/08
h.+uñ (**imām-ı hümām**) 8b/10, 8b/12

hümāyūn: *Far.sf.* 1. Mübarek, kutlu. 2. Padişaha ait.
h. (**hümā-yı hümāyūn**) 11a/10
h. (**hümā-yı hümāyūn-ı cān-ı üns-i maḳām**) 2a/09
h. (**kitāb-ı hümāyūn**) 4b/04

hüsn: *Ar.sf.* 1. Güzel, iyi. 2. *i.* Güzellik, iyilik.

h. (**hüsn-i bî-hem-tâ**) 12a/02

h. (**hüsn-i bî-hem-tâ vü bî-miṣāl**)

13b/13

h. (**hüsn-i ḥatt**) 14b/15

-I-

ıslāḥ: *Ar.i.* İyi bir hale koyma, iyileştirme, düzeltme.

1.+1 (**himmet-i ıslāḥ**) 6a/06

ıstılāḥāt: *Ar.i.c.* İlim sözleri, tabirler, terimler.

1. (**ıstılāḥāt-ı ḥaḳıka**) 25b/13

ıtlāk: *Ar.i.* Salıverme, koyuverme.

1. (**it-**) 20b/09

-İ-

i-: *f.* Ek-fiil, -imek.

i.-di 17b/03, 20b/05, 20b/06

i.-di (**bākī ḳalmış idi**) 25b/10

i.-di (**büyük idi**) 17b/11

i.+di (**ḳehār-şenbe gününde idi**)

6a/03

i.-di (**feres idi**) 29b/02

i.-di (**gider idi**) 16a/03

i.-di (**ḥaddi idi**) 29b/14

i.-di (**ḥāzır ve müheyyā ve**

müzeyyen ve muḥaṣṣā olmuş idi) 29b/03

i.-di (**ḥikmet ne idi**) 30b/11

i.-di (**‘ibādet ve ḥızmet iderler**

idi) 19a/14

i.-di (**ide idi**) 19b/08

i.-di (**mehcūr idi**) 30b/02

i.-di (**mekān-ı lā-mekān-ı fezā-yı**

üns idi) 11a/06

i.-di (**mestūr idi**) 30b/02

i.-di (**mürtesim idi**) 11a/15

i.-di (**olmaz idi**) 3b/14

i.-di (**rengin idi**) 18a/11

i.-di (**şüret-i meymün-ı nā-**

meymün idi) 29b/12

i.-di (**taḳdīs iderler idi**) 19b/10

i.-di (**tenzih iderler idi**) 19b/10

i.-di (**yoğdı**) 19b/07, 29b/13

i.-dim (**genc-idim**) 30b/15

i.-miş (**elyak imiş**) 31a/14

i.-miş (**muḥaṣṣā imiş**) 31a/07

i.-miş (**muḥtaṣṣ imiş**) 31a/07

i.-miş (varmış) 31a/06

‘ibādet: *Ar.İ.* Allah’ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma.

i. 19b/08, 31a/11

i. (hizmet ü ‘ibādet) 31a/06

i. (‘ibādetü’l-Hakk) 31a/14

i. (iderler idi) 19a/14

‘ibārāt: *Ar.İ.c.* Cümleler, paragraflar, bir metinden çıkarılmış olan satırlar.

i. (‘ibārāt-ı pür-‘işve vü nāz) 5a/13

i. (‘ibārāt-ı daḳīka) 25b/12

‘ibāret: *Ar.İ.* ...dan meydana gelmiş; bir şeyin aynı; başkası, başka bir şey değil.

i. (‘ibāret ü kelām-ı gevher-nişār) 8b/03

ibrāz: *Ar.İ.* Meydana çıkarma, gösterme.

i. (izhār u ibrāz) 12b/11

‘ibret-āmiz: *Ar.Far.b.sf.* İbret veren.

i. (kelimāt-ı ‘ibret-āmiz) 20a/14

ibtihāc: *Ar.İ.* Sevinç, sevinme, gönlü açılma.

i. (ibtihāc u behçet) 4a/13

icād: *Ar.İ.* 1. Vücuda getirme, getirilme. 2. Yeniden bir şey çıkarma.

i. (it-) 30a/08, 31a/05

i. (qālem-i icād u bedāyi‘) 10b/04

i. (tevārīḥ-i icād-ı āşiyān) 1b/03

icāz: *Ar.İ.* Sözü kısa söyleme.

i. (icāz u ihtisār) 5a/12

i. (ihtisār ü icāz) 5a/12

i‘cāz: *Ar.İ.* Aciz bırakma, acze düşürme.

i.+a 14a/09

icmā‘: *Ar.İ.* Dağınık şeyleri bi araya getirme, toplama.

i.+a 27a/12

ictimā‘: *Ar.İ.* Toplanma, bir araya gelme.

i. 27a/12

i.+a 27a/05, 27a/12

iç: *İ.* 1. Bir şeyin, bir yerin veya halin sınırlanmış; dıştan ayrılmış kısmı, içerisi; dahil, derun. 2. Aynı cinsten şeylerin meydana getirdiği topluluk, ara.

i.+inde 17b/01, 18a/06, 19a/09,

22a/12, 22a/12, 25a/11, 26a/05, 3b/12

i.+inde (ol-) 23b/12

i.+ini 18a/09

iç-: *f.* Sıvı bir şeyi ağıza alarak yutmak.

i.-di 17b/07

içim: *İ.* Bir defada içilecek miktar.

i. 17b/04

içün: *e.* Sebep, gaye, maksat, aidiyet ifade eder.

i. 12b/03, 12b/03, 12b/12, 18b/09, 29b/02, 31a/12, 4a/01, 4a/06, 4a/07, 5a/10, 5b/09

idā': *Ar.i.* Malını koruması için emanet olarak başka birine verme.

i. (hāme-i idā' vü şanāyi') 10b/05

'iddet: *Ar.i.* Eskiden kocasından ayrılan kadının, tekrar başkasıyla evlenebilmek zorunda bulunduğu, yani üç defa hayiz görüp temizleninceye kadar geçen müddet.

i.+leri (müddet-i 'iddet) 17a/11

idin-: *f.* 1. Almak. 2. Sahip olmak, kesbetmek.

i.-irler (muḳarrer idin-) 22a/04

i.-irler (müstakarr idin-) 22a/04

i.-seler (kāşāne idin-) 27a/05

i.-üp (ğidā idin-) 18a/15

i.-üp (maḳām idin-) 11a/11

i.-ürdi 18b/09

idrāk: *Ar.i.* Anlayış, akıl erdirme, yetişme, erişme.

i. (cüst ü cūy-ı idrāk-ı fezā) 1b/07

i.+i (zevī'l idrāk) 23a/05

idügi: *sf.* Olduğu.

i. 22b/10, 22b/11

ifzāl: *Ar.i.* Lütuf ve bağış.

i. (dürri-i felek-i fazl u ifzāl)

3a/10

i.+inden 2a/07

iğrāz: *Ar.i.* Doldurmak.

i. 12b/12

iḥsān: *Ar.i.* İyilik, lütuf, bağışlamak.

i.+a 3b/09

iḥtirāk: *Ar.i.* Astronomide bir gezegenin Güneş'e yaklaşması.

i.+dadur 27a/10

iḥtirām: *Ar.i.* Saygı, hürmet.

i. (revāü'l-iḥtirām) 12b/05

i.+ı (mevālī-i zevī'l-ḳadd-i rū

ve'l-iḥtirām) 7b/11

iḥtişār: *Ar.i.* Kısaltma; sözü, yazıyı kısaltma.

i. (icāz u iḥtişār) 5a/12

i. (iḥtişār ü icāz) 5a/12

iḥtişām: *Ar.i.* Tanıtma, debdebe, şanlı görünüş.

i. (Aşhāb-ı İslām-ı zevī'l-iḥtişām)

12b/05

iḥtiyār: *Ar.i.* Seçme, seçilme.

i. (iḥtiyār ü inticāb olun-) 5a/14

ihvān: *Ar.i.c.* Sadık, samimi, candan dostlar.

i. (ihvān-ı şafā) 4b/05

ikbāl: *Ar.i.* 1. Baht, talih. 2. İşlerin yolunda gitmesi; bahtlı, sa‘ādetli, mutlu olma.

i. 25b/04, 27b/07

i. (ikbālū’l-mürtecī) 5b/08

iki: *i.* Birden sonra gelen sayı.

i. 17a/06, 17a/07, 23a/07, 25a/10, 25b/10, 26b/07, 26b/11, 26b/15, 27a/01, 27a/04, 27b/02, 27b/03, 27b/15, 6a/11

i.+si 9b/07

iki biñ biş yüz toksan: *sf.* İki bin beş yüz seksen dokuzdan sonra gelen sayı.

i. 9a/12

iki yüz altmış: *sf.* İki yüz elli dokuzdan sonra gelen sayı.

i. (iki yüz altmış yıldur) 9b/03

ikinci: *sf.* İki sayısının sıra sayı sıfatı, birinciye takip eden.

i. 15b/15, 27b/13, 6a/12, 6b/09, 7a/04, 7b/03, 8a/05, 8a/13, 8b/09, 9a/12

iklīm: *Ar.i.* Ülke, diyar.

i.+inüñ 5a/10

ikrām: *Ar.i.* Bir şeyi hediye, armağan olarak verme.

i. 12b/11

ikrār: *Ar.i.* Saklamayıp söyleme; tasdik edip, kabul etme.

i.+ı (yoğ idi) 29b/13

iktibās: *Ar.i.* Ödünç alma.

i. 2b/15

iktidā: *Ar.i.* Tabi olma, uyma.

i.+da 3b/08

iktidār: *Ar.i.* Güç yetme, yapabilme.

i. (yoğ idi) 29b/12

iktirān: *Ar.i.* Yakın varma, yanına gelme, yaklaşma.

i. 27a/12

i. (iktirān-ı mukārene) 27a/05

ilā āhirihi: *Ar.zf.* Sonuna kadar.

i. 18b/11

ile: *e.* 1. Beraberlik, refakat belirtir. 2. Vasıta ifade eder. 3. Kelime gruplarını, söz unsurlarını, cümleleri bağlayan bağlama edatı olarak kullanılır.

i. 11b/15, 11b/15, 13a/03, 13b/10, 13b/11, 14a/03, 14b/06, 14b/14, 14b/15, 15a/11, 15a/12, 15a/15, 15a/15, 16b/10, 18a/09, 18b/06, 19b/14, 19b/15, 20a/11, 20a/12, 1b/04, 1b/05, 21a/13,

23a/01, 23b/09, 23b/09, 25b/13, 26a/07,
26b/09, 30a/01, 2b/09, 3a/02, 30b/09,
5a/14, 6b/02, 6b/03, 6b/04, 6b/12,
7b/08, 8a/06, 8b/04

ilerü: *i.* Öte, fazla.

i. (**git-**) 27b/10

ilet-: *f.* Götürmek, taşımak, nakletmek.

i.-mişlerdür (**iltmişlerdür**) 5b/07

‘illet: *Ar.i.* 1. Hastalık, sakatlık. 2. Sebep.

i. 12b/12, 30b/10

i. (**‘illet-i hilkat**) 16a/14

‘ilm: *Ar.i.* Okuyarak öğrenilen bilgi, nazari bilgi.

i. (**‘avārif-i ‘ilm ü ‘amel**) 15a/11

i. (**‘ilm-i hayāliyye vü mevhūm**)

24b/08

i. (**‘ilm-i nücūm**) 24b/07

i. (**‘ilm-i tevārīḥ**) 5b/02

i. (**‘ilm-i yakīn**) 13b/10

i. (**ṣāhib-i ‘ilm-i nücūm**) 23b/15

i.+i 22b/01

i.+imi 31a/03

i.+leri 14a/15

i.+uñ 5b/05

‘imād: *Ar.i.* Direk, dikme, sütun.

i. (**‘imād-ı dīn**) 9b/10

imām: *Ar.i.* 1. Namazda kendisine uyulan kimse. 2. Önde bulunan, ön ayak olunan kimse.

i. (**imām-ı hümām**) 8b/08, 8b/10, 8b/12

i. (**on imām-ı kirām**) 8b/05

īmān: *Ar.i.* 1. İnanma, inanç. 2. İslam dinini kabul etme.

i. (**erbāb-ı imān**) 12b/05

i.+da (**hevā-yı imān**) 2a/09

i.+ı (**meştūr-ı imānī**) 2a/11

i.+uñ (**nūr-ı imān**) 13b/12

‘imāret: *Ar.i.* Yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulmuş olan hayır evi.

i.+ler (**yap-**) 17b/10

imdi: *zf.* Şimdi.

i. 18b/06

imkān: *Ar.i.* Olabilecek vaziyette bulunma; olabilirlik.

i. (**bi-ḥasebü’t-tāka ve’l-imkān**)

5b/14

imtiyāz: *Ar.i.* Ayrıcalık.

i. (**bul-**) 30b/09

imtizāc: *Ar.i.* Uygunluk, iyi geçinme, uyuşma.

i. (**it-**) 29a/08

‘ināyet: *Ar.i.* Lütuf, ihsan, iyilik.

i. (‘ināyet-i cūd-ı muṭlaḳ) 13b/03

i. (mu‘āvin-i ‘ināyet ol-) 15b/08

i.+iyle 5b/11

indür-: *f.* Binilen bi vasıttadan ayırmak.

i. 1b/03

inkırāz: *Ar.i.* Bir kalabalıktan, bir bütünden tek kişi kalmayacak şekilde tükenme, bitme.

i. (inkırāz-ı zamān) 2b/13

inkıyād: *Ar.i.* Boyun eğme, kendini teslim etme.

i.+a 15b/01

innā: [*Ar inne+nā zm.*] Şüphesiz biz.

i. 2b/05

i. (ḥil‘at-i vālā-yı innā) 3b/03

ins: *Ar.i.* İnsan.

i. (pādişāh-ı ins ü cān) 13b/02

insān: *Ar.i.* 1. Adam. 2. İyi, olgun, vicdanlı adam.

i. 29b/02

i. (‘allameü’l-insān) 19b/14

i. (insān-ı kāmīl) 28a/11, 29b/15

i. (muşt-i insān-ı naḥīf) 30b/10

i.+a 28b/03

i.+a (ba‘īde-i insān) 28b/06

i.+dan (nev‘-i insān) 17b/03

i.+ı (ḥaḳāyık-ı cüz ü insān)

31a/10

i.+ıñ 30a/09

i.+uñ (efāzıl-ı insān) 28b/12

insāniyye: *Ar.i.* İnsanlar.

i. (insāniyye-yi tekmiḷ it-) 29b/08

i.+de (hey‘et-i insāniyye) 13a/11

inşā’allah: *Ar.ünl.* Allah isterse, Allah nasip ettiyse.

i. (inşā’allahü’l-‘azīz) 20a/15,
25b/15, 30a/04

inticāb: *Ar.i.* Soyu temiz, nesli pak olma durumu.

i. (ihtiyar ü inticāb olun-) 5a/14

intihā: *Ar.i.* Nihayet bulma, sona erme.

i. (intihā-yı devr-āne) 2b/13

intiḥāb: *Ar.i.* Seçme seçilme.

i. (iştiḫā vü intiḥāb olun-) 5a/14

irād: *Ar.i.* Getirme, söyleme.

i. (eyle-) 31a/04

i. (it-) 30a/08

irādāt: *Ar.i.c.* Dilemeler, istemeler, meram etmeler; emirler, fermanlar, buyruklar.

i. (irādāt-ı ezeliyye) 30b/03

i. (irādāt-ı lem-yezeliyye) 30a/08

irāde: *Ar.i.* 1. Dileme, isteme. 2. Emir, ferman, buyruk.

i. (irāde-i ezeliyye) 10b/02

i. (irāde-i hāl) 28b/09

irādet: *Ar.i.* İrade, dileme, gönül isteği.

i. (irādet-i ezeliyye) 16b/07

iriş-: *f.* 1. Bir gayeyle, yere, seviyeye varmak, ulaşmak. 2. Nail olmak.

i.-di 11a/07, 18b/12

i.-di (āhirine iriş-) 17a/13

i.-e 28b/10

i.-e (gerekdür) 18b/05

i.-mez 18a/13, 22b/01

irsāl: *Ar.i.* Gönderme, gönderilme, yollama.

i. 3b/07

irtiyāc: *Ar.i.* Revaçta olunma, değerli olunma.

i. (irtiyāc u meserret) 4a/14

irtizā: *Ar.i.* Beğenme, seçme, razı olma, uygun bulma.

i.+ile (lahza-yı irtizā) 6a/07

ışāl: *Ar.i.* Vusul buldurma, buldurulma; vardırma, vardırılma, ulaştırma, ulaştırılma.

i. 3b/06

İslām: *Ar.i.* 1. Hz. Muhammed'in Allah tarafından tebliğine memur olduğu din. 2. Bu dinde olan kimse, Müslüman.

i. (Aşhāb-ı İslām-ı zevī-l ihtisām) 12b/05

i. (Nāşırü'l İslām ve'l-müslimîn) 3a/12

i. (sedd-i ehl-i İslām) 9b/10

i. (selāḫin-i ehl-i İslām-ı zevī'l-iktidār) 9a/05

i. ('ulemā-yı ehl-i İslām) 8b/13

ism: *Ar.i.* İsim.

i.+e 10b/01

i.+iyle 11a/03, 11a/03

issilik: *i.* Sahiplik, maliklik, hükümdarlık (olma durumları).

i. 28a/14

iste-: *f.* Bir şeyin yapılmasını veya kendisine verilmesini arzu etmek, bu arzusunu söylemek.

i.-dügince 18b/03

i.-rse 18b/01

isti'dād: *Ar.i.* Kabiliyet, yetenek, akıllılık.

i. (ol-) 29b/08

istifā: *Ar.i.* Tamamiyle alma, alınma; ödetilme.

i. (istifā vü intihāb olun-) 5a/14

istifāde: *Ar.i.* Faydalanma, kazanma, fayda bulma.

i. 2b/15

istifsār: *Ar.i.* Sorma, sorulma.

i. (it-) 16b/05

istikbāl: *Ar.i.* Gelecek.

i. (menāşir-i māzī vü istikbāl)

2a/08

istikmāl: *Ar.i.* İkmal etme, kemale erdirme, tamamlama, bitirme.

i. (bul-) 29a/14

istimā': *Ar.i.* Dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme.

i. (olun-) 4b/06

istiṭā'at: *Ar.i.* Takat, kudret, güç yetme, güç yeterlik.

i. (kudret ü istiṭā'at) 21b/08

'işyān: *Ar.i.* Ayaklanma.

i. 19a/11

işāret: *Ar.i.* Gösterme.

i.+ile 21b/14

işbu: *sf.* Bu, şu; işte bu.

i. 10b/02, 10b/09, 11b/09, 11b/10, 11b/14, 16b/15, 17a/10, 17a/13, 17b/09, 17b/11, 18a/01, 18a/14, 18b/07, 19a/15, 19b/01, 20b/07, 21b/14, 23a/05,

23a/12, 23a/14, 24a/04, 24a/07, 24a/09, 24b/10, 24b/11, 24b/12, 25a/07, 25a/11, 25a/15, 25b/03, 25b/12, 26a/01, 26a/02, 26a/03, 26a/09, 26a/12, 26b/10, 27a/13, 27b/04, 27b/06, 28a/01, 28a/02, 28a/07, 28b/04, 28b/14, 29a/07, 29b/10, 29b/13, 30a/02, 30a/06, 30a/15, 3a/02, 30b/08, 31a/09, 4a/08, 4b/04, 4b/08, 5b/09, 5b/13, 6a/09

i.+nuñ 14a/03

işit-: *f.* Duymak, haber almak.

i.-enlerüñ (işidenlerüñ) 18a/08

i.-mek 4a/07

i.-ürsin (sen işidürsin) 16b/03

'işret: *Ar.i.* İçki içme.

i. 3a/07, 3a/14

'işve: *Ar.i.* Güzelin gönül aldatan, gönül çalan naz ve edası.

i. ('işve-i maḳām) 11a/05

it-: *f.* Bir işi yapmak.

i. (fetḥ it-) 16a/15

i. (ḥall it-) 16b/01

i.-di (emr it-) 11b/05

i.-di (firāvān-ı minnet-i bî-

kıyāslar it-) 11b/13

i.-di (ḥalk it-) 10b/07, 11a/02,

12b/01, 12b/04, 12b/08, 20b/05

i.-di (ḥaşıl it-) 29b/07

i.-di (ḥitāb-ı bā-şavāb-ı bi-nüş it-)

20a/02

i.-di (istifsār ve su'āl it-) 16b/06
i.-di (ku'ūd it-) 21b/12
i.-di (mersūm it-) 11a/03
i.-di (mevsūm it-) 11a/03
i.-di (naẓar it-) 11b/07, 12a/02,
21b/07
i.-di (perdāht it-) 30a/13
i.-di (perişān it-) 12a/07
i.-di (su'āl it-) 16a/08, 30b/07
i.-di (şu'ūd it-) 21b/12
i.-di (taḥrīr it-) 12a/13
i.-di (temevvūc it-) 21b/10
i.-di ('ubūr it-) 16a/03
i.-diginūñ (ceng it-) 7b/08
i.-diler (kıstās-ı mizān-ı şecā'at
it-) 14b/10
i.-diler (ārām it-) 13a/09
i.-diler (imtizāc it-) 29a/09
i.-diler (izdivāc it-) 29a/09
i.-diler (mikyās-ı mi'yār-ı
saḥāvet it-) 14b/10
i.-diler (muntazım it-) 25a/07
i.-diler (münkasım it-) 25a/07
i.-diler (naẓar it-) 13a/15
i.-diler (ta'bīr it-) 25a/12
i.-diler (taḥrīr it-) 25a/08, 25a/13
i.-diler (taḫsīm it-) 25a/05
i.-diler (taḫsīm ve ta'mīm it-)
25b/03
i.-diler (taşvīr it-) 25a/08, 25a/10
i.-dim (elli biñ yıl it-) 16b/14
i.-dim (helāk it-) 17a/14
i.-dügümüz (taḥrīr it-) 31a/08
i.-dügümüz (taḫrīr it-) 31a/08

i.-dük (beyān it-) 25b/03
i.-dük (keşf ü 'ayān it-) 25b/14
i.-dük (tafşıl it-) 30a/07
i.-dük (tertīb ve tezyīn it-) 23a/02
i.-dükleri (devr it-) 26a/15
i.-dükleri (seyr it-) 26a/15
i.-düm 18b/03
i.-düm (biñ yıl it-) 19a/01
i.-düm (deryā-yı āb it-) 17a/15
i.-düm (emr it-) 17b/13, 18a/15
i.-düm (ḥalk it-) 31a/12
i.-düm (helāk it-) 18a/02, 19b/05
i.-düm (māl-a-māl it-) 18a/10
i.-düm (nāmūs-ı ḥalk it-) 17b/06
i.-düm (onar biñ yıl it-) 19a/08
i.-düm (sipeh-sālār it-) 19b/13
i.-düm (şürū' it-) 5b/15
i.-düm (ta'zīm it-) 19b/15
i.-düm (tekrim it-) 19b/15
i.-düm (tezyīn it-) 19b/15
i.-dürür (devr it-) 26a/12
i.-e (āşikār ide) 30b/05
i.-e (daḥl ide) 18b/01
i.-e (devr ide) 23b/06, 23b/07,
23b/12, 26a/06
i.-e (ekl ide) 18b/01
i.-e (ide idi) 19b/08
i.-e (izhār ide) 30b/05
i.-e (seyr ide) 23b/07, 23b/07
i.-e (su'āl ide) 16a/04
i.-e (taḫşıl ve ḥaşıl ide) 28a/05
i.-eceklerin (nice ideceklerin bil-)
27b/10
i.-eler (naẓar ideler) 13a/13

i.-elüm (ta‘bîr ü beyân idelüm)
20b/01
i.-elüm (tahrîr ü beyân idelüm)
30a/03
i.-elüm (vîrâne-i ma‘mûr idelüm)
17a/11
i.-em (âşikâr idem) 31a/04
i.-em (izhâr idem) 31a/04
i.-em (resm ü tahrîr idem) 16b/11
i.-en (duhûl iden) 6a/01
i.-en (hikâyet iden) 8b/10
i.-en (icâd iden) 31a/05
i.-en (rivâyet iden) 8b/10
i.-en (sa‘d iden) 2b/14
i.-er (devr ider) 26a/09, 26a/14,
27b/03
i.-er (feyz ider) 4a/14
i.-er (ricâ ider) 2a/12
i.-er (seyr ider) 23b/12, 27b/04
i.-er (tagannî ider) 2a/14
i.-er (temennâ ider) 2a/10
i.-er (terennüm ider) 2a/15
i.-erekden (taşavvur iderekden)
10b/10
i.-erler (ahâdis-i hikâyet iderler)
15b/15
i.-erler (devr iderler) 26a/07
i.-erler (devr iderler) 26b/03
i.-erler (ıtlâk iderler) 20b/09
i.-erler (‘ibâdet ve hizmet iderler
idi) 19a/14
i.-erler (kaşr iderler) 28a/02
i.-erler (rivâyet iderler) 21b/05
i.-erler (seyr iderler) 23b/14

i.-erler (seyr iderler) 26a/07
i.-erler (takdîr ü taşdîr iderler)
1b/06
i.-erler (takdîs iderler idi) 19b/10
i.-erler (tenzîh iderler idi) 19b/10
i.-evüz (âğâz idevüz) 25b/15
i.-ipdür (âbâdân idipdür) 4a/01
i.-ipdür (çübân idipdür) 4a/01
i.-medim (halk it-) 31a/10
i.-mege (insâniyye-yi tekmîl it-)
29b/08
i.-mege (katl it-) 19b/04
i.-mege (mâhiyyet-i tertîb ü tahşîl
it-) 29b/09
i.-mege (takrîr it-) 25b/15
i.-mek (tafaḥḥuş-ı evrâk it-)
4a/06
i.-mek (taşahḥuf-ı atbâk it-)
4a/07
i.-meseydi 3b/14
i.-mesiniñ (zuhûr it-) 30a/05
i.-mesinüñ (zuhûr it-) 6b/05
i.-meyüp (leyl ü nehâr it-) 26a/02
i.-mezdüm (halk it-) 17a/03
i.-miş (vefât it-) 8a/14
i.-mişdür (icâd it-) 30a/08
i.-mişdür (irâd it-) 30a/08
i.-mişdür (te’lif it-) 5a/11
i.-mişlerdür (farz it-) 21a/09
i.-mişlerdür (hayâl-i mücâhede
it-) 24b/11
i.-mişlerdür (rivâyet ü hikâyet it-
) 8b/05
i.-mişlerdür (şudûr it-) 23a/07

i.-mişlerdür (**taḥrīr it-**) 5b/06
i.-mişlerdür (**taḥrīr ü taṣvīr it-**)
20a/15
i.-mişlerdür (**tarāṣṣud it-**) 24b/10
i.-mişlerdür (**terettüb it-**) 24b/10
i.-se (**devr it-**) 23b/10, 23b/13,
24a/15
i.-se (**seyr it-**) 23b/11, 23b/13
i.-seler (**devr it-**) 24a/08
i.-seler (**seyr it-**) 24a/08
i.-üben (**ṭa‘ām idüben**) 17b/14
i.-üp (**aḥlāṭ idüp**) 29a/08
i.-üp (**‘ayān u beyān idüp**) 3b/06
i.-üp (**beyān idüp**) 25b/13
i.-üp (**gūṣ idüp**) 8b/04
i.-üp (**ḥalk idüp**) 12a/15, 19b/12
i.-üp (**ḥāzır u āmāde idüp**) 3a/01
i.-üp (**ḥükm idüp**) 19b/01
i.-üp (**iṭā‘at ve beyān idüp**)
13a/14
i.-üp (**izāfet idüp**) 25a/12
i.-üp (**izḥār ve āşikār idüp**)
18b/14
i.-üp (**ḳanā‘at idüp**) 18b/07
i.-üp (**ḳarār idüp**) 13a/08
i.-üp (**ḳıyām idüp**) 11a/08
i.-üp (**maḳām idüp**) 11a/08
i.-üp (**mefhūm-ı ta‘bīr idüp**)
21b/13
i.-üp (**mürtesim ve muntaẓam
idüp buyur-**) 13a/11
i.-üp (**müşāhede idüp**) 24b/11
i.-üp (**taḳrīr ü ‘ayān idüp**) 20b/01
i.-üp (**taṣdīḳ idüp**) 20a/02

i.-üp (**taṣvīr idüp**) 12a/10
i.-üp (**tecāvüz idüp**) 26b/03
i.-üp (**teferrüc idüp**) 21b/09
i.-üp (**terceme idüp**) 4a/15
i.-üp (**teslīm idüp**) 18a/15
i.-üp (**var idüp**) 19b/12

iṭā‘at: *Ar.i.* Boyun eğme, dinleme;
alınan emre göre davranma.

i. (**it-**) 13a/13

i.+a 15b/01

‘itāb: *Ar.i.* Azarlama, tersleme,
paylama; darılma.

i. 16b/07, 30b/13

itdür-: *f.* Başkasına yaptırmak,
yapmasına sebep olmak, etmeye sevk
etmek.

i.-di (**ḥavz-ı ḡavṣ itdür-**) 12a/06

i‘tidāl: *Ar.i.* 1. Orta oluş, ortalama, aşırı
olmama hali, ölçülülük. 2. Yavaşlık,
yumuşaklık.

i. 28b/11

i. (**bul-**) 28a/04

i. (**i‘tidāl-i tām**) 29b/07

i. (**i‘tidāl-i ziyāde ol-**) 28a/15

i‘tikād: *Ar.i.* İnanma, gönülden tasdik
ederek inanma.

i.-ı 21a/14

i‘timād: *Ar.i.* Dayanma, güvenme.

i.-1 21a/14

itmām: *Ar.i.* Tamamlama, bitirme.

i.+ına 18b/05

ittifāk: *Ar.i.* Birleşme, uyuşma; sözleşme.

i. 27a/09

i. (ittifāk-ı hükemā) 20b/03

izāfet: *Ar.i.* İki şey arasındaki bağ, ilgi.

i. (it-) 25a/12

‘izām: *Ar.sf.* Büyük, ulu.

i. (erbāb-ı hükemā-yı ‘izām)

27b/06

i.+ları (muḳtedā-yı ‘izām) 8b/09

i.+uñ (muḳtedā-yı ‘izām) 8b/11

i.+uñ (mürşidān-ı ‘izām) 8b/05

i.+uñ (ümenā-yı ‘izām) 8a/11

‘izār: *Ar.i.* Yanak.

i.+ındaki 11b/03

izdivāc: *Ar.i.* Evlenme, birbirine eş olma.

i. (it-) 29a/09

izhār: *Ar.i.* Gösterme, meydana çıkarma.

i. (ide) 30b/04

i. (it-) 18b/14, 31a/03

i. (izhār u ibrāz) 12b/11

‘izz: *Ar.i.* Yücelik, ululuk; güçlülük.

i. (pādişāh-ı şāhib-i ‘izz ü nāz)

11b/12

‘izzet: *Ar.i.* 1. Değer, kıymet; yücelik, ululuk. 2. Kuvvet, kudret. 3. Hürmet, saygı; ikram, izaz.

i. (ḥazret-i ‘izzet) 21b/06

i. (‘izzet-i esmā) 13a/06

i. (rif‘at ü ‘izzet) 13b/05

i.+i 21b/02

i.+ümde 31a/11

i.+ümde (cenāb-ı ‘izzet) 19b/08

i.+üñ (ḥazret-i ‘izzet) 13a/06

-K-

ḳabāḥat: *Ar.i.* Çirkin hareket, uygunsuz iş, kusur, suç.

k. (ḳabāḥat u ḥasāset) 15a/05

Ka‘be-i mu‘azzama: *Ar.h.i.* Büyük, yüce, ulu Kābe.

k. 12b/02

ḳābil: *Ar.sf.* Olan, olabilir.

k.+inden 28b/09

ķabīle: *Ar.i.* İptidai ve göçebe insanlarda, aynı soydan sayılan ve bir başka itaat eden insan topluluğu, boy.

k. 6b/13

ķabūl: *Ar.i.* Razı olma.

k. (ķıl-) 8b/13

ķaçan: *e.* Ne zaman.

k. 23b/07

ķadar: *e.* Denli, gibi.

k. 27b/03

ķadd: *Ar.i.* Boy.

k. (ķadd u ķāmet) 3b/04

ķadem: *Ar.i.* Ayak; adım.

k. (baş-) 7b/02

ķader: *Ar.i.* Allah'ın ezeli hüküm ve takdiri.

k. (muķarrirān-ı ķārķhāne-i ķaza vü ķader) 1b/04

ķāđi: *Ar.sf.* Yapan, yerine getiren.

k. (ķāđiü'l-ķācāt) 16a/07

k. (ķāife-i ķāđi) 17a/13

ķadīm: *Ar.sf.* 1. Eski; eski zaman. 2. Öteden beri mevcut olan.

k.+e (erbāb-ı menāzil-i ķadīm)

27b/01

k.+inde (kelām-ı ķadīm) 7a/05

ķādir: *Ar.sf.* Kudret sahibi, kudretli (Allah).

k. (ol-) 17b/04

ķadr: *Ar.i.* Değer, itibar.

k. ('azīmü'l-ķadr) 17b/05

ķāf: *Far.sf.* Yaran, yarıcı.

k. (Kāf-ı 'Arab) 9b/02

ķāf: *Ar.h.i.* Masallarda, zümrüd-i anka kuşunun yaşadığı rivayet olunan dağ.

k. (ķāf-ı ķanā'at) 18b/06

ķafes: *Ar.i.* Hapishane.

k. (ķūfī-i ķafes-i mā-zāę) 2b/08

ķāffe: *Ar.i.* Hep, bütün, cümle.

k. (ķāffetü'l-enām-ı fī kenef-i 'adl) 3b/09

ķāfir: *Ar.i.* Allah'ın varlığına, birliğine inanmayan.

k.+ler 15b/07

ķāhir: *Ar.sf.* Kahreden, zorlayan.

k. (ķāhir-i a'dā-yı Allah) 3a/11

ķahr: *Ar.i.* Helak etme, yok etme.

k. (ol-) 18a/08

k. (olmuş ol-) 23a/02

ķāim: *Ar.sf.* Ayakta duran, ayakta bulunan.

k. 20a/04

ķāināt: *Ar.i.* Var olan şeylerin cümlesi, hepsi, yaratıklar.

k. (bāzār-ı ķāināt-ı ſu‘bede-bāz) 29b/10

k. (ķāinat-ı ſeſ-cihāt) 28b/08

k. (server-i ķāināt) 9a/07

k.+a 22a/06

k.+a (faḥr-i ķāināt) 7a/15

k.+da (bāzār-ı ķāināt) 14a/06

k.+dan (mebde’-i fiṭrat-ı ķāināt)

2b/12

k.+dan (nūr-ı ķāināt) 16a/04

k.+ı (mecnū’-ı ķāināt) 16b/09

k.+ı (nuķūſ-ı ķāināt) 10b/03

k.+uñ 16a/14, 16b/04

k.+uñ (server-i ķāināt) 10b/05,

5b/11

ķākül: *Far.i.* Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kahkül, perçem.

k. (ķākül ü zülf-i müſg-büy)

11b/03

ķāl: *Ar.i.* Söz, laf.

k.+e 3b/13

ķal-: *f.* 1. Durumunu korumak, bir halde bulunmaya devam etmek, sürmek. 2. Olduğu yerde durmak. 3. Oturmak, ikamet etmek.

k.-dı (ḥarāb ķal-) 18a/02

k.-madı 17b/15

k.-madı (aḥad ķalma-) 18b/14

k.-mayınca (ḥarāb ķalma-)

19a/03

k.-mayup 17b/08

k.-mıſ (bāķi ķalmıſ idi) 25b/10

k.-up (ḥarāb ķal-) 18b/13

k.-urlar (ser-gerdān ķal-) 27b/13

ķalb: *Ar.i.* Yürek; gönül.

k.+imde (lisān-ı ķalb) 16a/14

k.+ine 16a/03

ķaldur-: *f.* Yukarı çıkarmak, kaldırmak.

k.-dı (baſın ķaldur-) 12a/01

ķalem: *Ar.i.* Kalem.

k. 20b/07

k. (ķalem-i icād u bedāyi’)

10b/04

k. (ķalem-i ſun’) 16b/10

k. (mā-ḥalaķ Allahu te‘ālāü’l-

ķalem) 20b/08

k. (sehv-i ķalem) 6a/05

k.+i 12a/11

ķamer: *Ar.i.* Ay.

k. 24b/14, 3a/07

k.+e 25b/11

ķāmet: *Ar.i.* Boy, boybos.

k.+lerine (ķadd u ķāmet) 3b/04

kāmil: *Ar.sf.* 1. Kemale ermiş, olgun. 2. Yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü, pişmiş, alim, bilgin, geniş bilgili (kimse).

k. 30a/02, 3a/04

k. (**insān-ı kāmil**) 28a/11

k.+üñ (**insān-ı kāmil**) 29b/15

kan: *i.* İnsan ve hayvanların damarlarında dolaşan kırmızı sıvı, dem, hun.

k. 16b/01, 29a/04, 29a/05, 3b/12

kanā‘at: *Ar.i.* Kısmete razı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe.

k. (**it-**) 18b/07

k.+da (**kāf-ı kanā‘at**) 18b/06

kanat: *i.* Kanat.

k.+ınuñ (**kanadınuñ**) 12b/04

kānūn: *Ar.i.* Devletin yasama kuvveti tarafından herkesçe uyulmak üzere konulan her türlü nizam, kaide, kural.

k. (**ehl-i kānūn u düvel**) 9a/04

kapu: *i.* Etrafı kapalı bir yere, binaya veya bina içinde bir odaya girip çıkmaya yarayan kısım; girip çıkmak maksadıyla bırakılan açıklık.

k.+ñdur 16a/10

kār: *Far.i.* 1. İş güç, iş. 2. Kazanç, temettu.

k. (**‘arşa-yı kār-ı zār-ı hīle-sāz**)

29b/11

k. (**aḥvāl-i kār ü bār-ı saltanat**)

14a/12

k. (**kār-ı a‘zam**) 27b/09

kār-hāne: *Far.b.sf.* İş yeri, iş işlenen yer.

k. (**kār-hāne-i rūzigār-dīde**)

19b/01

k. (**muḥarrirān-ı kār-hāne-i kazā**

vü kader) 1b/04

kār-zār: *Far.i.* Ceng, kavga, savaş.

k. (**kār-zār-ı hīle-sāz**) 19b/02

karār: *Ar.i.* 1. Durma. 2. Devamlılık, süreklilik.

k. (**it-**) 13a/08

k. (**karār u şebāt**) 17a/09

karın: *i.* İnsan ve hayvan vücudunun kaburgaların kenarından kasıklara kadar olan ve iç boşluğunda mide, bağırsak, böbrek, safra kesesi, rahim, dalak, karaciğer gibi organlar bulunan kısmı, batın.

k.+ını (**mübārek karınını gör-**)

15a/14

karīhat: *Ar.i.* İnsanda kendiliğinden hasıl olan fikir ve niyet; tabiat.

k. 3a/05

karin: *Ar.sf.* Yakın.

k. 14a/09

kaşr: *Ar.i.* 1. Kısa kesme, kısaltma. 2.

Köşk, kâşâne, saray.

k. (it-) 28a/02

k. (kaşr u hâne) 18b/01

k. (kaşr u kâşâne) 18a/15

k.+laruñ 18a/09

kaş: *i.* Gözlerin üzerinde kavisli bir çizgi meydana getirecek biçimde yer alan kısa kıllar.

k.+larını 13b/06

kâşâne: *Far.i.* Mükemmel ev, köşk, malikane.

k. 23b/02

k. (idin-) 27a/05

k. (kâşâne-i sâl-hürde) 19b/01

k.+lerde (kuşur-ı kâşâne) 18b/10

k.+leri (kaşr u kâşâne) 18a/15

k.+leri (menâzil ü kâşâne)

25b/01, 25b/08

k.+leri (menzil ü kâşâne) 23b/01

k.+lerine 24a/13, 26b/02

k.+lerine (menzil ü kâşâne)

24a/11

k.+si 24a/02

k.+sindedür 24b/06

k.+sindedür (menzil-i kâşâne)

24b/03

kat: *i.* Belli bir miktarın misli, kere.

k. 16b/01, 16b/01

kaṭ': *Ar.i.* Halletme, karar verme, sona erdirmeye, bitirme.

k. 26b/01

k. (eyle-) 27b/02

katı: *sf.* Zor, güç, çetin.

k. 28a/14, 28a/14

kâtib: *Ar.i.* Yazan.

k. (kâtib-i vahy ol-) 7b/14

kâtil: *Ar.sf.* Katleden, öldüren.

k. (kâtilü'l-kefere-i ve'l-müşrikîn) 3a/11

katl: *Ar.i.* Öldürme.

k. (it-) 19b/04

katre: *Ar.i.* Damla, damlayan şey.

k. 17b/05, 17b/08

kav: *i.* Kibritin icadından önce ateş veya sigara yakmak için kullanılan ve çakmak taşı üzerine konup bir çelik parçası ile vurulduğunda kıvılcım çıkaran, kurumuş, kof durumuna gelmiş ağaç kabuğu, bir nevi ağaç mantarı.

k. (mānend-i kav) 17a/04

kavî: *Ar.sf.* Kuvvetli, güçlü, güvenilir.

k. 17b/11

k. (ol-) 24b/04

ķavl: *Ar.İ.* Lakırdı, söz.

k. 20b/03

ķavm: *Ar.İ.* İnsan topluluğu.

k. 19a/11

ķazā: *Ar.İ.* Olacağı ezelden Cenāb-ı Hakk tarafından takdir olunan Şeylerin vukua gelmesi.

k. (muķarrirān-ı kār-ķāne-i ķazā vū ķader) 1b/04

ķefere: *Ar.İ.c.* Kafirler, Hakk'ı tanımayanlar, hak dinini inkar edenler, Müslüman olmayanlar.

k. (ķātilü'l-ķefere-i ve'l-müşrikīn) 3a/11

ķelām: *Ar.İ.* Söz, lakırdı.

k. (ķāşıl-ı ķelām) 27b/06

k. ('ibāret ü ķelām-ı gevher-nişār) 8b/03

k. (ķelām-ı mu'acciz) 31a/07

k. (ķelām-ı ķadīm) 7a/05

k. (tefāsīr-i ķelām-ı gevher-nişār-ı Rabbü'l-'ālemīn) 4b/09

ķelīm: *Ar.sİ.* Söz söyleyen, konuşan.

k. (ķelīm-i Ĥudā) 19b/15

ķelimāt: *Ar.İ.c.* Kelimeler, lakırdılar, sözler.

k. (ķelimāt-ı 'ibret-āmīz) 20a/14

ķelimet: *Ar.İ.* Kelime, söz.

k. 12b/12

ķelīmu'llah: *Ar.h.İ.* Tur-ı Sina'da Allah'ın hitabını duyan Hz. Musa.

k. 16b/03

ķemā-ķāl: *Ar.zİ.* Söylendięi gibi.

k. 20b/12

ķemāl: *Ar.İ.* Olgunluk, yetkinlik, tamlık, eksiksizlik.

k. 28a/03, 29a/14

k. (ķemāl-i ķayret) 27b/09

k. (ķemāl-i ķudret) 12b/11

k.+e 12b/12

ķendü: *zm.* Şahıs zamiri olarak kullanılır, öz, zat, nefis, varlık, asıl.

k. 11b/07, 12b/11, 18b/09, 21b/02, 24a/13, 24b/02, 24b/06, 26a/10, 26b/01, 26b/02, 27a/14, 28a/04, 30a/07, 30a/12, 30b/01, 5b/06

k.+yle 26a/12

ķenef: *Ar.İ.* Taraf, yön.

k. (ķāffetü'l-enām-ı fī ķenef-i 'adl) 3b/09

ķenz: *Ar.İ.* Hazine, define, yeraltında saklı değerli eşya.

k. (ķenz-i medfūn) 30b/04

kerāmāt: *Ar.i.c.* Ermişçesine yapılan işler.

k. (kerāmāt-ı bāhire) 7b/04

kerāmet: *Ar.i.* Ermişçesine yapılan iş, hareket veya söylenen söz.

k.+e 15a/12

kerem: *Ar.i.* Cömertlik, el açıklığı, lütuf, bağış, ihsan.

k. (bülbul-i rüşen-beyān-ı gül-istān-ı cūd-ı kerem) 2b/03

k. (kerem-i himem-i beyze-i kitāb) 6a/03

keremiyet: bk.kerem

k. (keremiyet-i bī-ḥicāb) 27a/08

kerīm: *Ar.sf.* Büyük, ulu.

k.+inde (furkân-ı kerīm) 22a/05

k.+ün (furkân-ı kerīm) 13b/11

kerīme: *Ar.i.* Ayet.

k.+niñ (āyet-i kerīme) 22b/06

kerm: *Ar.i.* 1. Üzüm çubuğu, asma; bağ kütüğü. 2. Bağ, bostan.

k. (kerm ü ḥušk) 29a/05

k. (kerm ü ter) 29a/05

kerre: *Ar.i.* Defa, kez.

k. 11b/10, 16b/10, 26a/08

keşir: *Ar.sf.* Çok çok olan, bol; çok defa olan.

k. (keşirü't-takşir) 4a/08

keşiriyye: bk.keşir (müennesi)

k. (maḥlūkāt-ı keşiriyye) 17b/11

keşf: *Ar.i.* Gizli bir şeyi bulma.

k. (keşf ü 'ayān it-) 25b/13

keşşāf: *Ar.sf.* Çok keşfeden, edici, gizli bir şeyi meydana çıkaran, sırları çözen.

k. (keşşāfū'l-kürüb) 16a/12

kevākib: *Ar.i.c.* Yıldızlar.

k. 12a/11, 23b/13

k. (cemī'-i kevākib-i bā-mevākib) 25a/02

k. (eflāk u kevākib) 29b/04

k. (kevākib-i bā-mevākib)

23a/05, 23a/12

k. (kevākib-i ḥamse) 25b/06

k. (kevākib-i seb'a-yı devvār)

24a/04

k. (kevākib-i seyyāre) 24a/08

k. (kevākib-i seyyāre-i

müteḥayyize) 27b/05

k. (ziynet-i kevākib) 23a/01

k.+ile 22b/09, 23a/15, 23b/08

k.+ile (merākib-i kevākib)

22b/05

k.+ün 6a/15

kevkeb: *Ar.i.* Yıldız.

k. 23b/05, 26b/05, 26b/07,
26b/11, 26b/15, 27a/04

k. (kevkeb i āḥer) 26b/06

k. (kevkeb i mefrūza) 27a/02

k. (kevkeb i tenhā) 27a/06

k.+e 25b/04, 27a/07, 27b/07

k.+ün 24a/02

kevn: *Ar.i.* Olma; var olma, varlık,
vücut.

k. (bā'ış-i fiṭrat-ı kevn ü mekân)

15b/12

k. (nuḳūş-ı kevn ü mekân)

11a/14

k. (sulṭān-ı kevn ü mekân)

13b/01

kevneyn: *Ar.i.c.* Cismani ve ruhani
alem; dünya ve ahiret.

k. (seyyidü'l-kevneyn ve's-

şakāleyn) 12b/15

Keyān: *Far.i.c.* Key'lerin soyundan
olanlar, eski İran şahları, İran'ın
Ahemenitler ailesi.

k. 5a/03, 9a/13

keyfiyyet: *Ar.i.* 1. Nitelik. 2. Bir şeyin
iyi veya kötü olması ciheti.

k. 28a/05, 30a/01

k. (keyfiyyet-i ḥāl) 28b/12

k. (keyfiyyet-i rūḥānī) 29a/14

k. (keyfiyyet-i tamām) 29b/07

k.+i 6b/02, 6b/02, 6b/03, 6b/04

Keyler: bk.Keyān

k.+dür 9a/14

keyvān: *Far.i.* Astronomide Zühal
(Satürn) gezegeni.

k. 3a/06

kez: *i.* Defa, kere, sefer, kat.

k. 30b/01

ķibābī: *Ar.sf.c.* Kubbeden olan, kubbe
gibi, kubbe şeklinde.

k.+den (cemāhīr-i evliyā-yı taḥt-ı

ķibābīden ol-) 9a/01

ķıdem: *Ar.i.* Kadim olma, eskilik.

k.+den 31a/05

k.+den (şuver-i şeş-cihāt-ı

cerāīd-i ķıdem) 10b/04

ķıl-: *f.* 1. Etmek, eylemek, yapmak. 2.
Eda etmek. Yerine getirmek.

k.-mışlardur (ķabūl ve maķbūl

ķıl-) 8b/14

k.-up ('ālem-i ḥarāb ķıl-) 17a/15

ķırā'at: *Ar.i.* Okuma; devamlı ve
düzgün okuma.

k. (olun-) 4b/04

k.+ine 13b/11

ķısm: *Ar.i.* Bölük, parça, takım; çeşit,
nevi.

k.+a 25a/06

k.+ına 25a/05

k.+uñ 25a/07

kısmet: *Ar.i.* Talih, nasip, kader.

k.+ini 19a/01

kıstās: *Ar.i.* Büyük terazi; ölçü.

k. 21a/13

k. (**kıstās-ı mizān-ı şecā‘at it-**)

14b/10

kıṭ‘a: *Ar.i.* Parça, bölüm, cüz.

k. 2b/08

kıy-: *f.* Büyük kötülükte bulunmak, öldürmek.

k.-ar (**şol cāna kıy-**) 13a/04

kıyām: *Ar.i.* Kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma.

k. (**it-**) 11a/08, 13a/09

kızıl: *i.* Kırmızı renkte olan.

k. 18a/06

ki: *Far.e.bağ.* 1. Bir cümle içindeki isim veya zamiri bir cümleciğe bağlar ve cümleciğin öznesi haline getirir. 2. Bir cümleyi özne ve nesne halinde bulunan bağlı bir cümleye bağlar.

k. 15a/03, 15a/04, 16a/01, 17b/06, 18a/07, 18a/10, 18a/12, 19a/01, 2a/05, 21a/05, 22a/14, 23a/06, 23a/09,

24b/08, 25b/06, 27b/09, 29b/13, 2b/06, 2b/12, 31a/03, 3b/13, 3b/14

kibr: *Ar.i.* Büyüklük taslama, (birine) yüksekte bakma.

k. (**kibr ü kīne**) 12a/13

kibriyā: *Ar.i.* Büyüklük, ululuk.

k. (**kibriyā vü haşmet**) 12a/12

k. (**müverrahān-ı dīvān-ı kibriyā**)

1b/03

kilid: *Far.i.* Anahtar, düğme vb. bir parça ile işleyen kapatma aleti.

k.+i 16a/13

kim: 1. *e.* “Ki” yerine eskiden kullanılan bağ edatı. 2. *zm.* Soru zamiri; hangi kişi, hangi şahısf.

k. 10b/03, 10b/07, 11a/02, 11a/04, 11a/07, 11a/13, 11b/05, 12a/06, 12b/03, 12b/13, 13a/01, 13a/11, 13b/01, 13b/06, 13b/08, 13b/13, 14a/01, 14a/10, 14a/14, 14b/02, 14b/07, 14b/10, 14b/13, 15a/01, 15a/03, 15a/06, 15a/09, 15a/14, 15b/02, 15b/04, 15b/08, 15b/12, 15b/15, 16a/03, 16a/04, 16a/08, 16a/10, 16b/07, 16b/09, 16b/11, 16b/12, 17a/01, 17b/04, 17b/08, 17b/09, 17b/13, 17b/15, 18a/03, 18a/04, 18a/15, 18b/02, 18b/03, 18b/06, 19b/07, 19b/11, 20a/03, 1b/03, 20b/04, 20b/04, 20b/05, 20b/07, 20b/11, 20b/14, 21a/03, 21a/07, 21a/15, 21b/02, 21b/05, 21b/12, 22a/09, 22a/10, 22a/12, 22b/01,

22b/02, 22b/03, 22b/04, 22b/08, 22b/09, 23a/04, 23a/12, 23b/02, 23b/05, 23b/05, 23b/06, 23b/07, 23b/12, 23b/13, 23b/14, 24a/01, 24a/02, 24a/04, 24a/08, 24a/14, 24a/15, 24a/15, 24b/02, 24b/12, 25a/01, 25b/10, 25b/11, 25b/12, 25b/14, 26a/01, 26a/06, 26a/08, 26b/05, 26b/07, 26b/08, 26b/13, 27a/01, 27a/09, 27b/03, 28a/05, 28a/05, 28a/14, 28b/01, 28b/02, 28b/04, 28b/05, 28b/06, 28b/12, 28b/15, 29b/02, 29b/12, 29b/14, 30a/05, 30a/06, 30a/13, 30b/01, 30b/04, 30b/07, 30b/07, 30b/13, 30b/15, 31a/04, 31a/06, 31a/12, 31a/13, 31a/15, 3b/02, 3b/15, 4a/04, 4a/11, 4b/08, 5a/15, 5b/01, 5b/15, 6a/05, 6a/08, 7a/03, 7a/06, 8b/02, 8b/12, 9a/08, 9a/13, 9a/15, 9b/05

k.+i 16a/06, 16a/06

k.+isinden 25a/09, 25a/09, 25a/09

k.+lerdür 8a/14

kimse: *i.* 1. Belirsiz veya bilinmeyen kişi. 2. *zm.* Hiç kimse.

k. 19b/07

k.+niñ 22b/01, 22b/02

kıne: *Far.i.* Gönülde gizlenen düşmanlık, garaz.

k.+den (**kıbr ü kıne**) 12a/13

kirām: *Ar.i.c.* 1. Soydan gelenler, soyu temizler, ulular, şerefliiler. 2. Cömertler, eli açıkklar.

k. (**aşhāb-ı fużalā-yı kirām**) 27b/06

k. (**cümle-i erbāb-ı fużalā-yı kirām**) 8b/13

k. (**evlādeü'l-kirām-ı taht-ı zılāl-ı mülk**) 3b/08

k. (**On İmām-ı Kirām**) 8b/05

k. (**Şahābī-i Kirām**) 8b/02

k.+dan (**Şahābī-i Kirāmdan ol-**) 8a/14

k.+larıyla (**nām-ı kirām**) 7b/11, 8a/03

k.+uñ (**Şahābī-i Kirām**) 8a/11, 8a/12, 8a/15

kişi: *i.* Şahıs, kimse, zat.

k.+ler 27b/08

kişver: *Far.i.* İklim, memleket, vilayet, ülke.

k. 3a/13

kişver-güşā: *Far.b.sf.* Memleket, ülke açıcı, açan, cihangir.

k. (**pādişā-yı kişver-güşā vü memleket-sitān**) 5b/14

k. (**kişver-güşā-yı memālik-sitān**) 3a/13

kitāb: *Ar.i.* Kitap.

k. (**kitāb-ı hümāyūn**) 4b/04

k. (**kitāb-ı mesālik ü memālik**) 5a/11, 5a/12

k. (kitāb-ı mu'teber) 7b/04
k. (kitāb-ı müsteṭāb) 4b/08, 6a/09
k. (kitāb-ı müsteṭāb-ı rūṣen)
4a/11
k. (kitāb-ı zübdeṭü'l-uṣūl) 5a/05,
5a/06
k.+dan 5a/11
k.+dan (kerem-i himem-i beyze-i
kitāb) 6a/04
k.+ından 5a/07

Kitābu Behçeti't-Tevārīḥ: *Ar.Far.h.i.*
Şükrullah El-Amasyavî'nin hicri 861-
863/ miladi 1456-1458 yılları arasında
yazdığı, insanlığın yaratılışından hicri
855/ miladi 1451 yılına kadarki olayları
konu ettiği genel bir dünya tarihi
kitabıdır.
k. 1b/01

kitābe: *Ar.i.* Kazılmış yazı, yazıt;
mezartaşı yazısı.
k. 14b/14

ko-: *f.* Bırakmak, terk etmek.
k.-mayup (ḥālī ko-) 19a/05

kol: *i.* Taraf, yan, cihet.
k.+larında 14b/09

konul-: *f.* Koymak fiiline konu olmak.
k.-mıṣdur 27a/14
k.-mıṣdur (ḥāṣiyyet ve ṭabī'at
konul-) 23a/09

korķu: *i.* Tehlikeli bir hal, sıkıntı veya
bunlarla ilgili düşüncelerin doğurduğu
heyecanla yüklü his, havf.

k.+sından 18b/08

koyun: *i.* Gevişgetirengillerden ince
bacaklı, uzun ve sık tüylü, etinden,
sütünden, yününden faydalanılan evcil
küçükbaş hayvan.

k.+ı 4a/01

k.+ları 14b/03

ḳuddūs: *Ar.sf.* Temiz, pak. (Allah'ın
adlarındandır.)

k. (melik-i ḳuddūs) 11a/04

ḳudret: *Ar.i.* 1. Kuvvet, takat, güç. 2.
Allah'ın ezeli gücü.

k. 28b/02

k. ('azmet-ü ḳudret) 12a/12

k. (ḳudret-i ezeliyye) 30a/07

k. (ḳudret-i tekellüm) 29b/13

k. (ḳudret ü istiṭā'at) 21b/08

k.+den (erbāb-ı ḳudret) 15b/05

k.+i ('azmet ü ḳudret) 21b/09

k.+in (kemāl-i ḳudret) 12b/11

k.+iyle (ṣanāyi' ü ḳudret) 30a/12

k.+ümi 18b/14

ḳuds: *Ar.i.* 1. Temizlik, paklık, arılık. 2.
Kutsallık, mübareklik.

k. (ḳuds-i mükerrerme) 12b/02

k. (maḳām-ı lā-maḳām-ı ‘ālem-i
ḳuds) 11a/05

k. (revān-ı tāvūs-ı ḳuds-ı mekân)
2a/10

k.+den (nūr-ı bezm-i maḥāfil-i
ḳuds) 2b/15

ḳudsî: *Ar.sf.* 1. Kutsal. 2. Allah’a
mensup, Allah ile ilgili.

k. (ḥadîş-i ḳudsi) 30b/13

k. (nuḳûş-ı ḳudsî) 30a/01

k.+dür (şîfât-ı zât-ı muṭahhar-ı
ḳudsî) 2a/01

k.+ye (tāvūs-ı ḳudsî) 11a/06

Küh-ı Tūr: *Ar.Far.h.i.* Sina
yarımadasında Allah’ın tecelli ve Hz.
Musa ile tekellüm ettiği dağ.

k.+a 16a/02

ḳulluḳ: [*Ar.i kul + T. +luḳ*] Kul olma
hali; kulun yaptığı iş, hizmet.

k. 31a/06

ḳulüb: *Ar.i.c.* Kalpler, gönüller.

k. (behçet-i ḳulüb ol-) 5b/10

k. (çeşm-i ḳulüb-ı aşḥāb) 4a/12

k. (ḳulüb-ı gencîne) 15a/10

ḳulūç: *Ar.i.* Hekimlikte bağırsak ağrısı,
bağırsaklarda peyda olup omuz
başlarına ve vücuda gelen bir ağrı.

k.+ları (talebe-i sirāçe-i ḳulūç)

14a/05

Ḳur’ân: *Ar.i.* Hz. Muhammed’e inen
kutsal kitap.

k. 7a/05

k. (Ehl-i Ḳur’ân-ı melek) 21a/07

k. (Ḥazret-i Ḳur’ân) 20a/05

k. (Ḳur’ân-ı ‘azîm) 13b/10,
22a/05

k. (Tırâz-ı Ḳur’ân) 3a/01, 31a/07

ḳurd: *i.* Uzun ve yumuşak gövdeli,
omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok
ilkel ayaklı, sürünerek hareket eden
küçük hayvan, kurt.

k. 4a/01

Ḳureyşî: *Ar.sf.* Kureyş kabilesine
mensup olan (kimse).

k.+nüñ 7a/10

ḳuşûr: *Ar.i.* Eksiklik.

k. (ḳuşûr-ı bî-şebât) 18b/07

k. (ḳuşûr-ı kâşâne) 18b/10

ḳuş: *i.* Yumurtlayan omurgalılarından,
akciğerli, sıcak kanlı, vücudu tüylerle
örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı,
uçucu hayvanların ortak adı.

k. 18a/12, 18b/08

k.+ı 18b/02

k.+uñ 18b/11

ḳutlu: *sf.* Uğurlu, mübarek.

k. 14b/07, 26b/10

ķu'ūd: *Ar.i.* Oturma.

k. (it-) 21b/11

ķuva: *Ar.i.c.* Kuvvetler, güçler, takatlar.

k.+nın 28b/13

ķuvvet: *Ar.i.* Güç, kudret, takat; sıhhat, sağlamlık.

k. 28a/04, 28a/06, 28b/01, 28b/13

k. (ķuvvet-i ħayvānī) 28b/13,

29a/13, 29a/14, 29b/07

k. (ķuvvet-i ħayvāniyye) 29b/08

k. (ķuvvet-i nebāt) 28a/15

k. (ķuvvet-i nebātī) 28b/10

k. (ķuvvet-i nebātī di-) 28a/05

k. (ķuvvet-i nuṭṭ) 29b/12

k. (ķuvvetü'l-ervāḥ) 5a/06

k.+den 28b/14

k.+i 24b/03, 29b/08

ķuvvetlū: *sf.* Kuvveti olan, güçlü.

k. 24b/05

ķuvvī: *Ar.sf.* Kuvvete dayalı, kuvvetli.

k. (pādiṣāḥ-ı vāziḥü'l-beyān-ı

ķuvvīü's-sultān) 1b/02

ķūy: *Far.i.* Köy.

k. 12b/07

ķuyruķ: *i.* Hayvanların büyük bir kısmında gövdenin arka tarafında yer alan uzun ve esnek organ.

k.+unuñ (ķuyruķunuñ) 12b/06

ķüççük: *sf.* En, boy, yükseklik (eb'ad) bakımından, hacimce büyük olmayan, ufak, minik.

k. 17b/10

ķüdüret: *Ar.i.* Gam, tasa, kaygı.

k. (bul-) 26b/14

ķüffār: *Ar.i.c.* Kafirler, hak dinini inkar edenler.

k. (ķüffār-ı fuccār) 12b/07

k. (ķüffār-ı melā'in) 7b/07

k. (ümerā-yı ķüffār) 9a/05

ķül: *i.* Yanan şeylerden arta kalan toz halindeki madde.

k.+den 20b/06

ķüll: *Ar.sf.zf.* Hep, bütün, çok.

k. (nefs-i ķüll) 21a/01

k. (fi ķüll-i ħinin) 5b/02

ķürsī: *Ar.i.* Oturulacak yüksek yer; makam.

k. 12a/11, 21a/08

ķürüb: *Ar.i.c.* Tasalar, kaygılar, kederler, gamlar.

k.+sın (ķeṣṣāfū'l-ķürüb) 16a/12

Kütüb-i Sitte-i Ahādīs-i Nebevviyye:
Ar.h.İ. Peygamber hadislerine yönelik
altı adet kitap.

k.+den 4b/14

-L-

lā-büdd: *Ar.sf.zf.* Lazım, gerekli, gerek
(aslında “ayrılık yok” demektir).

1. 11b/06, 23a/13, 23b/07

lā-cerem: *Ar.sf.zf.* Şüphesiz, besbelli,
elbette.

1. 11b/09, 12a/03, 17a/14,
19b/04, 23b/04, 26a/10, 29a/14, 29b/08

lā-makām: *Ar.sf.* Makamsız, makamı
olmayan; Allah.

1. (makām-ı lā-makām-ı ‘ālem-i
kuds) 11a/05

lā-mekān: *Ar.sf.* Mekansız, yersiz, yere
ihtiyacı olmayan; Allah.

1. (mekān-ı lā-mekān-ı fezā-yı
üns idi) 11a/06

1.+da (fezā-yı lā-mekān) 2a/11

1.+da (mekān-ı lā-mekān) 13a/09

1.+dan (pādişāh-ı lā-mekān)

2a/12

lā-yezāl: *Ar.b.sf.* Zevalsiz, bitimsiz.

1. (ebedī vü lā-yezāl) 21b/03

1.+inden (maṭla‘-yı lā-yezāl)

2a/08

lafz: *Ar.İ.* Söz.

1. (lafz-ı dürrer-bār) 8b/03

lahza: *Ar.İ.* Göz ucu ile bir kere
bakıncaya kadar geçen zaman.

1. (lahza-yı irtizā) 6a/06

la‘l: *Ar.İ.* Kırmızı ve değerli bir süs taşı.

1. (la‘l-i nigīn) 23b/09

1.+i 13a/02

lāl: *Ar.sf.* Dilsiz.

1. (mānend-i ‘aḳd-i la‘l) 4b/01

lāmi‘: *Ar.sf.* Parlayan, parıldayan;
parlak.

1. (diraḥşān u lāmi‘ ol-) 2a/08

laṭīf: *Ar.İ.* Yumuşak, hoş, güzel; nazik.

1. (buḥār-ı laṭīf) 21b/10

1.+leri (neseb-i laṭīf) 7a/10

1.+ün (aşl-ı laṭīf) 3b/05

laṭīfe: *Ar.İ.* Güldürecek tuhaf ve güzel
söz ve hikaye, şaka.

1. (ecsām-ı laṭīfe ol-) 22b/12

lāyih: *Ar.sf.* İçine doğan.

1. (ol-) 22b/07

lāyık: *Ar.sf.* Yakışan, yaraşır, yakışık.

1. 1b/02

1. (düş-) 14a/07, 14b/02, 15a/02,
15b/01

1. (ol-) 13b/04, 13b/07, 13b/15,
14a/12, 15a/08

lāzım: *Ar.i.* Gerek.

1. 16b/02

1. (ol-) 25b/14, 4a/07, 7b/15

ledünnî: *Ar.sf.* Allah bilgisine ve sırlarına ait, onunla ilgili.

1.+ler 19a/14

lem-yezel: *Ar.b.sf.* Zeval bulmaz, zail olmaz, baki, kalıcı. (Allah'ın sıfatlarındandır.)

1. (nakḳāş-ı lem-yezel) 30a/11

1.+i (ğayret-i celāl-i lem-yezel)

12a/05

lem-yezeliyye: bk. lem-yezel (müennesi)

1.+m (meşiyet-i lem-yezeliyye)

16b/08

1.+si (hikmet-i lem-yezeliyye)

30b/03

1.+si (irādāt-ı lem-yezeliyye)

30a/08

1.+si (meşiyet-i lem-yezeliyye)

10b/02

leng: *Far.sf.* Topal, aksak.

1.+dür (ser-gerdān u leng) 1b/09

levḥ: *Ar.i.* Yassı, düz, üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen nesne.

1. 12a/11, 20b/15

levlāk: *Ar.i.* Bir kudsi hadisten alınmış olup, Hz. Muhammed'e hitaptır.

1. 10b/09

1. (pāk-i tırāz-ı ḥil'at-i levlāk)

13a/02

levz: *Ar.i.* Badem.

1.+i 18a/08

leyl: *Ar.i.* Gece.

1. (leyl ü nehār it-) 26a/01

lezzet: *Ar.i.* Tat, çeşni.

1.+i 18a/10

lī-ma'-Allah: *Ar.sf.zf.* Allah ile, Allah için.

1. (sulṭān-ı taḥt-gāh-ı lī-ma'-

Allah) 2b/05

libās: *Ar.i.* Elbise, giyilecek şey.

1.+ı (ṭabī'at-ı derrāk-ı libās)

13a/02

lisān: *Ar.i.* Konuşulan dil.

1. (lisān-ı ḳalb) 16a/14

1. (lisān-ı Türkī) 5b/05

-M-

ma'a-hazā: *Ar.zf.* Böyle iken, bununla beraber.

m. 22b/09

mā-'adā: *Ar.e.* ...den başka.

m. 25a/02

mā-dūn: *Ar.i.* Alt, aşağı derece, emir itibarıyla aşağıda olan.

m.+ında (ol-) 24a/03

mā-ḥalā: *Ar.b.sf.* Boştaki.

m. 25a/01

mā-ḥalaḳ Allahu te'ālā: *Ar.b.i.* Allah'ın yarattığı her şey.

m. (mā-ḥalaḳ Allahu te'ālāü'l-

ḳalem) 20b/08

m. 20b/13

mā-taḳaddem: *Ar.b.sf.* Öndeki, ilerideki.

m. (feylesōfān-ı mā-taḳaddem)

24b/08

mā-zāḡ: *Ar.b.sf.* Kargadaki.

m. (tūtī-i ḳafes-i mā-zāḡ) 2b/08

mā-intaḳ: *Ar.b.sf.* "Söyletilmedeki" anlamına gelmektedir.

m. 2b/08

ma'ādin: *Ar.i.c.* Madenler.

m. 29a/11

m. (ma'ādin-i ezmān u a'sār)

28a/02

ma'ālī: *Ar.i.c.* Yüksek, derin fikirler.

m. (şems-i meşārīḳü'l-ma'ālī)

3a/10

ma'ānī: *Ar.i.c.* Manalar, anlamlar.

m.+nüñ (şuver-ü ma'ānī) 30a/14

ma'āric: *Ar.i.c.* Merdivenler.

m. (ma'āric-i medāric) 21b/11

m.+de (medāric-i ma'āric)

21b/11

ma'ārif: *Ar.i.c.* Bilgi, kültür.

m. (ma'ārif-i naḳl-i bī-bedel)

15a/11

m. (ma'ārif ü ḥaḳāyīḳ) 14b/03

mā-beyn: *Ar.i.* İki şeyin arası, arasındaki şey, ara.

m.+inde 26b/07, 26b/11, 26b/15,

27a/02

ma'dūd: *Ar.sf.* 1. Sayılı, sayılmış. 2. Muayyen, belli.

m. (ol-) 15b/05, 24a/09, 28a/12

mağbūn: *Ar.s.f.* Şaşkın, şaşırılmış.
m.+lar 15a/03

Mağrib: *Ar.h.i.* Garb, batı, batı tarafında olan memleketler.
m. 26a/10

mağrūr: *Ar.s.f.* Gururlu; kendini beğenmiş.
m. (ṭāife-i mağrūr) 17a/10

māh: *Far.i.* Senenin on ikide bir kısmı, ay.
m. 27a/11

maḥabbet: *Ar.i.* Sevgi.
m.+ine 10b/08

maḥāfil: *Ar.i.c.* Oturulacak, görüşülecek yerler, toplantı yerleri.
m. (maḥāfil-i a'yān) 2a/14
m. (nūr-ı bezm-i maḥāfil-i ḳuds)
2b/15
m.+de 4b/05
m.+de (menābir ü maḥāfil)
14b/04

maḥall: *Ar.i.* Yer.
m. (zıkr-i maḥall) 28b/09

maḥalle: *Ar.i.* Bir şehir veya kasabanın, bölündüğü kısımlardan her biri.
m. 29b/13

maḥāmil: *Ar.i.c.* Deve üzerine konulan, iki kişinin bindiği sepetler.

m.+de (mesācid ü maḥāmil)
14b/04

maḥcūb: *Ar.s.f.* Utanan, utanmış, utangaç.

m. (maḥcūb-ı nās dūş-) 14a/01

māhiyyet: *Ar.i.* Bir şeyin aslı, esası, iç yüzü.

m. 30a/09

m. (māhiyyet-i tertīb ü taḥşil it-)

29b/09

m.+inden 25a/08

maḥlūk: *Ar.i.* Halk olunmuş, yaratılmış.
m. 20b/04

maḥlūkāt: *Ar.i.c.* Yaratılmışlar.
m. (eşref-i maḥlūkāt) 28a/11
m. (maḥlūkāt-ı arz) 19b/13
m. (maḥlūkāt-ı keşiriyye) 17b/11
m.+dan 18b/13
m.+ından 30b/08
m.+uñ 19b/11

maḥşūş: *Ar.s.f.* Başkasında bulunmayan, yalnız bir kimseye ait olan; özel.

m. 24a/13

m. (maḥşūş u müşāhede olın-)

29b/06

m. (ol-) 23a/09, 24a/05

maḥzūn: *Ar.s.f.* Hazineside saklanan şey.
m.+1 (genc-i maḥzūn) 30b/04

maḥzūn: *Ar.s.f.* Hüzünlü, tasalı, kaygılı.
m.+lar 15a/04

makādīr: *Ar.i.c.* Miktarlar, kısımlar.
m. (makādīr i ḥayr u şerr) 1b/05

maḳāl: *Ar.i.* Söz, lakırdı.
m.+e (dāīre-i maḳāle çıkar-) 4b/02

maḳālāt: *Ar.i.c.* Sözlər, lakırdılar.
m. (maḳālāt-ı ḥikmet-engīz) 20a/14

maḳāle: *Ar.i.* Söz, nutuk.
m. 6a/10, 6a/13, 6b/08, 6b/09, 6b/10, 6b/11, 6b/12, 6b/13, 6b/13, 6b/14, 6b/15, 7a/01, 7a/01, 7a/02

maḳālīd: *Ar.i.c.* Kilitler, kilit dilleri, anahtarlar.
m. (maḳālīd-i mütenevvi'a) 29a/10
m.+i 16a/13

maḳām: *Ar.i.* 1. Kıyam edilen, durulan, durulacak yer, durak. 2. Memuriyet, memurluk yeri.
m. (hümā-yı hümāyūn-ı cān-ı üns-i maḳām) 2a/09

m. (idin-) 11a/11
m. (it-) 11a/08
m. (maḳām-ı bī-maḳām) 13a/08
m. (maḳām-ı lā-maḳām-ı 'ālem-i ḳuds) 11a/05
m.+1 ('işve-i maḳām) 11a/05
m.+ın 30a/01

maḳbūl: *Ar.s.f.* Kabul olunmuş, alınmış, alınan.
m. (ḳıl-) 8b/14
m. (ol-) 13b/12

maḳşad: *Ar.i.* Kasdolunan, istenilen şey.
m. (maḳşad-ı aḳşā) 16a/10

maḳşūd: *Ar.i.* Kasdolunan, istenilen şey, istek.
m. 30a/15

maḳşūdāt: *Ar.i.c.* İstenilen şeyler, istekler.
m.+a (vuşūl-i maḳşūdāt) 14b/12

ma'kūs: *Ar.s.f.* Aks olunmuş, tersine çevrilmiş, baş aşağı olmuş.
m. 12a/03

māl: *Ar.i.* Bir kimsenin tasarrufu altındaki değerli ve gerekli şey; varlık, servet.
m. 22b/01
m.+1 13a/05

māl-ā-māl: *Ar.zf.* Çok dolu, dopdolu.

m. 14a/13

m. (it-) 18a/10

m. (ol-) 14a/05

m.+ı 13a/05

mālik: *Ar.i.* Sahip, bir şeye sahip olan.

m. (ol-) 18a/03

ma'lūm: *Ar.sf.* Bilinen, belli.

m. 31a/12

m. (ol-) 4b/08, 6a/08

ma'mūr: *Ar.sf.* Bayındır, imar edilmiş.

m. 12b/03

m. (beytū'l-ma'mūr) 12b/02

m. (vīrāne-i ma'mūr it-) 17a/10,
17a/11

ma'nā: *Ar.i.* Anlam.

m.+sından 22b/06

mānend: *Far.i.* Benzer, eş.

m. (ḥatm-i mānend) 2b/07

m. (ḥudāvend ü bī-şebīh-i

mānend) 2a/03

m. (mānend-i āfitāb-ı 'ālem-tāb)

4a/12

m. (mānend-i 'aḳd-i lāl) 4b/01

m. (mānend-i faḡfūr-ı Çın)
18a/09

m. (mānend-i kāv) 17a/04

m. (mānend-i silk-i gevher)
20a/09

m.+ı 22a/12

māni': *Ar.sf.* Men' eden, geri bırakan,
alıkoyan, engel olan.

m. (ol-) 18b/02

m. (olma-) 22b/14

ma'nī: bk.ma'nā

m. 21a/01

m. (ḥavā-yı ma'nī) 21a/01

manzūr: *Ar.sf.* Nazar olunan, bakılan.

m. (manzūr-ı bī-cihāt) 16a/04

m. (eyle-) 6a/06

ma'rifet: *Ar.i.* Herkesin yapamadığı
ustalık; her şeyde görülmeyen
hususiyet, ustalıkla yapılmış olan şey.

m.+ı (rāh-ı rû-yı ma'rifet) 1b/08

ma'rûf: *Ar.sf.* 1. Herkesçe bilinen. 2.
Meşhur, ünlü.

m. (emr-i ma'rûf) 15a/15

m. (ol-) 14b/15, 15a/04, 15a/15

ma'rûze: *Ar.i.* Arzolanmış, sunulmuş.

m. (sitāre-i ma'rûze) 27a/02

maşdar: *Ar.i.* Bir şeyin çıktığı yer,
kaynak, temel.

m. (düş-) 15a/13

maşnū'āt: *Ar.sf.c.* Sanatla yapılmış
şeyler.

m. (aḥsen-i maṣnū'āt) 28a/11
m. (maṣnū'āt-ı ġarīze) 17b/12
m.+dan 18b/13

ma'şer: *Ar.i.* Cemaat, topluluk.
m. (ma'şer-i üns ü can) 12b/14

maşrıķ: *Ar.i.* Güneş'in doğduğu taraf, doğu.
m. 2a/06
m.+dan 26a/10

maṭla': *Ar.i.* 1. Doğacak yer. 2. Güneş ve sair yıldızların doğması.
m. (maṭla'-yı lā-yezāl) 2a/08
m. (Muḥammed-i maṭla'-yı dīn) 2b/09
m.+dan (ġayr-ı maṭla') 2a/07

maṭlab: *Ar.sf.* İstenilen şey, istek.
m. (maṭlab-ı a'lā) 16a/10

maṭlūb: *Ar.i.* İstenilen, aranılan şey.
m. (maṭlūb-ı selāṭīn-i cihān) 5b/02
m. (nihāyet-i maṭlūb) 30b/01
m.+a 30a/02

māverā: *Ar.i.* Art, geri, bir şeyin ötesinde, arkasında bulunan.
m.+sında 22b/01

māye: *Far.i.* Maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas.

m.+sinūñ 15a/07

mazhar: *Ar.i.* Nail olma, şereflenme.
m. (düş-) 15a/13

māzī: *Ar.i.* Geçmiş zaman.
m. (menāşīr-i māzī vü istikbāl) 2a/07

māziyye: bk.māzī (müennesi)
m.+den (seyr-i mülūk-ı māziyye) 5a/03

maẓmūn: *Ar.i.* Nükteli, sanatlı, ince söz.
m. 22b/08

me'āşir: *Ar.i.c.* Güzel eserler, nişanlar, izler.
m. (me'āşir-i sāmiyye) 8a/12
m.+i (menākıb u me'āşir) 8b/01

mebānī: *Ar.i.c.* Binalar, yapılar, temeller.
m.+nūñ (nuķūş u rūsūm u mebānī) 30a/14

mebde': *Ar.i.* Evvel, başlangıç, prensip, ilk unsur.
m. 30a/09
m. (mebde'-i fıtrat-ı kāināt) 2b/12
m. (mebde'-i ḥılķat) 16b/04

mecbû: *Ar.sf.* Bina olunmuş, kurulmuş, yapılmış.

m. 20b/02

m.+dür 7a/14

mecâlis: *Ar.i.c.* Meclisler, toplantılar, toplantı yerleri.

m. (şem'-i cem'-i mecâlis-i üns)

2b/14

m.+de 4b/06

mecmû': *Ar.sf.* Cem olunmuş, toplanmış, bir araya getirilmiş şey, top, tüm.

m. 12b/13, 13a/10, 25a/02, 30a/14, 8b/13

m. (mecmû'-ı kâinât) 16b/09

m. (mecmû'-ı sitâre-i

mütehayyire) 27b/04

m.+a 30a/13

mecmû'a: *Ar.i.* Seçilmiş yazarlardan, meydana getirilen yazma kitap.

m.+lar 5b/05

medâric: *Ar.i.c.* Meslekler, tarikatlar, yollar.

m. (medâric-i ma'âric) 21b/11

m.+e (ma'âric-i medâric) 21b/11

Medenî: *Ar.sf.* Arabistan'daki Medine şehrine ait olan.

m.+nüñ 7a/09

medfûn: *Ar.sf.* Defnolunmuş, gömülmüş.

m.+ı (kenz-i medfûn) 30b/04

medhûş: *Ar.sf.* Dehşete uğramış, şaşırılmış; korkmuş, ürkmüş.

m. 27b/08

m. (hayâl-i medhûş) 18a/13

m.+ini (cân-ı medhûş) 12a/07

medîde: *Ar.sf.* Çekilmiş, uzatılmış; uzun.

m. (müddet-i medîde) 17a/02

mefâhir: *Ar.i.c.* İftihar edilecek, övülecek şeyler.

m. (mefâhir-i cihân) 3a/03

mefhûm: *Ar.sf.* Anlaşılmış; sözden çıkarılan anlam, kavram.

m. 22b/07, 31a/13

m. (mefhûm-ı ta'bîr idüp) 21b/13

mefrûza: *Ar.sf.* Farz kılınmış, boyun borcu olmuş.

m. (kevkeb-i mefrûza) 27a/02

mehcûr: *Ar.sf.* Terk olunmuş, bırakılmış, kullanılmaz olmuş, uzaklaşmış, ayrılmış.

m. (idi) 30b/02

mekân: *Ar.i.* 1. Yer, mahal. 2. Ev, oturulan yer.

m. (bā'ış-ı fıtrat-ı kevn ü mekân) 15b/12
m. (ervāh-ı üns ü mekân) 29b/15
m. (mekân-ı lâ-mekân) 13a/09
m. (mekân-ı lâ-mekân-ı fezâ-yı üns idi) 11a/05
m. (nuķûş-ı kevn ü mekân) 11a/14
m. (revân-ı tâvûs-ı kıuds-ı mekân) 2a/11
m.+ı (celve-i mekân) 11a/05
m.+uñ (fıtrat-ı gûn u mekân) 20a/10
m.+uñ (sulţân-ı kevn ü mekân) 13b/02

mekâyid: *Ar.i.c.* Hileler, aldatmalar, düzenler.

m. (cemî'-i mekâyid-i dünyeviyye) 7a/15

Mekkî: *Ar.sf.* Mekke'li.

m.+nüñ 7a/09

melâ'in: *Ar.sf.c.* Mel'unlar, herkesin lanet ve nefretini kazanmışlar.

m. (küffâr-ı melâ'in) 7b/08

melce': *Ar.i.* İltica edecek, sığınacak yer.

m. (melce' vü penâh) 16a/09

melek: *Ar.i.* Allah'ın halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklar.

m. (Ehl-i Qur'an-ı melek) 21a/07

m. (erbâb-ı melek) 19b/09

m.+leri 12a/10

melhûz: *Ar.sf.* Mülahaza edilen, düşünülebilen, hatıra gelen; olabilen.

m. (eyle-) 6a/07

melik: *Ar.i.* Padişah, hakan, hükümdar.

m. (melik-i bî-cedd) 1b/10

m. (melik-i kıuddûs) 11a/04

m.+dür 9a/10

memâlik-sitân: *Ar.Far.b.sf.* Memleketler, ülkeler alan.

m. (kışver-i küşâ-yı memâlik-sitân) 3a/14

memât: *Ar.i.* Ölüm.

m.+da (cihân-ı memât) 17a/09

memleket: *Ar.i.* Ülke, devlet toprağı.

m.+iñ 23a/11

memleket-sitân: *Ar.Far.b.sf.* Memleket, ülke alan.

m.+uñ (pâdişâ-yı kışver-güşâ vü

memleket-sitân) 5b/13

me'mûl: *Ar.sf.* Emel edilen, ümit olunan, umulan, beklenen.

m. (ol-) 6a/04

me'mūr: *Ar.i.* Bir işle vazifelendirilen, emir almış olan kimse.
m.+dur 12b/03

menābir: *Ar.i.c.* Minberler.
m. (destān-ı menābir-i aḡṣān) 2a/12
m. (menābir ü maḥāfil) 14b/04

menākıb: *Ar.i.c.* Menkıbeler, övülecek vasıflar.
m. (menākıb-ı 'āliyye) 8a/12
m. (menākıb u aḥvāl) 8b/06
m. (menākıb u me'āşir) 8b/01
m.+ı 8b/12

menākib: *Ar.i.c.* Omuz ile kol kemiğinin birleştiği yer.
m. (menākib-i merākib) 23b/01, 25a/02
m. (menākib-i mevākib) 22b/05
m. (merākib-i menākib-i 'ālem) 23a/05

menāşir: *Ar.s.f.c.* Padişahın verdiği vezirlik veya müşirlik fermanları.
m. (menāşir-i māzī vü istikbāl) 2a/07

menāzil: *Ar.i.c.* Menziller, duraklar, konak yerleri.

m. (çarḥ-ı menāzil-i mersūm) 24a/01
m. (erbāb-ı menāzil-i ḡadīm) 27b/01
m. (menāzil ü kāşāne) 25b/01, 25b/08
m.+ün 24b/09

menķūd: *Ar.s.f.* Nakdolunan şey. (para)
m. (ol-) 15b/06

menķūḥa: *Ar.i.* Nikahlı kadın.
m. (menķūḥa-yı muḥaşşana) 8a/04

menķūs: *Ar.s.f.* Nakış olunmuş, işlenmiş, resim yapılmış, boya ile süslenmiş.
m. 12a/03

menķūt: *Ar.s.f.* Noktalanmış, noktalı.
m.+ile 9b/01

menn: *Ar.i.* İhsan etme, iyilik etme, bağışlama.
m.+e (bī-minnet-i menn) 6a/03

menşe': *Ar.i.* Bir şeyin neşet ettiği, çıktığı yer, esas, kök.
m. 30a/10
m. (menşe'-i ḥilķat-i mükevvenāt) 2b/12
m. (menşe'-i fiṭrat) 16b/05

menşūr: *Ar.sf.* Neşrolunmuş, dağıtılmış, yayılmış.

m. (menşūr-ı āmān) 2a/09

menzil: *Ar.i.* Yollardaki konak yeri. 2. Ev. 3. Bir günlük yol. 4. Mesafe.

m. (menzil-i kāşāne) 24b/02

m. (menzil-i müşterī-i šāhib)

23b/02

m. (menzil-i zūhal) 23b/02

m. (menzil ü kāşāne) 23b/01,

24a/11

m.+de 27a/04, 27a/07

m.+de (bezm-i menzil) 27a/10

menzilet: *Ar.i.* Derece, rütbe, yükseklik derecesi.

m. (bul-) 26b/11

mer'ā: *Ar.i.c.* Aynalar.

m. 12a/12

merāhil: *Ar.i.c.* Konaklar, mesafeler, menziller, duraklar.

m. (aṣḥāb-ı merāhil-i 'azāme)

27b/02

merākib: *Ar.i.c.* Binilecek şeyler.

m. 23b/14

m. (menākib-i merākib) 25a/03

m. (merākib-i kevākib) 22b/04

m. (merākib-i menākib-i 'ālem)

23a/05

m. (merākib-i mevāṣī-i revende)

29a/15

m. (merākib-i sitāre-i seyyāre)

24a/04

m.+ile (menākib-i merākib)

23b/01

m.+ün 23b/08

mergüb: *Ar.sf.* 1. Rağbet edilmiş, beğenilmiş, herkesçe sevilmiş. 2. İstenilen, sevilen.

m. (mergüb-ı efāzıl u a'yān ol-)

5b/02

m. (mergüb-ı havāṣ düş-) 14a/01

m. (nazm-ı mergüb) 21b/14

m.+a (fenn-i mergüb) 30a/02

merkeb: *Ar.i.* Eşek.

m. 23b/05

merkübāt: *Ar.i.c.* Ayakkabılar.

m. (merkübāt-ı muhtelif) 29b/05

merkūm: *Ar.sf.* Adı geçmiş.

m. (hisāb-ı merkūm) 24b/07

merküz: *Ar.sf.* Dikilmiş, saplanmış.

m. 23b/05

m. (ol-) 24a/06

mermüz: *Ar.sf.* İşaretle anlatılmış, ima edilmiş.

m.+dur 24a/06

merre: *Ar.i.* Defa, kerre.

m. 11b/11

mersüm: *Ar.sf.* 1. Yazılmış, çizilmiş. 2. Bahsi geçmiş, adı geçmiş.

m. (çarh-ı menâzil-i mersüm)

24a/01

m. (it-) 11a/03

merşüş: *Ar.sf.* Sağlam.

m. 24a/13

mertebe: *Ar.i.* 1. Derece, basamak. 2. Rütbe, paye. 3. Miktar.

m.+sidür 27b/15

m.+sine 13b/04, 13b/07

m.+ye 28b/10

meşâbe: *Ar.i.* Derece, rütbe; kadar.

m.+sinde 29a/11, 29a/12, 29a/13

mesâcid: *Ar.i.c.* Mescidler; içinde bayram ve Cuma namazları kılınması caiz olmayan küçük camiler.

m. (cemî'-i mesâcid) 12b/03

m. (mesâcid ü maḥâmil) 14b/04

meşelâ: *Ar.zf.* Misal olarak, şunun gibi, söz gelişi.

m. 24a/14, 25a/08, 25b/08, 26b/05, 26b/08, 27a/15

meserret: *Ar.i.* Sevinç, şenlik.

m. (irtiyâc u meserret) 4a/14

meskûn: *Ar.sf.* İçinde insan oturan, insan bulunan yer.

m.+da (rub'-ı meskûn) 6b/11, 7a/01

m.+uñ (rub'-ı+meskûn) 6b/08

meşnevî: *Ar.i.* Her beyiti başlı başına kafiyeli ve başından sonuna kadar aynı vezinde olan manzume.

m. 3b/09

mest-âne: *Far.sf.zf.* Sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşça, sarhoşçasına.

m.+ler 13a/04

meştûr: *Ar.sf.* Satırılanmış, yazılmış, çizilmiş.

m. (idi) 30b/02

m. (meştûr-ı imâni) 2a/11

m. (ol-) 29a/02, 7a/06

meştûrât: *Ar.sf.c.* Satırılanmış, yazılmış, çizilmiş olanlar.

m.+dan 30a/10

mestûre: *Ar.sf.* Örtülü, kapalı, gizli.

m.+leri (cevâri-i mestûre) 7b/13

mes'ûl: *Ar.sf.* Sual olunmuş, kendisinden sorulmuş; sorumlu.

m. (ol-) 6a/04

meşâhîr: *Ar.sf.c.* Ünlü kimseler.

m. (meşāhīr-i enbiyā) 7a/06
m. (meşāhīr-i hükemā-yı ehl-i Yūnān'dan ol-) 9a/02
m. (meşāhīr-i meşāyih-ı tabakātdan ol-) 8b/15

meşārīk: *Ar.i.c.* Güneş'in doğduğu taraflar, doğular.
m. (şems-i meşārīkū'l ma'ālī) 3a/10

meşāyih: *Ar.i.c.* Şeyhler.
m. (meşāhīr-i meşāyih-ı tabakātdan ol-) 8b/15

meşgūl: *Ar.sf.* Bir işle uğraşan.
m. (ol-) 11a/10, 11a/12, 13a/07, 13b/11, 19b/04

meşiyet: *Ar.i.* İrade.
m. (meşiyet-i lem-yezeliyye) 10b/02, 16b/08

meṭālib: *Ar.i.c.* Talep olunan, istenilen şeyler.
m. (meṭālib ü aqvāl) 8b/06

metīn: *Ar.sf.* Metanetli, sağlam, dayanıklı.
m. (rezīn-i rāy-ı metīn-i reviyyet) 3a/05

mevādd: *Ar.i.c.* Fezada, boşlukta yer dolduran varlıklar, cisimler.

m. (mevādd-ı eflāk) 21b/12

mevākib: *Ar.i.c.* Alaylar, güruhlar, cemaatler, kalabalıklar.
m. (rütbet-i mevākib) 23a/01
m.+ile (menākib-i mevākib) 22b/05

mevālī: *Ar.i.c.* Mevleviyyet payesine ulaşmış olan sarıklı alimler.
m. (mevālī-i zevi'l-kadd-i rū ve'l-ihtirām) 7b/10

mevālīd: *Ar.sf.c.* 1. Yeni doğmuş çocuklar. 2. Mevcutlar.
m. (mevālīd-i muḥtelife) 29a/10
m. (mevālīd-i şelāşe) 20a/12, 29b/14, 6b/04

mevāşī: *Ar.i.c.* Davar (koyun, keçi) ve mal (öküz, inek) gibi hayvanlar.
m. (merākib-i mevāşī-i revende) 29a/15

mevc: *Ar.i.* Dalga.
m. 17b/03, 17b/03
m.+den 21b/10

mevcūd: *Ar.sf.* 1. Var olan, bulunan. 2. Hazır olan, hazır bulunan.
m. (ol-) 24a/08, 28a/10

mevcūdāt: *Ar.sf.c.* 1. Var olanlar, bulunanlar. 2. Hazır olanlar, bulunanlar.

m.+a (ḥulāṣa-yı mevcūdāt)
22a/06, 7b/01

m.+uñ (ḥulāṣa-yı mevcūdāt)
10b/06

mevdūd: *Ar.sf.* Sevilmiş, kendisine muhabbet edilmiş.

m. (Dāvūd-ı mevdūd) 30b/14

meveddet: *Ar.i.* Sevme, sevgi.

m.+ine 10b/09

mevhūm: *Ar.sf.* Vehmolunmuş, aslı, esası yokken zihinde kurulmuş olan, kuruntuya dayanan.

m. (felek-i burūc-ı mevhūm)
24a/01

m.+dur (‘ilm-i ḥayāliyye vü
mevhūm) 24b/08

mevşūf: *Ar.sf.* Vasfolunmuş, vasıflanmış.

m. (ol-) 14b/15, 15a/04, 15a/15

mevsūm: *Ar.sf.* Nişanlanmış, damgalanmış, işaretlenmiş, imlenmiş, isim verilmiş.

m. (it-) 11a/03

mevzi’: *Ar.i.* Bir şey konulacak yer, yer.

m. (mevzi’-i ḥarf-i ‘ayn) 9b/02

mevzūn: *Ar.sf.* 1. Vezinli tartılı, tartılmış. 2. Vezinli, vezinle yazılmış olan.

m. (ṭāvūs-ı mevzūn) 11a/10

m.+da (sūrḥ-i zer-i mevzun)
18a/07

meymūn: *Ar.i.* Uğurlu, bereketli, kutlu.

m. (risāle-i meymūn) 4b/06

m. (şūret-i meymūn-ı nā-
meymūn) 29b/12

meyve: *Far.i.* Meyve, yemiş.

m.+lerinūñ 28b/02

m.+ye (ḥuşūl-i meyve) 28a/09

mezheb: *Ar.i.* Gidilen, tutulan yol.

m. (mezheb-i muḥtār) 8b/07

mezīd: *Ar.i.* Artma, artırma, çoğalma.

m. (sebeb-i mezīd-i şebāt ol-)

28b/15

mezkūr: *Ar.i.* Zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış

m. 26b/07

m. (ol-) 29a/01, 7a/05

mezkūrāt: *Ar.i.c.* Adı geçenler, anılmış olanlar.

m. (mezkūrāt-ı sābıķū’l-beyān)

30a/06

m.+dan 30a/09

miḥrāb: *Ar.İ.* Camilerde, mescidlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer.

m. (seccāde-niṣ̄n-i miḥrāb-ı fers ol-) 14b/05

miḫdār: *Ar.İ.* 1. Parça, kısım, bölüm. 2. Kıymet, değer. 3. Düze, belirlenen gerekli miktar, doz.

m. (miḫdār-ı ğazā-yı mübārek it-) 7b/07

m.+da 17b/10

m.+ı 11a/11, 13a/08, 17a/01, 17a/08, 19a/02, 19a/15, 19b/07, 26b/07, 26b/12, 26b/15, 27a/02, 6b/09

miḫyās: *Ar.İ.* Kıyas edecek alet, ölçek, ölçü aleti.

m. 21a/13

m. (miḫyās-ı mi'yār-ı saḫāvet it-) 14b/09

milel: *Ar.İ.c.* Milletler, uluslar.

m. (aṣḫāb-ı milel) 9a/03

millet: *Ar.İ.* Bir dinde veya mezhepte bulunanların topu.

m. (aṣḫāb-ı millet-i ümmet) 20b/15

min: *Ar.e.* -den, -den beri.

m. 3a/15

min-evvel: *Ar.b.zf.* Evvelden, evvelden beri.

m. 18b/11

minber: *Ar.İ.* Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü.

m. (minber-i 'arṣ ol-) 14b/05

minnet: *Ar.İ.* Bir iyiliğe, bir iyilik yapana karşı kendini borçlu görme.

m. (firāvān-ı minnet-i bī-ḫıyāslar it-) 11b/13

mir'āt: *Ar.İ.* Ayna.

m. (mir'āt-ı bī-miṣāl) 11a/15

m.+a 11b/06

m.+da 11a/15, 11b/09, 12a/03

Mirrīḥ: *Ar.h.İ.* Dünya'dan sonra Güneş'e en yakın olan gezegen, Marsf.

m. 24b/15, 25b/07, 3a/06

m.+e 25b/09

miṣāl: *Ar.İ.* 1. Örnek. 2. *sf.* Benzer, andırır.

m. (miṣāl-i ḥürşid-i berḫ-ṣitāb)

4a/12

m.+i 23b/08, 23b/09

mi'yār: *Ar.İ.* Ölçü.

m. (miḫyās-ı mi'yār-ı saḫāvet it-) 14b/09

14b/09

m. (mi'yār-ı naḫl) 21a/12

mizāc: *Ar.İ.* 1. Bir şeyle karıştırılmış olan başka şey. 2. Huy, tabiat.

m.+ı 29a/05, 29a/05, 29a/06,
29a/06

m.+ıyla 29a/08

mizān: *Ar.İ.* 1. Terazî, ölçü aleti, tartı; ölçek. 2. Astronomide Terazi burcu.

m. (burūc-ı mizān) 25a/14

m. (kıstās-ı mizān-ı şecā'at it-)
14b/10

m. (mizān-ı 'aql) 21a/12

m. (şevr ü mizān) 25b/09

mu'acciz: *Ar.sf.* Taciz eden, sıkıntı veren, sıkıcı, bıktırıcı, usandırıcı.

m. (kelām-ı mu'acciz) 31a/07

m. (nuşūş-ı kelām-ı mu'acciz)
3a/01

mu'aḥḥar: *Ar.sf.* Tehir edilmiş, sonraya, geriye bırakılmış; sonraki.

m. 29b/11

m.+ıdur 19b/12

mu'arrā: *Ar.sf.* Çıplak, soyulmuş.

m. 12a/14, 20b/06, 22a/15

mu'arraz: *Ar.sf.* Taarruz edilen, saldırılan.

m.+dur 13a/03

mu'āvin: *Ar.sf.* Yardım eden, yardımcı.

m. (mu'āvin-i 'ināyet ol-) 15b/08

mu'aẓẓam: *Ar.sf.* Ulu.

m.+a (çarḥ-ı mu'aẓẓam) 21a/04

m.+da (emr-i mu'aẓẓam) 27b/09

m.+uñ (felek-i mu'aẓẓam)
26a/09

mu'aẓẓamāt: *Ar.sf.c.* Ulular.

m.+a (tedbīr-i umūr-ı

mu'aẓẓamāt) 14a/12

mūceb: *Ar.sf.* İcab etmiş, lazım gelmiş netice.

m. (mūceb-i ḥayāt) 28b/15

mu'cizāt: *Ar.İ.c.* Mucizeler.

m. (mu'cizāt-ı zāhire) 7b/04

muḡaffer: *Ar.sf.* Örtülmüş.

m. (muḡaffer-i ticān-ı el-ḥavākīn)
3a/12

muḡāyir: *Ar.sf.* Aykırı, uymaz, başka türlü.

m.+e (ṭaraf-ı muḡāyir) 26a/14,
26b/03

muḥaddeṣāt: *Ar.sf.c.* Haber verilmiş olanlar.

m. (zerrāt-ı muḥaddeṣāt) 2a/03

muḥakḳak: *Ar.sf.* Gerçekliği, doğruluğu belli olmuş; doğru.

m. 16b/11

muḥakḳakīn: *Ar.s.f.c.* Hakikati, gerçeği bulup, meydana çıkaranlar.

m.+den (ol-) 20b/10

muḥarremü'l-ḥarām: *Ar.i.* Muharrem ayı.

m. 6a/02

muḥarrirān: *Ar.i.c.* Muharrirler, yazarlar.

m. (muḥarrirān-ı kārḥāne-i ḳaḏa vü ḳader) 1b/04

muḥaṣṣal: *Ar.i.* Tahsil olunmuş, hasıl edilmiş, elde edilmiş.

m. 18b/10

muḥaṣṣana: *Ar.s.f.* Kuvvetlendirilmiş, istihakmlandırılmış.

m.+ları (menkūḥa-yı muḥaṣṣana) 8a/05

muḥaṣṣaṣ: *Ar.s.f.* Tahsis olunmuş, tayin edilmiş, ayrılmış (birine).

m. (imiş) 31a/07

muḥaṣṣā: *Ar.s.f.* Tahşiye olunmuş, haşiye yazılmış.

m. (olmuş idi) 29b/03

muḥāzāt: *Ar.i.* Aynı hizada bulunma, karşı durma, karşı olma.

m.+a 26b/04

muḥkem: *Ar.s.f.* Tahkim edilmiş, sağlam, kılınmış, sağlam, berk, sağlamlaştırılmış, kuvvetli.

m. 24b/04

m. (ol-) 24b/05

muḥtār: *Ar.s.f.* İhtiya eden, seçilmiş, seçkin.

m.+uñ (mezheb-i muḥtār) 8b/08

muḥtaṣar: *Ar.s.f.* İhtisar edilmiş, kısaltılmış, kısaltma.

m. (muḥtaṣar-ı cevher) 20a/08

muḥtaṣṣ: *Ar.s.f.* Bir kimseye veya şeye mahsus olan, ...-e vergi.

m. (imiş) 31a/06

muḥtelif: *Ar.s.f.* 1. İhtilaf eden, birbirine uymayan, zıt. 2. Türlü, çeşitli; çeşit çeşit.

m. 17a/05

m.+e (merkūbāt-ı muḥtelif) 29b/05

muḥtelife: bk.muḥtelif

m. (aḥlāt-ı erba'a-yı muḥtelife) 29a/03

m. (mevālīd-i muḥtelife) 29a/10

m.+ye (ḳehār-ümmühāt-ı

muḥtelife) 29a/02

muḥtelifiyye: bk.muḥtelif (müennesi).

m. (şuver-i muhtelifiyye) 25a/11

muhterik: *Ar.s.f.* İhtirak eden, tutuşup yanan, yanmış, yanık.

m. (ol-) 27a/09

muhterika: bk.muhterik (müennesi)

m. 27a/07

mu'izz: *Ar.s.f.* İzzet ve ikram edici, ağırlayıcı; Allah.

m. (mu'izz-i evliyā-yı Allah)
3a/11

muḳābelāt: *Ar.i.c.* Mukabeleler.

m.+a 26b/04

muḳābele: *Ar.i.* 1. Karşılık verme, karşılama. 2. Karşı gelme. 3. Birbiriyle karşılaştırma; karşılıklı yapılan okuma.

m. 24a/14

m. (naẓar-ı muḳābele) 27a/03

m.+sinde 26b/05, 26b/06

m.+ye 24a/12

muḳābil: *Ar.s.f.* 1. Karşı karşıya gelen, bir şeyin karşısında bulunan. 2. Bir şeye karşı yapılan.

m. 24a/11, 24a/14, 26b/02, 9a/09

muḳaddem: *Ar.s.f.* 1. Takdim edilen, sunulan, önce gelen. 2. Değerli, üstün.

m. 16a/06, 16b/13

m.+i 19b/11

muḳaddemā: *Ar.z.f.* Önce, eskiden.

m. 23a/04, 29a/01, 30a/05

muḳaddes: *Ar.s.f.* Takdis edilmiş, mübarek, kutsal; temiz.

m. 10b/10

muḳaddimāt: *Ar.i.c.* Başlangıçlar, girişler, önsözler.

m.+ıyla 25b/15

muḳannen: *Ar.s.f.* Belli belirli, şaşmaz.

m.+dür 22b/05

muḳārene: *Ar.i.* Bitişiklik; yaklaşma, kavuşma, bitişme; uygunluk.

m. (iktirān-ı muḳārene) 27a/06

muḳārin: *Ar.s.f.* Bitişiklik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış, bir yere gelmiş.

m. 24a/10, 26b/02

m. (muḳārin-i hidāyet) 15b/08

muḳarnes: *Ar.s.f.* 1. Merdiven şeklinde dereceleri olan çatma tavan, kubbe. 2. Kubbe biçiminde olan.

m. (çarḥ-ı muḳarnes) 21a/06

m.+üñ (sāde-i muḳarnes) 26a/04

muḳarreb: *Ar.s.f.* Takrib edilmiş, yaklaşmış, yakın.

m. (muḳarreb-i dergāh) 2b/05

mukarrer: *Ar.sf.* 1. Kararlaşılmış. 2. Şüphesiz, sağlam. 3. Anlatılmış, bildirilmiş.

m. (idin-) 22a/03

m. (ol-) 10b/03, 16b/09, 20b/04, 22b/11

muktedā: *Ar.sf.* Örnek tutulan; önde bulunan, kendisine uyulan.

m. (muktedā-yı 'izām) 8b/09, 8b/11

muktezā: *Ar.sf.* İktiza etmiş, lazım gelmiş.

m.+sınca 29b/04, 30a/08

muntazam: *Ar.sf.* Sıralanmış, düzgün, derli toplu, tertipli, düzgün.

m. (idüp buyur-) 13a/11

muntazım: *Ar.sf.* Düzenlenmiş, derli toplu.

m. (it-) 25a/07

murād: *Ar.i.* 1. Arzu, istek dilek. 2. Maksat, meram.

m. 28a/10

m.+ınca 29b/04, 30a/07

murādāt: *Ar.i.c.* Arzular, istekler, dilekler.

m.+a (huşul-i murādāt) 14b/11

muşavvir: *Ar.sf.* Tasvir, resim yapan, ressam, figürist.

m. (muşavvir-i ezel) 30a/11

m. (muşavvir-i şuver-i heyulānī) 22b/15

m. (muşavvir ü nakkās) 12a/09

Muṣṭafā: *Ar.sf.* 1. Seçilmiş. 2. Hz. Muhammed'in adlarından.

m. (Muṣṭafā-yı bī-çāre vü aḥḳar) 5b/08

m. (Muṣṭafā-yı ḥaḳīkat-peṣīr) 4a/09

Muṣṭafavī: *Ar.sf.* Hz. Muhammed Mustafa'ya mensup olan, onunla ilgili.

m. (ber-efrūz-ende-i şem'-i cem'-i dīn-i Muṣṭafavī ol-) 3a/03

muṭābık: *Ar.sf.* Uyan, uygun (birbirine).

m. 17a/07, 7a/04

m. (düş-) 13b/08, 15a/05, 23a/10, 29a/02

muṭaḥhar: *Ar.sf.* Temiz, mübarek.

m. (şifāt-ı zāt-ı muṭaḥhar-ı ḳudsī) 2a/01

muṭarraz: *Ar.sf.* Tarazlandırılmış, ziynetlendirilmiş, süslendirilmiş, nakışlı, işlenmiş; kenarlı, işlemeli.

m. 13a/02

mutaṣaddī: *Ar.sf.* Bir işe girişen.

m.+leri 5b/04

mutavassıt: *Ar.sf.* Vasıta olan, aracılık eden, aracı.

m.+a (**eflāk-ı mutavassıt**) 22b/14

mutazaccır: *Ar.sf.* Tazaccur eden, içi sıkılan; sıkıntılı.

m. (**ol-**) 27b/08

mu'teber: *Ar.sf.* Hatırı sayılır, saygın; inanılır güvenilir; yürürlükte olan, geçer.

m.+de (**kitāb-ı mu'teber**) 7b/04

mu'tedil: *Ar.sf.* Yavaş, mülayim, sert olmayan, ölçülü, ılımlı.

m. 28b/13

muṭlaḳ: *Ar.sf.* 1. Kayıtsız, şartsız. 2. Yalnız, tek.

m. 24b/13

m. (**cevād-ı muṭlaḳ**) 22a/04

m.+a (**cevād-ı muṭlaḳ**) 14b/01,

31a/14

m.+dan (**cevānib-i cevād-ı**

muṭlaḳ) 30b/12

m.+dan (**'ināyet-i cūd-ı muṭlaḳ**)

13b/03

muṭṭali': *Ar.sf.* Öğrenmiş, haber almış, bilgili, haberli (olan).

m. (**ol-**) 24b/12

muttaşıl: *Ar.sf.* İttisal eden, ulaşan, kavuşan, bitişen.

m. 26a/14

m. (**düş-**) 15b/03

muvāfiḳ: *Ar.i.* Uygun, yerinde.

m. 17a/07, 7a/03

m. (**düş-**) 13b/05, 14a/07, 14b/01, 15a/02, 15a/05, 15a/09

m. (**ol-**) 23a/09

muṣaffar: *Ar.sf.* Zafer, üstünlük kazanmış, üstün.

m. (**muṣaffarü'd-dünyā ve'd-dīn**)

3a/13

mübārek: *Ar.sf.* 1. Bereketli, feyizli. 2. Uğurlu, hayırlı, mutlu, kutlu.

m. 12a/09, 12a/10, 12a/13, 12b/01, 12b/04, 12b/06, 12b/08, 13b/02, 13b/06, 13b/08, 13b/13, 14a/01, 14a/07, 14a/10, 14a/14, 14b/02, 14b/07, 14b/10, 14b/13, 15a/01, 15a/03, 15a/07, 15a/09, 15a/14, 15b/02, 15b/04, 5b/15, 6a/02

m. (**miḳdār-ı ḡazā-yı mübārek it-**)

7b/07

müberhen: *Ar.sf.* Bürhanlı, vesika, delil ile ispat edilmiş; aşikar, belli.

m.+dür 22b/09

müberra: *Ar.sf.* Temize çıkmış, aklanmış.

m. 12a/14, 20b/06

m.+dur 2a/02, 22a/15

mübeşşere: *Ar.sf.* Tebşir olunmuş, kendisine müjde verilmiş.

m.+nüñ ('aşere-i mübeşşere)
8a/10

mübteni: *Ar.sf.* Kurulu, kurulmuş olan.

m.+dür (müptenîdür) 20b/02

mücāhede: *Ar.i.* Uğraşma, savaşıma.

m. (ḥayāl-i mucāhede it-) 24b/11

m.+den 11b/10

mücerred: *Ar.sf.* 1. Soyulmuş çıplak. 2. Tek, yalnız. 3. Yalın, soyut.

m. 20b/12

m. ('aql-ı mücerred) 20b/09

m.+üñ ('aql-ı mücerred) 20b/14

mücerrede: bk.mücerred

m.+lerüñ (cevher-i mücerrede)

23a/07

mücessem: *Ar.sf.* Cisimlenmiş, cisimli.

m. (sakf-ı mücessem) 21a/05

mücib: *Ar.sf.* İcabet eden, teklifi kabul eden, istenileni yapan, sorulana cevap veren.

m. (mücibü'l-da'vet) 16a/07

müctemi': *Ar.sf.* İctima eden, toplanan, toplanmış, toplu; birikmiş, birleşmiş.

m. (ol-) 28a/13

müdaḳḳıkın: *Ar.sf.* İnceleyenler.

m.+den 20b/11

müdām: *Ar.sf.* Devam eden, süren, sürekli.

m. 2b/10

müdāvim: *Ar.sf.* Bir yere devam eden, devamlı gidip gelen (kimse).

m. (ol-) 13a/07

müddet: *Ar.i.* 1. Zaman, vakit. 2. Bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman. 3. Muayyen vakit.

m. 18b/07

m. (müddet-i ḥayāt) 18b/05,
28b/07

m. (müddet-i 'iddet) 17a/11

m. (müddet-i medide) 17a/02

m. (müddet-i saltanat) 9a/11,
9a/14, 9b/03, 9b/07

m.+de 27b/03

m.+ini 16b/14, 19a/01

müdevven: *Ar.sf.* Bir araya getirilip çeki düzen verilmiş, kitap haline getirilmiş.

m. (ol-) 4a/11

müdevver: *Ar.sf.* Yuvarlak.

m. (burūc-ı müdevver) 23a/02

m. (felek-i müdevver) 22a/03

mü'eddî: *Ar.s.f.* Sebep olan, doğuran, meydana getiren.

m. (ol-) 28a/09

mü'ezzinlik: *Ar.i.* Ezan okuma durumu.

m. 14b/06

müfârik: *Ar.s.f.* Müfarekat eden, ayrılan, ayrılmış.

m. (tâc-ı müfârik-ı âlâ 'âlî) 3a/10

müfîz: *Ar.s.f.* Feyizlendiren, feyiz veren (Allah adlarındandır).

m. (müfîzü'l-hayr ve'l-cüd)

22a/08

mühendis: *Ar.i.* Hendese (geometri) bilen, mühendis.

m.+lerün (dihkân-ı mühendis)

27b/01

müheyyâ: *Ar.s.f.* Hazır, âmâde.

m. (olmuş idi) 29b/03

mühezzeb: *Ar.s.f.* Tehzib olunmuş, düzeltilmiş, yoluna koyulmuş.

m. (mühezzebü'l-ahlâk) 3a/04

mühimm: *Ar.s.f.* Ehemmiyetli, önemli.

m. (ol-) 4a/08

mühlet: *Ar.i.* Bir işin yapılması için verilen zaman; bir işi belli bir zaman için geri bırakma.

m.+i (hulâşa-yı fer'-i mühlet)

3a/09

mükerreme: *Ar.s.f.* Muhterem, aziz, saygın, saygıdeğer, sayılan; ululandırılan, hürmet ve tazime erişmiş.

m. (kuds-i mükerreme) 12b/02

mükevvenât: *Ar.i.c.* Mahlukların, yaratıkların hepsi.

m. (ecnâs u envâ'-yı

mükevvenât) 2a/04

m.+dan (menşe'-i hilkat-i

mükevvenât) 2b/13

mülâzemet: *Ar.i.* Bir işle devamlı meşgul olma.

m. (mülâzemet-i hemîn) 31a/06

mülâzım: *Ar.s.f.* Stajyer, bir yere maaşsız olarak gidip gelen.

m. (ol-) 13a/07

mülk: *Ar.i.* Ev, dükkan, arazi gibi taşınmaz ve gelir getiren mülk.

m.+e (evlâdeü'l-kirâm-ı taht-ı

zılâl-ı mülk) 3b/08

mülûk: *Ar.i.c.* Hükümdarlar.

m. 9a/05, 9a/09

m. (mülûk-ı tavâif) 9b/04

m. (seyr-i mülûk-ı mâziyye)

5a/03

mümāşil: *Ar.sf.* Benzeyen, andıran.

m. 28b/06

mümtāz: *Ar.sf.* Seçkin.

m. (ol-) 30b/09

mümtel: *Ar.sf.* Dolu, dolgun; dolmuş.

m. (ol-) 14b/04

münācāt: *Ar.i.* Allah'a dua etme, yalvarma.

m.+a 16a/02

münāfık: *Ar.sf.* Nifak sokan, iki yüzlülük eden, iki yüzlü.

m.+lar 15b/07

mün'akis: *Ar.sf.* İn'ikas eden, tersine dönmüş, çevrilmiş.

m. 11b/09, 23b/11

münāsebet: *Ar.i.* Münasiplik, uygunluk.

m. (münāsebet-i tamām) 28b/03

münbaşı: *Ar.sf.* Yayılan, açılan, genişleyen.

m. (ol-) 12b/09

müncerr: *Ar.i.* Neticelenen.

m. (ol-) 16b/08

münezzeh: *Ar.sf.* Tenzih edilmiş; temiz, arı; uzak.

m. 10b/10

m.+dür 2a/01

münḥarif: *Ar.sf.* Sapan, doğru gitmeyen; çarpık, sapa; sağlam olmayan.

m. 17a/05

münîf: *Ar.sf.* Yüksek, ulu, büyük.

m.+ini (zıll-ı münîf) 15b/05

münkasım: *Ar.sf.* Kısım kısım bölünen, bölük bölük olan, bölünmüş.

m. (it-) 25a/06

münker: *Ar.sf.* İnkâr edilmiş, edilen, kabul ve tasdik edilmeyen, reddedilen.

m. (nehy-i münker) 15a/15

müntefi': *Ar.sf.* İntifa eden, menfaatlenen, yararlanmış.

m. (ol-) 28a/12

müntehā: *Ar.sf.* Nihayet bulmuş; bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece, son kerte.

m.+nuñ (hümā-yı müntehā)

12a/08

m.+sın (ṭal'at-ı ġarrā vü

müntehā) 11b/08

müntekış: *Ar.sf.* İntikaş eden, nakş olunan.

m. 11a/14, 11b/08

müntesir: *Ar.sf.* İntisar eden, saçılan, yayılan, dağılan.

m. (ol-) 31a/02

müntesir: *Ar.sf.* Yayılmış, açılmış, dağınık.

m. (ol-) 31a/02

mürebbi: *Ar.sf.* Terbiye eden; çocuk terbiye eden (adam).

m.+sidür 27b/02

mürekkebe: *Ar.sf.* (mürekkebin müennesi) Terkib edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen.

m. (a'zā-yı mürekkebe) 6b/07

mürğ: *Far.i.* Kuş.

m. (mürğ-i aẓīm) 18a/14

m. (mürğ-i hümā-pervāz) 11b/04

m. (mürğ-i sāl-hürde) 18b/03

m.+i 18b/02

mürğ-zār: *Far.b.i.* Kuş yatağı, kuşu bol olan yer.

m.+1 ('andelīb-i mürğ-zār) 2b/07

mürr: *Ar.sf.* Acı.

m. (mürr-i 'amme-i ünūf-ı el-ferā'in) 3a/12

mürselin: *Ar.sf.c.* Peygamberler.

m.+den (bār-ı seyyidü'l-

mürselin) 4b/10

m.+ün (cemāhīr-i zümre-i

mürselin) 7a/06

mürşidān: *Ar.sf.c.* Doğru yolu gösteren kılavuzlar.

m. (mürşidān-ı 'izām) 8b/05

mürtecī: *Ar.sf.* İrtica eden, umucu, uman, ümitli.

m. (ikbālū'l-mürtecī) 5b/08

mürtesim: *Ar.sf.* İrtisam eden, resmi çıkan.

m. (idi) 11a/15

m. (idüp buyur-) 13a/11

mürür: *Ar.i.* Geçme, bir yandan girip öte yandan çıkma.

m.+ile 28a/03

Müslim: *Ar.sf.* İslam dininde olan.

m. 7b/05

Müslimīn: *Ar.sf.c.* Müslümanlar.

m. (Nāşirü'l-İslām ve'l-

Müslimīn) 3a/12

müstağrak: *Ar.sf.* Batmış.

m. (ol-) 17b/02

müstahik: *Ar.sf.* Hak etmiş, layık.

m. (düş-) 15b/01

müstaḥkem: *O.sf.* İstihkam edilmiş, istihkamlı, sağlamlaştırılmış, sağlam.

m. (ol-) 24b/05

müstaḥkarr: *Ar.sf.* İstikrar bulunan, yerleşilen, durulan yer; karargah.

m. (idin-) 22a/04

müstaḥkill: *O.sf.* Başlı başına, kendi başına; kendi kendine, bağımsız.

m. 26a/13, 28b/14

m.+dür 22a/13, 22b/04

m. (ol-) 26a/11

müsteṭāb: *Ar.sf.* Hoş, güzel bulunan.

m. (cevāb-ı müsteṭāb-ı gūş)

20a/01

m. (ḥiṭāb-ı müsteṭāb) 16b/06,

30b/12

m. (kitāb-ı müsteṭāb) 4b/09,

6a/09

m. (kitāb-ı müsteṭāb-ı rūşen)

4a/11

müşābehet: *Ar.i.* Benzeyiş, benzeme.

m. (müşābehet-i tāmm) 28b/03

müşābih: *Ar.sf.* Benzeyen, benzer.

m. 28b/11

müşāhede: *Ar.i.* Bir şeyi gözle görme.

m. (it-) 24b/10

m. (maḥsūs u müşāhede olun-)

29b/06

m.+den 11b/09

müşākil: *Ar.sf.* Şekilce bir olan, benzeyen.

m. 28b/06, 28b/11

müşg-büy: *Far.b.sf.* Mis kokulu.

m. (kākül ü zülf-i müşg-büy)

11b/04

müşkilāt: *O.i.c.* Güçlükler, zorluklar.

m.+um 16b/01

müşrikīn: *Ar.sf.c.* Allah'a şirk, ortak koşanlar.

m. (kātilü'l-kefere-i ve'l-

müşrikīn) 3a/11

müş: *Far.i.* Yumruk, muşta; avuç.

m. (müş-i insān-ı naḥīf) 30b/10

müşteḡil: *Ar.sf.* İştigal eden, bir şeyle uğraşan, meşgul olan.

m. 15b/03

Müşterī: *Ar.h.i.* Astronomide Sakıt, Erendiz, Jüpiter, Mars.

m. 24b/15, 25b/06

m. (menzil-i müşterī-i şāḥib)

23b/02

müte'addī: *Ar.sf.* Zulmeden, saldıran.

m. (ol-) 28a/10

müte‘āl: *Ar.sf.* Yüce; Tanrı’nın sıfatlarından.

m. (Ḥudā-yı müte‘āl) 21b/02

müte‘allık: *Ar.sf.* Taalluk eden, ilgili, ilişiği olan.

m. (ol-) 23a/09, 23a/13, 24a/06, 30b/03

müte‘allikāt: *Ar.i.c.* Yakın kimseler; akraba.

m.+ınuñ 24b/04

müte‘āref: *Ar.sf.* Herkesin bildiği, ünlü.

m. (ol-) 5b/03

mütedāvel: *Ar.sf.* Tedavülde bulunan; elden ele gezen, geçen, kullanılan.

m. (ol-) 5b/03

müteferriḳ: *Ar.sf.* Teferruk eden, dağınık, ayrı ayrı.

m. (ol-) 22a/10

müteḥaddī: *Ar.sf.* Tahaddi eden, çekişen.

m.+leri 5b/05

müteḥarrik: *Ar.sf.* Hareket eden, kımıldayan, oynayan.

m. (ḥayvān-ı müteḥarrik) 29a/15

müteḥayyir: *Ar.sf.* Hayrette kalan, şaşmış, şaşırmış.

m. 25b/04

m. (ol-) 27b/08

müteḥayyire: bk.müteḥayyir (müennesi)

m. (mecmū‘-ı sitāre-i

müteḥayyire) 27b/04

müteḥayyiz: *Ar.sf.* Tehayyüz eden, yer tutan.

m. (ol-) 22a/10

müteḥayyize: bk.müteḥayyiz (müennesi).

m. (dī-) 27b/07

m.+nüñ (kevākib-i seyyāre-i

müteḥayyize) 27b/05

müteheyyem: *Ar.sf.* Şaşırmış, şaşıran.

m. (feyleḳūsān-ı müteheyyem)

24b/09

müteḳā‘id: *Ar.sf.i.* Tekāüt olup oturan, emekliye ayrılmışlar, emekli.

m.+den 22a/02

mütemekkin: *Ar.sf.* Temekkün eden, mekanlanan, yerleşen, bir yere yerleşmiş, oturan.

m. (ol-) 20a/13

mütemeyyiz: *Ar.sf.* Temeyyüz eden, seçilen, seçkin.

m. 22a/09

mütenevvi‘: *Ar.sf.* Tenevvü eden, nevīlenen; türlü, çeşitli, çeşit çeşit, değişik.

m.+a (ḥayvānāt-ı mütenevvi‘)
29b/05

mütenevvi‘a: bk.mütenevvi‘

m. (maḳālīd-i mütenevvi‘a)
29a/10

m. (süver-i mütenevvi‘aü’ş-şāf)
25a/11

m. (ṣār-āḫir-i mütenevvi‘a di-)
29a/03

müteşā‘id: *Ar.sf.* Suud eden, yukarı çıkan, yükselen, ağan.

m. (buḫār-ı müteşā‘id) 22a/02
m. (ol-) 22a/09

müteseKKin: *Ar.sf.* Sükunet bulan, yatışan.

m. (ol-) 6b/11

müteVāfık: *Ar.sf.* Tevafuk eden, birbirine uygun; uyan, uygun olan.

m. (düş-) 29a/02

müteVāşıl: *Ar.sf.* Birbirine vasıl olan, gelen; birbirine bitişmiş.

m. 30b/13
m. (ol-) 30a/01

mütevellī: *Ar.sf.* Birinin yerine geçen.

m.+leri (re’is ü mütevellī) 23a/11

müteyemmen: *Ar.sf.* Meymenetli, uğurlu, mübarek, kutlu.

m. 5b/15

müverraḫān: *Ar.zf.* Tarihli olarak.

m. (müverraḫān-ı dīvān-ı kibriyā)
1b/03

müzekkī: *Ar.sf.* Tezkiye eden, temizleyen, aklayan.

m. (müzekkīü’l-a‘rāk) 3a/04

müzeyyen: *Ar.sf.* Ziynetlendirilmiş, süslenmiş, süslü.

m. 22b/05, 22b/09
m. (olmuş idi) 29b/03

-N-

nā-gāh: *Far.b.sf.* Vakitsiz; ansızın, birdenbire.

n. 15b/09, 27a/11

nağme: *Ar.i.* Ahenk, ezgi, güzel ses.

n. (nağme-i dūrūd-ı ḫōş-edā)
2a/13

nāhīd: *Far.i.* Venüs (Zühre) gezegeni, Çulpan.

n. 3a/07

nahīf: *Ar.sf.* Zayıf, arık.

n. (nahīf-i bergeşte) 5b/07

n.+i (müşt-i insān-ı nahīf) 30b/10

naḥs: *Ar.i.* 1. Uğursuzluk. 2. *sf.*Uğursuz.

n. (naḥs-ı büzürg) 27a/15

n.+dur (naẓar-ı naḥs) 26b/13

naḳd: *Ar.i.* Akçe, madeni para.

n. (naḳd-ı ḥayāt) 17a/12

naḳkāş: *Ar.i.* 1. Yağlı boya ile duvar nakışları yapan usta, süsleme sanatkarı.

2. Nakış işleyen, nakış yapan kimse.

n. (muşavvir ü naḳkāş) 12a/09

n. (naḳkāş-ı fevḳānī vü taḥtānī)

22b/14

n. (naḳkāş-ı lem-yezel) 30a/11

n.+a (naḳş-ı naḳkāş) 12a/01

naḳkāşlık: *i.* Nakkaş olma durumu, nakkaşın yaptığı iş.

n. 13b/07

naḳl: *Ar.i.* 1. Bir şeyi başka bir yere götürme. 2. Taşıma, aktarma, geçirme.

n. 20b/04

n. (‘aḳl u naḳl-ı bürhān) 1b/10

n. (ma‘ārif-i naḳl-i bī-bedel)

15a/12

n. (ol-) 20a/06

n. (olın-) 30b/05

n. (olun-) 20a/08, 4b/10

n.+ile (mi‘yār-ı naḳl) 21a/12

naḳş: *Ar.i.* 1. Resim. 2. Duvarlara, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı.

n. (naḳş-ı naḳkāş) 12a/01

n. (naḳş-ı rengin) 23b/09, 23b/11

n. (naḳş u taḣvīr) 16b/10

naḳş-künende: *Ar.Far.b.sf.* Nakşeden.

n. (Pādişāh-ı naḳş-künende-i

Benī Ādem) 11a/01

nām: *Far.i.* 1. İsim, ad. 2. Ün, lakab.

n. (nām-ı kirām) 7b/11, 8a/03

n.+larla 25a/12

na‘mā: *Ar.i.* İhsan, bahşiş, nimet, insanı refaha kavuşturucu şey.

n.+da (‘ammet-i na‘mā) 13a/06

namāz: *Far.i.* Namaz.

n. 11b/14

nām-dār: *Far.b.sf.* Namlı, ünlü.

n.+laruñ (evtād-ı nām-dār) 5b/13

nāmūs: *Ar.i.* 1. Kanun, nizam. 2. Ar, edep.

n. (nāmūs-ı ḥalk it-) 17b/06

n.+dan 17b/15

nā-meymūn: *Ar.Far.b.sf.* Uğursuz, bereketsiz.

n. (şūret-i meymūn-ı nā-meymūn) 29b/12

nās: *Ar.i.c.* İnsanlar, halk, herkes.

n. (maḥcūb-ı nās düş-) 14a/01

nāşır: *Ar.sf.* Yardımcı, yardım eden.

n. (nāşırū'l-islām ve'l-müslimīn) 3a/12

nāşī: *Ar.sf.* Neşet eden, edici, ileri gelen.

n. (ol-) 13b/03

nāṭık: *Ar.sf.* Söyleyen, konuşan, lakırdı eden.

n. (şāhid-i nāṭık) 31a/08

nā-yāb: *Far.b.sf.* Bulunmaz; benzeri olmaz.

n. (risāle-i bī-meşel ü nā-yāb) 4b/09

nāz: *Far.i.* Bir şeyi beğenmiyormuş gibi gözüken.

n. ('ibārāt-ı pūr-'işve vü nāz) 5a/14

n.+a (pādişāh-ı şāhib-i 'izz ü nāz) 11b/12

n.+a (tāvūs-ı pūr-'işve vü nāz) 11b/05

nażar: *Ar.i.* 1. Bakma, göz atma. 2. Düşünme. 3. Göz değme. 4. İltifat. 5. İtibar. 6. Yan bakış.

n. 11b/07, 27a/04

n. (eyle-) 11b/06

n. (it-) 12a/02, 13a/13, 13a/15, 21b/07

n. (nażar-ı heybet) 21b/06

n. (nażar-ı muḳābele) 27a/03

n. (nażar-ı naḥs) 26b/13

n. (nażar-ı pūr-ḥazer) 26b/13

n. (nażar-ı rızā) 6a/06

n. (nażar-ı sa'd di-) 26b/09

n. (nażar-ı terbi') 26b/12

n. (nażar-ı tesdīs) 26b/09, 26b/09

n. (nażar-ı tesdīs di-) 26b/08

n. (nażar-ı teşlīs) 27a/01

n.+a 26b/12, 27a/03

nażariyyāt: *Ar.i.c.* İlmi görüşler, düşünceler.

n. 24a/12

n.+ın 25b/15

nāzır: *Ar.sf.* Nazar eden, bakan.

n. (ol-) 4b/06

nāzil: *Ar.sf.* Bir yere konan, bir yerde konaklayan.

n. (ol-) 16b/07

naẓm: *Ar.î.* 1. Dizme, tertib etme, sıraya koyma. 2. Sıra, tertip. 3. Vezinli, kafiyeli söz.

- n. (naẓm-ı gevher-i tāb) 4b/01
- n. (naẓm-ı gevher-nişār) 20a/08
- n. (naẓm-ı merğūb) 21b/14
- n. (ol-) 20a/09

ne: *zm.* 1. Hangi şey. 2. Herhangi bir şey. 3. Hangi, nasıl. 4. ne ... ne ... şeklinde kullanılarak olumsuzluk anlamı verir.

- n. 22b/01, 22b/02, 30a/01, 30a/01, 30b/10, 30b/11, 30b/15, 31a/01, 4a/04, 7b/07, 7b/08

n.+dür 22b/02, 22b/02

nebāt: *Ar.î.* Toprakta biten, çıkan her türlü şey, bitki.

- n.+ınuñ (kuvvet-i nebāt) 28a/15

nebātāt: *Ar.î.c.* 1. Bitkiler. 2. Botanik.

- n. 29a/12
- n.+dan 28a/08
- n.+uñ 28a/06

nebātī: *Ar.sf.* Bitki ile ilgili, bitkisel kuvvet.

- n. (kuvvet-i nebātī) 28b/10
- n. (kuvvet-i nebātī di-) 28a/05

nebevī: *Ar.sf.* Nebi'ye, peygambere ait, onunla ilgili.

n. (ber-efrāz-ende-i rāyāt-ı 'ulyā-yı şer'-i nebevī) 3a/02

nebeviyye: bk.nebevī (müennesi)

- n. (aḥādīş-i nebeviyye) 8b/09
- n. (tārīḥ-i hicret-i nebeviyye) 6a/01

nebī: *Ar.î.* Peygamber.

- n. 19b/11
- n. (Ḥazret-i Dāvūd Nebī) 30b/06

nefes: *Ar.î.* Soluk

- n.+de 17b/07

nefis: *Ar.sf.* Pek hoş, çok hoş giden, en güzel, çok beğenilen.

- n. (nefs-i nefis) 21a/02

nefs: *Ar.î.* Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği.

- n. 21a/06, 21a/10
- n. ('aql u nefis) 31a/15
- n. ('aql u nefis ü felek) 21a/15
- n. (nefs-i küll) 21a/01
- n. (nefs-i nefis) 21a/02
- n.+den ('aql-ı nefis) 21a/03
- n.+den ('aql u nefis) 21a/10
- n.+e ('aql u nefis) 21a/13, 21a/14
- n.+üñ 20b/03, 23a/06, 6a/14

nehār: *Ar.î.* Gündüz.

- n. (leyl ü nehār it-) 26a/01

nehy: *Ar.i.* Yasak etme.

n. (**nehy-i münker**) 15a/15

neḳāve: *Ar.i.* Temizlik, paklık.

n. (**neḳāve-i aṣl-ı server**) 3a/09

nemā: *Ar.i.* Artma, çoğalma, büyüme.

n.+ile (**neṣv ü nemā**) 28a/06

n.+tuñ (**nemm ü nemā**) 28b/14

nemm: *Ar.i.* Söz getirip götürme.

n. (**nemm ü nemā**) 28b/14

neseb: *Ar.i.* Nesil, soy.

n. 3a/05

n. (**neseb-i laṭīf**) 7a/10

nesl: *Ar.i.* Nesil, kuşak.

n. (**nesl-i şerīf**) 3b/03

nesne: *i.* Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey.

n. 28b/15

n.+sin 15b/10

neṣv: *Ar.i.* Canlının büyümesi, boy atması; yeniden peyda olup hayata gelme.

n. (**neṣv ü nemā**) 28a/06

nev': *Ar.i.* Çeşit, türlü.

n. 18b/15, 19a/15

n. (**nev'-i insān**) 17b/03

n.+üñ 18b/15

nevāle: *Ar.i.* 1. Vergi, bağış. 2. Nasip, talih, kısmet.

n. 13a/10, 22a/05, 30a/12

nezdīk: *Far.sf.* Yakın.

n. (**nezdīk ü dūr**) 13a/12

nıṣf: *Ar.sf.* Yarım, yarı.

n.+ı 27a/02

nice: *bk.niçe.*

n. 18b/01, 3b/10

n. (**it-**) 27b/10

niçe: *zf.* 1. Ne kadar, kaç. 2. Nasıl, ne türlü. 3. Ne çok, bir çok, hayli.

n. 18b/07, 20a/14, 21b/09

nidā: *Ar.i.* Çağırma, bağırma, seslenme.

n. (**nidā-yı şirīn**) 16b/06, 30b/12

nigīn: *Far.i.* Yüzük; mühür.

n. 23b/10

n. (**la'l-i nigīn**) 23b/09

nihān: *Far.sf.* Gizli, saklı.

n. (**ol-**) 30b/01

nihāyet: *Ar.i.* Son, uç.

n. 12a/04, 28a/09

n. (**nihāyet-i dehşet**) 27b/09

n. (**nihāyet-i maṭlūb**) 30b/01

n. (vakt-ı nihāyet ü ‘ömr-ü bî-
şebāt) 17a/11

n.+ine 17a/04, 18a/12

n.+ini 16b/14

nisāi: *Ar.sf.* Kadın ile ilgili, kadına ait.

n. 7b/05

nite-kim: *e.* Nasıl ki, gerçekten,
hakikaten.

n. 20a/05, 21b/12, 22a/04,
23b/10, 25b/03, 29b/06, 30b/05, 31a/07

nuḥūset: *Ar.i.* Uğursuzluk

n. (bul-) 26b/14

nukre: *Ar.i.* Külçe halinde gümüş.

n.+den 18a/05

nuḳūş: *Ar.i.c.* Nakışlar, resimler.

n. (nuḳūş-ı kāināt) 10b/03

n. (nuḳūş-ı kevn ü mekân)
11a/14

n. (nuḳūş-ı ḳudsī) 30a/01

n. (nuḳūş u rūsūm u mebanī)
30a/14

n.+dan 22a/15

n.+ı (ziyā vü nuḳūş) 22b/13

numüne: *Far.i.* Örnek.

n.+si (ol-) 30a/15

nūr: *Ar.i.* Aydınlık, parıltı.

n. 4a/12

n. (cānib-i nūr-ı Muḥammediyye)

13a/14

n. (nūr-ı bezm-i maḥāfil-i ḳuds)

2b/14

n. (nūr-ı dīde-i aşfiyā) 2b/06

n. (nūr-ı imān) 13a/12

n. (nūr-ı kāināt) 16a/04

n. (nūr-ı Muḥammed) 20b/12

n. (nūr-ı pāk) 10b/07, 10b/09,
11a/04, 13a/03, 16b/12

n. (nūr-ı pūr-ziyā) 11a/13

n. (ṭālib-i āṣār-ı nūr ol-) 16a/01

n. (ziyā vü nūr) 31a/02

n.+dan 23a/06

n.+ı 13b/09, 20b/13

n.+ından 23a/06

nūr-efşān: *Ar.Far.b.sf.* Nur saçan, etrafı
aydınlatan.

n. (nūr-efşān u ṭāli‘ ol-) 2a/07

nuşūş-kelām: *Ar.b.sf.* Doğruluğu şüphe
götürmeyen söz.

n. (nuşūş-kelām-ı mu‘acciz)
3a/01

nūşin: *Far.sf.* Tatlı, lezzetli.

n. 4a/02

nuṭṭ: *Ar.i.* Söz, lakırdı, konuşma.

n.+a (ḳuvvet-i nuṭṭ) 29b/12

nücüm: *Ar.i.c.* Yıldızlar.

n. (‘ilm-i nücüm) 24b/07

n. (nücüm-ı sevābit) 22b/09
n. (şāhib-i ‘ilm-i nücüm) 23b/15
n.+dan 5a/02
n.+uñ 20a/12, 24b/09

nüfūs: *Ar.i.c.* Ruhlar, canlar.
n.+ı (ervāḥ u nüfūs) 30a/04, 6b/05
n.+uñ 20a/11

nühüm: *Far.sf.* Dokuzuncu.
n. (faşl-ı nühüm) 6b/04

nükte-dān: *Ar.Far.b.sf.* Nükte bilen, zarif, ince kimse.
n.+ı 2b/03

nüşa: *Ar.i.* Yazılı, yazılmış şey, yazılı şeyden çıkarılan suret.
n.+sı 30a/14

-O-

o: *zm.sf.* 1. Üçüncü tekil şahıs zamiri. 2. Uzakta olan, o yerde bulunmayanı belirtir.

o. 22a/14, 23a/09, 2b/06
o.+nda 24a/06, 24a/06, 28b/05
o.+ndan 26b/03, 4b/02, 7b/01

o.+nı 19b/12, 19b/12, 20b/01, 20b/05

o.+nlar 13b/03, 13b/06, 14a/08, 14a/11, 14b/11, 14b/14, 15a/01, 15a/14, 15b/03, 15b/05, 9a/10

o.+nlara 9a/09, 9a/13, 9b/01, 9b/05

o.+nları 12b/04

o.+nların 14b/03

o.+nlarıñ 14a/02, 14a/14, 14b/08, 15a/10, 7a/03

o.+nuñ 18a/12, 1b/04, 1b/05, 2a/13, 2a/15, 22a/13, 22a/13, 22a/15, 22b/01, 8a/14

o.+ña 23a/10, 24a/01, 27a/01, 28a/05, 28b/12, 31a/06, 31a/07

ol: *sf.zm.* “O” işaret sıfat ve zamirinin eski şekli.

o. 10b/08, 10b/08, 10b/10, 11a/04, 11a/04, 11a/06, 11a/07, 11a/08, 11a/09, 11a/10, 11a/11, 11a/13, 11a/13, 11a/14, 11a/15, 11a/15, 11a/15, 11b/01, 11b/01, 11b/01, 11b/02, 11b/04, 11b/05, 11b/06, 11b/06, 11b/06, 11b/07, 11b/08, 11b/09, 11b/11, 11b/12, 11b/13, 12a/01, 12a/02, 12a/02, 12a/03, 12a/08, 12a/09, 12a/13, 12b/06, 12b/07, 12b/10, 12b/14, 13a/08, 13a/09, 13a/09, 13a/12, 13b/01, 13b/02, 13b/09, 13b/14, 13b/14, 13b/15, 15a/03, 15a/04, 15a/06, 15a/07, 16a/01, 16a/04, 16a/04, 16a/06, 16a/07, 16a/08, 16a/11, 16a/12, 16b/04, 16b/06, 17b/04, 17b/04, 17b/07, 17b/07, 17b/08, 17b/11,

17b/12, 17b/13, 17b/14, 17b/15, 17b/15,
18a/09, 18a/14, 18a/15, 18b/01, 18b/08,
18b/10, 18b/10, 18b/11, 18b/12, 20a/03,
20a/03, 1b/01, 1b/02, 1b/06, 1b/08,
2a/04, 2a/04, 2a/10, 2a/12, 20b/07,
20b/09, 20b/12, 20b/13, 20b/14, 20b/15,
21a/03, 21a/04, 21a/04, 21a/07, 21a/09,
21a/11, 21b/01, 21b/02, 21b/06, 21b/07,
21b/10, 22a/02, 22a/02, 22a/08, 22a/09,
22a/09, 22b/03, 22b/04, 22b/14, 22b/15,
23a/13, 23b/01, 23b/07, 23b/11, 23b/11,
23b/12, 23b/13, 24a/06, 24a/10, 24a/11,
24a/12, 24a/12, 24a/12, 24a/14, 24b/02,
24b/03, 24b/04, 24b/05, 25a/10, 25a/12,
25a/12, 25b/05, 26a/04, 26a/07, 26b/01,
26b/04, 26b/04, 26b/04, 26b/04, 26b/05,
26b/08, 26b/08, 26b/12, 26b/12, 26b/13,
26b/14, 26b/14, 27a/01, 27a/01, 27a/03,
27a/03, 27a/04, 27a/05, 27a/05, 27a/05,
27a/05, 27a/07, 27a/07, 27a/11, 27a/12,
27a/12, 27a/12, 28a/05, 28a/06, 28b/14,
30a/11, 30a/13, 30a/14, 2b/02, 2b/14,
30b/04, 30b/04, 30b/05, 30b/11, 30b/12,
31a/03, 31a/03, 31a/14, 4a/09, 7a/14,
7a/12, 8b/11, 8b/15, 9a/02, 9b/09

o.+dur 21a/15, 6a/05

ol-: f. 1. Yardımcı fiil. 2. Vuku bulmak,
meydana gelmek, varlık halini almak. 3.
Yaratılmak. 4. Bir halden bir hale
geçmek.

o.-a (felek-i semā-yı dünyā ol-)

22b/08

o.-a (ma'lūm ol-) 4b/08, 6a/08

o.-a (meşğul ol-) 11a/10

o.-a (tamām ol-) 18b/04

o.-alar (meşğul ve mülāzım ol-)

13a/07

o.-an 29a/02

o.-an (āmiz ol-) 7a/15

o.-an ('ārī ve cümle-i zünūbdan

biri ol-) 7b/13

o.-an (aşhāb-ı terakķubdan ol-)

23b/15

o.-an (aşağa ol-) 25b/02

o.-an (behçet-i kulūb ol-) 5b/10

o.-an (ber-efrūz-ende-i şem'-i

cem'-i dīn-i Muştafavī ol-) 3a/03

o.-an (biri biri içinde ol-) 26a/05

o.-an (cemāhīr-i evliyā-yı taht-ı

ķibābīden ol-) 9a/01

o.-an (cemāhīr-i fużalā-yı erbāb-ı

hükmden ol-) 9a/04

o.-an (çarķ-ı burūcda ol-) 24a/11

o.-an (çehār-erkān ol-) 9b/10

o.-an (dāhil ol-) 26a/11

o.-an (diger ol-) 20a/06

o.-an (Ehl-i 'Arabdan ol-) 6b/14

o.-an (ehl-i tahķīķ ve

müdaķķından ol-) 20b/11

o.-an (ekābir ü efāzıldan ol-)

27b/15

o.-an (felek-i burūcda ol-) 24a/13

o.-an (felek-i heştümde ol-)

24a/10

o.-an (felek-i şāminde ol-)

23a/15

o.-an (Ḥalifetu'l-lah-ı fi'l-arz) 30b/06

o.-an (ḥānedān-ı bā-sa'ādetinde ol-) 7b/10

o.-an (ḥānümān-ı devletinde ol-) 7b/10

o.-an (hāzır ol-) 4b/05

o.-an (hengāme-gır ol-) 29b/12

o.-an (içinde ol-) 23b/13

o.-an (lāzım ol-) 7b/15

o.-an (mā-dünında ol-) 24a/03

o.-an (ma'dūd ol-) 24a/09, 28a/13

o.-an (me'mül ol-) 6a/04

o.-an (meştür ol-) 7a/06

o.-an (me'sül ol-) 6a/04

o.-an (meşāhır-i hükemā-yı ehl-i Yūnān'dan ol-) 9a/03

o.-an (meşāhır-i meşāyih-ı tabakātdan ol-) 8b/15

o.-an (mevcūd ol-) 24a/08, 28a/11

o.-an (mez-kūr ol-) 29a/01, 7a/06

o.-an (muḥakkakından ol-) 20b/10

o.-an (müdevven ol-) 4a/11

o.-an (mümtāz ol-) 30b/09

o.-an (münbaşı ol-) 12b/09

o.-an (müstakill ol-) 26a/11

o.-an (müte'ārec ol-) 22a/10

o.-an (müteşā'id ol-) 22a/09

o.-an (naql ol-) 20a/06

o.-an (nāzır ol-) 4b/06

o.-an (ol burūcda ol-) 23b/01

o.-an (ol doruğ kūy ol-) 12b/07

o.-an (pādişāh-ı bāhirü'l-bürhān ol-) 12b/15

o.-an (rāğıb ol-) 30a/03

o.-an (rū-yı ārız içinde ol-) 17b/01

o.-an (rū-yı arz içinde ol-) 19a/09

o.-an (sābit ol-) 25a/06

o.-an (şahābī-i kirāmdan ol-) 8a/14

o.-an (şüret-pezir ol-) 29b/02, 29b/11

o.-an (tālīb ol-) 30a/02

o.-an (tokuz kabīle ol-) 6b/13

o.-an (vāki' ol-) 6a/05

o.-an (zıkr ol-) 24b/07, 25a/10, 28b/04

o.-anlar (el-'ıyāzü bi'l-lah ol-) 15b/09

o.-anların (kātīb-i vahy ol-) 7b/14

o.-anların (mütesekkin ol-) 6b/11

o.-anların (sakin ol-) 6b/11, 7a/02

o.-anların (sākin ve mütemekkin ol-) 20a/13

o.-asın (ḥayāt üzerine ol-) 18b/08

o.-aydı (kādīr ve hāzır ol-) 17b/05

o.-aydı (mālik ol-) 18a/03

o.-aydı (sālik ol-) 18a/04

o.-dı ('ayn-ı farz ol-) 11b/15

o.-dı (aşl-ı ‘ālem-i ḥāk ol-) 21b/12

o.-dı (cüdā ol-) 22a/11

o.-dı (ḥarāb ol-) 17a/01

o.-dı (ḥāşıl ol-) 28b/15

o.-dı (helāk ol-) 18b/12

o.-dı (ḥukka ol-) 22a/12

o.-dı (isti‘dād ve ḥāşıl ol) 29b/09

o.-dı (kaḥr ol-) 18a/08

o.-dı (kaḥr olmuş ol-) 23a/03

o.-dı (lāyih ve vāzih ol-) 22b/08

o.-dı (lāzım ol-) 25b/14

o.-dı (ma‘lūm ol-) 31a/12

o.-dı (mefhūm ol-) 31a/13

o.-dı (meşgūl ol-) 11a/12

o.-dı (muḥarrer ol-) 10b/03

o.-dı (mūncerr ve muḥarrer ol-) 16b/09

o.-dı (mūneccer ol-) 10b/03

o.-dı (mūte‘allik ol-) 30b/04

o.-dı (mūteḥayyiz ol-) 22a/10

o.-dı (mūtevāşıl ol-) 30b/13

o.-dı (peydā ol-) 21a/03, 21a/10

o.-dı (sebeb-i mezīd-i şebāt ol-) 29a/01

o.-dı (şu ol-) 21b/09

o.-dı (toḳuz şıkka ol-) 22a/11

o.-dı (vāşıl ol-) 30b/13

o.-dı (vāşıl ve nāzil ol-) 16b/07

o.-dı (vīrān ü yebāb ol-) 17a/01

o.-dı (zāhir ol-) 20b/14, 21a/03, 21a/07, 29a/11, 29a/13

o.-dılar 17a/09

o.-dılar (‘ālem-gīr ol-) 19b/03

o.-dılar (‘āşī ol-) 17a/13, 18a/01

o.-dılar (ḥāşıl ol-) 29a/10, 29a/12, 29b/05

o.-dılar (helāk ol-) 19a/04

o.-dılar (maḥbūl ‘avām ḥavāş ol-) 13b/12

o.-dılar (ma‘rūf ol-) 14b/15

o.-dılar (meşgūl ol-) 19b/04

o.-dılar (mūncāl ol-) 14b/07

o.-dılar (pūr ol-) 14a/14

o.-dılar (şādır ve zāhir ol-) 29b/01

o.-dılar (ser-māyesi ol-) 14b/13

o.-dılar (tudaş ol-) 15b/07

o.-dıysa (lāzım ol-) 4a/08

o.-dıysa (mūhim ol-) 4a/08

o.-duğın (ḥāşıl ol-) 30a/02

o.-duğın (mūtevāşıl ol-) 30a/02

o.-duğından (muḥterik ol-) 27a/09

o.-duğından (mūte‘āref ol-) 5b/04

o.-duğından (mūtedāvel ol-) 5b/04

o.-duğları (muvāfik ve maḥşuş ol-) 23a/10

o.-duğları (mūte‘allik ol-) 23a/09, 23a/13

o.-duğlarından 27b/07

o.-duğlarından (cem‘ ol-) 27a/10

o.-duğlarından (ikbāl ve edbār üzerine ol-) 25b/05

o.-duğlarından (şem‘ ol-) 27a/10

o.-duğlarından (vāki‘ ol-) 9a/09

o.-madılar (behremend ol-) 15b/11
o.-madılar (ercümend ol-) 15b/10
o.-madıysa (māni' ol-) 22b/14
o.-mağ (i'tidāl-i ziyāde ol-) 28a/15
o.-mağdur (āmāl ol-) 28a/10
o.-mağdur (berūmend ol-) 28a/13
o.-mağdur (mü'eddī ol-) 28a/10
o.-mağdur (müte'addī ol-) 28a/10
o.-mağlığı (zāhir ol-) 7b/02
o.-mamışdur (fevt ü zāyi' ol-) 5b/01
o.-maya (māni' ve dāfi' ol-) 18b/02
o.-mayınca (helāk ve ḥāk ol-) 19a/09
o.-mayup (mu'āvin-i 'ināyet ol-) 15b/08
o.-mayup (nāṣi' ol-) 13b/03
o.-mayup (ṣābit ol-) 22b/10
o.-maz (diraḥṣān u lāmi' ol-) 2a/08
o.-maz (idi) 3b/14
o.mış (ḥāzır ve müheyyā ve müzeyyen ve muḥaṣṣā olmuş idi) 29b/03
o.-mıışdı (müntesir ol-) 31a/02
o.-mıışdı (müntesir ol-) 31a/02
o.-mıışdı (numūnesi ol-) 30a/15
o.-mıışdı (rāz-dār ol-) 31a/01
o.-mıışdur (bāhir ol-) 3b/06
o.-mıışdur (cem' ol-) 6a/14
o.-mıışdur (derc ol-) 5a/15

o.-mıışdur (muḥarrer ve müneccer ol-) 20b/04
o.-mıışdur (ṣābit ve muḥarrer ol-) 22b/12
o.-mıışdur (toḳuz yüz yıl ol-) 9a/15
o.-mıışdur (zāhir ol-) 3b/06
o.-mıışlar (cem' ol-) 25a/04
o.-mıışlardur (muṭṭali' ol-) 24b/12
o.-mıışlardur (vākıf ol-) 24b/12
o.-muş (mutazaccir ol-) 27b/08
o.-muş (müteḥayyir ol-) 27b/08
o.-sa (vāki' ol-) 24a/03, 26b/06, 26b/06, 26b/08, 26b/12, 27a/03
o.-salar (cem' ol-) 27a/07, 27a/11
o.-salar (şem' ol-) 27a/07
o.-salar (vāki' ol-) 23a/13
o.-sun (aṣḥābına ol-) 2b/10
o.-sun (eline ol-) 2b/10
o.-up ('arāk-rīz ve gül-rīz ol-) 12a/04
o.-up ('āṣi' ol-) 19b/03
o.-up (bī-cān ol-) 19a/12
o.-up (bī-niṣān ol-) 30b/02
o.-up (cālib-i envār-ı sürūr ol-) 16a/02
o.-up (cılve-ger ol-) 2a/11
o.-up (cinniler ol-) 19a/13
o.-up (devlet terāzūsı ol-) 14b/09
o.-up (ecsām-ı laṭife ol-) 22b/12
o.-up (elyak ol-) 14a/08
o.-up (farz-ı 'ayn ol-) 11b/14

o.-up (ğark ve müstağrak ol-) 17b/02

o.-up (hāmīle ol-) 7b/01

o.-up (hāzır u āmāde ol-) 14a/15

o.-up (helāk ol-) 19a/02, 28b/09

o.-up (kavī ol-) 24b/05

o.-up (kendü zātından ol-) 21b/02

o.-up (lāyık ol-) 13b/05, 13b/07, 15a/08

o.-up (lāyık ve erzānī ol-) 13b/15, 14a/12

o.-up (ma‘dūd ol-) 15b/06

o.-up (maḥşūş ol-) 24a/06

o.-up (māl-ā-māl ol-) 14a/05

o.-up (māl-ā-mālī ol-) 13a/06

o.-up (ma‘rūf ol-) 15a/05, 15a/15

o.-up (menkūd ol-) 15b/06

o.-up (mergüb-ı efāzıl u a‘yān ol-) 5b/03

o.-up (merküz ol-) 24a/06

o.-up (meşğul ol-) 13b/11

o.-up (mevşūf ol-) 14b/15, 15a/05, 15a/15

o.-up (minber-i ‘arş ol-) 14b/05

o.-up (muḥkem ol-) 24b/05

o.-up (muḥkem te’şiri ol-) 24b/04

o.-up (müctemi‘ ol-) 28a/13

o.-up (müdāvim ol-) 13a/07

o.-up (mümtel ol-) 14b/04

o.-up (müntefi‘ ol-) 28a/12

o.-up (müte‘allik ol-) 24a/06

o.-up (müteferriḳ ol-) 22a/10

o.-up (nazm ol-) 20a/09

o.-up (nihān ol-) 30b/01

o.-up (öz ‘azmetinden ol-) 21b/03

o.-up (sa‘ādet yazısı ol-) 14b/09

o.-up (sāde ol-) 22a/15

o.-up (şādır ol-) 28a/08

o.-up (şarf ol-) 17a/12

o.-up (sürür-baḥş ol-) 4a/13

o.-up (tālib-i āşār-ı nūr ol-) 16a/02

o.-up (tamām ol-) 18b/11, 28b/11

o.-up (ziyāde ol-) 13b/10, 14a/15, 28a/15

o.-ur (aḥvāl-i za‘if ol-) 23a/14

o.-ur (ef‘āl-i hafif ol-) 23a/14

o.-ur (irāde-i hāl kabīlinden ol-) 28b/10

o.-ur (müstaḥkem ol-) 24b/05

o.-ur (şādır ol-) 28b/02, 28b/12

o.-ur (zāhir ol-) 28b/02, 28b/12

o.-urlar (tevbesiz ol-) 15b/09

o.-urmuş (üç gün ol-) 28b/08

o.-ursa 21b/01

o.-ursa (vāki‘ ol-) 26b/15

olın-: f. 1. Olmak fiiline konu teşkil etmek. 2. Yardımcı fiil.

o.-an (baş olın-) 12b/09

o.-ur (maḥşūs u müşāhede olın-) 29b/06

o.-ur (naḳl olın-) 30b/05

o.-ur (rivāyet olın-) 29b/01

o.-ur (zıkr olun-) 25b/06

olun-: bk.olun-

o.-an (taḥrīr olun-) 25b/01

o.-an (taḥrīr olun-) 25a/15

o.-dı (derc olun-) 20a/10

o.-dı (taḥrīr olun-) 29b/13

o.-dı (taḥrīr ü beyān olun-)

15b/13

o.-dı (taḥrīr olun-) 29b/14

o.-dı (taḥrīr ü ‘ayān olun-)

15b/13

o.-duğı (istimā‘ olun-) 4b/06

o.-duğı (kırā’at olun-) 4b/05

o.-mıṣdur (terkīb ü tezyīn olun-)

4b/11

o.-mıṣdur (tertīb olun-) 6a/10

o.-mıṣdur (tertīb ü tedvīn olun-)

4b/11

o.-up (iḥtiyār ü inticāb olun-)

5a/14

o.-up (iṣṭifā vü intihāb olun-)

5a/14

o.-up (naql olun-) 20a/08, 4b/10

o.-up (ta‘bīr ü taḥrīr olun-) 4b/04

o.-up (taṣvīr ü taḥrīr olun-) 4b/04

on: sf. Dokuzdan sonra gelen sayı.

o. 19a/05, 19a/09, 25a/10,
27b/03, 27b/15, 27b/15, 9a/10

o. (on imām-ı kirām) 8b/05

onar: sf. On sayı sıfatının üleştirme şekli.

o. 19a/07

on birinci: sf. Sırada ondan sonra gelen.

o. 7a/01, 9a/04

on dört: sf. On üçten sonra gelen sayı.

o. 6a/13

onuncı: bk.onuncı

o. 7a/01, 9a/02

on iki: sf. On birden sonra gelen sayı.

o. 21a/09, 25a/04, 25a/06,
25a/07, 25a/11, 6a/10, 6a/13

on ikinci: sf. Sırada on birden sonra gelen.

o. 7a/02, 9b/08

on üç: sf. On ikiden sonra gelen sayı.

o. 6a/09

on üçüncü: sf. Sırada on ikiden sonra gelen.

o. 9b/09

on yedi: sf. On altıdan sonra gelen sayı.

o. 9b/02

onuncı: sf. Sırada dokuzdan sonra gelen sayı.

o. 21a/13

orta: *i.* Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer.

o. (mübârek barmağınıñ orta yerin gör-) 15a/01

o.+sında 12b/08, 14b/06, 14b/14

ortalık: *i.* Halk, ahali.

o.+da 17a/02, 27b/12

o.+dan 29a/09

otuz: *sf.* Yirmi dokuzdan sonra gelen sayı.

o. 27b/03

otuz altı: *sf.* Otuz beşten sonra gelen sayı.

o. 6a/10

-Ö-

öküz: *i.* İğdiş edilmiş erkek sığır.

ö.+i 17b/14

ö.+üñ 17b/09

öl-: *f.* Hayatı sona ermek, can vermek, yaşamaz olmak.

ö.-ünce 17b/13

ölüm: *i.* Bir canlıda hayati fonksiyonların tam ve kesin bir şekilde sona ermesi durumu, mevt, irtihal, vefat.

ö. 18b/08

‘ömr: *Ar.i.* Yaşama, hayat, yaşayış.

ö. (vaqt-ı nihāyet ü ‘ömr-ü bî-şebāt) 17a/12

ö.+i 16b/14, 18b/11, 18b/15

ö.+üñ 18b/05

‘ömür: **bk.** ‘ömr

ö.+lerini 19a/06

öñ: *i.* Bir şeyin yüze gelen kısmı, cephe; ileri kısım.

ö.+üñde 16a/13

ötür: *zf.* Ötörü, -den dolayı, -in yüzünden, -in sebebiyle.

ö. 25b/05, 27a/09, 27a/11, 27b/08, 5b/04, 9a/10

öz: *i.sf.* Bir kimsenin kendi manevi varlığı, zatı, kendisi. 2. Gerçek, hakiki, hasf.

ö. 21b/03, 24a/13, 24b/02, 24b/06, 26b/02, 27a/14, 28a/04

‘özr-pezîr: *Ar.Far.b.sf.* Affedilir, bağışlanabilir.

ö.+im 16a/12

-P-

pādiṣā: bk.pādiṣāh

p. (pādiṣā-yı kişver-güşā vü memleket-sitān) 5b/13

pādiṣāh: *Far.b.i.* Pād-şā, hükümdar.

p. 11a/13

p. (pādiṣāh-ı āgāh) 16b/04

p. (pādiṣāh-ı ‘ālem) 10b/08

p. (pādiṣāh-ı bāhirü’l-bürhān)

20a/03

p. (pādiṣāh-ı bāhirü’l bürhānı ol-)

12b/14

p. (pādiṣāh-ı ber-kemāl) 21b/02

p. (pādiṣāh-ı bī-niyāz) 12b/10

p. (pādiṣāh-ı bī-ṭabl u ‘ālem)

30b/07

p. (pādiṣāh-ı bī-zevāl) 13a/10

p. (pādiṣāh-ı ins ü cān) 13b/02

p. (pādiṣāh-ı lā-mekān) 2a/12

p. (pādiṣāh-ı naqş-künende-i

Beni-Ādem) 11a/01

p. (pādiṣāh-ı şāhib-i ‘izz ü nāz)

11b/12

p. (pādiṣāh-ı vāziḥü-l beyān-ı

kuvvü’s-sultān) 1b/02

p.+dur 9b/03, 9b/06

p.+1 (sultān u pādiṣāh) 16a/09

p.+lar 9a/08, 9a/13, 9a/15, 9b/05

pāk: *Far.sf.* 1. Temiz, arık. 2. Saf, halis; hilesiz.

p. 21a/14, 3a/05

p. (pāk-i tırāz-ı hil‘at-i levlāk)

13a/01

p.+de (‘arz-ı zemīn-i pāk) 19b/06

p.+den (nūr-ı pāk) 10b/10,

11a/04

p.+i (zāt-ı pāk) 30b/01

p.+in (nūr-ı pāk) 13a/03, 16b/12

p.+ini (nūr-ı pāk) 10b/07

pāye: *Far.i.* Rütbe, derece.

p.+lere 15a/09

penāh: *Far.i.* [Bir şeyin] sığınağı, koruyucusu, dayanağı.

p.+1 (melce’ vü penāh) 16a/09

penç: *Far.sf.* Penc, beş. (Metinde “چ” harfiyle yazılmıştır)

p. 11b/11

pençüm: *Far.sf.* Pencüm, beşinci.

p. (faşl-ı pençüm) 6b/01

per: *Far.i.* Kanat.

p. (per ü bāl aç-) 2a/09

perdāht: *Far.i.* Cila, parlaklık, parlama.

p. (it-) 30a/13

perde: *Far.i.* Görünmeyi engelleyen şey.

p. (perde vü bāb) 12a/12

perīṣān: *Far.sf.* Bozuk, düzensiz.

p. (it-) 12a/07

pertāb: *Far.i.* Atılma, sıçrama.

p.+ından (ḥarāret-i pertāb)

27a/08

pervāne: *Far.i.* Geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek, fırıldak, çark.

p.+ler 13a/04, 2b/15

pervāz: *Far.i.* Uçma, uçuş.

p.+a (mürğ-i hümā-pervāz)

11b/05

perverd-gār: *Far.b.sf.* “Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı”: Allah.

p. 31a/05

pes: *Far.i.* 1. Art, arka, geri. 2. *zf.* Öyle ise; şimdi. 3. *zf.* Sonuç olarak.

p. 10b/05, 11a/10, 12a/08, 13a/08, 13b/01, 16a/06, 16b/11, 17b/05, 17b/11, 18a/14, 18b/08, 19a/14, 19b/09, 23b/03, 24a/07, 25a/04, 25b/11, 26a/06, 26a/10, 26b/04, 29a/03, 29a/04, 29a/07, 30a/11, 30b/03, 30b/11, 31a/03, 31a/12, 4a/08, 5b/07

pesīniyān: *Far.sf.c.* Sonrakiler, en sondakiler.

p.+1 (aḥvāl ü aḥbār-ı pesīniyān)

4a/07

peydā: *Far.i.* Meydanda, açıkta; hazır, mevcut.

p. (ol-) 21a/02, 21a/10

p.+sında 1b/08

peygāmbēr: *Far.b.i.* Allah’tan haber getiren, Allah’ın emirlerini insanlara haber veren.

p.+i 2b/07

peyk: *Far.sf.* Haber ve mektup getirip götüren.

p. 18a/12

p. (peyk-i ‘aql-ı cihān-gerd)

1b/06

peyvend: *Far.i.* 1. Ulaşma, varma. 2. Bağ, ilgi.

p. (peyvend ü veled) 2a/02

p.+den 15b/11

pinhān: *Far.sf.* Gizli.

p. 31a/03

p.+1 (daḳāyık-ı āşikār u pinhān)

31a/10

pīrān: *Far.sf.c.* İhtiyarlar, yaşlılar, ulu erenler; ermişler.

p. (pīrān-ı musūs) 27a/15

pīrāste: *Far.sf.* Tertiplenmiş;
düzenlenmiş, donatılmış, süslü.

p. (eyle-) 10b/05

p. (ol-) 15a/12

pīrūze: *Far.i.* Firuze, mavi renkli ve
değerli bir süs taşı.

p. (hātem-i pīrūze) 23b/09

pīşīniyān: *Far.i.c.* Evvel zaman
adamları.

p.+1 (evşāf-u āşār-ı pīşīniyān)
4a/06

pūr: *Far.sf.* Dolu.

p. (ol-) 14a/14

pūr-‘işve: *Ar.Far.b.sf.* Nazlı, edalı.

p. (‘ibārāt-ı pūr-‘işve vü nāz)
5a/13

p. (tāvūs-ı pūr-‘işve vü nāz)
11b/05

pūr-ḥazer: *Ar.Far.b.sf.* Sakınmayla,
kaçınmayla dolu.

p. (naẓar-ı pūr-ḥazer) 26b/13

pūr-ziyā: *Ar.Far.b.sf.* Işıkla, aydınlıkla
dolu.

p.+dan (nūr-ı pūr-ziyā) 11a/13

-R-

Rabb: *Ar.h.i.* Allah.

r. (tefāsīr-i kelām-ı gevher-nişār-ı
rabbü’l-‘ālemīn) 4b/10

r. (rabbü’l-ekber) 5b/08

rābi’: *Ar.sf.* Dördüncü.

r.+de 24b/15

r.+dür (felek-i rābi’) 24a/15

rāğīb: *Ar.sf.* İstekli, isteyen, rağbet
eden.

r. (ol-) 30a/03

rāh: *Far.i.* Yol; tutulan yol, meslek, usul.

r. (rāh-ı rû-yı ma‘rifet) 1b/08

rahmet: *Ar.i.* Acıma, esirgeme.

r. (rahmet-i Hakk) 13b/03

r.+e 15a/13

raḳam: *Ar.i.* Yazı yazma, yazı ile işaret.

r. (ḥaṭā-yı raḳam) 6a/05

raşad: *Ar.i.* Gözetme, bekleme, pusu
tutma.

r. (ehl-i raşad) 25b/04

rāst: *Far.sf.* Doğru, doğruluk, uygunluk.

r. 24b/01, 3b/04

rāy: *Ar.i.* Rey, fikir, oy.

r. (rezin-i rāy-ı metin-i reviiyet)
3a/05

rāyāt: *Ar.i.c.* Sancaklar, bayraklar.

r. (ber-efrāz-ende-i rāyāt-ı ‘ulyā-
yı şer‘-i nebevī) 3a/02

rāz-dār: *Far.b.sf.* Sır tutan.

r. (ol-) 31a/01

rāzık: *Ar.sf.* Rızık veren, Allah.

r.+ını 21b/01

refik: *Ar.i.* Arkadaş, yoldaş.

r.+e 18a/03

reg: *Far.i.* Damar.

r.+i 28b/13

r.+idür 28b/14

reh-ber: *Far.b.i.* Yol gösterici, kılavuz.

r.+idür 4a/03

re’is: *Ar.sf.* Baş, başkan.

r. (re’is ü mütevellī) 23a/11

rengin: *Far.sf.* Renkli, parlak renkli;
boyalı.

r. (idi) 18a/11

r. (nağş-ı rengin) 23b/09, 23b/11

resm: *Ar.i.* Yazma, çizme.

r. (resm-i Ādem) 28b/06

r. (resm ü taḥrīr it-) 16b/11

r.+de 17a/07

resul: *Ar.i.* Elçi, peygamber.

r. (resülü’l-ḥameyn) 12b/15

r.+ün (ḥazret-i resul) 7b/12

revā: *Far.sf.* Yakışır, uygun, yerinde.

r. (revāü’l-iḥtirām) 12b/05

revāk: *Ar.i.* Üstü örtülü, önü açık yer.

r. (revāk-ı çarḥ-ı āsumānī)

23a/01

revān: *Far.sf.* Yürüyen, giden, akan.

r. (revān-ı tāvūs-ı kuds-ı mekân)

2a/10

r.+ı 4a/02

revāyih: *Ar.i.c.* Kokular.

r. (envā’-i revāyih-i fevāyih-i

ṭayyibe) 14a/04

revende: *Far.sf.* Gidici, giden.

r. (merākib-i mevāṣī-i revende)

29a/15

reviiyet: *Ar.i.* Bir işin her tarafını iyice
düşünüp taşınma.

r. (rezin-i rāy-ı metin-i reviiyet)

3a/05

rezālet: *Ar.İ.* Rezillik, alçaklık; utanılacak hal, utanç verici şey.

r.+e (**denā'et-i rezālet**) 15a/05

rezīn: *Ar.s.f.* Vakarlı, temkinli.

r. (**rezīn-i rāy-ı metīn-i revīyyet**)

3a/05

rızā: *Ar.İ.* Hoşnutluk, memnunluk; razı olma.

r.+ile (**naẓar-ı rızā**) 6a/06

rızvān: *Ar.İ.* Razı olma, hoşnutluk.

r. 8b/14

ricā: *Ar.İ.* Ümit, umma; istek, dilek.

r. 2a/12

ricāl: *Ar.İ.c.* Belli bir mevki sahibi kimseler.

r. (**ricāl-i ğuyūb**) 7b/12

ric'at: *Ar.İ.* Geri dönme; gerileme, çekilme; geri kaçma.

r.+dan 27b/04

r.+ları 27b/05

rif'at: *Ar.İ.* Yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.

r. 3a/06

r. (**rif'at u 'ulūvv**) 26b/11

r. (**rif'at ü 'izzet**) 13b/05

risāle: *Ar.İ.* 1. Mektup, mecmua, dergi.

2. Kısa yazılmış küçük kitap.

r. (**risāle-i bī-meşel ü nā-yāb**)

4b/09

r. (**risāle-i meymūn**) 4b/06

r. (**risāle-i rūşen-ḥiṭāb**) 6a/09

r.+ler 5b/05

risālet: *Ar.İ.* Elçilik, sefaret.

r. (**risālet-i bāhire**) 7b/02

risālet-penāh: *Ar.Far.b.İ.* Hz. Muhammed (S.A.V.)

r. (**ḥazret-i risālet-penāh**) 2b/04,

2b/05

rişte: *Far.İ.* İlgı, bağ.

r. (**rişte-i ḥayāle diz-**) 4b/02

rivāyet: *Ar.İ.* Söylenti, bir haber, söz veya hadisenin hikayesi.

r. 15b/15, 20a/06, 6a/11, 6a/12,

6a/12

r. (**it-**) 21b/05, 8b/10

r. (**olm-**) 29b/01

r. (**rivāyet ü ḥikāyet it-**) 8b/04

riyāziyyāt: *Ar.İ.c.* Matematik bilgisi.

r.+dan 5a/02

rū[y]: *Far.İ.* Yüz, çehre.

r. (**mevālī-i zevī'l-ḥadd-i rū ve'l-**

iḥtirām) 7b/10

r. (**rāh-ı rū-yı ma'rifet**) 1b/08

r. (rû-yı ârız) 12b/09
r. (rû-yı ârız içinde ol-) 17b/01
r. (rû-yı arz) 28a/10
r. (rû-yı arz içinde ol-) 19a/09

rub': *Ar.sf.* Dörtte bir, çeyrek.
r. 26b/12
r. (rub'-ı meskûn) 6b/08, 6b/11, 7a/01

rûh: *Ar.i.* Can, nefes.
r.+ı 20b/13

rûhânî: *Ar.sf.* Ruha ait, ruh ile ilgili.
r. (keyfiyyet-i rûhânî) 29a/14

rukûm: *Ar.i.c.* Rakamlar.
r. (ehl-i hisâb-ı rukûm) 23b/15

Rûm: *Ar.i.* Romalı.
r. (ehl-i Rûm) 6b/14

rûşen: *Far.sf.* 1. Aydın, parlak. 2. Belli, meydanda.
r. 3b/05
r. (kitâb-ı müsteţâb-ı rûşen) 4a/11

rûşen-beyân: *Ar.Far.b.sf.* Aydın, parlak söz(ler).
r. (bûlbûl-i rûşen-beyân-ı gül-istân-ı-cûd-ı kerem) 2b/03

rûşen-îhtâb: bk.rûşen-beyân
r. (risâle-i rûşen-îhtâb) 6a/09

ruţab: *Ar.i.* Hurma, olgun hurma.
r. (ruţab u bârid) 29a/06

rûzigâr: *Far.i.* 1. Zaman, devir. . Yel.
r. 28a/14
r. (rûzigâr-ı zûr-kâr) 17a/03

rûzigâr-dîde: *Far.b.sf.* Zaman, dünya görmüş.
r. (kâr-hâne-i rûzigâr-dîde) 19b/01

rûkn: *Ar.i.* Bir şeyin en sağlam tarafı, temel.
r. (rûkn-i zevî'l-iktîdâr) 8b/08

rûsûm: *Ar.i.c.* Usul, merasim.
r. (nuķûş u rûsûm u mebânî) 30a/14

rûtbet: *Ar.i.* Sıra, derece, basamak.
r. (rûtbet-i mevâkib) 23a/01

-S-

sa'âdet: *Ar.i.* Mutluluk.
s.14b/08, 14b/12, 3a/06, 4a/03
s.(devlet ü sa'âdet) 26b/11
s.(sa'âdet-i ebed) 15b/10

s.+ler 15a/07
s.+ümde (āsītāne-i sa‘ādet)
19b/08

sa‘ādet-nümā: *Ar.Far.b.sf.* Mutluluk
gösteren, mutluluk bildiren.

s.+larında (beyzā-yı sīmā-yı
sa‘ādet-nümā) 3b/05

sa‘ādetlü: *Ar.T.sf.* Mutlu, mesut, kutlu,
bahtiyar.

s.15b/04

sā‘at: *Ar.i.* 1. Saat. 2. Vakit. 3. Muayyen
vakit.

s.24a/02, 27a/05, 27a/12

s.(sā‘at-ı meysūm) 26b/14

s.+da 23b/04, 24b/04, 26a/15,
26b/04, 26b/10, 30b/12, 5b/15

s.+dur 26a/08

sābık: *Ar.sf.* Geçici, geçen, geçmiş.

s.(mezkūrāt-ı sābıkü’l-beyān)

30a/06

sābi‘: *Ar.sf.* Yedinci.

s.+de 24b/15

sābit: *Ar.sf.* Hareketsiz, kımıldamayan,
yerinde duran.

s.(ol-) 22b/11, 25a/06

s.(olma-) 22b/10

sābitāt: *Ar.sf.c.* Seyyar (gezegen)
olmayan ve yerinde durur gibi görünen
yıldızlar.

s.+ı 25a/06

şaç: *i.* Başı kaplayan kıllar.

s.+ından 28b/07

sa‘d: *Ar.i.* Kutluluk, uğur. *sf.* Kutlu,
uğurlu.

s.(it-) 2b/14

s.(nażar-ı sa‘d di-) 26b/09

şadā: *O.i.* Ses.

s.+yla (sürūd-ı hōş-şadā) 2a/15

sādāt: *Ar.i.c.* Seyyitler, ulular. (Hz.
Hasan neslinden gelmek üzere Hz.
Muhammed’in soyundan olanlar.)

s.(sādāt-ı eşrāf) 27b/14

sāde: *Far.sf.* Düz, basit, yalın,
gösterişsiz; süssüz; karışksız, katksız.

s.(ol-) 22a/14

s.(sāde-i muḳarnes) 26a/04

şadef: *Ar.i.* İnci kabuğu, sedef.

s.(dürr-i şadef-i celāl) 3a/09

şādık: *Ar.sf.* Doğru, gerçek.

s.+dur (bürhān-ı şādık) 31a/09

şādır: *Ar.sf.* Çıkan.

s.(ol-) 28a/08, 28b/02, 28b/12,
29a/15

sādise: *Ar.sf.* Altıncı.

s.+de 24b/15

şadr: *Ar.i.* Oturulacak en iyi yer.

s.(cesīmü’ş-şadr) 17b/06

şaf: *Ar.i.* Dizi, sıra; camide cemaatin
sırası.

s.+1 19b/11

şāf: *Ar.sf.* Temiz, halis, katkısız, karışık
olmayan.

s.(süver-i mütenevvi’aü’ş-şāf)

25a/11

şafā: *Ar.i.* Gönül şenliği, kedersizlik,
neşe, zevk, eğlence.

s.(şafā vü server) 4b/05

s.+ya (ihvān-ı şafā) 4b/05

şāfi: bk.şāf

s.18a/05, 18a/06, 3a/05

şafra: *Ar.i.* Öd, safra.

s.29a/04, 29a/04

sāha: *Ar.i.* Meydan, avlu, alan.

s.27a/03

şahābī: *Ar.i.* Hz. Muhammed’i görmüş
ve kendilerinin sohbetlerinde bulunmuş
olan mümin kimse.

s.(şahābī-i kirām) 8a/11, 8a/12,

8a/15, 8b/02

s.(şahābī-i kirāmdan ol-) 8a/13

şahāif: *Ar.i.c.* Sahifeler, yapraklar.

s.(şahāif-i ‘adem) 10b/03

şahāvet: *Ar.i.* Cömertlik, el açıklığı.

s.(mikyās-ı mi’yār-ı şahāvet it-)

14b/09

şāhib: *Ar.sf.* 1. Sahip. 2. Bir vasfı olan.

3. Koruyan. 4. Bir iş yapmış olan.

s.13b/09, 16a/01, 28b/14, 9a/01

s.(cāmūs-ı şāhib) 17b/06

s.(menzil-i Müşterī-i şāhib)

23b/03

s.(pādişāh-ı şāhib-i ‘izz ü nāz)

11b/12

s.(şāhib-i ‘ilm-i nücūm) 23b/15

şāhib-kırān: *Ar.Far.b.i.* Her zaman
başarı ve üstünlük kazandıran
hükümdar.

s.(dehr-ārā vü şāhib-kırānū’s-

sultān) 3a/14

şahrā-neverd: *Ar.Far.b.sf.* Çölde, kırdan
dolaşan.

s.(berīd-i fikr-i şahrā-neverd)

1b/07

s.+e (**simurg-ı şahrâ-neverde**)
18b/04

sâ'ir: *Ar.sf.* Diğer, başka, gayrı.
s.21a/11, 28a/13, 28b/13,
29b/05, 7a/03

şakaleyn: *Ar.i.c.* İnsan ve cin.
s.(seyyidü'l-kevneyn ve's-
şakaleyn) 12b/15

sakf: *Ar.i.* Tavan, çatı, dam.
s.(**sakf-ı mücessem**) 21a/05

sâkin: *Ar.sf.* Oturan (bir yerde).
s.(ol-) 20a/13, 6b/11, 7a/02

sâl-ğürde: *Far.b.sf.* Pek ihtiyar, çok
yaşlı.
s.(**mürg-i sâl-ğürde**) 18b/03
s.+nüñ (**kâşâne-i sâl-ğürde**)
19b/02

sâlik: *Ar.sf.* Bir yola giren, bir yolda
giden.
s.(ol-) 18a/04

şâlişe: *Ar.sf.müen.* Üçüncü.
s.+de 24b/14

salţanat: *Ar.i.* Sultanlık; padişahlık,
hükümdarlık.
s.(**hilâfet ü salţanat**) 13b/04

s.+dan (**aḥvâl-i kâr ü bār-ı**
salţanat) 14a/12

s.+ları (**müddet-i salţanat**) 9a/11,
9a/14, 9b/03, 9b/07

s.+umda (**dergâh-ı salţanat**)
31a/11

s.+umı 18b/14

şâmin: *Ar.sf.* Sekizinci.
s.(**felek-i şâmin**) 25a/03
s.+de (**felek-i şâminde ol-**)
23a/15

sâmiyye: *Ar.sf.* Yüksek, yüce (sâminin
müennesi).
s.+leri (**me'âşir-i samiyye**) 8a/13
s.+sinüñ (**ezvâc u evlâd-ı**
sâmiyye) 8a/03

saña: *zm.* Sen şahıs zamirinin yönelme
hali.
s.16b/02, 16b/02

şanāyi': *Ar.i.c.* Sanatlar, zanaatlar.
s.(**şanāyi' ü kudret**) 30a/12
s.+ile (**ḥāme-i idā' vü şanāyi'**)
10b/05

şānī: *Ar.sf.* İkinci.
s.+den 21a/02

şanī'at: *Ar.i.* Düzme, uydurma iş, tuzak,
hile.
s.+dan 30a/15

şāniye: *Ar.sf.müen.* 1. Üç. 2. Dakikanın altmışta biri.

s.21a/01

s.(cevher-i şāniye) 20b/15

s.+de 24b/14

şarf: *Ar.i.* Harcama, masraf etme.

sf.(ol-) 17a/12

şavlet: *Ar.i.* Şiddetli hücum, saldırma.

s.3a/06

sāye: *Far.i.* Gölge.

s.(sāye-i şerīf) 15b/04

şayyādlık: [*Ar.i. şayyād + T. +lık*] Avcılık.

s.+a (şayyādlığa) 15a/02

sāz: *Far.i.* Silah.

s.(sāz u seleb) 8a/01

seb'a: *Ar.sf.* Yedi (sayı).

s.(akālīm-i seb'a) 6b/10

s.(eflāk-ı seb'a) 24a/04

s.(kevākib-i seb'a-yı devvār)

24a/04

s.(seb'a-yı seyyāre) 23a/03,

25a/01, 25b/02, 25b/03, 27a/13

s.+da (akālīm-i seb'a) 20a/13

şebāt: *Ar.i.* Yerde durma, kımıldamama; sözünden, kararından vazgeçmeme.

s.(karār u şebāt) 17a/09

s.(sebeb-i mezīd-i şebāt ol-)

29a/01

sebeb: *Ar.i.* 1. Sebep, neden. 2. Bahane.

s.(sebeb-i fıtrat) 16a/15

s.(sebeb-i hilkat-i cihān) 15b/11

s.(sebeb-i mezīd-i şebāt ol-)

28b/15

s.+iyle 19a/11

seccāde-nişīn: *Ar.Far.b.sf.* Seccadede oturan, şeyh, imam.

s.(seccāde-nişīn-i mihrāb-ı ferş ol-) 14b/05

secde: *Ar.i.* Namazda alını, el ayalarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere dayamaktan ibaret ibadet vaziyeti.

s.(secde-i şükr) 11b/11

s.+den 12a/01

s.+ye 11b/10

sedd: *Ar.i.* Kapama, tıkama; kapanma, tıkanma, engel olma.

s.(sedd-i ehl-i İslām) 9b/10

s.+ün 19b/11

sefine: *Ar.i.* Gemi, vapur.

s.30a/14

s.(sefine-i 'acīb) 30a/13

sehā: *Ar.i.* Beyin zarı.

s.(sehā vü ‘atā) 15a/08

sehv: *Ar.i.* Yanılma, yanlış.

s.(sehv-i kalem) 6a/05

sekiz: *sf.* Yediden sonra gelen sayı.

s.22a/12, 22a/13, 26a/03, 8b/12

sekizinci: *sf.* Sekiz sayı sıfatının sıra sayı sıfatı şekli.

s.21a/07, 22b/04, 22b/08, 22b/11, 23b/14, 24a/03, 25a/04, 6b/14, 8b/05

selām: *Ar.i.* Selam, esenleme.

s.13a/15

şelāşe: *Ar.s.f.*Üç (Metinde şelāşe olarak da geçmektedir.).

s.(mevālīd-i şelāşe) 20a/12, 6b/04

s.+niñ (mevālīd-i şelāşe) 29b/14

selāṭīn: *Ar.i.c.* Sultanlar.

s.(maṭlūb-ı selāṭīn-i cihān) 5b/02

s.(selāṭīn-i ehl-i İslām-ı zevī-l

iktidār) 9a/05

seleb: *Ar.i.* Savaş aleti.

s.+leri (sāz u seleb) 8a/01

sem‘: *Ar.i.* İşitme, dinleme, kulak verme.

s.(sem‘-i cān) 8b/04

semā: *Ar.i.* Gökyüzü.

s.(felek-i semā-yı dünyā ol-) 22b/08

s.(tāk-ı semā-yı dünyā) 22b/15

sem‘an: *Ar.z.f.* İşiterek, dinleyerek.

s.13a/13

semāvāt: *Ar.i.c.* İşiterek, dinleyerek.

s.+ı (aḳṭār-ı semāvāt) 26a/11

semek: *Ar.i.* Balık.

s.+den 10b/07

semen: *Far.i.* Yasemin.

s.11b/03

şemer: *Ar.i.* Meyve, mahsul, verim.

s.17b/15

s.+e (vuşūl-i şemere-i şemer) 28a/09

şemerāt: *Ar.i.c.* Mahsuller, verimler, faydalar.

s.+dan 28a/10

şemere: bk.şemer

s.(şemere-i emīn) 11a/03

s.(vuşūl-i şemere-i şemer) 28a/09

sen: *zm.* İkinci tekil şahıs zamiri.

s.16b/02, 16b/03

s.+ün 18b/05, 19b/10, 19b/11

senā: *Ar.i.* Övme, övüş.

s.+sın 2a/13

ser-ā-ser: *Far.zf.* Baştan başa, bütün.

sf.16b/10, 17a/15

ser-efrāz: *Far.b.sf.* Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan.

s.+a (ümme*t*-i ser-efrāz) 11b/14

ser-gerdān: *Far.b.sf.* 1. Başı dönen, şaşkın, sersem. 2. Perişan.

s.(‘āciz ü ser-gerdān) 27b/12

s.(kal-) 27b/12

s.(ser-gerdān u leng) 1b/08

ser-māye: *Far.b.i.* Anapara, anamal.

s.+si (ol-) 14b/13

ser-nāme: *Far.b.i.* Mektup başlığı.

s.+si 1b/05

serā: *Ar.i.* Toprak.

s. 4a/10

s.+dan 10b/07

sereṭān: *Ar.i.* Astronomide Güneş’in 22 Haziran’da girdiği Yengeç burcu ki

“cevza” burcu ile “esed” burcunun arasındadır.

s.25b/11

s.(burūc-ı sereṭān) 25a/14

s.+dur (burc-ı sereṭān) 25b/12

sermedī: *Far.sf.* Daimi, sürekli.

s.(sermedī vü bī-zevāl) 21b/03

sermediyye: bk.sermedī (müennesi)

s.(Allahü’s-sermediyye) 13a/15

serv-ḳadd: *Ar.Far.b.sf.* Selvi boylu.

s.11b/03

server: *Far.i.* Baş, başkan, reis, ulu.

s.(şafā vü server) 4b/05

s.(server-i kāinat) 10b/05,

22a/05, 5b/11, 9a/07

s.+i 2b/06

s.+i (neḳāve-i aṣl-ı server) 3a/09

s.+idür 4a/03

s.+lerden 8a/14

sevābit: *Ar.i.c.* Seyyar (gezegen) olmayan ve yerinde durur gibi görünen gök cisimleri, yıldızlar.

s.(nücūm-ı sevābit) 22b/09

sevdā: *Far.i.* Aşk, sevgi.

s.29a/04, 29a/06

şevr: *Ar.İ.* Astronomide boğa burcu, semanın kuzey yarım küresinde bulunan bir burç.

s.(burūc-ı şevr) 25a/13

s.(şevr ü mizān) 25b/09

s.+i (şüret-i şevr) 25a/10

seyr: *Ar.İ.* 1. Yürüme, yürüyüş; gitme, hareket. 2. Yolculuk. 3. Bakma, temaşa etme.

sf.(it-) 23b/07, 23b/07, 23b/11, 23b/12, 23b/13, 23b/14, 24a/08, 26a/07, 26a/15, 27b/04

sf.(seyr-i mülūk-ı māziyye) 5a/03

s.+i 26a/10

seyrān: *Ar.İ.* Gezinme, bakıp seyretme.

s.+dadur (gerdiş ü seyrān) 23b/04

s.+dadur (geşt ü seyrān) 26a/02

s.+i (geşt ü seyrān) 26a/13

s.+ını (cünbüş ü seyrān) 28a/02

seyyārāt: *Ar.İ.c.* Astronomide gezegenler.

s.25b/12

seyyāre: *Ar.İ.* Astronomide Güneş'in etrafında dolaşan gezegen.

s.24b/13

s.(kevākib-i seyyāre-i

mütehayyize) 27b/05

s.+den (merākib-i sitāre-i

seyyāre) 24a/05

s.+den (seb'a-yı seyyāre) 25a/01, 25b/04

s.+niñ (seb'a-yı seyyāre) 23a/03

s.+nüñ (kevākib-i seyyāre) 24a/08

s.+nüñ (seb'a-yı seyyāre) 27a/13

s.+ye 25b/02

s.+ye (seb'a-yı seyyāre) 25b/02

seyyid: *Ar.İ.c.* 1. Efendi, bey; ağa; ileri gelen, baş, başkan. 2. Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hasan'ın soyundan olan kimse.

s.(Bār-ı Seyyidü'l-Mürselin) 4b/10

s.(seyyidü'l-kevneyn ve's-şakāleyn) 12b/15

s.(seyyid-i veled-i Benī Ādem) 20b/08

s.(seyyidü'l-evvelin ve'l-āhirin) 7a/09

şifāt: *Ar.İ.c.* Sıfatlar, vasıflar, nitelikler.

s.3a/04

s.(şifāt-ı bī-simāt) 11a/09, 19b/09, 1b/08

s.(şifāt-ı zāt-ı muṭahhar-ı ḫudsi) 1b/10

şihāhī: *Ar.s.f.c.* Doğrulardan, gerçeklerden (gelen).

s.(ahādīs-i şihāhī) 8b/02

şıkāt: *Ar.sf.c.* Şıkāt, inanılır ve güvenilir kimseler.

s.+lara 30a/03

şinf: *Ar.i.* Sınıf.

s.+uñ 19a/01

sidre-mekān: *Ar.b.sf.* En yüksek makam (ondan sonra Tanrı'ya gidilir).

s.+uñ (tāvūs-ı sidre-mekān) 12a/08

sihr: *Ar.i.* Büyü; göz bağcılık, büyücülük.

s.+e 14a/09

silk: *Ar.i.* Sıra, dizi.

s.(mānend-i silk-i gevher) 20a/09

s.(silk-i dürr-i şāh-vār) 4b/01

şim: *Far.i.* Gümüş.

s.(faşl-ı şim) 6a/15

şimā: *Far.i.* Yüz, çehre, beniz.

s.(beyzā-yı şimā-yı sa'ādet-nümā) 3b/05

şimāk: *Ar.i.* Bir şeyi yükseltip kaldıracak alet; vasıta, sebep.

s.+e 10b/07

şimurg: *Far.i.* Anka kuşu, masal kuşu.

s.(şimurg-ı şahrā-neverde) 18b/04

Sind: *Ar.h.i.* Bugünkü Pakistan ülkesi.

s.(Ehl-i Hind ü Sind) 6b/15

sīne: *Far.i.* Göğüs; yürek (kalb).

s.+sini (mübārek sīnesini gör-)

15a/10

s.+sinūñ 12a/13

siñek: *i.* Çift kanatlılardan karasinek, sivrisinek vb. gibi pek çok çeşidi bulunan uçucu böceklerin ortak adı.

s.+den 17b/10

siñir: *i.* Duyulardan ve hareketlerden gelen uyarıları organlardan beyne iletilen beyazımsı teller ve bunların oluşturduğu demet.

s.+ler 29a/12

sipās: *Far.i.* Şükretme, dua etme.

s.(sipās-ı firāvān) 1b/01

s.+lar (şükr-ü sipās) 11b/13

sipeh-sālār: *Far.b.i.* Askerlerin en büyüğü.

s.(it-) 19b/13

sirāçe: *Ar.i.* Hekimlikte sıraca.

s.(talebe-i sirāçe-i kulūç) 14a/04

sitāre: *Far.i.* 1. Astronomide yıldız. 2. Talih, kader, baht.

s.24b/13

s.(mecnū'-ı sitāre-i mütehayyire)

27b/04

s.(merākib-i sitāre-i seyyāre)

24a/05

s.(sitāre-i ma'rūze) 27a/02

s.(sitāre-yi hem-tā) 27a/06

s.+lerden 25a/02

s.+lerün 23a/08, 23a/14, 23a/15

s.+nün 24a/02, 24a/09

sitāyiş: *Far.i.* Övme, övüş.

s.(sitāyiş-i bī-pāyān) 1b/01

siyādet: *Ar.i.* Seyyidlik, efendilik; Hz. Hasan vasıtasıyla Hz. Muhammed'in soyundan olma hali.

s.+leri (a'dād-ı siyādet) 8a/07

siz-dehüm: *Far.b.sf.* On üçüncü.

s.(faşl-ı siz-dehüm) 6b/07

soğukluk: *i.* Soğuk olma durumu, soğuk olan şeyin etkisi.

s.28a/14

şoñra: *zf.* 1. Daha ilerideki bir vakitte, ileride, gelecekte. 2. Sıra, derece ve değer bakımından arkadan gelen.

s.4b/07, 12a/04, 12a/08, 12a/15, 12b/10, 13a/09, 16b/13, 17a/04, 17a/15, 17b/05, 17b/09, 18a/05, 18a/11, 18b/12, 19a/04, 19a/12, 19b/05, 19b/10, 22a/01, 22a/08, 25a/01, 25a/15, 25b/14, 28a/07, 29a/11, 29a/12, 29b/03, 29b/14, 31a/14

söyle-: *f.* Sözle ifade etmek, lakırdı etmek.

s.-mege 16b/02

şu: *i.* Yağmur şeklinde bulutlardan yağan, yer altında bulunan, yer üstünde deniz, göl, ırmak vb.ni meydana getiren, hidrojen ve oksijenden meydana gelmiş, rengi, kokusu ve tadı olmayan şeffaf sıvı madde, âb, mâ.

s.17b/08, 29a/06

s.(ol-) 21b/09

s.+ya 17b/02, 17b/04

su'al: *Ar.i.* Sorma.

s. (it-) 16a/04, 16a/08, 16b/05, 30b/07

şubḥ: *Ar.i.* Sabah, sabah vakti.

s.(şubḥ u şām) 8b/02

şudūr: *Ar.i.* Sadır olma, meydana çıkma, olma.

s.(it-) 23a/07

şuleḥā: *Ar.sf.c.* Salih, iyi, yarar, salahiyyetli, günah işlemeyen kimseler.

s.27b/14

s.+y1 ('ulemā vü şuleḥā) 12a/15

sultān: *Ar.sf.* Padişah, hükümdar.

s.11b/11

s.(binü's-sultān) 3a/14

s.(dehr-ārā vü şāhib-kırānū's-sultān) 3a/14

s.(sultān-ı āferīnende-i 'ālem) 11a/01

s.(sultān-ı 'azīmü's-şān) 20a/03

s.(sultān-ı 'azīmü's-şān-ı bāhirü'l-bürhān) 1b/01

s.(sultān-ı 'azīmü's-şānı ol-) 12b/14

s.(sultān-ı bī-nişān) 2a/10

s.(sultān-ı kevn ü mekān) 13b/01

s.(Sultān-ı taht-gāh-ı lī-ma'-Allah) 2b/05

s.(sultān u pādīşāh) 16a/09

s.+a 3b/08

s.+a (pādīşāh-ı vāzihü'l-beyān-ı kuvvü's-sultān) 1b/02

s.+ı 5a/10

s.+larınuñ 4a/03

şun': *Ar.i.* Yapış, yapma, meydana getirme kudreti.

s.(kalem-i şun') 16b/10

şūr: *Ar.i.* Boynuzdan yapılmış büyük boru (Kıyamette Hz. İsrail'in üfleyeceği boru.).

s.+dan 22a/15

şūret: *Ar.i.* 1. Biçim, görünüş, kılık. 2. Tarz, yol, gidiş. 3. Çare.

s.3a/07

s.(şūret-i 'akreb) 25a/09

s.(şūret-i beşerriyye) 13a/10

s.(şūret-i beyāza çıkar-) 4b/04

s.(şūret-i cemel) 25a/09

s.(şūret-i hayvān) 25a/07

s.(şūret-i meymūn-ı nā-meymūn) 29b/12

s.(şūret-i şevr) 25a/10

s.(şūret-i zibā) 11b/08

s.(şūret ü tabī'at) 17a/07

s.+de 17a/06, 29b/06

şūret-pezir: *Ar.Far.b.sf.* Hasıl olan, meydana çıkan.

s.(ol-) 29b/02, 29b/10

sus-: *f.* Konuşmaya ara vermek, konuşmayı kesmek veya sözünü bitirmek.

s.-an 16a/14

şusuz: *sf.* Suyu bulunmayan veya az olan.

s.17b/08

su'ūd: *Ar.i.* Mübarek sayılan yıldızlar.

s.(it-) 21b/11

şuver: *Ar.i.c.* Suretler.

s.(muşavvir-i şuver-i heyūlānī) 22b/15

s.(şuver-i muhtelifiyye) 25a/11

s.(şuver-i şeş-cihāt-ı cerāid-i kıdem) 10b/04

s.(şuver-i zemīn ü zamān) 11a/14

s.(şuver ü ma'ānī) 30a/13

südüs: *Ar.sf.* Altıda bir: 1/6.

s.+i 26b/07

sü‘edā: *Ar.sf.c.* Kutlu, uğurlu kimseler.

s.+y1 (**şühedā vü sü‘edā**) 12b/01

sülük: *Ar.i.* Bir yola girme, bir yol tutma.

s.(**hulefā-yı aşhāb-ı sülük**) 9a/09

şülüş: *Ar.i.* Üçte bir: 1/3.

s.(**şülüş-i felek**) 26b/15

sünbül: *Far.i.* Zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi.

s.+e (**burūc-ı sünbül**) 25a/13

s.+leri 14a/03

sünnet: *Ar.i.* 1. İyi ahlak, iyi tabiat. 2. Hz. Muhammed’in sözleri, işleri ve tasvipleri.

s.(**ehl-i sünnet-i cemā‘at**) 20b/15

s.(**fuḫālā-yı ehl-i sünnet**) 20b/06

sünniler: [*Ar.sf. sünnī + T. +ler*] Sünnet ehlinde olan kimseler.

s.19a/13

Şüreyyā: *Ar.h.i.* Astronomide Ülker yıldızı.

s.(‘**aḳd-i Şüreyyā vü Hilāl**) 4b/01

s.+ya 10b/07

sürh: *Far.sf.* Kırmızı, kızıl.

s.(**sürh-i zer-i mevzūn**) 18a/07

sürūd: *Far.i.* Şarkı; türkü.

s.(**sürūd-ı hōş-şadā**) 2a/14

sürūr: *Ar.i.* Sevinç.

s.(**cālib-i envār-ı sürūr ol-**)

16a/01

s.(**sürūr u ḫubūr**) 11b/15

s.+a (**cibāl-i sürūr**) 16a/02

s.+ı 13b/10

sürūr-baḫş: *Ar.Far.b.sf.* Sevinç bahşeden, sevinç bağışlayan, veren.

s.(**ol-**) 4a/13

süvār: *Ar.i.sf.* Ata binmiş, binici.

s.+dur 23b/06

süver: *Ar.i.c.* Süreler.

s.(**süver-i mütenevvi‘aü’ş-şāf**)

25a/11

-Ş-

şāb: bk.şābb

ş.+da (bāzār-ı şāb) 19b/02

şābb: *Ar.s.i.* Genç, delikanlı; yiğit.

ş.+dan (şeyh ü şābb) 18a/04

şāḥ: *Far.i.* Dal, budak.

ş.+da 11a/08

ş.+larından 11b/01

şāh: *Far.i.* Hükümdar, padişah.

ş. 10b/08, 4a/02

ş.+a 11b/02

ş.+lardan 3b/13

şāhid: *Ar.s.i.* Şahit, tanık.

ş. (şāhid-i nāṭıḳ) 31a/08

ş. (şāhid ü güvāh) 2a/05

ş.+ün 2a/04

şāḥlu: [*Far.i.* şāḥ + *T.* +lu] Dallı, budaklı.

ş. 11a/02

şāh-vār: *Far.b.sf.* Şaha, hükümdara yakışacak surette.

ş. (silk-i dürr-i şāh-vār) 4b/01

şām: *Far.i.* Akşam.

ş. (şubḥ u şām) 8b/02

şān: *Ar.i.* Şan, şöhret, ün; hal, keyfiyyet.

ş. (sultān-ı ‘azīmü’ş-şān) 20a/03

ş. (sultān-ı ‘azīmü’ş-şān-ı

bāhirü’l-bürhān) 1b/01

ş.+1 (sultān-ı ‘azīmü’ş-şānı ol-)

12b/14

şark: *Ar.i.* Doğu.

ş.+ile 12b/08

şecā‘at: *Ar.i.* Yiğitlik, yüreklilik.

ş. (kıstās-ı mizān-ı şecā‘at it-)

14b/10

şecer: *Ar.i.* Ağaç.

ş. (şecer-i büleṇd-āşār) 11a/02

şecerāt: *Ar.i.c.* Şecereler.

ş.+dan 28a/08

ş.+uñ 28a/07

şecere: *Ar.i.* Küçük ağaç, bir tek ağaç.

ş. (şecere-i yaḳın) 11a/03,

11a/07, 11b/01

şefā‘at: *Ar.i.* Birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.

ş.+iyle 5b/11

şeh: *Far.i.* Hükümdar.

ş. 3b/10

ş.+ler 3b/14

ş.+ler (vilāyet-i cism ü şeh)

3b/12

şehenşāh: *Far.b.i.* En büyük padişah, şah, padişahlar padişahı, şahlar şahı.

ş. (**şehenşah-ı bî-ḥayl u ḥaşem**)

30b/08

şehr: *Far.i.* Şehir, büyük belde, büyük kent, il.

ş. 18a/06

ş. (**şehr-i Hıṭāy**) 5a/11

ş.+ün 18a/06

şeker-istān: *Far.b.i.* Şeker kamışı tarlası.

ş. (**tūṭī-i şīrīn-zebān-ı şeker-istan**)

2b/02

şekil: bk.şekl

ş.+de 29b/06

şekl: *Ar.i.* Şekil, biçim.

ş. (**şekl ü hey'et**) 17a/06

şem': *Ar.i.* Mum.

ş. 25a/03

ş. (**ber-efrūz-ende-i şem'-i cem'-i**

dīn-i Muştafavī ol-) 3a/03

ş. (**ol-**) 27a/07, 27a/10

ş. (**şem'-i cem'-i mecālis-i üns**)

2b/14

şemm: *Ar.i.* Koklama, koklanma, koku alma.

ş.+e 15b/12

şems: *Ar.i.* Güneş.

ş. 24b/15

ş. (**şems-i meşārīkū'l-ma'ālī**)

3a/10

şer': *Ar.i.* Allah'ın emri, ayet, hadis, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukaha esasları üzerine kurulmuş olan din kaideleri.

ş. (**ber-efrāz-ende-i rāyāt-ı 'ulyā-yı şer'-i nebevī**) 3a/02

şerḥ: *Ar.i.* Bir ibareyi, kavramı veya bir eseri açıklama; anlatma.

ş. (**şerḥ ü tafşīl**) 6b/04

ş.+i 6b/10

şerī'at: *Ar.i.* 1. Doğru yol; Allah'ın emri. 2. Ayet, hadis ve icma-i ümmet esaslarına dayanan din kaideleri.

ş. (**'ulemā-yı şerī'at-ı**

Muḥammediyye) 20a/06

ş.+a (**emr-i şerī'at**) 15b/01

şerīf: *Ar.s.f.* 1. Şerefli, mübarek, kutsal. 2. Soylu, temiz.

ş. (**evlād-ı şerīf ü şerīfe**) 8a/06

ş. (**ḥaseb-i şerīf**) 7a/10

ş.+ini (**sāye-i şerīf**) 15b/04

ş.+leri (**tevārīḥ-i şerīf**) 9a/02

ş.+lerinün (**a'mām-ı şerīf**) 8a/08

ş.+ün (**nesl-i şerīf**) 3b/03

şerīfe: bk.şerīf (müennesi)

ş.+lerinün (**'ammethā-yı şerīfe**)

8a/09

ş.+lerinüñ (evlād-ı şerîf ü şerîfe)

8a/06

şerm: *Far.i.* Utanmaz.

ş.+inden 12a/04

şerr: *Ar.sf.* Fena.

ş.+i (maḳādîr-i ḥayr u şerr) 1b/05

şeş: *Far.sf.* Altı.

ş. (devrân-ı şeş-cihât) 9a/12

şeş-cihât: *Far.b.sf.* Altı cihet, altı yön, her yön, her taraf, dünya.

ş. (şuver-i şeş-cihât-ı cerāid-i

kıdem) 10b/04

ş.+da (‘arşa-yı şeş-cihât) 19a/07

ş.+da (çār-sū-yı şeş-cihât) 14a/06

ş.+da (kāināt-ı şeş-cihât) 28b/08

ş.+uñ (‘arşa-yı şeş-cihât) 16a/15

şeşüm: *Far.sf.* Altıncı.

ş. (faşl-ı şeşüm) 6b/02

şeyḥ: *Ar.sf.* Bir tekke veya zaviyede reislik eden ve müritleri bulunan kimse.

ş. (şeyḥ ü şābb) 18a/04

şıkḳa: *Ar.i.* (şuḳḳa) 1. Parça; kumaş veya kağıt parçası. 2. Küçük tezkere, yazı.

ş. 22a/11, 22a/11, 22a/13

ş. (şıkḳa-yı aḥer) 22a/11

şikeste-bāl: *Far.b.sf.* Kırık kanatlı, kanadı kırık; kederli.

ş. (za‘îf-i şikeste-bāl) 5b/07

şimdi: *zf.* İçinde bulunulan zamanda, bu anda.

ş.+den (şimden) 25b/14, 29b/14

şî‘r: *Ar.i.* Şiir, edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz.

ş. 2a/05, 2b/06, 4a/14

ş. (şî‘r-i ‘Arabî) 2a/15, 2b/10

şîrîn: *Far.sf.* 1. Tatlı. 2. Sevimli, cana yakın, sempatik.

ş. 18a/11

ş. (nidā-yı şîrîn) 16b/07, 30b/13

ş. (tūtî-i şekker-ḥā vü şîrîn) 2a/14

şîrîn-zebân: *Far.b.sf.* Tatlı dilli, dili tatlı.

ş. (tūtî-i şîrîn-zebân-ı şeker-istân)

2b/02

şîve-sāz: *Far.b.sf.* Naz yapan, nazlı

ş. (elfāz-ı şîve-sāz) 5a/13

şol: *sf.zm.* Şu, o.

ş. 11b/02, 13a/03, 13b/01,

13b/06, 13b/08, 13b/12, 14a/01, 14a/07, 14a/10, 14a/14, 14b/02, 14b/07, 14b/10, 14b/13, 14b/15, 15a/03, 15a/06, 15a/09, 15a/13, 15b/02, 15b/04, 26a/04, 27b/08, 28b/01, 28b/02, 5a/15, 5a/15, 5b/15,

7a/02, 8b/01, 8b/12, 9a/08, 9a/12, 9a/15,
9b/05

şöyle: *zf.* Şu tarzda, şu şekilde, şu yolda.
ş. 17b/08, 17b/15, 18a/10,
18b/02, 23a/12, 24a/07, 24a/07, 24a/15,
27a/01, 27b/02, 28b/06, 4b/08, 6a/08

şu‘bede-bāz: *Far.b.i.* Hokkabaz.
ş.+da (**bāzār-ı kâināt-ı şu‘bede-
bāz**) 29b/10

şukḳa: *bk.şıkḳa*
ş.+lar 26a/06

şu‘le-nāk: *Far.b.sf.* Ateşli, alevli.
ş.+in (**ziyā-yı şu‘le-nāk**) 13a/03

şüm: *Far.sf.* Şom, uğursuz.
ş.+da (**vaḳt-ı şüm**) 26b/14

şüde: *Far.sf.* Gitmiş, giden.
ş. 2b/07

şühedā: *Ar.i.c.* Şehitler.
ş. (**şühedā vü sü‘edā**) 12b/01

şükr: *Ar.i.* Görülen iyiliğe karşı
gösterilen memnunluk, minnettarlık.
ş. (**şükr-ü sipās**) 11b/12
ş.+e (**secde-i şükr**) 11b/11

şüküh: *Far.i.* Ululuk.
ş. (**gürüh-ı şüküh**) 13b/14

şürū‘: *Ar.i.* Başlama.
ş. (**it-**) 5b/15

şürüh: *Ar.i.c.* Şerhler, izahlar,
açıklamalar.
ş.+ı 30a/05

-T-

tā: *Far.e.* Kadar, dek, değin.
t. 11b/13, 16b/15, 19a/01,
21a/13, 28a/02, 29a/09, 30a/09, 31a/04,
3b/13, 4b/04

ta‘ām: *Ar.i.* Yemek, aş.
t. (**it-**) 17b/14

ta‘atan: *Ar.zf.* İbadet olarak, ibadet
ederek.
t. 13a/13

tāb: *Far.i.* Güç, kuvvet, takat.
t. (**tāb-ı celāl-i ahādiyyet**) 21b/07
t. (**tāb u tāḳat**) 21b/08
t.+da (**naẓm-ı gevher-i tāb**) 4b/02

tabaḳāt: *Ar.i.c.* Tabakalar, katmanlar.
t. (**tabaḳāt u tavāif**) 20a/12
t.+dan (**meşāhīr-i meşāyih-ı
tabaḳātdan ol-**) 8b/15

ṭabāyi: *Ar.i.c.* Tabiatlar, huylar.

t.+i 23a/09

t.+i (ḥūy u ṭabāyi) 7a/03

t.+ile 29a/09

t.+ün 28a/02

ṭābe: *Ar.cüm.* “İyi ve temiz olsun!”
manasındadır.

t. 4a/10

ṭabī‘at: *Ar.i.c.* 1. Tabiat, yaratılış, huy, mizaç. 2. Kainat.

t. (ḵonul-) 23a/08

t. (ṣūret ü ṭabī‘at) 17a/07

t. (ṭabī‘at-ı derrāk-ı libās) 13a/02

t.+ında 28a/05

t.+larında 27a/14

ta‘bīr: *Ar.i.* İfade, anlatma.

t. (it-) 25a/12

t. (mefhūm-ı ta‘bīr idüp) 21b/13

t. (ta‘bīr ü beyān it-) 20b/01

t. (ta‘bīr ü taḵrīr olun-) 4b/03

ṭabī‘yyāt: *Ar.i.c.* Tabii ilimler.

t.+dan 5a/02

tāc: *Ar.i.* Hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık.

t. (tāc-ı müfārık-ı ālā ‘ālī) 3a/10

tafahḥuş: *Ar.i.* İnceden inceye araştırma.

t. (tafahḥuş-ı evrāk it-) 4a/06

tafḏīl: *Ar.i.* Birini ötekilerden üstün tutma.

t.+i 8a/10

tafşīl: *Ar.i.* Etrafiyla, etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma, açıklama.

t. (it-) 30a/07

t.+i 8a/10

t.+i (şerḥ ü tafşīl) 6b/04

tağannī: *Ar.i.* Zenginleşme.

t. 2a/14

ṭāhir: *Ar.sf.* Temiz.

t. 3a/05

taḥiyyāt: *Ar.i.* “Allah ömürler versin!” demeler; selamlar, hayır duaları.

t. (taḥiyyāt-ı firāvān) 2b/09

t.+a 13b/08

taḥkīk: *Ar.i.* 1. Doğru olup olmadığını araştırma. 2. Doğru olup olmadığını meydana çıkarma.

t. 20a/03

t. (ehl-i taḥkīk) 20b/11

taḥlīl: *Ar.i.* Mürekkep bir cismi tetkik etmek için esas unsurlara ayırma, çözümleme.

t.+e (tesbīḥ ü taḥlīl) 11a/12

t.+ine (taḵdīs ü taḥlīl) 13a/07

taḥrīr: *Ar.i.* 1. Yazma, yazılma. 2. Kaydetme.

t. 1b/04

t. (it-) 12a/13, 25a/08, 25a/12, 31a/08, 5b/06

t. (olun-) 25b/01, 29b/13

t. (resm ü taḥrīr it-) 16b/11

t. (taḥrīr ü beyān it-) 30a/03

t. (taḥrīr ü beyān olun-) 15b/13

t. (taḥrīr ü taṣvīr it-) 20a/14

t. (taṣvīr ü taḥrīr olun-) 4b/03

t.+inde 20a/10

taḥṣīl: *Ar.i.* 1. Vergi veya irat toplama. 2. İlim öğrenme.

t. (it-) 28a/04

t. (māhiyyet-i tertīb ü taḥṣīl it-)

29b/09

taḥt: *Far.i.* Hükümdarlık makamı.

t. (baḥt u taḥt u devlet) 13b/04

t. (cemāhīr-i evliyā-yı taḥt-ı

kıbābīden ol-) 9a/01

t. (evlādeü'l-kirām-ı taḥt-ı zılāl-ı

mülk) 3b/08

t.+ında 22a/13, 22b/04, 26a/04,

26a/10

taḥtānī: *Ar.sf.* Altta olan, alttaki.

t. (naḳḳāş-ı fevḳānī vü taḥtānī)

22b/15

t.+sinden 22b/13

taḥt-gāh: *Far.b.i.* Taht yeri; baş şehir.

t. (Sultān-ı taḥt-gāh-ı lī-ma'-Allah) 2b/05

ṭā'ife: *Ar.i.* (metinde ṭā'ife olarak geçmektedir) 1. Bölük, takım, güruh. 2. Kavim, kabile.

t. 13b/01, 13b/06, 13b/08, 13b/13, 14a/01, 14a/07, 14a/10, 14a/14, 14b/02, 14b/07, 14b/10, 14b/13, 15a/01, 15a/03, 15a/09, 15a/14, 15b/02, 15b/04, 17a/08, 17b/09, 17b/14, 18a/01, 19a/03, 19a/10

t. (ṭā'ife-i 'āliyye) 15a/06

t. (ṭā'ife-i 'āmiyye) 17a/05

t. (ṭā'ife-i ercūmend) 15a/08

t. (ṭā'ife-i ḳāḍī) 17a/13

t. (ṭā'ife-i maḡrūr) 17a/10

ṭāḳ: *Ar.i.* Kubbe, kümbet.

t. (ṭāḳ-ı semā-yı dünyā) 22b/15

ṭāḳa: *Ar.i.* Takat, güç, kuvvet.

t. (bī-ḥasebü't-ṭāḳa ve'l-imkān)

5b/14

ṭāḳat: *Ar.i.* Güç, kuvvet.

t. (ṭāb u ṭāḳat) 21b/08

taḳdīr: *Ar.i.* Beğenme, değer verme, değer biçme; değer verilme.

t. (taḳdīr ü taṣdīr) 1b/05

t.+ce 28b/09

taḳdīs: *Ar.i.* 1. Mukaddesleştirme, kutsallaştırma, kutsal bilme, kutsal tutma. 2. Allah’a şükretme. 3. Ululama, büyük saygı gösterme.

- t. 11a/09
- t. (it-) 19b/10
- t. (taḳdīs ü taḥlīl) 13a/07
- t. (taḳdīs ü tehlīl) 11a/12
- t. (taḳdīs ü tenzīh) 14b/01

taḳrīr: *Ar.i.* 1. Yerleştirme, yerleştirilme. 2. Sağlamlaştırma, sağlamlaştırılma.

- t. 1b/04
- t. (fuḫalā-yı taḳrīr) 21b/05
- t. (it-) 25b/15, 31a/07
- t. (olun-) 25a/15, 29b/14
- t. (ta‘bīr ü taḳrīr olun-) 4b/03
- t. (taḳrīr ü ‘ayān it-) 20b/01, 30a/03
- t. (taḳrīr ü ‘ayān olun-) 15b/12
- t.+inde 20a/11

taḳsīm: *Ar.i.* Bölme.

- t. (it-) 25a/05, 25b/02

taḳṣīr: *Ar.i.* Kabahat.

- t. (keṣīrū’t-taḳṣīr) 4a/08

taḳvīm: *Ar.i.* Takvim; eğriyi doğrultma, düzeltme, kesme, yoluna koyma, biçime koyma.

- t.+iyle (aḥsen-i taḳvīm) 30b/09

ṭal‘at: *Ar.i.* 1. Yüz, surat, çehre. 2. Güzellik.

- t. 3a/07

t. (ṭal‘at-ı ḡarrā vü mūntehā) 11b/08

ṭalebe: *Ar.i.* İstekli (öğrenci).

- t. (ṭalebe-i sirāḫe-i ḫulūḫ) 14a/04

ṭālī‘: *Ar.i.* Talih, kısmet.

- t. (nūr-efṣān u ṭālī‘ ol-) 2a/07

ṭālīb: *Ar.sf.* İsteyen, istekli.

- t. (ol-) 30a/02
- t. (ṭālīb-i āṣār-ı nūr ol-) 16a/01

tām: *Ar.sf.* Eksiksiz, bütün.

- t. (i‘tidāl-i tām) 29b/07
- t. (ta‘zīm-i tām) 13a/05

tamām: *Ar.i.* 1. Tamam, tam, eksiksiz, noksansız. 2. Bitme, bitirme, son.

- t. 11a/11, 17b/01, 17b/14, 24b/03
- t. (keyfiyyet-i tamām) 29b/07
- t. (ol-) 18b/04, 18b/11, 28b/11
- t.+ı (mūnāsebet-i tamām) 28b/03
- t.+ile (tekrīm-i tamām) 13a/05

ṭamar: *i.* Canlı varlıkların vücudunda kan veya lenf dolaşımını sağlayan kanal.

- t.+lar 29a/11

ta'mim: *Ar.i.* Umumileştirme,
umumileştirilme (genelge).

t. (it-) 25b/03

tamm: *Ar.sf.* Bütün, eksiksiz, noksansız;
mükemmel, olgun.

t. (müşābehet-i tamm) 28b/03

tapu: *i.* Hazret, ulu kişi, zāt-ı ālī.

t.+ñdur 16a/10

tār: *Far.i.* Tel.

t.+1 (zebān-ı tār) 5b/04

taraf: *Ar.i.* Yan, yön.

t. (taraf-ı muğāyir) 26a/14,
26b/03

t.+a 17b/02

tarassud: *Ar.i.* Gözetme, bekleme,
dikkatle bakma, gözleme.

t. (it-) 24b/10

t.+dan (erbāb-ı tarassud) 23b/14

t.+uñ (ehl-i tarassud) 22b/10

tārīḥ: *Ar.i.* Tarih.

t. (tārīḥ-i hicret-i nebeviyye)
6a/01

tarīk: *Ar.i.* Yol, usul.

t.+e 18a/04

t.+ile 5a/15

t.+iyle 5a/12

tarīkat: *Ar.i.* Allah'a ulaşmak arzusuyla
tutulan yol; tasavvufi meslek.

t. (aşḥāb-ı tarīkat) 8b/15

t. (aşḥāb-ı tarīkat-ı Aḥmediyye)

20a/07

t.+a (hük-m-i tarīkat) 15b/01

tarz: *Ar.i.* Şekil, biçim, suret, kılık.

t. (tarz-ı 'acīb) 21a/12

taşahḥuf: *Ar.i.* Yazılmış (olan).

t. (taşahḥuf-ı atbāk it-) 4a/07

taşavvur: *Ar.i.* Zihinde şekillendirme,
kurma.

t. (it-) 10b/10

taşdik: *Ar.i.* Doğrulama.

t. (it-) 20a/02

taşdīr: *Ar.i.* Başa koyma, başa geçirme.

t. (taḫdīr ü taşdīr) 1b/06

taşvīr: *Ar.i.* 1. Resmini yapma. 2.
Resim, figür; portre.

t. 13b/07, 24a/14, 26b/05

t. (idüp) 12a/10

t. (it-) 25a/08, 25a/10

t. (naḫş u taşvīr) 16b/10

t. (taḫrīr ü taşvīr it-) 20a/15

t. (taşvīr ü taḫrīr olun-) 4b/03

ṭavā'if: *Ar.i.c.* (metinde ṭavā'if olarak geçmektedir.) Tayfalar; güruhlar, fıkralar, bölükler.

t. (mülūk-ı ṭavā'if) 9b/04

t.+i (ṭabaḳāt u ṭavā'if) 20a/12

ṭāvūs: *Ar.i.* Tavus kuşu.

t. 11a/04

t. (revān-ı ṭāvūs-ı ḳuds-ı mekân)

2a/10

t. (ṭāvūs-ı ḳudsī) 11a/06

t. (ṭāvūs-ı mevzūn) 11a/10

t. (ṭāvūs-ı pūr-‘işve vü nāz)

11b/05

t. (ṭāvūs-ı sidre-mekân) 12a/08

t. (ṭāvūs-ı zībā) 11b/07

ṭayr: *Ar.i.* Kuş.

t. (ṭayr-ı cesīm) 18a/14

ṭayyib: *Ar.sf.* İyi, güzel, hoş.

t. (ṭayyib ü zāhir) 7b/02

ṭayyibe: bk.ṭayyib (müennesi)

t. (enfās-ı ṭayyibe) 14a/04

t. (envā'-ı revāyih-i fevāyih-i

ṭayyibe) 14a/04

ta'zīm: *Ar.i.* Büyükleme, ululama, büyük sayma; saygı gösterme.

t. (it-) 19b/15

t. (ta'zīm-i tām) 13a/05

tecāvüz: *Ar.i.* Ötesine geçme, sınırı aşma.

t. (it-) 26b/03

tedbīr: *Ar.i.* Bir şeyi temin edecek veya önleyecek yol, çare.

t. (tedbīr-i umūr-ı mu'azzamāt)

14a/11

tedvīn: *Ar.i.* Kitap haline getirme.

t. (tertīb ü tedvīn olun-) 4b/11

tefāsīr: *Ar.i.c.* Kur'ân'ı izah eden kitaplar.

t. (tefāsīr-i kelām-ı gevher-nişār-ı Rabbü'l-‘ālemīn) 4b/09

teferrüc: *Ar.i.* Açılma, ferahlama; gezintiye çıkma.

t. (it-) 21b/09

tefsīr: *Ar.i.* Kur'ân'ı Kerim'in mana bakımından izahı, yorumu.

t. (ehl-i tefsīr it-) 15b/15

t. (ehl-i tefsīr ü fuḳahā) 6a/12

t. ('ulemā-yı tefsīr-i ḥikāyet) 21b/05

tehlīl: *Ar.i.* İslam dininin tevhid akidesini hulasa eden “Lā ilāhe illallah” sözünü tekrarlama.

t. (tehlīl ü tesbīḥ) 14b/01

t.+e (taḳdīs ü tehlīl) 11a/12

t.+ine (tesbīḥ ü tehlīl) 13a/07

tek: *sf.* Biricik, yegane, eşi olmayan.
t. 16b/13

tekellüm: *Ar.i.* Söyleme, konuşma.
t.+e (**ḳudret-i tekellüm**) 29b/13

tekmil: *Ar.i.* Kemale erdirme,
olgunlaştırma.
t. (**insāniyye-yi tekmil it-**) 29b/08

tekrār: *Ar.i.* Bir şeyi iki veya daha çok
yapma, yineleme.
t. 12a/01

tekrīm: *Ar.i.* Saygı gösterme, ululama.
t. (**it-**) 19b/14
t. (**tekrīm-i tamām**) 13a/05

te'lif: *Ar.i.* Uzlaştırma, barıştırma.
t. (**it-**) 5a/11

temennā: *O.i.* Eli başa götürerek verilen
selam.
t. 2a/10

temevvüc: *Ar.i.* Dalgalanma, dalgalı
olma, dalga dalga olma.
t. (**it-**) 21b/10

temme: *Ar.f.* "Bitti, tamam oldu."
manasındadır (kitapların sonuna
yazmak adet idi.).
t. 6b/08

temyiz: *Ar.i.* Ayırma, ayrılma, seçme,
seçilme; iyiyi kötüden ayırma.

t.+e (**erbāb-ı 'aql u temyiz**)
20a/15

tenhā: *Far.sf.* Yalnız, tek, ıssız, boş.
t. 17b/06

t. (**kevkeb-i tenhā**) 27a/06

tenzih: *Ar.i.* 1. Kusur kondurmama,
kabahat ve kusuru yok etme. 2. Allah'ın
her türlü eksik ve noksandan uzak
bulunduğuna ve insan vasfında
olmadığına inanma.

t. (**it-**) 19b/09

t.+e (**taḳdīs ü tenzih**) 14b/01

ter: *Far.sf.* Taze.

t.+dür (**kerm ü ter**) 29a/06

terakḳub: *Ar.i.* Bekleme, gözetme.

t.+dan (**aşḫāb-ı terakḳubdan ol-**)

23b/15

t.+uñ (**erbāb-ı terakḳub**) 22b/11

terāzū: *Far.i.* Terazî; birbirine razı etme,
uyuşma.

t.+sı (**devlet terāzūsı ol-**) 14b/09

terbî': *Ar.i.* Dörtleme, dörde çıkarma;
dörde bölme.

t. (**naẓar-ı terbî'**) 26b/12

terceme: *Ar.i.* Tercüme, çevirme.

t. (idüp) 4a/15

t.+sine 5b/10

terennüm: *Ar.i.* Yavaş ve güzel bir sesle şarkı söyleme, şakıma.

t. 2a/15

terettüb: *Ar.i.* Sıralanma, sırasında olma, sırası gelme.

t. (it-) 24b/09

terkib: *Ar.i.* Birkaç şeyi birleştirip karışık bir şey meydana getirme.

t. (terkib ü tezyin olun-) 4b/11

tertib: *Ar.i.* Dizme, sıralama, hazırlama.

t. 8a/06

t. (it-) 23a/01

t. (mâhiyyet-i tertib ü taḥṣil it-)

29b/09

t. (olun-) 6a/10

t. (tertib ü tedvîn olun-) 4b/11

tesbîh: *Ar.i.* “Sübhanallah” kelimesini söyleyerek Allah’a ta’zîm etme.

t. 11a/09

t. (tesbîh ü taḥlîl) 11a/12

t. (tesbîh ü tehlîl) 13a/06

t.+e (tehlîl ü tesbîh) 14b/01

tesdîs: *Ar.i.* Altı köşe yapma, bir şekli altıya çıkarma, altılama.

t. (naẓar-ı tesdîs) 26b/09

t. (naẓar-ı tesdîs di-) 26b/08

t.+e (naẓar-ı tesdîs) 26b/09

te’şîr: *Ar.i.* 1. Alamet, nişan bırakma. 2. İşleme, dokunma; içe işleme.

t.+i (muḥkem te’şîri ol-) 24b/04

t.+inden 20b/14, 23a/07

teslîm: *Ar.i.* Bir emaneti yerine verme.

t. (it-) 18a/15

teşlîş: *Ar.i.* Üçleme, üçe çıkarma.

t. (naẓar-ı teşlîş) 27a/01

tevārîḥ: *Ar.i.c.* Tarihler.

t. (Behçetü’t-tevārîḥ) 5b/10

t. (‘ilm-i tevārîḥ) 5b/02

t. (tevārîḥ-i evvel) 2b/13

t. (tevārîḥ-i ḥükemā) 5a/03

t. (tevārîḥ-i icād-ı âşiyân) 1b/03

t. (tevārîḥ-i şerîf) 9a/02

t.+indedür 9a/06, 9a/13, 9a/15,

9b/05, 9b/09, 9b/11

t.+inden 5a/07, 5a/08

tevbesiz: [*Ar.i. tevbe+ T.e. +siz*] *i.* İşlediği günahlardan ötürü pişman olmayan (kişi).

t. (ol-) 15b/08

tevfîk: *Ar.i.* Uydurma, uydurulma, uygunlaştırma.

t. (aşḥâb-ı tevfîk) 20b/11

te'vîl: *Ar.i.* Sözü çevirme, söze ayrı mana vermeye kalkışma.

t.+den 31a/12

tezyîn: *Ar.i.* Ziynetlendirme, süsleme, süslenme.

t. (it-) 19b/15, 23a/01

t. (terkîb ü tezyîn olun-) 4b/11

tıbb: *Ar.i.* Hekimlik, tabiplik, doktorluk.

t.+dan 5a/03

tırâz: *Ar.i.* 1. İpek sırma ile işleme. 2. Elbiselere nakışla yapılan süs.

t. (pāk-i tırâz-ı hil'at-i levlāk)

13a/01

t. (tırâz-ı Kur'ân) 3a/01, 31a/07

tıyn: *Ar.i.* Çamur, balçık.

t. ('ulemā-yı ve't-tıyn) 3a/13

ticān: *Ar.i.c.* Taçlar.

t. (muğaffer-i ticān-ı el-ḥavākīn)

3a/13

ticāret: *Ar.i.* Ticaret, alım satım.

t.+e 15b/03

tilāvet: *Ar.i.* Kur'ân'ı güzel sesle ve usulüne göre okuma, okunma.

t.+ine 13b/10

toğ-: *f.* Gününü tamamlayıp ana karnından dışarı çıkmak, dünyaya gelmek, tevellüd etmek.

t.-madı 2b/09

t.-maklığı 7a/12

tokuz: *sf.* Sekizden sonra gelen sayı

t. 22a/03, 22a/11, 23b/03, 26a/01, 6b/13, 9a/14

tokuz yüz otuz yedi: *sf.* Dokuz yüz otuz altıdan sonra gelen sayı.

t.+sine 6a/01

tokuz yüz: *sf.* Sekiz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı.

t. 9a/15

tokuzuncı: *bk.tokuzuncı*

t. 6b/15

tokuzuncı: *sf.* Dokuz sayısı sıfatının sıra şekli.

t. 26a/03, 26a/03, 26a/06, 8b/14

tol-: *f.* Dolu hal almak; kalabalıklaşmak.

t.-ayu 13a/04

toy-: *f.* Açlık duygusu gidinceye kadar yemek, tok hale gelmek.

t.-a 18b/03

t.-alar 17b/13

t.-ınca 17b/13

ıudak: *i.* Ağzın yüze göre daha kırmızı renkteki dolgun ve etlice alt ve üst iki kenarından her biri.

t.+ların 14a/08

ıudaş ol-: *f.* Karşılaşmak, raslamak, yaklaşmak, mukarin olmak.

t. 15b/07

ıuğra: *i.* Osmanlı padişahlarının imzası, tura, nişān-ı hümayun.

t.+sı (**fermān-ı ıuğra**) 1b/04

ıuğyān: *Ar.i.* Taşkınlık; azgınlık.

t. 19a/12

ıuhfe: *Ar.i.* Hediye, armağan.

t. (**ıuhfe vü hedāyā**) 5b/06

ıül: *Ar.i.* Zaman çokluğu, uzun müddet.

t. (**ıül-u ‘arz**) 17b/01, 19a/09

t. (**ıül u ‘arz**) 28a/12

t. (**ıül u ‘arzı yarat-**) 12b/10

ıulüb: *Ar.i.c.* Talepler.

t. (**ıulüb-ı hazine**) 15a/11

ıür: *Ar.i.* Dağ (Sina yarımadasında Allah’ın tecelli ve Hz. Musa ile tekellüm ettiği dağ).

t. 16a/01

t. (**ıür-ı ğarīb**) 21a/13

ıur-: *f.* Var olmakta devam etmek, varlığını sürdürmek, berdevam olmak.

t.-alar (**māl-ā-mālı olup ıur-**)

13a/06

ıurre: *Ar.i.* Alın saçı

t. (**ıurre-i ca’d-ı ‘anber-büy**)

11b/04

ıut-: *f.* Ele almak, elle kavramak; ele geçirmek.

t.-aludan 4a/02

ıuıı: *Far.i.* Dudu, papağan cinsinden taklit yapan bir kuş.

t. (**ıuıı-i kafes-i mā-zāğ**) 2b/08

t. (**ıuıı-i şırın-zebān-ı şeker-istān**)

2b/02

t. (**ıuıı-i şekker-hā vü şırın**) 2a/14

Türk: *i.* Ana yurdu Orta Asya olan, buradan çeşitli yönlerle yayılarak büyük devletler kuran, Türkçenin değişik lehçeleriyle konuşan millet ve bu millettten olan kimse.

t. (**elfāz-ı Türk**) 4b/03

Türkī: (*nisbet ī’si ile birlikte sf.*) Türkler’le ilgili.

t. (**lisān-ı Türkī**) 5b/05

t.+ye 4a/15

‘ubūr: *Ar.İ.* 1. Bir suyun öte yakasına geçme. 2. Bir başka tarafa geçme, geçilme.

u. (it-) 16a/03

u.+ile 28a/04

‘uḳde: *Ar.İ.* İstenip de ulaşılamadığından dolayı içe dert olan şey.

u. (‘uḳde vü girih) 16a/14

‘ulemā: *Ar.İ.c.* Alimler, ilim sahipleri.

u. 27b/14

u. (‘ulemā vü fuḫalā) 5b/12

u. (‘ulemā vü şuleḫā) 12a/15

u. (‘ulemā-yı ehl-i İslām) 8b/13

u. (‘ulemā-yı şerī‘at-ı

Muḫammediyye) 20a/06

u. (‘ulemā-yı tefsīr-i ḫikāyet)

21b/05

u. (‘ulemā-yı ümmet) 20b/06

u. (‘ulemā-yı ve’ṭ-tıyn) 3a/13

ulūhiyyet: *Ar.İ.* Allahlık sıfatı, Tanrılık vasfı.

u. 23a/06

‘ulūm: *Ar.İ.c.*

u. (‘ulūm-ı ḫikmetiyye) 5a/01

‘ulūvv: *Ar.İ.* Yükseklik, büyüklük, yücelik.

u. (rif‘at u ‘ulūvv) 26b/11

‘ulyā: *Ar.sf.* Pek (daha, en, çok) yüce.

u. (ber-efrāz-ende-i rāyāt-ı ‘ulyā-yı şer‘-i nebevī) 3a/02

‘ummān: *Ar.İ.* Engin deniz, okyanus.

u. (‘ummān-ı bī-girān) 12a/06

u.+dan 17b/04

umūr: *Ar.İ.c.* İşler, hususlar, maddeler, şeyler.

u. (tedbīr-i umūr-ı mu‘aẓẓamāt)

14a/11

u. (umūr-ı bedāyi‘) 7a/14

‘unşur: *Ar.İ.* Mürekkep cisimleri meydana getiren basit cisimlerin her biri, eleman (madde, esas, kök).

u. (‘unşur-ı āb) 6b/03

u. (‘unşur-ı āteş) 6b/01

u. (‘unşur-ı ḫāk) 6b/03

u. (‘unşur-ı havā) 6b/02

unutul-: *f.* Akıldan çıkmak.

u.-dı (unuduldu) 4a/02

‘unvān: *Ar.İ.* Ad, isim, lakab, san.

u. 2a/11

u.+ı 1b/05

‘urūḳ: *Ar.İ.c.* Irklar, kökler, damarlar.

u. 3b/12

‘Uṭārid: *Ar.h.i.* Astronomide Arzıtilek (Merkür).

u. 24b/14, 25b/07, 26b/09, 27a/09, 3a/07

‘uyüb: *Ar.i.c.* Ayıplar, kusurlar.

u.+dan 7b/12

‘uẓemā: *Ar.sf.c.* Büyükler, şeref ve mevki bakımından büyükler.

u. (āyet-i ‘uẓemā-yı innā fetahñā leke fetḥan mübīnā) 3b/04

-Ü-

üç: *sf.* İkinden sonra gelen sayı.

ü. 27b/15, 28b/08, 29a/10, 30b/09, 8b/07, 9a/10

üçünci: *sf.* Üç sayı sıfatının sıra şekli.

ü. 21a/09, 23a/03, 30a/04, 6b/10, 7a/08, 7b/06, 8a/07, 8a/15, 8b/11, 9a/15

ümenā: *Ar.sf.c.* Güvenilir kimseler.

ü. (ümenā-yı ‘izām) 8a/11

ümerā: *Ar.i.c.* 1. Emirler, beyler. 2.

Yüksek rütbeli subaylar, zabıtlar.

ü.+sına 5b/06

u. (ümerā-yı küffār) 9a/05

ümme: *Ar.i.* Bir peygambere inanıp bağlanan cemaat.

ü. (aşhāb-ı millet-i ümme) 20b/15

ü. (‘ulemā-yı ümme) 20b/06

ü. (ümme-i ser-efrāz) 11b/14

üns: *Ar.i.* Alışıklık, alışkanlık, alışma.

ü. (ervāḥ-ı üns ü mekân) 29b/15

ü. (hümā-yı hümāyün-ı cān-ı üns-i maḳām) 2a/09

ü. (ma‘şer-i üns ü cān) 12b/14

ü. (mekân-ı lā-mekân-ı feẓā-yı üns i-) 11a/06

ü. (şem‘-i cem‘-i mecālis-i üns) 2b/14

ü.+ile 3b/15

ünsi: *Ar.sf.* Alışmış, sokulgan; arkadaş.

ü.+ye (hümā-yı ünsi) 11a/07

ünuf: *Ar.i.c.* Burunlar (Anatomide).

ü. (mürr-i ‘amme-i ünuf-ı el-ferā‘in) 3a/12

üslub: *Ar.i.* Yol, biçim, usul.

ü. (üslub-ı ğarīb) 17a/04

üstād: *Far.i.* Muallim; usta, sanatkar.

ü. (üstād-ı büzürg-vār) 5b/12

üstühān: *Far.i*. Kemik.

ü. 29a/11

üzere: *e*. 1. Kasıt ve niyet ifade eder. 2. Yakınlık, yakın olma ifade eder. 3. Yolda, tarzda, şekilde gibi.

ü. 23b/06

üzeri: *i*. Üst, üstü, fevk.

ü.+müze 25b/14

ü.+ne 10b/02, 10b/03, 13a/08, 16b/08, 16b/08, 17a/04, 17a/09, 19b/13, 20a/04, 20a/04, 20b/02, 20b/02, 20b/03, 20b/04, 25b/05, 27b/07, 30b/03, 6a/10, 6a/12, 6a/13, 7a/14, 8a/04, 8a/12, 8b/07, 9a/08

ü.+ne (hayāt üzerine ol-) 18b/07

üzre: bk.üzere.

ü. 21a/12, 21a/13

-V-

vācib: *Ar.sf*. Yapılması gerekli, lüzum olan; farz derecesine yakın olan.

v. (vācibü'l-vücūd) 22a/08

vādī: *Ar.i*. İki dağ arasındaki uzun çukur.

v. (vādī-i cehālet) 27b/11

v. (vādī-i dālālet) 27b/11

vahdāniyyet: *Ar.i*. Birlik, Allah'ın bir oluşu.

v.+i 2a/13

v.+ine 2a/04

vāhid: *Ar.sf*. Yalnız, tek.

v.+üñ 2a/04

vahy: *Ar.i*. Bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi.

v. (kātīb-i vahy ol-) 7b/14

vā'ızlık: [*Ar.i*. vā'ız + *T*. +lık] Dini öğütlerde bulunma.

v. 14b/05

vākıf: *Ar.sf*. Bir şeyi elde eden; bir şeyden haberli.

v. (ol-) 24b/11

vākı': *Ar.sf*. 1. Vuku bulan, olan, düşen; olagelen, rastlayan. 2. Geçen, geçmiş olan.

v. (ol-) 23a/13, 24a/03, 26b/05, 26b/06, 26b/07, 26b/12, 26b/15, 27a/03, 6a/05, 9a/09

vakt: *Ar.i.* 1. Vakit, zaman. 2. Saat, günün muhtelif saatleri. 3. Mevsim. 4. Çağ, zaman.

v. 11b/14, 24a/01

v. (**vakt-ı nihāyet ü ‘ömr-ü bī-sebāt**) 17a/11

v. (**vakt-ı şüm**) 26b/14

v. (**vakt-i ferhunde-māl**) 16a/08

v.+da 26b/10, 26b/12, 5b/15

v.+dan 11b/13

v.+ın 16a/01, 24a/12, 24a/14, 24b/02, 24b/06, 26b/04, 26b/08, 27a/01, 27a/03, 27a/05, 27a/07, 27a/11

v.+ında 24b/03

vaktā ki: *Ar.e.* Ne vakit ki, o vakit ki, olduğu vakit.

v. 5b/01

vaktvāk: *Ar.i.* Yemişleri insan biçiminde olduğu rivayet edilen bir masal ağacı.

v. 28b/02, 28b/04

vālā: *Far.sf.* Yüksek, yüce.

v. (**ḥil‘at-i vālā-yı innā**) 3b/03

vālī: *Ar.i.* Bir vilayeti idare eden en büyük memur.

v.+leri 23a/11

vālid: *Ar.sf.* Baba.

v.+den 16a/11

vālīh: *Ar.sf.* Şaşakalmış, şaşırmış.

v. (**vālīh ü ḥayrān**) 27b/11

v’Allah: **bk.v’Allahi**

v. 3b/09

v’Allahi: *Ar.i.* “Allah için, Allah hakkı için” manasına gelen büyük yemin.

v. 25b/03

var: *sf.* Yok karşıtı.

v. 16a/15, 16b/01, 4a/04, 4a/05

v. (**imiş**) 31a/06

v. (**it-**) 19b/12

v.+dur 22b/01, 23b/01, 24b/13, 24b/13, 25b/08, 26b/09, 27b/05, 28b/03

var-: *f.* Ulaşmak, vasıl olmak.

v.-ınca 21a/14

v.-up 11b/11

vāşıl: *Ar.sf.* Erişen, ulaşan, kavuşan.

v. (**ol-**) 16b/06, 30b/12

vāzih: *Ar.sf.* Açık, meydanda, belli, kapalı olmayan (söz, cümle).

v. (**ol-**) 22b/08

v. (**pādişāh-ı vāzihü’l-beyān-ı**

ḳuvvīü’s-sultān) 1b/02

ve: *Far.bağ.* “Dahi, de, hem, ile, beraber” manalarında bağlama edatı.

v. 10b/02, 10b/02, 10b/04, 10b/06, 10b/07, 10b/08, 10b/09, 10b/10, 11a/01, 11a/02, 11a/03, 11a/05, 11a/06,

11a/06, 11a/08, 11a/09, 11a/10, 11a/12,	17a/03, 17a/05, 17a/05, 17a/07, 17a/09,
11a/14, 11b/01, 11b/02, 11b/04, 11b/05,	17a/09, 17a/10, 17a/11, 17b/02, 17b/02,
11b/06, 11b/07, 11b/08, 11b/10, 11b/13,	17b/03, 17b/04, 17b/06, 17b/07, 17b/10,
11b/15, 12a/02, 12a/03, 12a/04, 12a/05,	17b/12, 17b/13, 17b/15, 18a/04, 18a/05,
12a/06, 12a/07, 12a/08, 12a/10, 12a/11,	18a/06, 18a/07, 18a/08, 18a/09, 18a/11,
12a/11, 12a/11, 12a/11, 12a/11, 12a/11,	18a/13, 18a/14, 18a/15, 18b/01, 18b/02,
12a/12, 12a/13, 12a/14, 12a/14, 12b/01,	18b/03, 18b/04, 18b/05, 18b/08, 18b/13,
12b/01, 12b/02, 12b/02, 12b/03, 12b/03,	18b/14, 19a/01, 19a/04, 19a/05, 19a/06,
12b/04, 12b/05, 12b/06, 12b/07, 12b/08,	19a/07, 19a/08, 19a/09, 19a/11, 19a/12,
12b/09, 12b/10, 12b/11, 12b/12, 12b/12,	19a/14, 19a/15, 19b/01, 19b/02, 19b/04,
12b/13, 12b/14, 13a/02, 13a/02, 13a/03,	19b/05, 19b/06, 19b/08, 19b/09, 19b/11,
13a/04, 13a/05, 13a/05, 13a/06, 13a/06,	19b/11, 19b/12, 19b/13, 19b/14, 19b/15,
13a/07, 13a/07, 13a/09, 13a/10, 13a/11,	20a/02, 20a/03, 20a/03, 20a/04, 20a/06,
13a/13, 13a/13, 13a/14, 13a/15, 13b/02,	20a/07, 20a/08, 20a/10, 20a/11, 20a/11,
13b/03, 13b/04, 13b/05, 13b/06, 13b/07,	20a/12, 20a/12, 20a/13, 20a/13, 20a/14,
13b/08, 13b/08, 13b/09, 13b/11, 13b/12,	1b/01, 1b/02, 1b/03, 1b/04, 1b/04,
13b/13, 13b/14, 13b/15, 13b/15, 14a/01,	1b/07, 2a/03, 2a/03, 2a/04, 2a/10, 2a/14,
14a/01, 14a/03, 14a/03, 14a/04, 14a/05,	20b/02, 20b/04, 20b/06, 20b/06, 20b/11,
14a/06, 14a/07, 14a/07, 14a/08, 14a/09,	20b/13, 20b/14, 20b/15, 20b/15, 21a/01,
14a/10, 14a/10, 14a/11, 14a/12, 14a/13,	21a/01, 21a/02, 21a/02, 21a/02, 21a/03,
14a/14, 14a/15, 14b/01, 14b/02, 14b/03,	21a/04, 21a/04, 21a/05, 21a/05, 21a/06,
14b/04, 14b/05, 14b/06, 14b/06, 14b/07,	21a/06, 21a/06, 21a/07, 21a/08, 21a/09,
14b/09, 14b/10, 14b/10, 14b/11, 14b/12,	21a/10, 21a/10, 21a/12, 21a/13, 21a/14,
14b/13, 14b/15, 15a/02, 15a/03, 15a/04,	21b/01, 21b/02, 21b/03, 21b/05, 21b/07,
15a/05, 15a/06, 15a/07, 15a/09, 15a/11,	21b/08, 21b/09, 21b/10, 21b/11, 21b/12,
15a/11, 15a/12, 15a/13, 15a/13, 15a/13,	21b/14, 22a/02, 22a/02, 22a/04, 22a/04,
15a/15, 15b/01, 15b/02, 15b/03, 15b/04,	22a/05, 22a/05, 22a/06, 22a/08, 22a/09,
15b/04, 15b/06, 15b/07, 15b/07, 15b/08,	22a/11, 22a/12, 22a/13, 22a/14, 22a/14,
15b/08, 15b/09, 15b/10, 15b/11, 15b/12,	22a/15, 22a/15, 22b/01, 22b/01, 22b/02,
15b/15, 16a/01, 16a/02, 16a/03, 16a/04,	22b/02, 22b/03, 22b/04, 22b/05, 22b/07,
16a/06, 16a/07, 16a/08, 16a/09, 16a/09,	22b/07, 22b/11, 22b/11, 22b/15, 23a/01,
16a/10, 16a/11, 16a/13, 16a/15, 16b/02,	23a/01, 23a/05, 23a/07, 23a/08, 23a/08,
16b/05, 16b/06, 16b/08, 16b/09, 16b/10,	23a/09, 23a/10, 23a/11, 23a/12, 23a/14,
16b/13, 16b/14, 16b/14, 16b/15, 17a/02,	23a/15, 23b/01, 23b/02, 23b/04, 23b/05,

23b/07, 23b/08, 23b/09, 23b/11, 23b/13,
23b/14, 23b/15, 24a/01, 24a/04, 24a/06,
24a/07, 24a/09, 24a/11, 24a/13, 24b/01,
24b/02, 24b/04, 24b/05, 24b/05, 24b/05,
24b/06, 24b/07, 24b/08, 24b/09, 24b/10,
24b/10, 24b/11, 24b/11, 24b/13, 24b/14,
24b/14, 24b/15, 24b/15, 24b/15, 24b/15,
25a/01, 25a/02, 25a/03, 25a/04, 25a/05,
25a/05, 25a/06, 25a/07, 25a/08, 25a/09,
25a/09, 25a/10, 25a/11, 25a/12, 25a/12,
25a/13, 25a/13, 25a/13, 25a/14, 25a/14,
25a/14, 25a/14, 25a/15, 25b/01, 25b/02,
25b/03, 25b/05, 25b/06, 25b/07, 25b/07,
25b/07, 25b/07, 25b/08, 25b/09, 25b/09,
25b/10, 25b/11, 25b/13, 26a/02, 26a/04,
26a/05, 26a/07, 26a/09, 26a/11, 26a/13,
26a/14, 26a/14, 26a/15, 26b/01, 26b/02,
26b/03, 26b/03, 26b/04, 26b/06, 26b/09,
26b/10, 26b/11, 26b/11, 26b/13, 26b/13,
26b/14, 26b/15, 27a/01, 27a/02, 27a/04,
27a/04, 27a/04, 27a/05, 27a/06, 27a/06,
27a/07, 27a/08, 27a/10, 27a/11, 27a/12,
27a/12, 27a/13, 27a/13, 27a/14, 27b/01,
27b/01, 27b/02, 27b/03, 27b/04, 27b/06,
27b/08, 27b/09, 27b/10, 27b/11, 27b/12,
27b/14, 27b/14, 27b/14, 27b/14, 27b/15,
28a/01, 28a/03, 28a/04, 28a/06, 28a/07,
28a/08, 28a/08, 28a/09, 28a/11, 28a/12,
28a/13, 28a/14, 28a/14, 28b/01, 28b/03,
28b/05, 28b/06, 28b/07, 28b/07, 28b/10,
28b/11, 28b/14, 28b/15, 29a/01, 29a/02,
29a/03, 29a/04, 29a/04, 29a/04, 29a/05,
29a/06, 29a/06, 29a/08, 29a/09, 29a/10,
29a/11, 29a/12, 29a/12, 29a/13, 29a/14,

29a/15, 29b/01, 29b/03, 29b/03, 29b/03,
29b/03, 29b/04, 29b/05, 29b/06, 29b/07,
29b/09, 29b/09, 29b/11, 29b/13, 29b/15,
30a/01, 30a/01, 30a/02, 30a/03, 30a/06,
30a/08, 30a/09, 30a/11, 30a/11, 30a/12,
30a/14, 30a/15, 2b/03, 2b/08, 2b/12,
2b/13, 2b/14, 2b/14, 2b/15, 2b/15,
3a/01, 3a/03, 3a/13, 3a/13, 30b/02,
30b/03, 30b/04, 30b/08, 30b/09, 30b/10,
30b/12, 30b/14, 31a/01, 31a/01, 31a/02,
31a/03, 31a/05, 31a/06, 31a/06, 31a/08,
31a/10, 31a/11, 31a/13, 31a/13, 31a/14,
31a/14, 31a/15, 31a/15, 3b/04, 3b/06,
3b/08, 3b/08, 3b/08, 3b/09, 3b/11,
4a/07, 4a/09, 4a/12, 4a/14, 4b/01, 4b/01,
4b/01, 4b/02, 4b/03, 4b/06, 4b/07,
4b/08, 4b/09, 4b/10, 4b/11, 4b/12,
4b/12, 4b/13, 4b/13, 4b/14, 4b/15,
5a/01, 5a/01, 5a/02, 5a/02, 5a/02, 5a/02,
5a/02, 5a/03, 5a/03, 5a/03, 5a/03, 5a/04,
5a/04, 5a/04, 5a/05, 5a/05, 5a/05, 5a/05,
5a/06, 5a/07, 5a/08, 5a/08, 5a/09, 5a/11,
5a/11, 5a/12, 5a/13, 5a/14, 5a/15, 5b/02,
5b/02, 5b/03, 5b/04, 5b/05, 5b/05,
5b/06, 5b/07, 5b/09, 5b/11, 5b/12,
5b/12, 5b/12, 5b/13, 5b/13, 6a/02,
6a/03, 6a/03, 6a/04, 6a/05, 6a/06, 6a/08,
6a/09, 6a/10, 6a/10, 6a/13, 6b/11, 7a/04,
7a/05, 7a/07, 7a/10, 7a/13, 7b/01, 7b/01,
7b/02, 7b/04, 7b/05, 7b/05, 7b/05,
7b/05, 7b/05, 7b/07, 7b/10, 7b/13,
8a/01, 8a/02, 8a/06, 8a/10, 8a/11, 8a/12,
8b/01, 8b/03, 8b/05, 8b/06, 8b/08,
8b/08, 8b/10, 8b/11, 8b/11, 8b/13,

8b/01, 9a/03, 9a/05, 9a/05, 9a/10, 9a/11,
9a/14, 9a/14, 9b/01, 9b/04, 9b/06,
9b/07, 9b/08, 9b/09, 9b/09, 9b/10

veçh: *Ar.i.* (metinde *ç* ile yazılmıştır) 1.
Üslup, tarz. 2. Sebep, vesile, münasebet.
v.+ile 5b/01, 7b/08, 24b/09
v.+inde 29a/15

vedūd: *Ar.sf.* Çok muhabbetli, çok
şefkatli (Allah'ın sıfatlarındanır.).
v. ('abd-ı vedūd) 30b/15

vefā: *Ar.i.* Yetişme, yetme, kāfî gelme.
v.+ya (hullān-ı vefā) 4b/07

vefāt: *Ar.i.* Ölüm, ölme.
v. (it-) 8a/14

vefi: *Ar.sf.* Vefalı, sözünün eri, sözünde
duran.
v. 19b/11

vehm: *Ar.i.* Kuruntu, yersiz korku.
v. (vehm ü hayāl) 10b/10

veķāyi': *Ar.i.c.* Vak'alar, hadiseler,
olaylar.
v. (cemī'-i aḥvāl ü veķāyi') 7a/13
v.+i (ḥaṣāil-ü veķāyi') 7a/04

veled: *Ar.i.* Oğul.
v.+den (peyvend ü veled) 2a/02

verā: *Ar.i.* Halk, mahluk; ālem, kainat.
v. (ḥayrū'l-verā) 16a/05

vesāir: *Ar.c.* Ve başkaları, ve bunun
gibiler, ve benzerleri.
v. 27b/01, 27b/14

vezā'if: *Ar.i.c.* Vazifeler.
v. 3b/07

vilādet: *Ar.i.* Doğurma, doğma.
v.+leri 8a/06

vilāyet: *Ar.i.* İl.
v. (vilāyet-i cism ü şeh) 3b/12
v. (vilāyet-i Çin) 6b/12
v.+e (envā'-i vilāyet) 15a/12
v.+ün 23a/11

vir-: *f.* 1. İletmek, ulaştırmak duyurmak,
ulaştırmak.
v.-di (haber vir-) 23a/02
v.-diler 25b/09, 25b/11

vīrān: *Far.sf.* Yıkık, yıkılmış.
v. (vīrān ü yebāb ol-) 17a/01

vīrāne: *Far.i.* Yıkılmış veya pek harap
olmuş yer, yapı.
v. (vīrāne-i ma'mūr it-) 17a/10

vizāret: *Ar.i.* Vezāret, vezirlik.
v.+e (emāret ü vizāret) 14a/11

vukūf: *Ar.i.* Anlama, bilme.

v.+1 22b/02

vuşūl: *Ar.i.* Ulaşma, gelme, varma, erişme, yetişme.

v. (vuşūl-i maḫṣūdāt) 14b/11

v. (vuşūl-i ṣemere-i ṣemer)

28a/09

vücūd: *Ar.i.* 1. Bulunma, var olma, varlık. 2. İnsan veya hayvan gövdesi.

v.+1 30a/09

v.+ıdur 3b/11

v.+umdan 31a/01

v.+uñ (vācibū'l-vücūd) 22a/08

vüs'at: *O.i.* Genişlik, bolluk.

v.+den (aṣḥāb-ı vüs'at) 15b/06

-Y-

yā: *Ar.ünl.* Ey, hey!

y. 16b/07, 30b/14

yad it-: [*Far.i yād + T.f. it-*] Hatırlama, anma.

y.-ilmesi (yadedilmesi) 6a/11

yakīn: *Ar.i.* Sağlam bilgi, iyi, kat'î olarak bilme.

y. 14a/09

y. ('ilm-i yakīn) 13b/10

y. (ṣecere-i yakīn) 11a/03,

11a/07, 11b/01

ya'nī: *Ar.e.* 1. Demek, şu demek. 2. Sözü'nün kıyası, doğrusu, senin anlatacağın.

y. 21a/11, 22a/10, 23a/06,

24a/03, 24b/14, 25a/13, 25b/06, 26a/13,

27a/14, 27b/05, 28a/06, 29a/04, 29a/10,

30b/14, 31a/09, 6a/14, 7b/05, 9a/06

yap-: *f.* Oluşturmak, inşa etmek.

y.-up (evler ve 'imāretler yap-)

17a/10

yaprak: *i.* Bitkilerin solunum, özümleme, terleme vb. olaylara yarayan, genellikle klorofilli, şekli bulunduğu bitkiye göre değişen yeşil uzantısı.

y.+lar 28a/08

yara: *i.* Bir dış etkiyle, bir hastalık veya arıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çıban.

y.+mızdur 27a/04

yaraş-: *f.* Uymak, uygun düşmek, yakışmak.

y.-ur 3b/13

yarat-: *f.* 1. (Allah) Yoktan var etmek, halk etmek. 2. Ortaya çıkmasına,

meydana gelmesine yol açmak, sebep olmak.

y.-dı 11a/04, 12b/06, 12b/13,
16a/06

y.-dı (**āyine yarat-**) 11a/13

y.-dı (**tūl u ‘arzı yarat-**) 12b/10

y.-dum 16b/12, 16b/13, 17a/06,
17b/09, 18a/06, 18a/07, 18a/12, 18b/15,
19a/05, 19b/06, 19b/12

y.-dum (**cān bin cānı yarat-**)
19a/13

y.-makdan 30b/10

y.-mazdum (**bir t̄āife daḥı yarat-**)
19a/10

y.-mıṣdur 23a/06

yaratıl-: *f.* Yaratmak işi yapılmak, Allah tarafından halk edilmek, var edilmek.

y.-mıṣdur (**yaradılmışdur**) 10b/09

yāz-dehüm: *Far.b.sf.* On birinci.

y. (**faṣl-ı yāz-dehüm**) 6b/06

yazıl-: *f.* Yazmak fiiline konu olmak.

y.-an 7b/04

yazu: *i.* Kader, yazgı, alın yazısı.

y.+sı (**sa‘ādet yazusu ol-**) 14b/08

ye-: *f.* Ağızda çiğneyerek yutmak.

y.-diler 17b/14

yebāb: *Far.sf.* Harap, yıkık, virane, bozuk.

y. (**ḥarāb ü yebāb ḳal-**) 19a/10

y. (**vīrān ü yebāb ol-**) 17a/01

yedi: *sf.* Altıdan sonra gelen sayının adı.

y. 6b/09, 7a/13

yedinci: *sf.* Yedi sayısının sıra sayı sıfatı şekli.

y. 6b/13, 7b/15, 8a/10

yek-pāre: *Far.b.sf.* Tek parça, bir parçadan ibaret, bütün, som.

y. 23a/15, 25a/03

yek-ser: *Far.zf.* Bir baştan bir başa.

y. 16b/09

yemiṣ: *i.* Meyve.

y.+leri 28b/05

yer: *i.* Bir nesne veya kimsenin kapladığı, yahut kaplayabileceği boşluk, bulunduğu mahal.

y.+in (**mübārek barmagınuñ orta**

yerin gör-) 15a/01

y.+lerde 6a/05

yeryüzi: *i.* Üzerinde yaşadığımız yer küresinin kabuğu, arz.

y.+nüñ 6b/09

yetiṣ-: *f.* 1. Ulaşmak, vasıl olmak. 2. Vaktinde hazır olmak, tamamlanmak.

y.-di 17a/04

y.-e (**gerekdür**) 18b/06

y.-mez 18a/13

yetmiş: *sf.* Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı.

y. 11a/11, 18b/13, 18b/15, 19a/02, 19a/15

yez: *Far.i.* Bağ, bahçe, tarla ve çayır etrafına çekilen dikenli çalı, çit.

y. 13a/04

yıl: *i.* Sene.

y. 11a/11, 13a/08, 16b/14, 17a/01, 17a/08, 17a/14, 17b/01, 17b/14, 18a/02, 18b/13, 19a/02, 19a/07, 19a/10, 19a/15, 19b/06, 21b/10

y. (**biñ yıl it-**) 19a/01

y. (**tokuz yüz yıl ol+**) 9a/15

y.+da 27b/02, 27b/03, 27b/15

y.+dan 17b/05

y.+dur 9a/12, 9b/08

y.+dur (**iki yüz altmış yıldur**)

9b/04

yi-: *f.* Bir yiyeceği ağızda çiğneyip yutmak, taam etmek.

y.-ye 18b/03

y.-yeler 17b/13

yigirmi: *sf.* Yirmi, on dokuzdan sonra gelen sayı.

y. 23b/04

yigirmi dört: *sf.* Yirmi dört, yirmi üçten sonra gelen sayının adı.

y. 26a/08

yigirmi yedi: *sf.* Yirmi yedi, yirmi altıdan sonra gelen sayının adı.

y. 9b/06

yigirminci: *sf.* Yirminci, yirmi sayısının sıra sayı sıfatı şekli.

y. 6a/02

yir: *i.* Üzerinde bulunan, herhangi bir şey bulunan veya bir fiil oluşan parçası, mahal, mevki, zemin.

y. 26b/07, 26b/12, 26b/15

y.+den 28a/06

y.+e 4a/04

yiryüzi: *bk.yeryüzi.*

y. 18a/02, 18b/12, 19a/02

y.+nde 19b/07

yit-: *f.* Yetişmek, ulaşmak.

y.-ermiş 28b/09

yitiş-: *f.* Ulaşmak, erişmek, varmak, vasıl olmak.

y.-e 28b/10

yog: *bk.yok*

y. (**yogdı**) 17b/04, 19b/07, 29b/13

y.+dı 18a/03, 18a/04

yok: *sf.* Bulunmayan, olmayan; mevcut olmayan, gayri mevcut, mefkud.

y. (hâcet yok) 16b/03

y.+dur 22b/02

yürü-: *f.* Ayaklarla hareket etmek.

y.-r 3b/12

yürüt-: *f.* Yürümesini sağlamak, yürümesine yardımcı olmak.

y.-di 16a/06

yüz: *sf.* Doksan dokuzdan sonra gelen sayı.

y. 13a/08

yüz biñ: *sf.* Doksan dokuz bin dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayı.

y. 21a/15

-Z-

zād: *Ar.i.* Azık, yiyinti.

z. (zaḥire vü zād) 17b/12

zāhid: *Ar.s.f.* Çok, aşırı sofı; kaba sofı.

z.+ler 12b/03

zāhir: *Ar.s.f.* Görünen, görünücü, açık, belli, meydanda.

z. 28a/08

z. (ol-) 20b/14, 21a/03, 21a/07, 28b/01, 28b/11, 29a/11, 29a/13, 29b/01, 3b/06, 7b/02

z. (ṭayyib ü zāhir) 7b/02

z.+e (‘ayn-ı zāhir) 24b/10

zāhire: *bk.zāhir* (müennesi)

z. (mu‘cizāt-ı zāhire) 7b/04

zaḥire: *Ar.i.* Gerektiği zaman harcanmak üzere ambarda saklanan hububat, yiyecek.

z. (zaḥire vü zād) 17b/11

za‘if: *Ar.s.f.* Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsız, kansız, arık.

z. 23a/12

z. (aḥvāl-i za‘if ol-) 23a/14

z. (za‘if-i şikeste-bāl) 5b/07

z.+i (ḥāk-i za‘if) 30b/10

zamān: *Ar.i.* 1. Vakit, çağ, devir. 2. Mehil, süre. 3. Mevsim.

z. 17a/02

z. (ḥātem-i zamān) 3a/04

z. (inḳırāz-ı zamān) 2b/13

z.+a 19a/15

z.+da 15a/02

z.+ı (şuver-i zemīn ü zamān)

11a/15

z.+ına 9a/07

z.+ından 9a/06

zāmīr: *Ar.i.* Kalp; vicdan.

z. (**zāmīr-i aḥbāb**) 4a/13

zār: *Far.sf.* (Sesle) ağlayan, inleyen.

z. (**‘arṣa-yı kār-ı zār-ı ḥile-sāz**)

29b/11

zārūrī: *Ar.sf.* Mecburī, zorunlu (iş), ister istemez olacak olan (iş).

z. 23b/06, 26a/06

zāt: *Ar.i.* 1. Kendi. 2. Saygıya değer kimse.

z. 2b/06, 3a/04

z. (**şıfāt-ı zāt-ı muṭahhar-ı kudşī**)

1b/10

z. (**zāt-ı bī-cihāt**) 11a/08, 19b/09, 1b/06

z. (**zāt-ı bī-simāt**) 12b/11

z. (**zāt-ı pāk**) 30b/01

z.+ında (**ḥadd-ı zāt**) 28a/04

z.+ından 21b/02

z.+lara 30a/02

z.+larında (**ḥadd-ı zāt**) 27a/14

z.+uñ (**zāduñ**) 6b/06

zātiyye: *Ar.sf.* Kendiyle ilgili, kendine ait, kişilik, özlük, özel.

z. (**hareket-i zātiyye**) 26b/01

zāyi‘: *Ar.sf.* Elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan.

z. (**envā‘-i zāyi‘-i ‘acībe**) 14a/09

z. (**fevt ü zāyi‘ ol-**) 5b/01

zebān: *Far.i.* Dil, insan.

z. 2a/14

z. (**zebān-ı tar**) 5b/04

zemīn: *Far.i.* Yer, yeryüzü.

z. (**‘arz-ı zemīn-i pāk**) 19b/06

z. (**şuver-i zemīn ü zamān**)

11a/14

zer: *Far.i.* Altın.

z. (**sürḥ-i zer-i mevzūn**) 18a/07

zerrāt: *Ar.i.c.* Zerreler, pek ufak parçalar, moleküller.

z. (**zerrāt-ı muḥaddesāt**) 2a/03

zerre: *Ar.i.* Pek ufak parça, molekül.

z. 15b/12

zevād: *Ar.i.c.* Azıklar, yiyintiler.

z. 29b/09

z. (**‘azāre vü zevād it-**) 17b/13

zevī-: *Ar.sf.c.* Sahipler.

z. (**aşhāb-ı İslām-ı zevī’l-iḥtişām**) 12b/05

z. (**mevālī-i zevī’l-ḥadd-i rū ve’l-**

iḥtirām) 7b/10

z. (**zevī’l-idrāk**) 23a/05

z. (**diraḥt-ı zevī’l-iḥtidār**) 11a/02

z. (selāṭīn-i Ehl-i İslām-ı zevī-l
iḳtidār) 9a/05

z.+uñ (rūkn-i zevī'l-iḳtidār)
8b/08

zēvk: *Ar.i.* Hoşa giden hal, haz.

z. (zēvk ü huzūr) 11b/15

zidd: *Ar.i.* Bir şeyin karşılığı, aksi,
karşıtı.

z. (zidd u ḥased) 12a/14

zılāl: *Ar.i.c.* Gölgeler.

z. (evlādeü'l-kirām-ı taht-ı zılāl-ı
mülk) 3b/08

zıll: *Ar.i.* Gölge.

z. (zıll-ı münif) 15b/05

zī'l-ḳadd: *Ar.b.i.* Boy, endam sahibi.

z. 12b/05

zībā: *Far.sf.* 1. Süslü. 2. Yakışıklı,
güzel.

z. (ṭāvūs-ı zībā) 11b/07

z.+sın (ṣūret-i zībā) 11b/08

z.+sını (cemāl-i zībā) 12a/02

zihn: *Ar.i.* Zihin, anlama, bilme,
unutmama kuvveti; hafıza.

z.+i 21a/14

zıkr: *Ar.i.* 1. Anma, anılma. 2. Bildirme,
bildirilme.

z. (ol-) 24b/07, 25a/10, 28b/04

z. (olın-) 25b/06

z. (zıkr-i maḥall) 28b/09

z.+e 10b/01

zīrā: *Far.e.* Çünkü, şundan dolayı ki.

z. 21a/09, 22b/08, 23a/14,
23b/08, 24b/05, 26a/03, 26b/10, 27b/04

zī-ṣān: *Ar.b.i.* Şanlı, şerefli.

z.+ı (hey'et-i zī-ṣān) 25a/08

ziyā: *Ar.i.* Işık, aydınlık.

z. (ziyā vü nuḳūṣ) 22b/13

z. (ziyā vü nūr) 31a/02

z. (ziyā-yı şu'le-nāk) 13a/03

ziyāde: *Ar.i.* Artma, çoğalma.

z. 24b/13

z. (i'tidāl-i ziyāde ol-) 28a/15

z. (ol-) 13b/10, 14a/15, 28a/15

ziynet: *Ar.i.* Zinet, süs, bezek.

z. (ziynet-i kevākib) 22b/15

z.+i 19b/15

zuhūr: *Ar.i.* Görünme, meydana çıkma,
türeme.

z. 23a/07

z. (der-beyān-ı zuhūr-ı eflāk)

21b/05

z. (it-) 30a/04, 6b/05

z.+ı 30a/10, 6a/15

z.+umdan 30b/15

zür-kār: *Far.b.sf.* Zorlayan.

z. (rūzigār-ı zür-kār) 17a/03

zübde: *Ar.i.* Bir şeyin en seçkin parçası, özü.

z.+leridür 7a/07

Zühāḥal: *Ar.h.i.* Astronomide Sekendiz, Satürn gezegeni.

z. 25a/01, 25b/06

z. (menzil-i Zühāḥal) 23b/02

z.+dür (felek-i Zühāḥal) 21a/11

z.+e 25b/08, 27a/15

Zühre: *Ar.h.i.* Çoban yıldızı, Çulpan, Kervankıran, Venüs.

z. 24b/14, 25b/07

z.+ye 25b/09

zūlf: *Far.i.* Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi; sevgilinin saçı.

z. (kākūl ü zūlf-i müşg-būy)

11b/03

zümre: *Ar.i.* Bölük, takım, cemaat, topluluk, sınıf, cins, grup.

z. (cemāhīr-i zümre-i mürselīn)

7a/06

z. (zümre-i bā-şūkūh-ı enbiyā)

12a/14

z. (zümre-i enbūh-ı aḥlāk)

13b/15

z.+sinde 13b/01

zünüb: *Ar.i.c.* Günahlar.

z.+dan (cümle-i zünüb) 7b/13

zürriyāt: *Ar.i.c.* Nesiller, kuşaklar, soylar, döller.

z.+ını 19a/05

z.+ınıñ 19a/06

ARAPÇA İBARELER DİZİNİ

‘alā’ü-t+te‘ākub ve’t-tevālī: Durmadan, birbiri ardınca (giden).

a. 11b/10

‘aleyhi efḍalū’ş-şalavāt ve ekmalū’t-tahiyāt: Hayır dualarının kusursuzları ve salavatın faziletleri onun üzerine olsun!

a. 10b/06, 22a/06

‘aleyhi’ş-şalavāt: Salavāt onun üzerine olsun.

a. 13a/15

‘aleyhi’ş-şalavāt ve’s-selām: Selām ve salavāt onun üzerine olsun.

a. 16b/04, 20a/01

‘aleyhi’ş-şalavāt ve’s-selām alā yevmū’l-ḥaşr ve’l-kıyām: Kıyamet günü haşr olunduğunda selām ve salavāt onun üzerine olsun.

a. 7a/08

‘aleyhi’ş-şalavāt ve’s-selām fiü’ş-şubh ve’ş-şām: Her sabah ve akşamda selām ve salavāt onun üzerine olsun.

a. 7a/11

‘aleyhi’s-selām: “Ona selam olsun” manasında peygamberin adı anılırken kullanılan bir söz.

a. 13a/01, 20b/08, 20b/12, 30b/06, 7a/12, 7b/03, 7b/06, 7b/09, 7b/12, 7b/15, 8a/02, 8a/04, 8a/05, 8a/07, 8a/09, 8b/03, 9a/06, 9a/07

‘aleyhimü’r-raḥmet ve’l-ḡufrān: Allah’ın rahmeti ve merhameti üzerine olsun.

a. 5a/01

‘aleyhimü’s-selām fiü’ş-şubh ve’ş-şām: Her sabah ve akşamda selām onun üzerine olsun.

a. 4b/15

‘aleyhi ve’s-sellem: Allah’ın selâmı onun üzerine olsun.

a. 6a/01

Allahü’ş-şamed: Allah samettir. Her şey ona muhtaçtır; o, hiçbir şeye muhtaç değildir.

a. 2a/01

āyet-i ‘uzemā-yı innā fetahṇā leke fetḥan mübīnā: Şüphe yok ki biz sana apaçık bir fetih vermişizdir.

a. 3b/04

celle celālühū: “Onun şanı, yüksekliği, büyüklüğü artsın” anlamına gelen Tanrı için kullanılan saygı sözleri.

c. 13a/10, 22a/05, 22b/03, 30a/11

celle ve ‘alā: Bk.celle celālühū

c. 12a/09, 20a/01, 20b/05,
23a/04, 30a/06, 30b/07

c.+nuñ 5b/10, 7a/05, 7b/07

el-‘ıyāzū bi’l-lah: Allah’a sığındık,
Allah’a sığınırım, Allah’a sığınırız,
Allah esirgesin, Allah korusun.

e. (ol-) 15b/09

‘ind’Allah ve’n-nās: İnsanlar Allah’ın
yanında.

i. 13b/12

ḳaddesallahu sırrahu: *Ar.* “Allah sırrını
temiz, pak kılsın” anlamında bir söz.

k. (ḳaddesallahu sırrahu’l-‘azīz)
21b/13

ḳaddesallahu sırrahu’l-‘azīz: Allah onun
sırrını kutsasın.

k.21b/13

ḳavlehu te‘ālā: Allah sözü.

k. 22a/07

ḳul hüvallahü eḥad: (Ey Muhammed!)
De ki: O Allah’tır, bir ve tektir.

k. 2a/01

Lā ilāhe illallah: *Ar.cüm.* “Allah’tan
başka tapacak yoktur.” anlamına gelen
bir söz.

l.+dur 2a/05

lem yelid ve lem yūled: (Allah)
doğurmamış ve doğmamıştır.

l. 2a/02

rahmetu’llahi ‘aleyhim ecma’in:
Allah’ın tüm rahmeti onun üzerine
olsun.

r. 8b/06

ṣalavatu’llahu ‘aleyhi ve’s-selāmühu:
Salavât ve selâm onun üzerine olsun.

sf.4b/14

ṣalla’llahu ‘aleyhi ve’s-sellem: Allah’ın
salât ve selâmı onun üzerine olsun.

sf.5b/11, 20a/07

ve lem yekün lehu küfüven eḥad: Hiçbir
şey O’nun dengi ve benzeri değildir.

v. 2a/03

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Âl-i ‘Abbās: Abbasiler için kullanılan bir ifade.

a. 9b/08

Âl-i Osmān: Osmanogulları, Osmanlı Devleti için kullanılan bir ifade.

a. 3a/15, 9b/10

Bārī: Yaratıcı, yaratıcı, Allah.

b. 10b/01

Cenāb-ı Hakk: Allah.

c.+dan (**cānib-i Cenāb-ı Hakk**)
30b/11

Dāvud: *Ar.i.* İsrail oğullarının bir hükümdarı ve peygamberidir. Sesi güzel ve şairdi.

d. (**Dāvud-ı mevdūd**) 30b/14

Ebtihās: Bir Eşkânî hükümdarı.

e.+nün 7a/10

Ebū ‘Abdu’llah Muḥammed bin İsmā’il Buhārī-i Cu’fī: “Tevârih” isimli bir eseri de olan Buhara’lı bir hadîs bilgini.

e.+nün 5a/07

Ebū Dâvūd: Kütüb-ı Sitte’nin müelliflerinden biri olan hadîs bilgini.

e. 7b/05

Hazret-i Âdem Peygamber: İlk insan, ilk peygamber.

h.+den 16a/05

Hazret-i Âmine: Hz. Muhammed’in (s.a.v.) annesi.

h.+nün 7a/15

Hazret-i Bārī: Yaratıcı, yaratıcı Allah.

h.+den 30b/07

h.+nün 10b/01

Hazret-i Dāvud Nebī: İsrail oğullarının bir hükümdarı ve peygamberidir. Sesi güzel ve şairdi.

h.+den 30b/06

Hazret-i Hakk: Allah.

h. 20b/05, 22a/04, 22b/03, 23a/04, 30a/05, 5b/10, 7a/05, 7b/06
h.+a 14b/01, 31a/13

Hazret-i Muḥammed Muṣṭafā: Alemlere rahmet olarak gönderilen, İslam ve dolayısıyla Allah’ın dininin son peygamberidir.

h.+nün 13a/01, 7a/12, 7b/03, 8b/02, 8b/03, 9a/07

Hazret-i Mūsā: Sina yarımadasında, Eymen vadisinde, Tur dağında, Allah’ın lutfuna mazhar olarak kavmine on emir adı altında ahlak ve prensip kaidelerini bildiren peygamber.

h. 16b/03, 19b/15

Ḥazret-i Resūl: *bk.Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafā*

h.+uñ 7b/06, 7b/09, 7b/15, 8a/02

Ḥazret-i Sultān Süleymān: Osmanlı İmparatorluğu'nun onuncu padişahı ve İslam aleminin 89. halifesi.

h. 3b/15

Ḥudā: *Far.h.i.* Tanrı, Allah.

h. (Ḥudā-yı müte'āl) 21b/01

h. (kelīm-i Ḥudā) 19b/15

Ḥudāvend: *Far.h.i.* Allah, Tanrı.

h. (Ḥudāvend ü bī-şebīh-i mānend) 2a/02

İbn-i Şafī: Hz. Dâvûd Peygamber.

i.+den 30b/06

İbrāhīm Tamğaç Ḥan: 1052-1068 yılları arasında hüküm sürmüş Karahanlı hükümdarı.

i. 5a/10

Ḳaynān bin Enūş bin Şiṣ bin Ādem: Dünyada 920 yıl yaşamış, aynı zamanda Hz. Şit Peygamberin torunu olan zât.

k. 9a/06

Keyf bin Dāl: İslâm halifelerinden biri.

k. 9a/11

Keyūmars: Delhi Türk Sultanlığı hükümdarlarından.

k. 9a/10

Mevlānā Celālū'd-dīn-i Rūmī:

Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair. 1207'de Horasan'da dünyaya gelmiştir. Şiirleri ve mektupları arasında Arapça olanlar bulunmakla beraber eserleri Farsçadır.

m. 21b/13

Mevlānā Ḥasan bin 'Ali bin Ḥammād:

"Kuvvetü'l-Ervâh" adlı eserin de sahibi olan İslâm tarihçisi.

m.+uñ 5a/06

Mevlānā Muḥammed 'Adnānī:

"Tevârîh-i Mecedüddin" adlı bir eseri bulunan tarih bilgini.

m. 5a/09, 5a/10

Muḥammed: Birçok defalar hamd ü sena olunmuş, tekrar tekrar övülmüş manasına gelen bu kelime, Peygamberimizin adıdır.

m. (Mekkī'nūñ Medenī'nūñ

Haşimī'nūñ) 7a/09

m. (Muḥammed-i maṭla'-yı dīn)

2b/09

m.+dür (nūr-ı Muḥammed)

20b/12

Muhammed Muştafâ: bk.Muhammed.

m.+nuñ 16b/11

Muhammediyye: bk.Muhammed
(müen.)

m. ('ulemâ-yı şerî'at-ı

Muhammediyye) 20a/06

m.+ye (cānib-i nūr-ı

Muhammediyye) 13a/14

Mūsā: Sina yarımadasında Eymen vadisinde Tur dağında Allah'ın lütfuna mazhar olarak kavmine "on emir" adı altında ahlak ve prensip kaidelerini bildiren peygamber.

m. 16b/07

Oşmān: Osmanlı Devleti'ne adını veren ilk hükümdarı.

o. (Āl-i Oşmān) 3a/15

Resūlu'llah: Hz. Muhammed (S.A.V.)

r.+uñ 8a/04, 8a/05, 8a/07, 8a/08

Sāsāniyān: Ar.h.i. Dördüncü İran hanedanlığı ve ikinci Pers imparatorluğunun adıdır (224-651).

s.9b/05

s.+dan 5a/04

Selāṭin-i Āl-i Selçūḳ: bk.Selçūḳyān

s.+dan 5a/05

Selçūḳyān: Ar.h.i. Kökeni Oğuzlara dayanan ve 11.-14. yüzyıllar arasında Orta Doğu ve Orta Asya'da hüküm süren hanedanlık.

s.9b/09

Şulṭān Bāyezīd: Osmanlı Devleti'nin sekizinci padişahı, Fatih Sultan Mehmet'in oğlu, Yavuz Sultan Selim'in babasıdır.

sf.3a/15, 3b/01

Şulṭān Muḥammed: Osmanlı Devleti'nin beşinci ve yedinci padişahlarının adı.

sf.3b/01, 3b/01

Şulṭān Murād: Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı, Orhan Bey'in oğlu, Yıldırım Bayezid'in babasıdır.

sf.3b/01, 3b/02

Şulṭān Orḡan: Osmanlı Devleti'nin ikinci hükümdarı, Osman Gazi'nin oğlu, Murad Hüdavendigâr'ın babasıdır.

sf.3b/02

Şulṭān 'Oşmān: Osman Gazi olarak da anılan, Osmanlı Devleti'nin ilk hükümdarı.

sf.3b/02

Şulṭān Selīm Şāh: Osmanlı Devleti'nin 1512-1520 yılları arasında görev alan

dokuzuncu padişahı. II. Bayezid'in oğlu.

sf.3a/15

Şultân Süleymân: Yavuz Sultan Selîm'in oğlu, dokuzuncu Osmanlı padişahı. Kanûnî Sultân Süleymân olarak da bilinir.

sf.3a/15

Şeyh Ebû Ca'fer Muḥammed-i Ṭaberî: Fıkıh, hadis, tarih, dil, tefsir ve kıraat ilimlerindeki çalışmalarıyla kendini kabul ettirmiş Müslüman bilim adamı.

ş. 5a/07

ş.+nüñ 5a/08

Şükru'llah Şahâbü'd-dîn bin Zeynü'd-dîn-i Zekî: Kitâb-ı Behçeti't-Tevârîh adlı eserin yazarı olan 15. yüzyıl âlimlerinden bir zât.

ş.+nüñ 4a/10

Tirmizî: İslâm dünyasının önde gelen sekiz hadis bilgininden biri.

t. 7b/05

Yūnān: *Ar.h.i.* Yunanistan halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse.

y.+dan (**meşâhîr-i hükemâ-yı ehl-i Yūnān'dan ol-**) 9a/03

KAYNAKÇA

ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin, *Osmanlı Tarih Yazıcılığında Anonim Tevarih-i Al-i Osman Geleneği*, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

AGACACANOV, Sergey Grigoreviç, *Oğuzlar*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2003.

AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı, 1-3. Cilt, İstanbul, 2008.

ALMAZ, Hasan, *Şükrullah bin Şihâbeddin Ahmed bin Zeyneddin Zekî, Behçetü't-tevâh, (İnceleme-Metin-Tercüme)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

ATSIZ, Hüseyin Nihal, *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, (çev. N. Atsız), İstanbul, 1970.

ATSIZ, Hüseyin Nihal, *Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi*, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 1939.

BABINGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Prof. Dr. Çoşkun Üçok, 3. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, Tıpkıbasım, Ankara, 2000.

BLOCHET, Edgard, *Bibliothèque Nationale Catalogue des Manuscrits Tucs Paris Bibliothèque Nationale*, Paris 1905-1912.

DEMİROĞLU, Ayla, “Behçetü't-Tevâh”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi beşinci cildi, İstanbul, 1988.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1983.

GÜLSEVİN, Güner, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK, Ankara, 2007.

KARASU, Cezmi, “*Osmanlı Vekâinâmelerindeki Soy Kütükleri Hakkında Notlar*”, Türkler Ansiklopedisi dokuzuncu cildi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

KAVAS, Ahmet, “*Şükrullah*”, Osmanlılar Ansiklopedisi ikinci cildi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

KIRLANGIÇ, Hicabi, *İdrîs-i Bidlisî Selimşâh-nâme*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001.

KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK, Ankara, 2009.

ÖZKAN, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

SEHÎ BEY, *Heşt Bihişt “Sehî Bey Tezkîresi”*, Hazırlayan Günay Kut, Yayımlayanlar Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin, Harvard University, Harvard, 1978.

SEVERCAN, Şerafettin, “*Süleyman-nâmeler*”, Osmanlılar Ansiklopedisi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

TÜRKÇE SÖZLÜK, TDK Yayınları, Ankara 2005.

YENİ TARAMA SÖZLÜĞÜ, dzl. Cem DİLÇİN, TDK, Ankara, 1983.

YAZIM KILAVUZU, TDK Yayınları, Ankara 2012.

YILDIZ, Sara Nur, *Şükrullah*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1988.